

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת תולדות תשפ"ד

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת תולדות תשפ"ד..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... 2

והיה כעץ המשלת התורה הקדושה ותלמידי החכמים ל'עץ' - גוונים..... 2

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים..... 3

מטעמי התפילה..... 3

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים..... 3

"ויתן לך האלוקים" בדין, לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא בדין.

אשרינו "כי היינו לעס וקלס בגויים!"..... 3

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... 3

תפילה ובטחון, וסיפורים נפלאים בענין כוחה של תפילה!..... 3

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן,

מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... 3

הוי "רץ" לדבר מצוה ו"בורח" מן העבירה..... 3

איש תם - מהול - יושב אהלים..... 3

מידת אברהם - רשב"י..... 3

לבוש "בגדי חמודות"..... 3

הצילה "נפשי" משפת שקר..... 3

ויתן לך - יתן ויחזור ויתן..... 3

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'..... 3

שבועות האבות עם אבימלך..... 3

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... 3

הנאה לשם שמים..... 3

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. 3

פניני עיון בפרשת השבוע..... 3

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,

מח"ס 'ויאמר שמואל' וש"א"ס..... 3

ברכת הגומל למי שנמצא בשדה הקרב ושב לביתו לחופשה קצרה..... 3

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון

מרוגוטשוב..... 3

בירור יחוסם של בני רומי לעשו הרשע..... 3

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן

מלכים וש"ס נ

מעלתו של יצחק..... נ

דרישת רבקה..... נ

תפילת צדיק בן צדיק..... נא

עדשים אדומות..... נב

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת

שלמה, ירושלים עיה"ק נג

אם עשיו במעי אמו נמשך לעבודה זרה איך היתה לו בחירה? נג

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב

'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) נה

בענין אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם..... נה

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת

סופרים נז

יצחק, "הנעקד על גבי מזבח", זוכה לעושר מופלג. תימה, מה שייכות בינו

לבין חומריות כה גדולה..... נז

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו'

ו'שמועה טובה' סא

מהותו של ישמעאל וההתנהגות איתו..... סא

סגולה לינצל מעשיו להיות מוחל על עלבונו..... סד

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב סו

מריבים בנחלת שני עולמות..... סו

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה',

מודיעין עילית סט

מצות תפילה ותלמוד תורה בעת צרה..... סט

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי

אהרן' עג

בענין מכירת הבכורה של עשיו ליעקב..... עג

בעניני ממון הקשורים למלחמה..... עח

אדם ששכר דירה לנופש בחצור האם יכול לבטל?..... עח

האם מגיע למלמדים כל שכרם במקומות שבהם הורו פיקוד העורף שלא

לקיים לימודים כלל?..... עט

נהג מונית..... פ

רץ באזעקה..... פ

קיבל מלון מהמדינה..... פ
אופן החישוב של תשלום שכר לימוד בזמן המלחמה..... פא
ביטלו אולם שמחות מחמת שאסרו על קיום חתונות באולמות, האם
צריכים לשלם, והאם דמי הקדימה חוזרים?..... פא
קבעו חתונה..... פד
האם צריכים לשלם לגני ילדים, מטפלות, מעונות, ומה הדין אם שילמו
מראש?..... פו
האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופה כזו, בזמן שטוענת שקשה לה
לעבוד, שכל הילדים בבית וכדו'..... פז
פוחדים לשלוח לגן..... פח
גן פרטי וחופשות לפי העיריה..... פט
מטפלת..... פט
תשלום למשפחתונים בימי המלחמה..... צ
פוחדים לחזור..... צא
שכרו יחידת דיור בנתיבות ללא ממ"ד, ופוחדים לחזור, האם צריכים לשלם
שכירות?..... צא
לא שולחת למטפלת כיון שאינה עובדת..... צא

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... צג
הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות..... צג

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית..... קא
גור בארץ הזאת..... קא

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)..... קח
ספיקה של רבקה..... קח

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קי
בעניני השעה - ראש חדש כסלו, החדש השלישי, במלחמת תשפ"ד..... קי
ישב אהלים - שבת בבית ד' כל ימי חיי..... קי
ויבז עשו את הבכרה... את בכרתי לקח..... קיב

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון
המשפט', אלעד..... קיד
בדין תשלומי תיקון נזק בבית..... קיד
חינוך הקטנים - ללא בחירה..... קטו

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער קיז
מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח..... קיז

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס שלהבת התורה, מחשבת שלמה, מחיית עמלק קכה
שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא..... קכה

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה קל
העופות השמנים במדבר עזה..... קל

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קלב
ועלו מושעים בהר ציון..... קלב

חינוך קלז

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קלח
ויפתר לה' - ויעתר לו ה'..... קלח

חידות קמ

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה' קמא
חידה בפרשת השבוע!..... קמא
פתרון חידת 'פתשגן הכתב'..... קמב

אספקלריא לדף היומי קמג

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת קמד
הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב..... קמד

סיפור קמח

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק קמט
פרק ל"ג "הסוד שהתגלה מאחורי הוילון"..... קמט

סיפור / מתוך המדור 'מעדני מלך' באספקלריא הנוכחי קנח
מעשה מזמננו על סגולת אין עוד מלבדו..... קנח

אספקלריא לפרשת תולדות תשפ"ד

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
'והיה כעץ' המשלת התורה הקדושה ותלמידי החכמים ל'עץ'
- גוונים

כִּי אִם בְּתוֹרַת ה' חִפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וְלַיְלָה. וְהָיָה כְּעֵץ שֶׁתּוֹלַע עַל פְּלִיגֵי מַיִם אֲשֶׁר
פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעֵלְהוּ לֹא יִבּוֹל וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ (תהלים א, ב-ג)

*

במדרשי חז"ל^א מבואר מה שהפסוקים מדמים את התורה הקדושה לעץ:
התורה היא "עץ חיים" שאם עבר אדם עבירה אפילו אם אינו יכול ללמוד תורה ואף
לקרוא דברי תורה אין יכול, "יחזיק" בעץ התורה ויחיה.
וכעין זה בזהר הקדוש^ב: "עץ חיים" זאת התורה, שהיא אילן עילאי גדול וחזק.

*

לשון ה"חרדים" (רבי אלעזר אזכריני) ברוח זו: העולם - ים סוער, הגוף - תל עפר בתוכו,
הנשמה - איש עומד על התל, ועץ החיים נטוע עליו. אם הוא חכם לב יתחזק ויתקשר
באילן, כי היום או מחר יכו בחזקה גלי הים בתל ויהרס, ואם לא יהיה הוא נקשר באילן
ישטפו בתל. היינו דכתיב "עץ חיים היא וגו'" וכו'.

וכלפי ההחזקה בעץ התורה היה אומר רבי אליהו לאפיאן זצ"ל^ד: "עץ חיים היא למחזיקים
בה ותומכיה מאושר": נאמר למחזיקים "בה" - התורה היא עץ חיים למי שיודע שהוא
מחזיק "את עצמו" בתורה, אבל "ותומכיה" מי שחושב שהוא מחזיק את התורה בתמיכתו,
הוא אמנם "מאושר", אבל עברו התורה אינה "עץ חיים".

*

עוד כתב ה"חרדים" בדימוי התורה לעץ:

על האדם לבחור מצוה אחת שבה יחזיק במיוחד בכל הכח. שכללות התורה, שהם תרי"ג
מצוות, נקראים עץ חיים - ככתוב 'עץ חיים היא', והאוחז ענף אחד מן האילן היטב, אוהז
בכולם, שכולם גוף אחד.

^א מדרש תנחומא, וישלח ט, ובדומה בויקרא רבה [קדושים] ריש פרשה כה.

^ב ויקרא נג, ב, תרגום.

^ג פרק סו (עח).

^ד לב אליהו, שביבי לב, אות מג.

מה שאין כן אם יבוא לתפוס בכל הענפים יחד שלא יתפוס כלום [על דרך תפסת מרובה לא תפסת].

*

בעל ההפלאה^ה מפרש את דימוי התלמיד חכם לעץ:

והיה כעץ - שגדל והולך.

שהפסוק מציין את התקדמותו, כמו שאמר "כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה" ודרשו חז"ל (ע"ז יט,א) שקודם שעמל בה נקראת "תורת ה'", ואחר שעמל בה נקראת על שמו - "תורתו". ובא לומר שגם כאשר עולה לו קושיא בלימודו נועדה קושיא זו רק כדי שיתגבר עליה ויחכים יותר. עד כאן דבריו.

יש להטעים שכך היא הדרך, שהשגת חידושי התורה באים על ידי הקדמת קושיא, ועל דרך דברי הזוהר הקדוש (שמות קפד ע"א, תרגום): שלא מתישבים דברי תורה אלא שם, שאין אור אלא אותו היוצא מתוך החשך.

*

ומבאר בעל ההפלאה את המשך הפסוקים: **לא כן הרשעים - הרשעים הם להפך, כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח - שה' מעלה להם קושיות במטרה הפוכה, כדי לדחותם ולהפילם, על כן לא יקומו רשעים במשפט - שלעולם מטעהו השי"ת בספקות, ולא יקומו חטאים - חסרונות וספקות - בעדת צדיקים, [יא"ק: שאם יש להם קושיא אין לה "תקומה", כי היא ניתנה להם כדי שיתגברו עליה, כנ"ל] כי יודע ה' דרך צדיקים - ללמד ענוים דרכו, להביאם לידיעת המשפטים, ודרך רשעים תאבד - כדי להאבידם.**

ונראה לבאר על פי דבריו גם את תחילת המזמור: **אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים - לשמוע בקול יצרו שמפתהו (כמו שכתב שם): "למה תבלה את זמנך, הרי במה שאתה מחפש תירוץ אין כוונתך אלא ליישב את דעתך מן הקושיא, וביכולתך לומר איזה דוחק ולהמשיך הלאה", ובדרך חטאים - "חסרונות", כלומר קושיות - לא עמד - אינו מניח לעצמו להתעכב, אלא מתאמץ למצוא תירוץ אמיתי, ובמושב לצים לא ישב - להתבטל מן התורה בכך שיתרשל מלחפש תירוץ (על דרך דברי חז"ל במסכת אבות פ"ג מ"ב)**

*

ורבי ירוחם זצ"ל היה אומר^ו בדימוי תלמידי החכמים לעצים:

כשם שיש להעריך עצים 'צומחים' ולא עצים 'גדולים' שכומשים והולכים, כך יש להעריך את החותרים לגדול יותר מהגדולים שאינם חותרים.

^ה פתחא זעירא לכתובות, אות כו.

^י וראה עוד בזה"ק בראשית קסה ע"ב ושמות יב ע"ב: חכמה מתוך טפשות.

^י רבי ירוחם הלוי ליוואוויץ ראש ישיבת מיר, דעת תורה, פרשת דברים - ביאורים, עמ' צב. ע"ש מיסוד דברי ר' ישראל מסלנט.

אאזרך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

מטעמי התפילה

ועשה לי מטעמים פאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי (כז, ד)
'מטעמים מתפללות וברכות'

בצרור המור כתב שיעקב עשה אותם מטעמים מתפללות וברכות, ומקור דבריו בזהר (ח"ג קא. נדפס במחזורים לפני התקיעות) שבראש השנה יוצא יצחק לבד [היינו מדת הדין], ומבקש מעשו [שרו של עשו הוא השטן] להביא תבשילין של כל העולם, ורבה אמרה אל יעקב בנה רחמא דנפשה, בנה רחמא דאתמסר לה מיומא דאתברי עלמא. ופקידת ליה לאתערא איהו באינון מטעמים דיליה. ויעקב אתער מתתא מתלבש בצלותין ובעותין וכו', ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ביומא דא בחדוה ובברכאן עלאין, ועשו אחיו בא מצידו טעין טועני מעובדי דעלמא. ויעש גם הוא מטעמים חדיד לישניה למטען טענות. ומשמע שענין ה'מטעמים' הוא, כי הטעם הוא פנימיות המאכל, ובו החיבור אל האוכלוסי, ומדת יצחק מבקשת להביא לפניו את מה שנראה לכל אחד בעיניו כ'מטעמים', ובכך יגלה פנימיותו, ויוכל לברכו כראוי לו, ולכך יעקב שהביא תפילה זכה להשגות רוחניות, וברכה על חיבור שפע עליון לארץ, ועשו שבא בטענות על ענייני עולם הזה, התברך בשפע העולם הזה.

ובתיקו"ז (כא, נא:) (מתורגם) 'תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו', בחדש שבו מתכסה הלבנה. באותו זמן שמתכסית ממנו, היא אומרת לישראל שיתקנו תפללות במאכלים טובים ממצוות עשה, שתפלה שקולה ככל המצוות. באותו זמן יאמר הקב"ה לישראל 'ועשה לי

^ח בקשת מדת הדין היא לזכך את ישראל ע"י גלות עשו, ולכך 'יצחק' שהוא מדת הדין מבקש מטעמים אלו, כי רוצה בכפרתם וראה בשערי אורה (ש"ה) 'מדת יצחק מלמדת חובה, וכן מצינו 'ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו' וכי צדיק גדול כיצחק אבינו ע"ה שאין השכינה נפרדת ממנו אפילו שעה אחת, יהיה אוהב רשע גמור כמו עשו. אלא סוד גדול מסודות התורה הוא, כי יצחק אבינו ע"ה היה צופה כל העתיד לבוא, וצפה וראה כי בני יעקב יהיו חוטאין ומכעיסין לפני ה' יתברך ויירשו דיני גיהנם. וכשראה יצחק שישראל בגלות עשו, שמח ואמר, גלות מכפרת עוון, ואמר אני אוהב מאד כל הצרות של עשו, ללמד על ישראל חובה, כדי לגמור עליהם הדין בגלות בעולם הזה, וזהו 'כי ציד בפיו', ראה בני יעקב ניצודים בדיני גיהנם, וראה ונצטער, וכשראה גלות אדום, וראה את הצידי של גיהנם נתון בפיו של עשו, שמח ואמר, גלות מכפרת עוון, כי השי"ת מוכה את ישראל בגלות עשו.^א

^ט ראה בתיקו"ז (נה:): שיש שני טעמים, מצוות עשה הן מאכל לקוב"ה, ומצוות ל"ת פרנסה ל"מ למי שעובר עליהם. ואותם היה עשו מביא ליצחק, ובגללם היה הסי"מ קרב לצד שמאל להטעים לקוב"ה מעבירות של בניו והם מאכלים מרירים. ובביאור הגר"א שם מבואר ששני הטעמים בקו האמצעי גוף וברית שנחשבים כאחד וכו', והיינו, שהטעמים הם גילוי אופן החיבור הפנימי, ובו נמשכת ה'דעת' לטוב או להיפך, כשם שטעם המאכל מתוק או מר קובע את דעת האדם ביחס אליו.

^י כאמור בזהר (ח"ג רלה:): 'ויאכל מציד בנו', אליון צלותין דאזלין ומתרכיין. ושם (רכו). ביאר את כל הפסוק (שה"ש א ה) 'אכלתי יערי עם דבשי', על חלקי התפילה, ובנפש החיים (ב ו-ט) הביא מעוד מקורות שהתפילה היא מזון לכל העולמות ולנפש האדם עצמו.

מטעמים' ברצון השכינה, 'כאשר אהבתי' ממצוות עשה^{יא}, ומתקנה השכינה עם ישראל מאכלים של תפילות, שהן קרבנות. ומבואר שהקב"ה חפץ בתפילות שהן 'מטעמים' אצלו, וכן מצינו (יבמות סד.) שהקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, ובנפש החיים (ב ו-י) הרחיב בזה.

ה'מטעמים' בששת מצוות התפילה

ובביאור הגר"א (תיקו"ז שם) כתב שמצוות עשה היינו תפילה, ועל כך אמרו שהיא שקולה מכל המצוות^{יב}, וציין שכן מצינו בזהר (ח"ב רב:) שיש שש מצוות בתפילה, שהם כנגד ת"ר מצוות שבתורה, ואמנם יש תרי"ג מצוות, אך י"ג מצוות יתירות עומדות להמשיך שלש עשרה מדות הרחמים^{יג}, והכל כלול בהם. ובששת המצוות התפלה מתעטרת. ומשמעות הדברים היא, שהמצוות המתקיימות בתפילה, הן פנימיות עבודת המצוות, ולכך הן המטעמים הראויים להטעים את כל העבודה לפני ית', ויש ליתן טעם בדבר, במה התייחדו מצוות אלו להחשב כ'מטעמים' לכל המצוות.

והנה בזהר שם מבואר שששת המצוות שבתפילה הן, א. ליראה את השם, בפסוקי דזמרה. ב. לאהבה אותו, בברכת יוצר. ג. לברכו, בברכת אהבה רבה. ד. ליחדו, בקריאת שמע. ה. שיברך הכהן את העם. ו. למסור לו את נשמתו, בנפילת אפים, שאומרים בה (תהלים כה) 'אליך ה' נפשי אשא'^{יד}. ויש להתבונן למה לא נקטו שום מצוה על תפילת שמונה עשרה, ועוד, שארבע ממצוות אלו הם מצוות העשה שבששת המצוות התמידיות, אלא ששתי מצוות הלאוין התמידיים הוחלפו במצוות עשה, ולכאורה ההשוואה ביניהם היא כי התפילות הן כנגד התמידין, ואם כן יש לבאר למה הוחלפו הלאוין בעשין, ומה הקבלתם וייעודם בסדר התפילה^{טו}.

^{יא} ראה עוד שם (נא. מתורגם) 'ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי, ממצוות עשה שנתנו מאהבה, ולא ממצוות לא תעשה, שאותם הקריב לו הממונה של עשו לקטרג על ישראל, ולכך נאמר ואת עשו שנאתי'. ושם (נב.) מבואר שיצחק אומר לעשו שלא יהיה לו עסק עם מצות לא תעשה. וראה בנפש החיים (ב ז).

^{יב} הגר"א גרס 'מכל' ולא 'ככל'. ובצרוור המור כתב שבזהר אמרו שהמכוין בכל יום בהם הוא כאלו קיים ת"ר מצות בכל יום, וכוונתו למה שאמרו (ח"ב רג.) שכאשר מגיע למקומות בהם מתקיימות ששת המצוות בתפילה, צריך לכוון לבו לקיים את המצוה התלויה באותו מקום, ואז יכריזו עליו 'ישראל אשר בך אתפאר', דהיינו שקיים את ו"ק שהם תפארת שם הוי"ה.

^{יג} ואמרו שם 'כגוונא דציצית', וביאר הגר"א שכן מצינו (מנחות מג:) שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצוות, ופירש רש"י ש'ציצית' בגימטריא ת"ר, ועוד ה' קשרים וח' חוטין הרי תרי"ג.

^{יד} ע"פ נוסח ספרד, והגר"א (תיקו"ז י) כתב שבמזמור זה אדם מעמיד עצמו למסור את עצמו למיתה אחר התפילה. ובשל"ה כתב שהוא מסירות נפש לרדת אל העפר, מקום המיתה, וזאת אחר השלמת עליית נשמתו בתפילת שמונה עשרה, כדי להמשיך שפע חיים לעולם בהשלמת קומתו, והצורך לזה הוא לכפר על עוונות שלהם לא הועילו התמידין, כי יש עוונות שלא ניתנו לכפרה אלא במיתה, ואין זה ראוי אלא לצדיק גמור שיכול לעלות ולברר נר"ן שנפלו אל הקלי' מבואר בזהר (ח"ג קכא.) ובפע"ח (נפ"א ב.) ומג"א (קלא ה) כתב שלכך אין אומרים אותו באשכנז, ובליקוטי מהרי"ח כתב שאומרים 'רחום וחנון', כהתנצלות שאין אנו אומרים 'אליך ה' נפשי אשא' כי אין בנו כח למסור נפש באמת, ולכך מבקשים 'ה' אל באפך תוכיחנו וכו' כי אין במות זכרך'.

^{טו} בהקדמת ספר החינוך כתב, 'ארבע מצוות עשה חובתן תמידית ולא תיפסק המצוה מעל האדם אפילו רגע כל ימיו, ואלו הן: להאמין בה', ליחדו, לאהבה אותו, וליראה אותו'. והוסיף, שיש גם שני לאוין תמידיים, והם 'לא יהיה לך' ו'לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם', וביאור הלכה (סי' א) הביא בשמו שיש שש מצוות תמידיות. אכן הזהר

חלקי התפילה

בנפש החיים (ב יח בהגה) כתב שסדר התפילה נחלק לארבעה חלקים, שהן ארבע בחינות, נר"ן ושרש הנשמה. א. הקרבנות הם נגד בחינת הנפש, ועולם הנפש עשיה. כי הם באים על חטאי בחינת הנפש, שנאמר ונפש כי תחטא. ב. פסוקי דזמרה נגד עולם הרוח, עולם המלאכים המשוררים. ג. ק"ש וברכותיה נגד היכלין דבריאה, עולם הנשמות. ובכל חלק יכוין להעלות פנימיותו לכוללה עם עולם שמעליה, עד שלפני העמידה יכוין לעלות נר"ן לכוללם יחד בשורש הנשמה ושורש הכנסיה של כלל נשמות ישראל יחד במלכות דאצילות.

וביאור דבריו, כי כל תפילה היא נדבך נוסף בתיקון האדם והעולם, וכיון שהחטא גרם פירוד בחלקי האדם וחלקי העולם, הרי שמגמת התפילה היא לשוב ולחברם כאחד, ואמירת הקרבנות כנפש המקיימת את הגוף, וכן מועילה לתיקון עולם העשיה בו יש צד של חטא, והשיר בפסוקי דזמרה מעלה את הרוח, וכן מועיל להעלאת עולם היצירה שם המלאכים המשוררים, וק"ש וברכותיה מתקנים את הנשמה שבה כח המחשבה, ובוה מתעלה עולם הבריאה, בו הכסא שכל נשמות ישראל צרוות בו. ואחר צירוף כל קומתו, מתעלה האדם לשרש הנשמה, היא 'חיה', ושם חוזר הכל לתיקונו כפי שהיה בשרשו¹⁰.

ולעיל שם (פ"ט בהגה) כתב שעבודת התפילה נתקנה נגד קרבנות תמידין, שהם כעין סעודת הבקר והערב שהן עיקר המזון, והביא את דברי הזהר (ח"ג רלה. ברע"מ) שיש ארבע דרגות בקרבן 'אשה, ריח, ניחוח, לה', שלשה מהם כאברי האכילה, אשה בכבד, ריח בלב, ניחוח במוח, ועל ידם מתיישבין שלשת בחינות נר"ן, שעיקר משכנם הוא בתוך שלשת אברים אלו, ועוד דרגא עלאה טמירא, בחינת נשמתא לנשמתא, סוד שרש הנשמה הדבוקה כביכול בו ית', וזהו 'לה'.

וביאור דבריו, כי יש בקרבנות שש כוונות (זבחים מו): לשם זבח, לשם זובח, לשם השם, לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח, ועבודת האדם עולה כשלשת האחרונים, 'אשה ריח ניחוח', בהיותו נוטה לטוב בכח הבחירה, הנתון להכרעת חלקי נשמתו, שיש להם משכן בחלקי גופו, והם נשמה רוח ונפש שמשכנם במח לב וכבד, אך חלק הנשמה שלמעלה מהם, הוא ה'חיה', החופפת על ראשו, היא דבוקה תמיד שהשי"ת, ומהותה שייכת לכוונה לשם השם, והיינו 'לה'.

וממוצא הדברים עולה, שששת הכוונות בקרבנות, עומדים כנגד חלקי התפילה, כאשר שלשת האחרונות שבהן הם שלשת חלקי התפילה קודם העמידה, והן כנגד עולמות בי"ע,

נקט שש מצות עשה, ותחת שני הלאוין נקט שתי מצוות עשה נוספות, לברך את העם, ולמסור את נשמתו, וראוי לבאר שייכותם והקבלתם.

¹⁰ בנפש החיים שם ציין לפרי עץ חיים (שער התפילה א) שכתב שעל ידי כך נכללת השכינה מכולם. והיינו שתפילת שמונה עשרה היא במלכות דאצילות, וכאשר מצטרפים כל חלקי הקומה ע"י חלקי התפילה, אזי מעלה את כולם למלכות שהיא 'מקומו של עולם'

ואילו כוונת העמידה היא באצילות, שכולה לה', ועדיין שומה לברר את עניינם של שתי הכוונות של 'לשם זבח' ו'לשם זובח', שנותרו לחלקים שלאחר התפילה.

הצירוף בתפילה ובמצוות

והנה עוד כתב בנפש החיים (שם ב) לבאר מאמר חז"ל (ב"ר מד א) 'אמרת ה' צרופה, אמר רב לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות', וביאר שענין ה'צירוף' יש בו שני כוחות הפכיים, כי מצד אחד משמעו לצרף ולזקק ולהפריד את כל הסיגים, ולאידיך, לצרף משמעו לחבר ולקשר את כל הכחות והעולמות הברואים מתוקנים ומסודרים כפי הכוונה והרצון העליון ב"ה.

אמנם כבר כתב הרמח"ל (דע"ת קל קנח ועוד) ששני צדדי הצירוף הם שני חלקי תהליך שמגמתו אחת, כי הקב"ה מניח את הנבראים להצרף בכור הנסיונות, ועל ידם הוא מגדלם ומשבחם, כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח, והזרעונים נרקבים בארץ כדי להצמיח. ושני חלקים אלו שייכים אף בקיום המצוות, שיש בהם צד של פירוד מן הרע, וחיבור אל הקודש.

והן הן חלקי התפילה הראשונים, כי כאמור קודם העמידה לפני ה', יש לצרף ולתקן את הפירוד שחל בחלקי האדם וחלקי העולם, ולכך נתקנו הקרבנות ופסוקי דזמרה וק"ש וברכותיה, שכלם הקדמה אל העמדת הקומה בשלמות לחיבור אל העליון, כאשר כתב רבנו יונה (ברכות כא. מדה"ר) על שהיית חסידים הראשונים לפני התפילה 'שיהיה לבם שלם בעבודת המקום ויבטלו מלבם תענוגי העולם הזה והנאותיהם, כי כשיטהרו לבם מהבלי העולם הזה ויהיה כוונתם ברוממות השם תהיה תפלתם רצויה ומקובלת לפני המקום, ועל כוונה זו נאמר תכין לבם תקשיב אזנך'.

ומטעם זה נקט הזוהר שכל המצוות המתקיימות קודם תפילת שמונה עשרה, ליראה לאהבה לברכו ולייחדו, כולם הם 'מטעמים' המסלקים כל מונע, ומשמים כהכנה לעיקר התפילה, אך בעת העמידה עצמה אין צורך לשום מצוה, לפי שבעוד המצוות באות לזכך ולהסיר כל הבל ורע, הרי שעצם התפילה היא חיבור, ותלויה רק בנתינת לבו כלפי מעלה¹⁷.

המזון והמטעמים

והנה ששת מצוות התפילה הן מטעמים, לפי שהם מצוות תמידיות, אך עם זאת עיקר המזון הוא בתפילת העמידה עצמה, וכמבואר ממה שכתב בנפש החיים (ב ט) 'זבפרט בעת עמדו להתפלל לפניו יתברך. אשר בשעתה המיוחדת לה. היא עיקר המזון להעולמות ולנפש האדם עצמו, כמבואר בזוהר (ח"א כד.) מזונא דיליה צלותא דחשיבא לקרבנא',

¹⁷ ובנפש החיים (ב יד) כתב 'בעת עומדו להתפלל לפני קונו ית"ש יפשיט גופו מעל נפשו. היינו שיסיר כל רעיוני ההבלים הבאים מכחות הגוף שנחקקו ונתדבקו בנפשו. שלא תהיה עבודת תפלתו רק בהנפש ורעותא עלאה דיליה. והוא שקודם עומדו בתפלה צריך לבטל ולהסיר מעליו במאשבתו כל תענוגי הגוף והנאותו וכל עניניו. עד שיוקבע במחשבתו למאס הגוף כאלו אינו בעל גוף כלל. ורק נפשו לבדה היא המדברת תפלתה. והוא ענין מאמרם ז"ל (יבמות קה:): המתפלל צריך שיתן לבו למעלה.

וכאמור בהגהה שם 'שעבודת התפילה נתקנה נגד קרבנות תמידין, שהם כעין סעודת הבקר והערב שהן עיקר המזון', הרי שהמזון הוא בבוקר וערב, ורק המטעמים לא נתקנו אלא בתפילת שחרית.

וענין המזון התבאר (שם פ"ו-ח) באורך, 'כל עיקר ענין התחברותו ית' אל העולמות שמסודרים כאחד כתבנית אדם בכל הפרטים ואברי האכילה כולם. גזרה רצונו ית' שיהא תלוי במעשיהם הטובים של עם קדושו. שהן המה ענין אכילה ושתיה אל העולמות להעמידם ולקיימם ולהוסיף כח קדושתם ואורם על ידי התחברותו ית' אליה' כראוי כפי הרצון העליון ית"ש. הכל לפי רוב המעשה של עם סגולה שהמה מתקני ומאחדי העולמות שיהו ראויים לקבל שפעת האור ותוספת קדושתו ית', כענין המזון שהוא מוסיף כח בגוף ומעדין אותו... וכל מעשי איש ישראל המה להעולמות כענין המזון לגוף... וראוי לכל איש מעם הקדש אשר לבו חרד שיהיו מעשיו רצוים לפניו ית'. לצרף זאת המחשבה וטוהר הכוונה הרצויה. בעסק התורה. ומעשי המצות כולם. להמשיך ולהוסיף ע"י אותו המזון קדושה ואור חדש בהעולמות'.

ומבואר שכל לימוד התורה ומעשי המצוות, ואף המטעמים שבהם, כולם הם כענין הכנת והבאת מאכלים, אך התפילה עצמה בה מתקיימת האכילה בפועל, והיא כענין ירידת האש לאכול את הקרבנות, והיינו שאחר כל קיום רצונו ית', אין השפע יורד בפועל לעולם אלא בכח התפילה עצמה, וזה מתקיים בכל אחת משלשת התפילות, אף שאין בהם את מצוות המטעמים.

שתי המצוות והכוונות הנוספות

עתה נבא לבאר עניינם של שתי המצוות שאחר התפילה, והם לברך את העם ולמסור נפש, והצד השווה בהם הוא שתכליתם היא לגבור על מניעות שלא בטלו על ידי העמידה בתפילה, שכן אמרו בירושלמי (סוטה פ"ט הי"ד) 'אל זועם בכל יום, ומי מבטל ברכת כהנים מבטלת', ובנפילת אפים עניינה הוא מסירות נפש להוציא את הנר"ן שנפלו לקלי'. ולכן מצוות אלו עומדות כנגד הלאוין התמידיים, כמובא לעיל מתיקו"ז שהלאוין נתנו כפרנסה לס"מ למי שעובר עליהם, וכנגדן מקיימים בתפילה מצוות הראויות לעמוד כנגדן, להציל את הנופל.

וכבר הערנו לעיל שלדברי נפש החיים נמצאו שתי מצוות אלו מכוונות כנגד כוונות 'לשם זבח' ו'לשם זובח' שבקרבתן, ואכן דעת הרמב"ם (מעשה"ק ד יא עי' מל"מ שם) שרק בשעת שחיטת הקרבן צריך כוונה לששה דברים, אבל בשאר העבודות די בכוונת הזבח והזובח, ועוד, שבארבע עבודות, גם אם כיוון שלא לשם השם ושלא לשם אישים ושלא לשם ריח ושלא לשם ניחוח, הזבח כשר ועלה לבעליו, ולא הוצרכו כוונות אלו אלא למצוה, אך בכוונות לשם זבח ולשם זובח אם כיון שלא לשמן, יש קרבנות שנפסלים ויש שלא עלו לחובת הבעלים. ומבואר, שבעוד כוונות 'אשה ריח ניחוח לה' הם להעלות ולחבר, הרי

שכוונות 'לשם זבח' ו'לשם זבח' עיקרן הוא לכפר, וזאת להוציא את המתכפר ולהעלותו
מפחיתותו.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"ויתן לך האלוקים" בדין, לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא בדין. אשרינו "כי היינו לעס וקלס בגויים"!

וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטֵּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגַן וְתִירֹשׁ (כו, כח)

א] בברכות שבירך יצחק את יעקב, נאמר (בראשית כו, כח) "ויתן לך האלהים", ומפרש רש"י: "מהו האלהים? בדין, אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך. אבל לעשו אמר (שם, לט) "משמני הארץ יהיה מושבך" בין צדיק בין רשע יתן לך".

וצריך להבין, מדוע באמת עם ישראל זוכים בברכות רק אם הם ראויים, לעומת עשו שזוכה גם אם אינו ראוי. וכי עם ישראל מופלה לרעה?!

ואי"ז מחמת שהקב"ה רוצה לתת להם את שכרם בעולם הזה, שהרי רש"י ממשיך: "וממנו למד שלמה כשעשה הבית וסידר תפלתו, ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו את הדין לא יקרא עליך תגר, לפיכך (מלכים א ח, לט) "ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו", אבל נכרי מחוסר אמנה, לפיכך אמר (שם שם, מג) "ואתה תשמע השמים וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי", בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו, כדי שלא יקרא עליך תגר".

וצ"ב וכי כדי "שלא יקרא עליך תגר", זהו סיבה לתת לו, גם אם לא מגיע לו?!

לא קללה ולא ברכה

ב] ופתח הדבר הוא בסוגית הגמ' בקידושין (סא, ב) של 'תנאי כפול'.

שם מקשה הגמרא, בשלמא לרבי מאיר שסובר שצריך תנאי כפול, מובן מדוע נאמר (ויקרא כו, טו) "אם בחוקותי תלכו ואם בחקותי תמאסו", אבל לרבי חנינא בן גמליאל שסובר שלא צריך תנאי כפול, מדוע הוצרכה התורה לכפול ולומר "ואם בחוקותי תמאסו", הרי מכלל הן אתה שומע לאו.

מתרצת הגמרא: "איצטריך סד"א "אם בחקותי תלכו" ברכה, "אם בחקותי תמאסו" לא ברכה ולא קללה, קמ"ל". והיינו שאילו היה כתוב רק "אם בחוקותי תלכו" הייתי חושב, שאז יהיה ברכה, ואם לא הגם שלא יהיה ברכה, אך גם לא יהיה קללה. ולכן כתבה התורה מיוחד "ואם בחוקותי תמאסו", להורות שגם יהיה קללה.

ועלינו להבין, הרי התורה בכמה וכמה מקומות מעידה שיש שכר ועונש, ושהקב"ה מעניש לעוברי רצונו, א"כ מדוע היה עולה על הדעת לחשוב, שאם לא נלך בחוקות התורה לא יהיה קללה?!

אך כאמור, הרי באמת אנו רואים, שאצל אוה"ע הם זוכים גם אם הם רשעים, ולכן היה הו"א שגם אצל ישראל אם לא נלך בחוקות התורה עכ"פ לא יהיה קללות.

וכמובן עלינו לבאר את הענין הזה.

בזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפילה

ג] וביאור הדברים, ע"פ המעשה שמובא בגמרא בכתובות (סו, ב) אודות רבן יוחנן בן זכאי, שהיה רוכב על החמור, וראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים. כיון שראתה אותו, נתעטפה בשערה ועמדה לפניו, אמרה לו: רבי פרנסני. אמר לה, בתי מי את? אמרה לו, בת נקדימון בן גוריון אני. אמר לה, בתי ממון של בית אביך היכן הלך? אמרה לו, רבי לא כדין מתלין מתלא בירושלים, מלח ממון חסר ואמרי לה חסד כו'.

בכה ריב"ז ואמר: "אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום, מוסרן ביד אומה שפילה, ולא ביד אומה שפלה, אלא ביד בהמתן של אומה שפלה".

וכותב המהרש"א שם, שמדוקדק שאמר "אשריכם" על שני הצדדים. דהיינו שגם על מה שבזמן שאין עושין רצונו של מקום, מוסרן ביד אומה שפילה, אמר ריב"ז שזה בחינה של "אשריכם".

והטעם מבאר המהרש"א, כי באמת שני ההפכיות הם למעלות ישראל. כי הנה כל אומה ואומה יש לה שר ומזל בשמים, לעומת ישראל שאין להם שום מזל, אלא הם "חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו".

ויסוד הדברים מבוארים בארוכה ברמב"ן (ויקרא יט, כה), ושם מבאר שלכן "כל היוצא מארץ ישראל כמי שאין לו אלוה" ע"ש.

ולכן כשישראל עושין רצונו של מקום, הם למעלה מכל האומות ושריהם, כמו שנאמר אצל אברהם אבינו (בראשית טו, ה) "הבט נא השמימה וגו'" שדרשו חז"ל (עי' שבת קנו, א ורש"י עה"ת שם) שהוציא הקב"ה את אברהם החוצה למעלה מכל צבא השמים (דאין הבטה אלא מלמעלה למטה). אבל כשאין עושין רצונו של מקום, הקב"ה מסלק את שכינתו מהם, והרי הם שפלים ונבזים מכל האומות שיש להם שר ומזל, ולישראל אין שר ומזל (עכ"ד).

ומבואר מדברי המהרש"א, שישראל מונהגים באופן שונה משאר כל אומות העולם. שאר כל האומות, הקב"ה הניח להם שר ומזל בשמים שמנהל אותם, לא כן עם ישראל הקב"ה מנהל אותם בעצמו. ולכן כשאינם עושים רצונו של מקום (שזה גורם חיסרון בהנהגה של "כי חלק ה' עמו"), הם גרועים מכל האומות שיש להם שר ומזל בשמים שדואג להם, לעומת ישראל שאין להם כזה שר ומזל שדואג להם, ולכן הם נמסרין ביד אומה שפילה.

ביאור העונג יו"ט

ד] וע"פ המעשה הנ"ל מבאר ה'עונג יום טוב' (בהקדמה אות כח) את סוגית הגמרא בקידושין שהבאנו למעלה.

כי אם ישראל "בחוקותי תלכו", הם למעלה מן הטבע וזוכים לכל הברכות המיועדות להם, וגם אם על פי צבא מערכות השמים מיועד ח"ו להיות להם קללה, הקב"ה מביט למעשיהם הטובים ומשלם להם כפעלם הטוב ולא נותן לצבא השמים לשלוט בהם, וזהו ה"ברכה" - היינו הנהגת ה' עצמו.

ואילו לא היתה כותבת התורה ש"אם בחוקותי תמאסו" יהיה קללה, הייתי אומר שאמנם יפסידו את הברכה, היינו את ההנהגה של הקב"ה בעצמו, אבל גם לא יהיה קללה, דהיינו שלא יהיו גרועים משאר כל האומות, ותהיה להם השפעה ממערכת השמים באמצעות המערכות ככל הגויים אשר חלק ה' אותם תחת כל השמים.

ולכן כתבה התורה במיוחד ש"אם בחוקותי תמאסו" יהיה קללה, כי עם ישראל מיועדים ח"ו לכלל הקללות והתוכחות האמורים בתורה, יותר משאר כל העמים שהם מסורים להנהגת השר והמזל שלהם שדואג להם.

אך עם ישראל תלויים רק בקב"ה עצמו ולא בשום שר ומזל, ולכן אם אינם עושין רצונו המה נשארם קרח מכאן וקרח מכאן, וכפי שכותב הגר"א (שה"ש א, ו) שבעצם המזלות הם נגדיים לישראל. ולכן אם אין ישראל עושים רצונו, יבוא עליהם קללה וגרועים הם משאר האומות.

דברים נוקבים כותב היערות דבש (א, י ד"ה אבל יש בו) שיש שני מיני פורענויות, אחד הבא מאת ה' ומפי עליון לא תצא רעות כלל, והוא 'יסורי אהבה' שבא למרק עונות. אבל יש מין שני, שהקב"ה מסלק מהאדם את השגחתו ומוסר אותו לפגעים שוטרי הזמן וכסילי השמים ומקרי הטבע ואז ישבע רעות רבות, וזהו רע המוחלט כי ה' סר מעליו ואינם יסורים של אהבה כי באו במקרה.

ומוסיף, שזהו רוב העונשים בע"ה הבאים על ישראל, כמו שאמר הכתוב (ויקרא כו, כג-כד) "ואם תלכו עמי בקרי אף אני אלך עמכם בקרי", והוא כאשר יגיע להם איזה עונש ואין תולים שהוא מאת ה', רק תולים שבא מפאת מקרי הזמן (חולי, פרנסה, וכד'), אז ח"ו גם הקב"ה הולך בקרי לסלק השגחתו הפרטית שהיא בדרך נסי למעלה מהטבע, ומניח אותם בהנהגת הטבע שיפגע בהם פגעי הזמן בלא כונת עונש רק לפי המקרה.

ומוסיף היערות דבש: ובפרט ישראל שמצד מערכת הטבע אין להם זכות קיום, לכן כאשר נמסרים ישראל למזל מצאוהו צרות רבות ורעות (עכ"ד).

הדין על ה'מים' ה'תבואה' ו'פירות האילן' לישראל ולאומות העולם

הן ובאמת אנו מוצאים למעשה את העדיפות שיש (כביכול) לאומות העולם על פני עם ישראל.

שהרי בחג הסוכות אנו מקריבים שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם. והטעם מפרש רש"י בסוכה (נה, ב ד"ה שבעים), שהמטרה בהקרבת הקרבנות בעבור אומות העולם הוא, כדי לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם, לפי שבחג נידונין על המים.

ויש להבין, מדוע לא מקריבים קרבנות בעבור אומות העולם גם בחג הפסח ובחג השבועות, שהרי גם אז נידונין על התבואה ופירות האילן (כדתנן במשנה בר"ה טז, א). ומבאר בזה הערוך לנר דברים נפלאים, שדוקא מים אשר לא נמסר המפתח לידי שליח (עי' תענית ב, א) צריך להקריב בעדם.

כי מאחר שאומות העולם נמסרו לממשלת השרים, ממילא תבואה ופירות האילן הם מקבלים על ידי השרים גם בלא שיהיה להם זכויות, ורק גשמים שהוא בידו של הקב"ה, לכן הם צריכים כפרה לזכות. ולכן רק בעבור "מים" מקריבים קרבנות בעדם.

ומוסיף, שישראל שנתונים תחת ממשלתו של הקב"ה, אינם זוכים אפילו בתבואה ובפירות האילן רק לפי מעשיהן. ולכן רק ישראל נידונים בפסח ובעצרת על התבואה ופירות האילן ולא שאר האומות.

נמצא מבואר מדברי הערוך לנר (כיסוד דברי המהרש"א), שאומות העולם מסודרים בבחינה מסוימת יותר מאשר עם ישראל, שאילו ישראל תלויים הם לפי מעשיהן, לעומת אומות העולם, שהם זוכין בתבואה ופירות האילן גם בלי שיהיה להם זכויות.

הברכות ליעקב ולעשו

ו] ומעתה מובן היטב דברי רש"י בפרשה, שישראל זוכים בברכות רק אם הם ראויים לכך, לעומת עשו שזוכה גם אם אינו ראוי לכך.

ויש להוסיף מה שמבואר בשו"ת הרשב"א (א, קלד), שמה שברך יצחק את יעקב "ויתן לך כו", הוא הנהגת "כי חלק ה' עמו" שלא נמסרו לידי מלאך ומזל.

והרחיב בזה רבינו בחיי (כו, לט): "לא תמצא בברכת עשו זכרון השי"ת, אבל בברכת יעקב הזכיר "ויתן לך האלהים". וזה יורה, כי נתן לעשו משמנים וטל ולא במתת אלהים כמו ביעקב, אלא בדרך מסילות הכוכבים ומזלות אשר זרעו של עשו מסורין להם כו'. ועוד שאין ברכתו של עשו, אלא כשאינן ישראל עושין רצונו של מקום, כי הברכות היו על תנאי ככל יעודי התורה שהם על תנאי, ועל זה נאמר "ויתן לך האלהים" בדין אם אתה ראוי יתן, ואם אינך ראוי לא יתן, אלא יהיו של עשו. זהו שאמר "והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך", ואם כן אין הברכות לעשו מזומנות בעוה"ז אלא כשאינן ישראל ראויים".

וממילא מובן (עפ"ד המהרש"א והעונג יו"ט), שההנהגה הזו תלויה רק אם עושין רצונו של מקום וראויים לכך, לעומת הברכה של עשו שנמסר למזל, שזוכין ממנו גם אם אין להם זכויות (כמש"כ הערוך לנר לגבי תבואה ופירות האילן).

וזוהו מה שאמר יצחק לעשו (כו, מ): "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך", ומפרש רש"י: כשיעברו ישראל את התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו'. והכונה שבאופן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, הם פוגמים בהנהגה של "חלק ה' עמו", ונכנסים לכלל שליטת המזלות שגורם להם להיות מושפלים תחת האומות, וכדברי הגר"א שהמזלות הם נגדיים לישראל.

כי גדול ה' מכל האלוקים

[ז] ועפ"ז יבואר בכמה מקומות, שאנו משבחים את הקב"ה שכוחו יותר משאר כל האלהים. לדוגמא מה שאמר יתרו (שמות יח, יא) "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים", ובעוד מקומות.

ובפשטות הדבר תמוה, וכי יש איזה השואה בין ד' יתברך לכל האלהים שצריכים אנו להבדיל ביניהם.

אך לפי המבואר נחא, כי באמת לשרי האומות יש להם כח אלהות - וכפי שביארנו שיש להם יכולת לסדר תבואה ופירות האילן לאומות בעולם גם שלא בדין. והלשון של "אלוהים" מורה על בעל הכוחות (כמש"כ הטור או"ח סי' ה) וגם להם יש כוחות.

וכפי שכותב הגר"א (משלי ל, ט): "ששם הוי"ה ברוך הוא מורה על הוייתו יתברך, ומיוחד לו לבדו זה השם ולא לשום שר ומלאך ושרף. ושם "אלהים" מורה על יכלתו יתברך, ולכל מי שנותן יכולת נקרא בשם אלהים גם כן. ולכן השרי מעלה נקראים אלהים כמש"כ (תהלים צו, ה) "כי כל אלהי העמים וכו'", על שם היכולת שנתן הקב"ה להם".^י

וזה גופא אנו באים להבדיל, שהגם שיש להם כוחות, מ"מ כל הכוחות הללו אין להם מעצמן רק ממה שקבע להם ה' יתברך להיות מושלים.

וכותב הנפש החיים (א, ב; ג, ט) שלכן הם נקראים "אלהים אחרים", ר"ל שאין הכח שלהם מעצמן. וזהו דכתיב (ירמיה י, י) "וה' אלקים אמת" שהוא הבעל כח האמיתי של כולם. וזהו (מלכים א יח, לט) "ד' הוא האלוקים", היינו שאדון הכל הוא בעל הכוחות האמיתי.

כשהן יורדין יורדין עד לעפר

[ח] אך עלינו להוסיף עוד ביאור, מדוע דבר זה שעם ישראל אין לו שר ומזל שדואג לו בשמים (ולכן כשאינם עושין רצונו של מקום הם שפלים מכל אומה), נחשב ל"אשריכם" לעם ישראל. ומה החיסרון אם יהיה לנו איזה שר ומזל בשמים שידאג לנו כמו שאר כל אומות העולם.

והביאור הוא, ע"פ המבואר בגמרא במגילה (טז, א) עה"פ באסתר (ו, יג) שאמרו להמן: "אם מזרע היהודים מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו".

וכך אמרו שם: "דרש רבי יהודה בר אלעאי, שתי נפילות הללו למה? אמרו לו, אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים, כשהן יורדין יורדין עד עפר, וכשהן עולין עולין עד לכוכבים".

^י ועפ"ז כותב שם הגר"א לבאר מש"נ (שמות כב, יט) "זובח לאלהים יחרם", פירוש שזובח לשם אלהים מפני שהשרי מעלה נקראים ג"כ אלהים. "בלתי לה' לבדו", כי השם הוי"ה מורה שמיוחד לו לבדו. והוסיף שלכן כתוב בעשרת הדברות "אנכי ה' כו' לא יהיה לך אלהים אחרים", כי "אנכי" הוא אזהרה להאמין במציאות הבורא אחד יתברך ברוך הוא ולכן אמר בשם הוי"ה ב"ה. "ולא יהיה לך", הוא אזהרה להאמין באחדות הבורא ושאינן זולתו לכן אמר שם "אלהים". ויסוד כל הדברים מבוארים ברמב"ן (שמות כ, ג ד"ה ובכאן אני מזכיר).

"ויתן לך האלוקים" בדין, לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא בדין. אשרינו "כי היינו לעס וקלס בגויים"!

ומבאר המהרש"א שם: "שיורדין עד עפר" הכונה, שהכל מושלין בהן כמש"נ (איכה ה, ח) "עבדים משלו בנו", והרי הם נדמין לעפר שנדרסת לכל נוכדברי הגר"א שהבאנו לעיל, שבעצם המזלות הם נגדיים לישראל. ו"כשהן עולין עולים עד לכוכבים" הכונה, כמו שאי אפשר לאדם לעלות למקום הכוכבים, כך אי אפשר לכל אומה ולשון לשלוט בהן.

והמסר שאמרו בזה להמן הוא, כמו שביאר בפירוש הרי"ף (ביעין יעקב), שנפילת ישראל לארץ זהו מפלתך שתפול לפניו, לפי שנפילתן של ישראל לארץ הוא סימן לקימתם ועלייתם עד לרקיע, שהם נמשלו לעפר בירידתן ומיד עולים שנמשלו לכוכבים. וזהו "כי נפול" (ישראל) אז "תפול לפניו".

והענין הוא, ע"פ המובא בגמרא בסנהדרין (צז, ב), שרבי אליעזר סובר שאם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין. ואמר לו רבי יהושע, וכי אם אין עושין תשובה אין נגאלין?! אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן, וישראל עושין תשובה ומחזירן למוטב.

ומבואר, שהמטרה במה שהקב"ה מביא עלינו מלך קשה כהמן וכדו', הוא בכדי שעם ישראל יחזור בתשובה. ודוקא בגלל רחמיו המרובים של הקב"ה שדואג לנו לטובתנו וחפץ שנשוב בתשובה, זה עצמו הסיבה שהוא מעמיד לנו מלך קשה כהמן, כדי שלא תהיה לנו ברירה רק לשוב אליו בתשובה. וכל עוד לא נתעורר לשוב בתשובה, הקב"ה ירבה עלינו קשיים שלא נוכל לעמוד בהם עד שלא תהיה לנו ברירה אלא לשוב בתשובה אליו.

וזהו מה שאמרו להמן שנפילתן של ישראל לארץ הוא בהכרח סימן לקימתם.

ולכן הענין הזה שעם ישראל כשאינן עושין רצונו של מקום נמסרין ביד אומה שפילה, נחשב "אשריכם" לישראל. כי אילו היה לישראל איזה שר ומזל בשמים שדואג להם היו שוכחים מהקב"ה, ודוקא בגלל שישראל נמדדים לפי כח מעשיהם, והיחיד שדואג להם הוא הקב"ה, זהו סיבה בהכרח שבילם שיהיו מוכרחים לקיים תורה ומצות ולבקש מהשי"ת על מזונותיהם ועל כל קיומם ועי"ז הם דבוקים בו.

ומוסיף מרן רבי אלחנן וסרמן ('קובץ מאמרים' החדש עמ' קסג) כי ההשפלה (מה שאמרו שמוסרן ביד אומה שפילה) איננה באופן רגיל, אלא היא באה נגד כל החשבונות האפשריים.

והמטרה בזה, כדי שלא יהיה מקום לטעות (למי שאינו רוצה לטעות) שמא מקרה הוא, וכאב המייסר את בנו שצריך להודיעו שמייסר אותו כדי להעלותו על דרך נכונה. ואילו היה בא העונש בדרך נקמה ח"ו, היה מגיע העונש דוקא באופן שלא היתה ניכרת ההשגחה. וכל זה הוא "אשרינו", כי זה טומן בתוכו ומראה ומעיד על האכפתיות של הקב"ה אלינו שלא מסכים לוותר שנהיה כשאר כל אומות העולם. ובהכרח ידאג שנהיה כפופים ודבוקים אליו ומקיימים תורה ומצות.

ישמעאל - מלשון 'שמע א-ל'

"ויתן לך האלוקים" בדין, לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא בדין. אשרינו "כי היינו לעס וקלס בגויים"!

ט] ונסיים בעת הזאת אשר "נחשבנו כצאן לטבח יובל" ר"ל על ידי הישמעאלים, במה שמובא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לב):

"למה נקרא שמו ישמעאל? שעתיד לשמוע הקב"ה באנקת העם, ממה שעתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, לפיכך נקרא שמו ישמעאל".

ומבואר, שמהותו של ישמעאל זה "ישמע אל", שעל ידו ישראל מוכרחים לצעוק אל ה', וזה 'ישמע נאקתם.

ומבארים שם המפרשים, שהגם שבפסוק (טז, א) נאמר להגר ע"י המלאך: "וקראת את שמו ישמעאל כי שמע ה' אל עניך" (של הגר), אך אברהם שקרא לו ישמעאל לא ידע מזה, ומה שאברהם קרא לו ישמעאל, בא זה כנגד מה שהוא יגרום בהכרח לישראל להתפלל, וזה 'ישמע אנקתם.

והרי זה כפי האמור, שעיקר המטרה של ישמעאל, זה לגרום לנו בהכרח שנתפלל אל ה'.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

תפילה ובטחון, וסיפורים נפלאים בענין כוחה של תפילה!

וַיַּעֲמֵר יִצְחָק לֵה' לְנֶכַח אֲשֶׁתוֹ פִּי עֶקְרָה הוּא וַיַּעֲתֵר לוֹ ה' וַתֵּהָר רַבָּקָה אֲשֶׁתוֹ. (כה, כא)

פרש"י: "ויעתר לו - לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה", עכ"ל. הרי הקב"ה ענה לתפילת יצחק, ולא לתפילת רבקה, שיצחק היה צדיק בן צדיק, משא"כ אצל רבקה היתה תפילת צדיק בן רשע, ויש מעלה גדולה בתפילת צדיק בן צדיק יותר מתפילת צדיק בן רשע.

החילוק בין תפילתם

ודבר זה צ"ב, מהי המעלה הגדולה בתפילת צדיק בן צדיק שהיא יותר אלימה מתפילת צדיק בן רשע, הרי שניהם התפללו עבור הצרה הגדולה שלא היו להם בנים, ובפשוטו היו מכוונים בתפילה כהדדי, וא"כ מהו החסרון בתפילת צדיק בן רשע. ולא עוד, אלא דמן הסברה תפילת צדיק בן רשע יותר טובה, שמי שאביו היה רשע, ואעפ"כ לא למד ממעשיו הרעים, הוא גדול יותר ממי שהוא בן של צדיק, שלא היה לו נסיון אם להיות צדיק, וצ"ב.

כי לא כלו רחמיו

ונראה לענ"ד לבאר הענין בהקדם יסוד גדול בענין תפילה. דהנה הגר"א האריך בכמה מקומות שיש ב' תפילות ששייך להתפלל. וז"ל במשלי (כה, טו): "אך יש ב' מיני תפלות: א' שמבקש שהקב"ה יעשה למען רחמיו וחסדיו כמ"ש "עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו ה' אלקינו לנצח". כלומר מה ש"עד הנה עזרונו" הוא "רחמיך" ולא למענינו. ומה ש"לא עזבונו" הוא "חסדיך", ולכן אנו בטוחים ש"אל תטשנו ה' אלקינו לנצח", כי אם היה בשבילנו, היינו מתייראים שמא יגרום החטא, אבל כאשר הוא למען חסדיך אין אנו מתייראין כלל, כי חסדיך הנה קיימים תמיד. וזהו כמ"ש בזוהר "והאמין בה" ולא היה מתיירא אפילו שמא יגרום החטא והיינו משום שיחשבה לו צדקה, כלומר כל מה שנותן לו ה' הוא צדקה ואינו בשבילו כלל. זהו הנה א-ל ישועתי אבטח ולא אפחד, כלומר א-ל שהוא מדת החסד כאשר בחסדו הוא ישועתי אבטח תמיד ולא אפחד אפילו שמא יגרום החטא וכמ"ש בישעיה. והב' שמבקש מהקב"ה שיעשה בשביל מצוותיו וחסדיו אשר עשה כמ"ש (בראשית לב, יא): "קטונתי מכל החסדים וגו'", ולכן וירא יעקב מאד שמא יגרום החטא וזהו שמבקש בשביל מצוותיו המקטרגים מונעים וכו", עכ"ל.

מבואר בדבריו שכל זמן שמתפלל להשי"ת שיענה תפילתו מצד מעשיו, שהרי יש לו זכויות, אם יש לו חטא, אותו חטא עלול לגרום שימנע הקב"ה מלענות לתפילתו. משא"כ אם מתפלל להשי"ת שיענה תפילתו מצד מדת החסד, אין שום מקום לירא שמא יגרום החטא.

הבוטח בה' חסד יסובבנו

ויסוד זה האריך הגר"א שנוגע גם לענין מדת הבטחון, שצריך לבטוח רק במדת החסד של הקב"ה להיות מובטח שיזכה לחסדי השי"ת. וז"ל הגר"א (בסידור הגר"א באבני אליהו, בהלל עה"פ טוב לחסות בה): "טוב לחסות בה", הפסוק הזה בעצמו אין לו פירוש לכאורה. והענין כי יש שני חלקי בטחון: אחד, שהקב"ה מבטיחו לתת לו הון רב ועושר, כמו שמצינו שהבטיח לו השי"ת לאברהם שיעשיר, וזה נקרא בטחון. וחלק הב', הוא שהקב"ה אין מבטיחו, אך האדם בעצמו שם בטחונו בה' וזה נקרא חסיון, וכמ"ש צור חסיו בו, שהצור הוא למחסה לאדם מזרם וממטר כאשר ינוח שם בעצמו, אך הצור לא הבטיחו שיהיה לו למחסה. וז"ש טוב לחסות בה' הוא חלק הב', כלומר שמעצמו ישים וישליך יהבו על ה' אף שלא הבטיח לו ה', ממה שישים בטחונו באדם אף לאחר שהבטיח האדם לו לעשות הטוב וזהו מבטוח באדם, עכ"ל.

והוסיף ר' אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד (קובץ מאמרים, מאמר על בטחון) על דברי הגר"א, שחלק זה של בטחון שבוטח בהשי"ת מעצמו הגם שלא הבטיחו השי"ת, הוא יותר מובטח מהבטחת השי"ת. דגבי הבטחת השי"ת יתכן שהחטא יגרום להפסיד ההבטחה. משא"כ הבוטח בחסד השי"ת הגם שלא הובטח מאת השי"ת, אין לו שום מקום לירא שמא יגרום החטא כדאיתא במדרש "אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו". שאם ידאג שמא יגרום החטא, לא משכחת כלל מדת הבטחון, דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. עיי"ש בדבריו הק'.

בביאור תפילת צדיק בן צדיק

לפ"ז אפשר [בתורת אפשר דאפשר] דיש לומר, שזהו הטעם מדוע יש מעלה גדולה בתפילת צדיק בן צדיק. החילוק בין צדיק בן צדיק לצדיק בן רשע, שהצדיק בן צדיק מלומד להיות צדיק, ונתחנך בבית אביו משעה שהיה ילד קטן להיות צדיק. אבל צדיק בן רשע לא היה מלומד להיות צדיק, ולא היה לו חינוך להיות צדיק, רק מצד עצמו השתדל להיות צדיק. א"כ י"ל שיש יותר מקום לצדיק בן רשע לתבוע שיענה ה' בקשתו מצד מעשיו, שהוא מרגיש שיש לו יותר זכויות משאר בני אדם, ויכול לתבוע שהשי"ת יענה תפילתו מצד זכויותיו, ועל תפילה כזו צריך לירא שמא יגרום החטא. משא"כ צדיק בן צדיק, שלא השתדל מעצמו כ"כ להיות צדיק שהרי היה מלומד משעה שהיה תינוק להיות צדיק, לא מרגיש שיש לו זכויות כ"כ, וע"כ אינו תובע בקשת התפילה מכח זכויותיו אלא מצד מדת החסד של הקב"ה, ובתפילה מצד מדת החסד אין מקום להיות ירא שמא יגרום החטא. אפשר שזה הטעם שאינו דומה תפילת צדיק בין צדיק לתפילת צדיק בן רשע.

סיפור נפלא - כח התפילה

לתועלת הענין, נעתיק כאן סיפורים בענין גודל כח התפילה.

מספר בעל המעשה: בדידי הוה עובדה כמה שנים לאחר נישואי, היתה לזוגתי בעייה מסויימת, וד"ר שיקלוש מבי"ח הדסה המליץ שתעבור ניתוח, ובכך יסתדר הכל על הצד היותר טוב.

היא נכנסה לבי"ח, הכל היה מוכן ומזומן, ואמרתי שבלי הסכמת החזו"א לא אסכים לניתוח. נסעתי לב"ב, תארתי בפני החזו"א כל המצב ושהומלץ לנתח. הוא שמע ובירך להצלחה. כשעמדתי להיפרד ממנו ולנסוע, שאל אותי: אולי תתפללו כאן מנחה? למעשה, מתחילה לא תיכננתי להתפלל אצלו מנחה גדולה, אבל כמובן נשארתי. רציתי לראות את תפילתו של החזו"א, ונודמן לי לראות את דביקותו הגדולה והנוראה בתפילתו, מחזה שלא ניתן לתארו. אחר התפילה פניתי מיד לנסוע לדרכי, אך החזו"א רמז לי שאכנס שוב לחדרו. בדרך הילוכו השיב לכמה שואלים, ולי קרא להכנס פנימה, ואמר: אולי ברצונכם לחזור בפני שוב על השאלה ששאלתם? הצגתי שוב את השאלה ואז ענה לי: להוציאה מיד מבית החולים, לא לנתחה, לא לעשות כלום, וה' יעזור!

מיד נסעתי מב"ב לביה"ח, אשתי כבר היתה שרויה בצום והמתינו למוצא פי. אמרתי לד"ר שיקלוש שהחזו"א אינו מסכים לניתוח! למשמע הדברים אחז בי ד"ר שיקלוש - מעשה ידידים ותיקים - ואמר: מכיר אני את החזו"א, הגד לי בדיוק מה שאלת ומה השיב. אמרתי לו ברור מה שאלתי, ושענה לא לעשות כלום, ואז אמר לי: קח לך פתק למשרד שיחזירו לך דמי קדימה, טעיתי בעניין ומגיע לך חמש ל"י בחזרה. אחת האחיות שאלה אותי בפרוודור: ד"ר שיקלוש הוא אחיך או גיסך? מעולם לא הסתובב עם לקוח כפי שהסתובב עמך...

מסיים בעל המעשה: וב"ה אחד הנסים הגדולים היה שלא עשו את הניתוח, מי יודע מה היה אילו היו עושים... [מעשה איש ח"ד, עמוד קנג]

חזינן ממעשה זה, שמה שאמר החזו"א איש קודם תפילת מנחה לא היה מה שאמר אחר תפילת מנחה, ע"י התפילה הכל נשנתה, באופן נפלא עד מאוד!!

עוד סיפור נפלא:

סיפר רבי שלום שבדרון זצ"ל מעשה שהיה עם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי, שהוגלה לסיביר. הוא "חטא" איזה חטא - למד עם תלמידים, הרצה שיעורים תחת שלטון הבולשביקים.

שלחו אותו לארץ גזירה לסיביר לשש שנים לעבודת פרך רח"ל. כידוע שלא רבים מהנענשים השלימו את עונשם. רובם קיפחו את חייהם אי שם תחת השלג הסיבירי.

בבוקר הראשון לשהותי במחנה האסירים, סיפר לי רבי יחזקאל, יצאנו, והקור היה נורא, חמישים או ששים תחת האפס! הורו לנו לחלוץ את הנעליים, אח"כ את הפוזמקאות (גרביים) כי אנו עתידים לרוץ כך שלושה קילומטרים על השלג - ברגליים יחפות. עמדנו, כך ברגליים יחפות מוכנים ומזומנים לאות מפי המפקד להתחיל לרוץ.

רבי יחזקאל היה מדבר תמיד אל הקב"ה - כבן לפני אביו, "אבא, טאטע" כך נהג מאז, על פי דרגתו באמונה ב"שויתי ה' לנגדי תמיד".

בעוד אני עומד על השלג, באותם רגעים אמרתי לפני הקב"ה, סיפר רבי יחזקאל, "אבא שבשמים, אתה אמרת בתורתך 'הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים' (כלומר, שמצינים

ופחים - חולי מהתקררות - על האדם לשמור על עצמו) אבל כאן, אתה יודע שאינני יכול לשמור על עצמי, אז אני מבקש ממך אבא - שתשמרני אתה גם מצינה וקור".

רבי יחזקאל שאל אותי, "שמעת ר' שלום?" והמשיך: "וכל התקופה ההיא ששהיתי בסיביר לא הצטננתי גם לא פעם אחת!" [ספר להגיד, שמות עמוד פ']

חזינן גודל כח התפילה, שרבי יחזקאל ניצל באופן פלא, שלא הרגיש הקור של סביר כל אותן שנים!

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

הוי "רץ" לדבר מצוה ו"בורח" מן העבירה

וַיִּתְרַצְצוּ הַפְּנִיִּים בְּקִרְבָּהּ (כה, כב)

וברש"י: רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשיו מפרכס לצאת. יל"ד שביעקב כתיב לשון "ריצה" ובעשיו לא כתיב כן.

ויל"פ דהנה באבות פ"ד מ"ב תנן "בן עזאי אומר והוי רץ לדבר מצוה ובורח מן העבירה", ועיי"ש ברוח חיים שפירש שהמצות בורחין מן האדם ולכן צריך "לרוץ" אחריהן, ומשא"כ בעבירה תנן "ובורח" מן העבירה כי בעבירה הוא להיפך כי היא רודפת תמיד אחר האדם וממצאת עצמה לו שיעשנה ולכן לא צריך לרדוף אחריה, עיי"ש ש"ט. וזהו דכתי' גבי יעקב שהיה "רץ", וגבי עשו לא היה רץ אלא "מפרכס" לצאת כי העבירה "מזומנת" לו.

איש תם - מהול - יושב אהלים

וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֵהָלִים (כה, כז)

באבות דר"נ פ"ב מ"ה איתא שיעקב נולד מהול דכתי' "ויעקב איש תם", עיי"ש והובא בכלי יקר כאן, [וכ"ה בתנחומא פר' נח (ה') ובמדרש שוח"ט (תהילים ט, ז)]. וכן מבואר בפיוט "אתה כוננת" דאיתא: מגזעו איש תם הוצאת, חתום בבריתך מרחם לקח, עיי"ש, הרי שמה שהיה "איש תם" שייך למה שנולד מהול.

ויש לרמז עפ"י זה מה שנשמך היות יעקב "איש תם" להיותו "יושב אהלים", ועפ"י העוללות אפרים מאמר ש"צ (והו"ד ברעק"א תשו' מ"ב) שע"י המילה החיצונית נימול במילה פנימית

^ט וזה לשונו "הוי רץ למצוה קלה כו'. כי הנה המצות בורחין מן האדם. ועל כן הזהירו חכמינו זכרונם לברכה (מכילתא בא) כשם שהמצות צריכין שמור כן המצוות צריכין שמור מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה. ואם בעת שהיא מצויה בידך תעלים עיניך אז תיכף תברח ממך. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (ב"ב ט ע"ב) מאי דכתיב (משלי כא, כא), רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וגו' כל הרודף צדקה הקב"ה ממציא לו מעות לעשות צדקה רבי נחמן בר יצחק אמר הקב"ה ממציא לו בני אדם המהוגנין כו'. הראו למופת שאף במצות צדקה שאין מצוה כמוה מצויה לרוב כי נפישו עניים ומכל מקום רק הרודף ימצא כל שכן שאר מצות. ובורח מן העבירה. כי בעבירה הוא להיפך כי היא רודפת תמיד אחר האדם וממצאת עצמה לו שיעשנה. לכן הזהיר שאחר המצות ירדוף כמו אחר אדם הבורח ממנו. ובורח מן העבירה כמו שבורח מן הרודף אחריו ואז ינצל. כי אמנם היצר הרע מתגבר יותר במלאכתו מן היצר טוב. כי כן יסד השם יתברך לאשר מטבע נשמת האדם ושרשו יותר היה נקל לו לשמוע בקול היצר טוב כי מי פתי יסור ממחצב מקור מים חיים לחצוב בארות מקור שחת כי על כן השליט היצר הרע להיות שורר יותר למען יהיה האדם עלול לעשות רצון זה וזה בשוה. והיצר הרע עומד על המשמר תמיד וממציא לו עונות בכל מקום מדרך כף רגלו פתאום. וכמו שאמר שלמה (משלי כג, כח), היא כחתף תארום וגו' ולא בקל יעשה האדם מצוה אחת כמו שיעשה כמה עבירות", עכ"ד, ועיי"ש עוד.

- ערלת הלב, ועי"ז נעשה ליבו פתוח להבין ולהשכיל בתורה הק', וכידוע. וזהו שנשמך כאן שהיה איש תם והיינו מהול, להיותו יושב אהלים.

שו"ר בס' אפריון (לבעל קצשו"ע) שהביא מדרש זה ובי' עפי"ד הרמב"ם שטעם המילה להחליש כח התאוה, ובי' עפי"ד הרמב"ם בסוף הל' איסו"ב שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב הפנוי מן החכמה, וע"י שנולד מהול ונחלש אצלו כח התאוה נעשה יושב אהלים.

*

מידת אברהם - רשב"י

עֶקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקוֹלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתַי (כ"ו, ה)

בסוף קידושין תנן: רבי נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ושאר כל אומנות אינן כן כשאדם בא לידי חולי או לידי זקנה או לידי יסורין ואינו יכול לעסוק במלאכתו הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו בנערותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח בזקנותו מהו אומר עוד ינובון בשיבה. וכן הוא אומר באברהם אבינו ואברהם זקן וזה' ברך את אברהם בכל מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתו מצותי חוקותי ותורותי, עיי"ש.

וצ"ב מה השייכות בין מה שמצינו אצל אברהם אבינו שעשה את כל התורה וכו' ונתברך על כך, למה דתנן לעיל מינה מניח אני וכו'.

וביאר בחי' הגרי"ז פר' חיי שרה שדברי ר' נהוראי קיימי כשיטת רשב"י בברכות (לה, ב) שאין להתעסק במידת דרך ארץ דא"כ "תורה מה תהא עליה" והקב"ה יספק צרכו בעוה"ז, ודלא כר' ישמעאל ד"הנהג בהן מידת דרך ארץ", ועי"ז הביאו מאברהם אבינו שנהג כמידת רשב"י והקב"ה סיפק לו כל צרכו, ואלא שרצו להוכיח שגם קודם מתן תורה שייך להתנהג כמידת רשב"י שעוסק רק בתורה ולא מתעסק בפרנסתו וכו', ועי"ז אמרו מפני אשר שמע וכו' והרי שגם קודם מתן תורה שייך לנהוג כמידת רשב"י, עיי"ש.

והנה ביומא (כח, ב) איתא "אמר רב ואיתמיא רב אשי קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין שנאמר תורת אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה" עיי"ש, ובתורא"ש בקידושין הק' מה חידש רב ואיתמיא רב אשי הא משנה ערוכה היא בקידושין הנ"ל. (ועיי"ש בגלה"ש, ובמהרש"א שם תירץ ש"עשה" היינו מצוות עשה וחידש רב אשי ששמר אף לא תעשה.)

ונראה ליישב עפי"ד הגרי"ז, שהמתני' בקידושין איירי על מה שאברהם "למד תורה", וחידש לן התנא שאברהם נהג כמידת רשב"י וחבריו, וששייך מידה זו עוד "קודם" מתן תורה ושעי"ז זכה ונעשתה מלאכתו ע"י אחרים (וכדבי' הגרי"ז), אבל רב ואיתמיא רב אשי איירי במה שאברהם "קיים" כל "מצוות" התורה.

ומדוקדק לפי"ז שבמתני' בקידושין הלשון הוא "עד שלא ניתנה" ובמימרא דרב ביומא לא אמר כן, והיינו כי המתני' דקידושין באה לחדש ענין זה ששייך לנהוג כמידת רשב"י עוד "קודם" מתן תורה וכדבי' הגרי"ז ולכך תנן "עד שלא ניתנה"כ.

*

לבוש "בגדי חמורות"

וּתְקַח רִבְקָה אֶת בְּגָדֵי עֶשָׂו בְּנֵה הַגָּדֹל הַחֲמֹדֶת אֲשֶׁר אֶתָּה בְּבִית וּתְלַבֵּשׁ אֶת יַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן
(כז, טו)

וברש"י שבגדים אלו היו בפקדון אצלה, וצ"ע היאך הותר לה ליתנם ליעקב והלא היו שליחות יד בפקדון שניתן לה.

וי"ל שהנה בגדים אלו היו בגדי אדם הראשון וכמבואר בת"י כאן [ועי' רש"י ע"ז יא, ב ד"ה של], ובגדי אדם הראשון היו בגדי כהונה וכדאי' בבעה"ט בפר' בראשית (ג, כ"א), וכן מפורש בירושלמי מגילה פ"א ה"א שהבגדי חמורות היו בגדי כהונה, עיי"ש. ומעתה מאחר ויעקב קנה את הבכורה מעשו ובכלל זה הוא לעבוד עבודה וכמש"כ רש"י לעיל (כ"ה, ל"א), שוב נמצא שהבגדים ג"כ שייכים לו - שהרי בגדי עבודה הם.

וראה עוד בבעה"ט פ' ויצא עה"פ "ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש" שכתב "ב' במסורת. הכא ובגד ללבוש. ואידך ללבוש את הבגדים. מלמד שיעקב היה כהן גדול וכו' וזהו שאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש, כלומר שתתקיים לי הכהונה שקניתי מעשו שהעבודה היתה בבכורות", עכ"ד. והן הן הדברים שהבגדי כהונה שייכים לו בקניית הבכורה מעשו וכמש"נ.

ועפי"ז יל"פ לשון הפייט בזמירות שבת "לבוש בגדי חמורות", וי"ל דהנה בגדי שבת הם בבחינת בגדי כהונה [ראה שבת (קיד, א ובמהרש"א שם) שהמקור להחלפת הבגדים לכבוד שבת הוא מהחלפת בגדי כהונהכא], וכאמור לעיל בגדי חמורות היינו בגדי כהונה וכנ"ל, ומבואר היטב לשון הפייט שכינה ה"בגדי שבת" - "בגדי חמורות".

הצילה "נפשי" משפת שקר

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל אָבִיו אָנֹכִי עֹשֶׂו בְּכַרְךָ עָשִׂיתִי פֶּאֶשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי (כ"ז, י"ט)

^כ וע"ע בד' הנצי"ב כאן בהרחב דבר שפי' שמה שאמרו בקידושין שאברהם "עשה" את כל התורה קאי על לימוד התורה, ועשה היינו שחידש מעצמו בתורה ע"י עיונו, ועדין לא שמענו שקיים את התורה שלמד, וזהו דאתא רב אשי ביומא למימר ש"קיים" כל המצוות. וכ"כ בפירוש מטיב שיר לשה"ש (ג, ג) עה"פ: "מצאוני השומרים וכו'", עיי"ש. [וכ"כ הנצי"ב בפר' אחרי מות (ויקרא י"ח, ה') ושם פי' מה שמבקשים באהבה רבה "לעשות" היינו לחדש בתורה שע"י חידושי תורה חשיב ל"עושה התורה", עיי"ש. וכן כתב גם בפר' ואתחנן (דברים ה, א) עה"פ: "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", עיי"ש].

^{כא} והוא על דרך המבואר בדברי האריז"ל "אסדר לדרומא מנרתא דסתימא ושלחן עם נהמא בצפונא ארשין", וכן בד' הגר"א (פ' בראשית) שאכילת שבת כאכילת קרבנות, והרי שבחינת שבת כבחינת מקדש והדברים ידועים ואכמ"ל.

הנה יעקב עשה כל זה בצווי אמו רבקה, וגם היה הכל בנבואה כמבואר בת"א כאן פס' י"ג, ועי' רש"י מכות דף כ"ד ע"א ד"ה לא רגל.

והנה איתא בזה"ק [א, קמ"ג ע"א] שבשעה זו ביקש יעקב "הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה", והביאור כי אף שהוצרך לשנות מן האמת, מ"מ ביקש יעקב שיוכל למעט בשקר כמה שאפשר, וכמו שחזינן שאמר אנכי עשו בכורך ופירשו חז"ל שהכוונה אנכי יעקב, ועשו בכורך וכן על זה הדרך, [ועי' מהר"ל נתיב האמת פ"א שבשינוי קל מן ה"א"מת נשאר "מת"].

וי"ל עוד שהנה מצינו בכ"ד שבלשון התורה "נפש" הוא הרצון של האדם נוכמש"כ לעיל "אם יש את נפשכם", ואפשר, שהתפלל יעקב שאף שהוצרך כעת לשקר, שמ"מ לא יכנס מידת השקר אל נפשו - רצונו, וכלומר שלא יושפע ממעשה זה להיות איש שקר בנפשו - רצונו, ועי'.

ויתן לך - יתן ויחזור ויתן

וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֵב דָּגַן וְתִירֹשׁ (כ"ז, כ"ח)

ובת"י: ויתן לך מימרא דה' וכו'. נראה לפרש עפי"ד הרמב"ן בפר' אחרי מות (ויקרא י"ח כ"ה) פירש במה שהחמירה התורה באיסור עריות בא"י יותר מכל הארצות, כי חלוק הנהגת הקב"ה עם העכו"ם שעליהם העמיד מלאכים קצין שוטר וכו' הממונים עליהם אבל בישראל כל הנהגתם היא ע"י הקב"ה בעצמו, עיי"ש באורך. ונראה שזהו שתירגם הת"י ויתן לך מימרא דה' והיינו שהכל יהא ע"י מימרא דה' בעצמו ולא ע"י מלאכים ושוטרים, ועי'.

ושו"מ בס"ד ברבינו בחיי בפס' ל"ט שכתב שבברכות עשיו לא מוזכר השי"ת, ורק בברכות יעקב, וביאר וז"ל: לא תמצא בברכת עשו זכרון ה' יתברך, אבל בברכת יעקב הזכיר ויתן לך האלהים, וזה יורה כי נתן לעשו משמנים וטל ולא במתת אלהים כמו ביעקב אלא בדרך מסלות הכוכבים ומזלות אשר זרעו של עשו מסורין להם, עכ"ל.

והנה הרמב"ן פירש הפס' "מטל השמים ומשמני הארץ" לפי שארץ ישראל שמנה היא מכל הארצות כענין שכתוב צבי היא לכל הארצות. ולמדנו מדבריו שא"י היא בכלל הברכות שברכו, וכ"ה ברמב"ן לעיל (כו, ד) וז"ל "בעבור תברכך נפשי היה בדעתו לברך אותו שיזכה הוא בברכת אברהם לנחול את הארץ, ולהיות הוא בעל הברית לאלהים כי הוא הבכור", עכ"ד. וראה בהערה מהרשב"א^{כב}.

^{כב} וכ"ה בתשו' הרשב"א ח"א סי' קל"ד וז"ל: שאלת מה שאמרו כל הדר בחז"ל כמי שאין לו אלוהים, תשובה לפי שא"י נקרת נחת לה' דכתי' "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' והוא ית' נקרא אלקי הארץ ומיוחדת לו ולא לשרי מעלה וכו', ועל כן כשבירך יצחק את יעקב שלא מדעתו ונתן לו את הברכות דכתי' "ויתן לך האלקים מטל השמים וכו' מיד זכה יעקב בברכת אברהם שהיא ירושת הארץ ולא היה יכול ליתנה לעשו והוא אמרו "ולך איפוא מה אעשה בני", עכ"ל.

והוא מבואר היטב עם הנ"ל שלכן הברכה היא "מימרא דה" ויהיינו שההשגחה בא"י היא ע"י הקב"ה בכבודו ולא ככל הארצות אשר מונהגות ע"י מלאכים ושוטרים וכאשר מבואר ברמב"ן באחרי מות הנ"ל.

ויש להוסיף עוד עפ"י הנ"ל, דהנה אצל הברכות ליעקב מודגש בברכות ענין הנתינה וכדכתי' ויתן לך, וכמו שדרשו במד"ר והובא ברש"י "ויתן ויחזור ויתן", ואילו בברכות שקיבל עשו כתוב "הנה משמני הארץ יהיה" וגו', לא כתוב שה' "יתן" אלא שכך יהיה במציאות. והיינו שאצל ישראל הברכה והשפע הגשמי, זה מראה על השגחה וקשר שבין הנותן למקבל, ובהרגשת הקירבה שיש בנתינה, משא"כ אצל עשו העיקר שיהיה הגשמיות. ולכן צורת הנתינה היא באופן של "ויתן ויחזור ויתן", והיינו שאף שיכול הקב"ה ליתן הכל בב"א ואי"צ לריבוי נתינות, אלא זהו בשביל הקשר והקירבה שיש בכל מעשה נתינה בפנ"ע, ומבואר היטב דקדוק הרבינו בחיי הנ"ל שרק אצל יעקב כתי' האלוקים כי רק אצל יעקב הברכות באות להורות על קשר וקירבה עם אלוקים, וי"ל עוד שלכך אצל יעקב כתי' "לך" - בהשגחה פרטית, ועי'.

והנה כתב החינוך (מצוה תק"י) "וידוע שאנחנו עם הקודש אין אנו תחת כוכב ומזל, ה' הוא נחלתנו כאשר דבר אלינו, וכענין שמצינו באבות ששם הא-ל מעלתם למעלה משרי מעלה, כענין שכתוב ביעקב, כי אם ישראל יהיה שמך כי שרית עם אלהים וגו', כלומר שעשאו הא-ל שר על השרים", עכ"ד. והנה בפר' וישלח כתי' שיעקב אמר "לא אשלחך כי אם ברכתני" ופרש"י שביקש ש"יודעה" לו על הברכות, וע"ז באה התשובה "ויאמר לא יעקב יאמר עוד שימך כי אם ישראל כי שרית עם אלוקים ותוכל" ומבואר שבהשם "ישראל" נאמר ההודאה על הברכות.

והנה למדנו מדברי החינוך שבקרא בו הודה לו על הברכות (-"כי אם ישראל וכו'") נאמר שישראל אינם תחת שלטון המזלות והשרים אלא הם מונהגים ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו. והוא מבואר היטב עם מש"נ לעיל שבברכות הוקבע שישראל אינם מונהגים ע"י כוכבים ומזלות אלא ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ולכן כאשר "הודה" על הברכות - "הודה" על ענין זה שישראל מונהגים ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו, ועי'.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

שבועות האבות עם אבימלך

וְאִבְיִמֶלֶךְ הֵלַךְ אֵלָיו מִגָּרָר וְאֶחָזֵת מִרְעֵהוּ וּפִיכֹל שֶׁר צָבָאוּ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִצְחָק מִדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאִתְּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וְהִשְׁלַחְתֶּנִּי מֵאֶתְכֶם. וַיֹּאמְרוּ רָאוּ רְאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֱלֹהֵי בִינּוֹתֵינוּ בִּינֵינוּ וּבִינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ. אִם תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רְעָה פֶּאֶשֶׁר לֹא נִגְעֶנּוּךָ וְכֹאשֶׁר עָשִׂינוּ עִמָּךְ רַק טוֹב וְנִשְׁלַחְךָ בְּשָׁלוֹם אֶתָּה עִתָּה בְּרוּךְ ה' (כו, כו-כט)

המפרשים (רמב"ן ואור החיים כאן) דנו מדוע היה צריך אבימלך שישבע לו יצחק אחרי שכבר נשבע לו אברהם שלא יעשה רעות לו, לבנו ולנכדו?!

הרמב"ן כתב: "וענין היראה הזאת אשר פחדו ממנו אינו נראה שירא מלך פלשתיים שלא יבא עליו יצחק למלחמה, אבל הבטיחם אברהם לו ולנינו ולנכדו (לעיל כא כג), ועתה אמרו בלבם בעבור שהפרנו אנחנו את בריתנו עם יצחק ושלחנוהו מעלינו, גם הוא יפר את בריתו עמנו ויגרש זרעו את זרעינו מן הארץ, ולכן עשו עמו ברית חדשה, והתנצלו לאמר לו שלא הפרו הברית הראשונה, שלא עשו עמו רק טוב. וזה טעם תהי נא אלה בינותינו - שנבא עתה עמך באלה להחרים על כל מי שיעבור על הברית, כטעם לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו (דברים כט יא)", מבואר בדבריו שכל ברית ושבועה בין שני אנשים, אם הופרה על ידי צד אחד, מותר גם לצד השני להפר אותה, ובטעם הדבר נראה שזהו משום ששבועה שנעשית לשם ברית אינה שבועה על מעשה מסויים שיעשה או שלא יעשה, אלא זוהי שבועה על הברית ביניהם, ואם הופרה הברית על ידי צד אחד, אין כאן ברית יותר, ומותר גם הצד השני לעבור עליה.

וגם יש לומר ששבועת אברהם לאבימלך לא היתה על מעשה מסויים אלא היתה זו שבועה שלא ישקור להם, ויעשה עמהם חסד כאשר עשה אבימלך אתו, וכשהם עשו עמו רעה אין זה נחשב שהוא משקר להם, וגם אין לחייבו לעשות עמהם חסד כאשר עשו אתו כי אחרי שגרשו אותו אין זה נחשב שהם עשו אתו חסד והם במצב של עשיית חסד אתו [כלומר, הוא נשבע להם שהוא יעשה חסד עמהם כפי שהם עושים עמו וכששלחוהו הם אינם עושים חסד עמו].

אמנם מבואר בדברי הרמב"ן שהם פחדו שהוא יגרשם מארצו כפי שהם גרשוהו, ומשמע שהם לא חששו שהוא יעשה להם רעות אחרות מלבד זו, ומשמע שההיתר שלו לעבור על הברית היא רק כפי השיעור שהם עברו על הברית, ולא יותר מכך, וזהו דבר נפלא!

³³ והיה ברור להם ששבועתו של אברהם חייבה גם את זרעו כי זו לא היתה שבועה פרטית אלא שבועה של אברהם כאבי האומה היהודית.

הרמב"ן אומר שהם עשו ברית חדשה ולכאורה כוונתו שברית זו לא היתה משום חסד שהם עשו עמו ולכן אף שהם גרשוהו הוא מחוייב אליה, אבל הרמב"ן מוסיף ואומר שהם התנצלו שהם לא הפרו את הברית הראשונה ועשו עמו רק טוב, וצריך להבין את כוונתו, שהרי הם לא עשו אתו רק טוב אלא גם גרשוהו מעמם, וגם שאם הם עשו עמו רק טוב הם לא היו נצרכים לברית ושבועה חדשים.

האור החיים שואל על דברי הרמב"ן שאבימלך פחד משום שהוא הפר את השבועה, שהיכן מצאנו בשבועתו של אבימלך שהוא לא יגרש את אברהם מארצו? אמנם נראה שדברי הרמב"ן מבוארים היטב על פי דרכנו, כי השבועה היתה על הברית, וכשהם מגרשים אותו זה סתירה לברית, כי ברית זה אחדות ואחזה ולא שמגרשים אחד את השני מהארץ. וגם משום מה שכתבנו שהשבועה היתה שיעשה עמם חסד כפי שעשו הם עמו, וכיון שהם גירשוהו התבטל חסדם עמו.

עוד הקשה האור החיים מדוע לקח אבימלך אנשים רבים לצורך השבועה?

והאור החיים מבאר שאבימלך חשש שאברהם יכל להפר את השבועה משום שאף שהנשבע והנודר לחבירו בפניו אין רשאי להתיר שלא בפניו, זהו רק כשנשבע לחבירו משום שעשה עמו חסד, אך אברהם אף שהם עשו עמו חסד ונתנו לו לגור בארצם, הוא לא קיבל את החסד הזה והלך משם ואם כן אין הוא מחוייב להם טובה, ובכחאי גוונא הוא יכול להתיר את השבועה שלא בפני חבירו.

וטעם נוסף שהוא יכול להתיר את השבועה שלא בפניו הוא משום מה שכתבו הראשונים שדין זה אינו מעכב ואם התירו לו שלא בפני חבירו נדרו מותר, ולכן חשש אבימלך שמא התיר אברהם את שבועתו.

ולכן בא אבימלך אל יצחק להשביעו, כי אתו הוא עשה חסד שיצחק גר בארצו והתעשר בה, ובאופן זה כתבו כמה ראשונים שלא מועילה התרה שלא בפניו גם בדיעבד.

אמנם יש ראשונים הסוברים שאף אם עשה לו טובה מועילה התרה שלא בפניו ולכן הוא בא אליו עם קבוצת אנשים כדי שתהיה זו שבועה בפני רבים, וכדעת רבי יהודה שנדר שהדירו ברבים אין לו הפרה או שאמר לו לנדור על דעת רבים שבכחאי גוונא לכולי עלמא אין לו הפרה עיין שם שפלפל הרבה בזה בדברים חריפים ונחמדים.

ועדיין יש לעיין לכל הפירושים הללו מדוע לשבועה עם אברהם לא הביא אבימלך רבים ורק לשבועה עם יצחק הביא את 'אחזת מרעהו' ואם הוא חשש שיצחק יפר את השבועה מדוע אצל אברהם הוא לא חשש לכך?

ויש לבאר שבזמן אברהם היה יחיד ויחסו של אבימלך אליו היה כאדם יחידי, ומה שהיתה חשובה לו השבועה שלא יעשה רע לו ולזרעו היה זה משום שראה שה' עמו וחשב שכפי הנראה הוא יצבור בעתיד כח ועוצמה ויצא ממנו עם גדול, אך בינתיים הוא ראה בו אדם יחידי ולכן הוא קיבל ממנו את השבועה באופן אישי כאבי האומה היהודית הנשבע לראש העם הפלשתי.

אך יצחק צבר עוצמה עד שאבימלך פחד ממנו ואמר לו ללכת מארצם, והוא ראה בו כבר את העם היהודי הקם ונולד, והוא רצה לכרות עמו ברית של שני עמים, ושבועתו של יצחק היתה שבועה של העם היהודי לעם הפלשתי, ולכן הוא הביא עמו ציבור של אנשים כדי שהשבועה תהיה שבועה ציבורית וברית לאומים הנעשית ברשמיות בפני עם רב.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

הנאה לשם שמים

שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנְךָ וְגו' (כה, כג)

בע"ז יא. דרש רב יהודה בשם רב "שני גוים בבטןך - אל תקרי גוים אלא גיים, זה אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא חזרת ולא קישות ולא צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים". והקשו התוס' (ד"ה צנון) שרבי לא נהנה מן העולם אפילו באצבע קטנה, ותירצו הם ועוד ראשונים דאוכלי שולחנו היו רבים. כד

ואולי אפשר עוד, להאמור בגמ' ובתוס' הבא שצנון וחזרת אינם הנאה של תענוג אלא של תועלת שמועילים לעיכול, וא"כ לא על זה התכוין רבי כשאמר לא נהנתי מהעולם, דע"כ תועלת של אכילה ושינה נטל מן העולם. אלא שמתוס' חזינן שגם זה לא נטל, ושמעינן קדושת רבי שאפילו תועלת לא נטל מן העולם, וצ"ע מאכילה ושינה שנטל בע"כ, ואולי כיון שאכל רק כדי חיותו לא הוצרך למאכלים המועילים לעיכול, ולכן לא נטל צנון וחזרת וקישואים. וכן הקשה ותירץ באזור אליהו (סימן א).

ובביאור הגר"א (או"ח רלא) כתב ליישב על פי דברי השו"ע שם שכיון שאכל רק כדי חיותו לעבוד את בוראו, אמר לא נהניתי דלא נחשב להנאה אלא למצוה ועבודת השם. וכדברי הרמב"ם (דעות פ"ג ה"ג) שהמהלך בדרך זו "כל ימיו עובד את ה' תמיד".

ולכאורה זו היא כוונת הטור שם, שכשאדם רואה דבר שמביא לעבודת הבורא יתעלה יעשהו ואם לאו לא יעשנו, ואז נמצא עובד את הבורא כל ימיו, בשבתו וקומו והילוכו משאו ומתנו אכילתו ושתייתו ואפילו בתשמישו "ועל הדרך הזה זקף רבינו הקדוש אצבעותיו למעלה בשעת מיתתו, ואמר גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מהם אלא לשם שמים". היינו דמה שאמר רבי "שלא נהנתי" אינו כפשוטו שלא נהנה כלל, אלא שלא נהנה לצורך עצמו אבל מה שהביא לעבודת הבורא נהנה ממנו. והלבוש גם הביא דברי הטור, שעל זה אמר רבינו הקדוש גלוי וידוע לפניך שלא נהנתי. ואם זו כוונת הטור, לכאורה גם הגר"א רק התכוין לציין לדבריו ולא לתרץ קושיית התוס' מדעתו.

ולפ"ז מובן על מה חלקו התוס', דהגם דאה"נ עובד את בוראו בכל ענייניו מ"מ הם סוברים שאינו יכול לומר "לא נהנתי", דעל אף שקיים מצוה מ"מ גם נהנה. והוא חידוש גדול אליבא דהטור שבכוונה לשם שמים יכול לומר "לא נהנתי" [ובפרט למה שמובא מהגר"א בביאורו לישעיהו (א יד, הובא להלן בהערה) לענין עונג שבת]. וברמב"ם שם מדוקדק בלשונו שאין לעשות לשם הנאה "בלבד", היינו שמודה שכשמכוין שיהא לו כח לעבודת השם אי"ז

^{כד} תוספות הר"ש (בשיטת הקדמונים, ע"ז יא.).

מפקיע הנאתו הגשמית.^{כה} אלא שהטור כנראה הרגיש בזה, ולכך נשמר בלשונו וכתב דרבי אמר שלא נהנה "אלא לשם שמים", היינו דבאמת לא אמר "לא נהנתי" דוודאי נהנה מהנאות הבאות בע"כ, אבל יכול לומר לא נהנתי "אלא לשם שמים", ואולי אף גרס כן בגמ'.

אבל להשו"ע יתכן שצריך להסיח דעתו לגמרי מההנאה, ולכוין אך ורק לשם שמים, ורק בכה"ג נחשבת מצוה ועבודת השם, ובלא"ה פוגם בלשמה אפילו עשה רק מעבודת הבורא. שהשמיט לשונות הרמב"ם שלא לכוין להנאה "בלבד", משמע שאין לכוין להנאה כלל. וכן נראית דעתו בסימן רמ. וא"כ אולי דוקא לשיטת השו"ע התכוין הגר"א שמתיישבת קושיית התוס', שלא נהנה כלל אפילו טעם ואכל, דהתמקד אך ורק בתועלת הרוחנית שמהאכילה, אבל להטור שנהנה ס"ל לגר"א שא"א לומר "לא נהנתי" וואינו סותר המובא בשמו בישיעהו].

אלא שבאמת אליבא דתוס' יקשה כנ"ל מהנאות הבאות בע"כ כקול מראה וריח, ואפילו אכילה ושתיה ושינה וטיול וכדומה לא ימלט בכל ימי האדם שבאה מהם הנאה אפילו רגע כמימרא, וכי היה מאכלו חול. ואפילו תימא שאחר שעמד על דעתו, היה תנא ויכול להיזהר בזה, אבל קודם שעמד על דעתו מה נימא. ואף גם לומר שהיה לאונסו לא נראה, דהא בהנאה לא דיינינן לאונס, כהמתעסק בחלבים ועריות שחייב לפי שנהנה. ועוד וכי הקב"ה ברא הני הנאות רק בשביל פתאים ובעלי תאוה, ותיקנו כמה וכמה ברכות תחת השם והתואר "ברכות הנהנין" ואם היה בזה טעם לפגם איך קראו להם בשם גנאי, ובברכת האילנות תיקנו הנוסח "להנות בהם בני אדם" שגם מזה עולה שא"א לומר שהוא פגום או פסול ואפילו לא מגושם, ורק אין להימשך אחרי זה ולתת בהם כל מעייניו. ואולי באמת צ"ל דרך משום דאיירי בתנא הוא דס"ל לתוס' כן, ותירצו שלא נהנה כלל מימיו.^{כו}

ואולי המחלוקת של תוס' והטור אינם ב"לא נהנתי" אלא ב"לא נהנתי אלא לשם שמים", דאפשר איכא גוונא שנהנה קודם שעמד על דעתו, או שנהנה בע"כ בקול מראה וריח, וזה אינו ענין ל"לשם שמים" דלא כיוון בה כלום, אבל היכא שהתכוין להנאה הי' "לשם שמים", ובהא פליגי אם כדי להחשב "לשם שמים" סגי שמכוין לזה אפילו שחש בהנאה, או שצריך

^{כה} הנה באמת דברי הרמב"ם נראים כסותרים, שמצד אחד כתב (שם ה"ב), "כשישא ויתן או יעשה מלאכה ליטול שכר, לא יהיה בלבו לקבוץ ממון בלבד... וכן כשיאכל וישתה ויבעול לא ישים בלבו לעשות דברים האלו כדי ליהנות בלבד", שמזה משמע כדיוק הנ"ל, אך שוב כתב "אלא ישים על לבו שיאכל וישתה כדי להברות גופו ואיבריו בלבד... ואוכל דרך רפואה בלבד כדי שיבריא ויעמוד שלם", הנה בזה משמע שאסור לכוין לשם הנאה כלל. ואולי באמת אינו סתירה, דא"א שלא להנות כמש"כ, ועל דרך שאמרו קול מראה וריח אין בהם משום מעילה, והיינו משום שהם מהנים בע"כ ולא מועיל לכוין שאינו רוצה להנות, ואולי לכן הדגיש שלא נהנה ב"אצבע קטנה", דקול מראה וריח א"א שלא להנות מהם בע"כ. אלא דמ"מ כתב הרמב"ם שמטרת האדם בגישתו לזה תהיה רק בשביל הבריאות והתועלת הרוחנית. והמבחן הוא בדוגמאות שהביא הרמב"ם, אם נוטל מהעולם יותר ממה שצריך או מה שמזיק.

^{כו} ובדוחק נימא, דרק כלפי השפע של צנן וחזרת הוא דפשיטא להו שלא נהנה כלל, ולא מכלל ההנאות הקיימות, אך זהו דוחק דהא בש"ס לא נסמכו ב' מימרות אלו להדדי, א"כ מהכ"ת לומר שכל דברי רבי שלא נהנה הוא כלפי המימרא דצנן וחזרת.

להיות נקי רק לשם זה בלא שום זיקה וחיכוך לדבר אחר. ולכך אליבא דהטור סגי בכוונה
ואפשר שאכל צנון וחזרת, ולתוס' לא יתכן שאכל.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כה, יט: אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק.

עיון רש"י לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק.

הובא בשם מרן הגרי"ז ז"ל שתמה על מה שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, והלא עיקר הנס היה אצל שרה שהרי אברהם הוליד את ישמעאל קודם לכן, אלא שלליצנים לא אכפת להאמין בנס, עיקר ליצנותם היא לבל נסיק מסקנות להצדיק את אברהם.

יעויין באורחות צדיקים [סוף שער השתיקה ד"ה הרביעי] שכתב הקובע עצמו תמיד לשיחה בטילה ודברים בטלים כמו יושבי קרנות והם מחפשים בכל יכולתם למצוא ליצנות כי אין להן מלאכה אחרת כי אם שיושבים ולועגים בבני אדם ומתלוצצים במעשיהם עכ"ל. לכן עשה הקב"ה מופת זה שיהא פניו של יצחק דומין לאברהם כדי להסיר הליצנות.

אולם בתנחומא [ורשא אות א'] איתא בוא וראה כח השלום, שבשעה שנתטלטה שרה מיד פרעה ליד אבימלך ונתעברה ביצחק היו אומות העולם אומרים הלבן מאה שנה יולד אלא היא מעוברת מאבימלך או מפרעה, והיה חשד בלבו של אברהם על אלו הדברים, מה עשה הקב"ה אמר למלאך הממונה על יצירת הוולד עשה כל אקונין שלו כדמות אביו כדי שיעידו הכל שהוא בנו של אברהם.

*

כה, כב: וַיִּתְרַצְצוּ הַפְּנִים בְּקַרְבָּהּ.

בדרך שיחה [חלק א'] כתב שאלה שמעתי שמה שהמלאך לומד עם העובר כשהוא במעי אמו [כדאיתא בנדה ל, ב] כי אם לא כן לא שייך שיבין אח"כ את התורה, וא"כ גר שלא למדו עמו במעי אמו איך יכול להבין תורה כשמתגייר. והשיב הגר"ח קנייבסקי זצ"ל מספיק לו מה שהיה במעמד הר סיני, ועוד אפשר שלגרים [שהתנדבו מעצמם לקבל עול תורה ומצוות א"ה] יש סייעתא דשמיא מיוחדת עכ"ד.

ומהרב שמעון וייסברג שליט"א שמעתי דיש ליישב שהקב"ה יודע עתידות שעתיד להתגייר ולכן שולח מלאך ללמדו תורה במעי אמו אע"פ שעכשיו הוא עדיין גוי, והביא ראיה לזה.

כה, כב: וַתֵּלֶךְ לְדַרְשׁ אֶת ה'.

בבראשית רבתי הלשון כיון שראתה רבקה בצער הזה הלכה למדרשו של שם לפי שברכו אביו שהשכינה לא תהא זזה מתוך ביתו שנאמר וישכון באהלי שם [לעיל ט, כז] עכ"ל. ובוזה יבואר מה דהלכה לבית מדרשו של שם דוקא, והלא גם בעלה יצחק וחמיה אברהם היו נביאים וגם הם יכלו לומר לה את דבר ה', אלא מאחר דרק משה רבינו יכול לשאול את דבר ה' מתי שרוצה, עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם, משא"כ שאר הנביאים, ואין השכינה שורה עליהם תמיד, לפיכך הלכה לבית מדרשו של שם ששם השכינה היתה שורה תמיד כמו שבירך נח.

*

כה, לא: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כְּיוֹם אֶת בְּכֹרְתְךָ לִי.

כתב בספר אליהו זוטא [יט, ג] אמרו רבותינו בעוד שהיו יעקב ועשיו במעי אמן אמר יעקב לעשיו אחי שני אחים אנחנו לאבינו ושני עולמות יש לפנינו העוה"ז והעוה"ב... רצונך טול אתה העוה"ז ואני אטול העוה"ב, ומנין שכך הוא שנאמר ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי, כאותו היום שהיינו בבטן, ולמה קורא העוה"ב בכורה מפני שהוא ארוך וזה קצר... באותה שעה נטל עשיו חלקו בעוה"ז ויעקב נטל בחלקו העוה"ב עכ"ד.

העירוני דלכאורה הדברים הנ"ל סותרים למה דפרש"י לעיל [כה, כב ד"ה ויתרוצצו], דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני העולמות עכ"ד. דלכאורה אי כבר בבטן היתה חלוקה שיעקב יטול עוה"ב ועשיו עוה"ז אין מה לריב על זה.

*

כו, ה: יַעֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרְהֵם בְּקֹלִי.

ברמב"ם [פ"א מע"ז ה"ג] כתב ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. והשיג הראב"ד א"א יש אגדה בן שלוש שנים שנאמר יעקב אשר שמע אברהם בקולי, מנין עק"ב.

ומרן הכס"מ כתב בשם הגהות דפוס קושטא בשם הרמ"ך שאפשר לקיים זה וזה, דבן ג' התחיל לחשוב וכשהיה בן מ' השלים להכירו, ורבינו כתב העיקר שהוא גמר ההכירה כשהיה בן מ'.

ובמגדל עוז כתב דהרמב"ם כתב כאן הקרובה אל דעת ההמון הפשוטה ושל ג' שנים קיבלנו בה סוד נעלם וכן בבנין עולם. ובביאור הרד"ל על פרקי דר"א [כו, ז] כתב אולי כיוון למה שכתב בזוהר חדש תולדות [כג, א] ד"ה ועל דא תנינן עכ"ל.

אמנם יש להקשות טובא דנהי דהתחיל אברהם להכיר את בוראו בן ג' שנים, מיהו האיך אפשר לומר דעק"ב שנים שמע אברהם בקולי, הלא הרמב"ם כותב שם ה"ג דאביו ואמו וכל העם עובדין עבודת כוכבים והוא עובד עמהם וכו', וא"כ האיך אפשר לומר על אותו זמן "שמע בקולי".

ויש ליישב בס"ד על פי מה דאיתא בב"ר [לט, ח] לפי שהיה אבינו אברהם מתפחד ואומר תאמר שיש בידי עוון על שהייתי עובד עבודת כוכבים כל השנים הללו, אמר לו הקב"ה לך טל ילדותך מה טל זה פורח אף עוונותיך פורחים" עכ"ל. א"כ מבואר שנמחו כל עוונותיו

שעשה בשנים הללו ומן הסתם הוּי תשובה מאהבה דקיי"ל [יומא פו, ב] דנהפכו זדונות לזכויות, ושפיר אפשר לומר דעק"ב שנים שמע אברהם בקולי.

ובאותו ענין שמעתי מהגר"א דיסקין שליט"א דהגר"א אמר דהגרף פוטוצקי שנהיה לגר צדק אברהם בן אברהם במשך ג' שנים עד שעלה על כבשן האש בשמחה וקידש שמו יתברך ברבים, היה גלגול של אברהם אבינו ע"ה ובא לתקן הג' שנים הראשונות של אברהם שעדיין לא הכיר את בוראו, ואחר שנסתלק נחלש כח הטומאה בעולם. ובהלווייתו נוכח הגר"א ואמר הפסוק "זאת מנוחתי עדי עד" שרצה להקבר לידו וכך הם קבורין בוילנא באוהל אחד. ובספר כל משאלותיך [פרשת תזריע] הביא דשוב נתגלגל הגרף פוטוצקי בוילנא שהיה תינוק שנפטר אחרי מילתו והגר"א הלך ללויה והיה פלא, ואמר הגר"א הגרף פוטוצקי בא לעולם האמת שלם לגמרי, אך היה חסר לו דבר אחד שלא נולד לאם יהודית ושלחו לעולם בשביל כך, וזה התינוק הזה.

והאריך הגר"א [פנינים משולחן הגר"א פרשת יתרו] לבאר במעלת הגרים, דהנה אמרינן [חולין צא, ב] דהמלאכים שאין להם בחירה והשגה משל עצמם מזכירין השם אחר ג' תיבות קדוש קדוש קדוש ה', ישראל שיש להם בחירה אומרים אחר ב' תיבות שמע ישראל ה', וגרים דמעצמם נדבה רוחם להכיר את בוראם מזכירין השם אחר תיבה אחת שנאמר [שמות יח, י] ויאמר יתרו ברוך ה'.

*

כו, ז: וַיִּשְׁאַלֵּנוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאַשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתֵי הוּא כִּי יֵרָא לְאִמֵּר אֲשֶׁתִּי פֶּן יִהְרָגֵנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל רִבְקָה.

לכאורה "כי ירא לאמר" זה התורה אומרת, וא"כ למה הלשון "יהרגוני" כמדבר על עצמו, הוּי ליה למימר יהרגוהו.

והמהרי"ל דיסקין פירש דהנה יצחק אשר לא הוציא שקר מפיו, וגם עתה לא רצה להוציא שקר מוחלט מפיו, לומר אחותי היא, ואצלו לא שייך הטעם כמו אברהם אבינו ע"ה "וגם אמנה אחותי בת אבי היא" וגו', על כן החכים לאמר בלשון הזאת אחותי היא, מה אתם שואלים אותי עליה, דלו יהא שהיא אשתי גם כן לא הייתי אומר לכם שהיא אשתי, בודאי אני אומר לכם שהיא אחותי כי ירא אנוכי לאמר אשתי פן יהרגוני אנשי המקום.

ולפי"ז יצחק ענה בצורה מתוחכמת שהיא אחותי וגם אם היא אשתי הייתי אומר לכם שהיא אחותי מחמת פחד, ובכהאי גוונא שהשואל עצמו גם לא ברור לו התשובה אם זו אחותו או אשתו אין זה שקר מוחלט.

אולם לפי מה שפירש האבן עזרא "דחסר בפסוק מילת כי אמר פן יהרגוני, וכן (בראשית מא, נב) כי הפרני אלקים", א"כ יצחק אמר להם אחותי לבד, והתורה ממשיכה כי ירא לאמר אשתי כי אמר יצחק פן יהרגוני וכו', ומן הסתם אין הכוונה שאמר להם בפירוש יהרגוני שאז היו יודעים בני המקום שהוא משקר, אלא כידוע מצינו בפסוק "אמר" והכוונה למחשבה והסכמה בלב בלבד, כמו ויאמר עשיו בלבו וכדומה.

ומה שקשה לפי זה א"כ האיך הוציא יצחק מפיו שהיא אחותי הרי זה שקר מוחלט, יש לומר דאליבא דאמת אין זה שקר מוחלט לפי מה שכתב ברוקח כאן [שער הפשט] בזה"ל "אחותי היא, לפי שבתואל ויצחק בני אחים היו", ואולי המכוון דכל שאר בשר יש בזה צד של אחוה.

*

כו, יג: וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיִּלְךָ הַלֹּךְ וַיִּגְדַּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד.

פירש"י שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כל כספו וזהו של אבימלך.

בעמר נקא [להרע"ב מברטנורא] כתב בזה"ל שמעתי אומרים דנקט רש"י זבל פרדותיו לרבותא, כלומר שאף הפרדות שהם דבר המזיק, היתה הברכה מצויה בזבל שלהם, ואומר שראה רש"י דבר זה מלשון "כי גדל מאד", שמילת "מאד" היא המילה הנדרשת על מלאך המות כדרשינן בפסוק והנה טוב מאד, טוב זה מלאך הטוב, מאד זה מלאך המות, לכך אומר רש"י בכאן זבל פרדותיו שהפרדות קרויות מלאך המות, כדאמרינן בגמ' [דחולין ז, ב] במעשה דרבי פנחס בן יאיר שראה הפרדות אצל רבי ואמר "מלאך המות בביתו של זה ואני אסעוד אצלו".

*

כז, כ: מַה זֶה מְהֵרָתָ לְמִצָּא בְּנִי, וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה ה' אֶלְקִיךָ לְפָנָי.

בזרע שמשון כתב קשה למה הוצרך לומר כאן אלוקיך, והלא היה די לומר כי הקרה ה' לפני, ועוד למה אמר אלוקיך ולא אלקים. ויש לומר דכוונת יעקב היתה להשיב לו הטעם למה מיהר למצוא, ואמר לו כי הקרה ה' שזה היה דרך נס, אמנם נתיירא יעקב פן יצחק לא ירצה להנות ממעשה ניסים [עיין תענית כד, א] לכן אמר לו אלוקיך, כלומר אין זה נקרא נס אצלך שהרי כתב רש"י על הפסוק הנה ה' ניצב עליו, כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו עכ"ל. והואיל שאין לך יצר הרע, יש לך לאכול בעוה"ז ולהנות ממעשה ניסים שהוא השכר של עוה"ב לפי שה' הוא אלוקיך שכבר ייחד שמו עליך.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל'

וש"ס

ברכת הגומל למי שנמצא בשדה הקרב ושב לביתו לחופשה

קצרה

יהודי המחרף נפשו להציל ישראל מיד צר בעומק עזה, ניצל כו"כ פעמים בנס ממוות לחיים, וכעת שב הביתה לשבת, ובכוונתו לשוב לעזה ביום ראשון, לאותו מצב סכנה מוחשית. וכן יהודי המתגורר בישוב הגובל לגבול הצפון, וניצל בניסים מירי טילים ועבר למרכז הארץ, אך ישוב לביתו בשבוע הבא. ונפשו בשאלתו האם לברך ברכת 'הגומל' בשב"ק זו, שהרי ניצל ממוות, או שמכיון וייכנס שוב כעבור יממה ללוע הארי ושוב יסתכן בנפשו, יברך בס"ד הגומל רק כשישוב לביתו בסיום המלחמה.

תשובה: כתב בשו"ת הרשב"א (ח"ז סי' לח): "עוד [נשאל] אם יש לו מיחוש קבוע מזמן לזמן שמחמתו עולה למטה כל זמן המשך המיחוש אם חייב לברך. והשיב זה לשונו. כך נראין הדברים שכל חולה שעולה למטה מחמת אותו חולי כשעומד צריך לברך, שכל העולה למטה כעולה לגרדום לידון שאומרי' לו הבא ראיה ותפטר. ואין הפרש בין שיש לו מיחוש קבוע לבוא מזמן לזמן ובין שאינו קבוע. דאדרבא כל שהוא קבוע יותר חזק ואף על פי שנעשה לו נס פעמים רבות וניצול הימנו, מן השמים רחמוהו ולא כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא", עכ"ל. וכ"כ בשו"ת הרשב"א ח"א סי' פ"ב. וכ"פ השו"ע (ריט, ח). ולכאוי' מוכח מהכי דכיון דכעת חיה חש הוא בטוב, אף שיודע שחוליו יחזור, עליו לברך כעת הגומל. וא"כ ה"ה בנידו"ד, דכיון שכעת ניצל מהסכנה, מאי איכפ"ל שייכנס שוב לסכנה חדשה בשבוע הבא. וכ"ש הוא, דאם בחולי, שסו"ס המחלה מקננת בגופו, צריך לברך כעת כשניצל, כ"ש בנידו"ד שהסכנה הראשונה חלפה, והאף אם ייסתכן שוב, הרי היא סכנה חדשה לחלוטין.

וז"ל הגאון החיד"א במחזיק ברכה (סימן ריט סק"ה): "מי שיש לו קדחת שלישית או רביעית, שכאשר אליו תבא, והיה בכל יחם שוכב על ערשו, וזמנין דהוא מסוכן ואחר כך בא לו זיעה ומתרפא, ועומד על רגליו כבריא, וחוזר חלילה עד שמתרפא לגמרי, אין לברך הגומל בין קדחת לקדחת עד אשר ינצל שהחום ההוא לא יבא עוד ויגרשהו וילך", עכ"ל. וכן כתב עוד בספרו לדוד אמת (סימן כג אות ז). וכבר כתב בשו"ת שדה הארץ (סימן ז), דלא דמי למה שכתב הרשב"א בתשובה לענין חולי הבא מזמן לזמן, שמברך הגומל, דהתם איירי בזמן שבינתיים נתרפא לגמרי.

ובשו"ת ציץ אליעזר (חי"ח סי' כב) דן לגבי חולה שטס לחו"ל לצרכי רפואתו, ושאל האם לברך הגומל על שהטיסה עברה בשלום, אך עדיין הוא חולה במצב קשה, והביא שבשו"ת משפטי צדק למהר"ש גארמיזאן ז"ל סימן י' נשאל היה חבוש וחולה מהו שיברך על כל

אחת, והשיב בקשר לזה, דאם נתרפא קודם שיצא מבית האסורים, או יצא מבית האסורים קודם שנתרפא ועדיין הוא בסכנה, לא יברך, דהיאך יברך הגומל לחייבים טובות וכו' והוא בסכנת מלאך המות מה לי הכא מה לי התם, וכשיצא מן הסכנה בברכה אחת סגי דשתיהן באין כאחד, וכתב הצי"א: "הרי בהדיא דס"ל למהר"ש גארמיזאן בפשיטות כי על כגון מקרה כזה כבנידון שאאתינו על ב' מיני הודאות, דכשיוצא מאחד מהן אין לו לברך עוד עד שיצא גם מהסכנה השניה האורבת לו עדיין, ואז בברכה אחת לשתיהן סגי, ושם היתה השאלה על יוצא מבית האסורים וחולה, ובנידונו השאלה בהולך דרכים וחולה, ופשוט דהיינו הך, וא"כ בא זה ולימד על זה", עכ"ד. ואולם זה אינו דומה לנידונינו, כיון שבב' מקרים אלו נמצא האדם עדיין בתוך הסכנה. משא"כ בנידונינו, יצא הוא לחלוטין מהסכנה, ומה שייכנס בהמשך לסכנה, הוא סיכון חדש.

והגאון הנצי"ב בפ"י העמק דבר על התורה פ' וישלח (ל"ה - א') שאגב פירושו מקרא שכתוב שם, העלה וכתב שם וז"ל: "ומכאן יש ללמוד שמי שאירע לו צרה ונמלט ממנה וצריך להביא תודה או לברך הגומל, ועד שלא הגיע לזה אירע לו צרה אחרת, אין לו להביא תודה או לברך הגומל עד שיהיה ניצל גם מאותה צרה שהוא נכנס שנית", עכ"ל. ואולם כנ"ל, דהנצי"ב איירי במי שכבר נכנס לצרה חדשה, אך לא במי שעדיין לא נכנס לצרה השנייה.

ושמחתי לראות כן מפורש בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדו"ת סי' קסב): "מ"ש מעב"ת לפי מ"ש באשל אברהם [סי' ריט ס"א בגליון] בחולי קדחת מזמן לזמן שאי"צ לברך עד שיהי' בריא לגמרי, ה"נ דכיון שצריך להיות חוזר על צבאו אינו נצול לגמרי. רק מעב"ת תמה עליו מדברי המחבר סעי' ח'. והנה תלוי באשלי רברבי, כי כן פסק גם בעטרת זקנים [שם סק"ב], ובספר ברכי יוסף [סק"ג] מביא מחלוקת בזה, דהרי"מ בספר אהל יוסף [סי' א] פסק דאי"צ לברך, וכן ההולכים במדברות ומעיר לעיר אינם צריכים לברך עד שיצא ממסעו לגמרי למקומו. והרב מקראי קודש [נג ע"ב] פסק דצריך לברך בכל אתר ואתר. ולזה נתכוון האשל אברהם. מ"מ בנידון זה מי שהיה במערכות הקרב וזכה לחיים ושוב שב למקומו וכו' ושוב עליו לחזור למלחמה, בכל פעם הוי פנים חדשות, והולכי מדברות שדברו בו הגאונים הוא בענין שהוא מהלך ומסע חדא, ופשיטא דאם שוב חוזר למסעו שנית דצריך לברך, דהוא ענין חדש. ולא ידענא לחלק בזה, וכי נימא משום דמיועד לזה הכל כחדא חשיבא, או נימא בכל נסיעה בפני עצמו יחשב, וצל"ע. ואפשר דיברך בלא שם ומלכות", עכ"ל.

ואמנם אכתי לא ברירא לן, דהנה יש להגדיר מה נחשב ליציאה ממצב סכנה אחת וכניסה למצב סכנה שנייה. הרי פשוט וברור שאם חייל נמצא בעזה במקום שורץ מחבלים, כשכל העת יורים עליו, ויצא להפוגה בטוחה של שעה כדי לאכול ולשתות, ושוב חזר להילחם באותו מקום מסוכן להחריד, שאינו מברך הגומל בכל הפוגה. א"כ מנין שאם שב לביתו ליום-יומיים, שונים הם הדברים!?

וכן יש לדון כשתהיה הפסקת אש בין ישראל לרוצחים הישמעאלים לכמה ימים, והלוחמים ימתינו עד להמשך הלוחמה, האם הפסקה זו תחייבם לברך הגומל, כיון

שהלוחמה לאחר כמה ימים תיחשב לסכנה חדשה, או שכיון שסכנתם תימשך מיד אחר הפסקת האש, נחשב שעדיין הם באותו מצב צרה וסכנה ראשונית?

[וזכורני המובא בהרחבה בשו"ת שובה ישראל, שכ"ק האדמו"ר בעל ישועות משה מויז'ניץ זצ"ל נסע למסע ארוך לקברי אבות בחו"ל, ובכל יום או יומיים טס במטוס, וחנה במדינה אחת כדי להתפלל שם, וכעבור יומיים טס למדינה אחרת, וחוזר חלילה, ושאל את הגר"י גרינברגר שליט"א האם עליו לברך הגומל בכל פעם, וההוראה היתה למעשה לברך רק כשישוב בסוף המסע לא"י, דאף שטס וחוזר וטס, מ"מ הכל נחשב כנסיעה אחת ארוכה, ושו"ט בזה בדברי הפוסקים, שי"א כך ויש חולקים, ואינו תח"י כעת].

ואכן המשנ"ב (ר"ס ריט) גבי הולכי ימים שהפליגו בספינה מברכים הגומל, כתב: "כשעלו ממנה - ודוקא כשעלו ממנה לגמרי. ואין בכלל זה מה שעומדים עם הספינה כשבאה לנמל והאנשים שבה יורדים ליבשה ליום או ליומיים או עד שתגיע זמן הספינה לילך הלאה, דבזה אין מברכין, דאכתי לא ניצול מן הסכנה לגמרי, וה"ה בהולכי מדבריות ובדרך הליכתם עוברים דרך איזה עיר ג"כ אין מברכין". ובשעה"צ כתב: "ואם שוהה כמה ימים, מסתפק בעולת תמיד אך ממסקנת האליה רבה משמע דגם בזה אינו מברך". וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' מה): "ומ"מ גם להא"ר דוקא במטרת נסיעה אחת מסוימת אלא דבינתים מפסיקים קצת לעלות ליבשה ע"מ להמשיך ולגמור הנסיעה מסתבר דעת הא"ר והפוסקים, אבל בספנים שנים אחרי שנים ושם מקום הלוחם וחיותם, וכי ס"ד שספן לא יברך כל ימיו ושנותיו ברכת הגומל כיון שעדין לא גמר שרותו דשרותו מתחלק לכמה פרטים, משא"כ נסיעה אחת במטרה אחת". ובהמשך כתב שם: "מ"מ באלו החיילים המשרתים בים, מסתבר שנתנית חופש להם הוא גמר פרק חלקי של שרותם, לא של נסיעה מיוחדת. ומה שחוזרים חוזרים לשרותם ועבודתם, אמנם זה דוקא כשחוזרים לזמן מה לביתם, אבל ודאי אם באמצע נסיעה ארוכה לחו"ל מפסיקים קצת ויורדים לאיזה נמל ושוב ממשיכים בנסיעה להגיע למקום היעד, בזה נופלים בפלוגת פוסקים הנ"ל וקשה לחייב ברכת הגומל בשם ומלכות עכ"פ", עכ"ל. והדברים עדיין צריכים הכרע.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בירור יחוסם של בני רומי לעשו הרשע

על פן קרא שמו אָדום (כה, ל)

ידוע ומפורסם בדברי חז"ל שרומי הרשעה היא מלכות אדום, וכמ"ש ביומא י' ע"א "עתידה רומי שתפול ביד פרס שנאמר לכן שמעו עצת ה' אשר יעץ על אדום ומחשבותיו אשר חשב על יושבי תימן אם לא יסחבום צעירי הצאן", ובגיטין י"ז ע"א: "אמר רחמנא או בטולך או בטולא דבר עשו למימרא דרומאי מעלו מפרסאי", ושם נ"ו ע"ב איתא שאמרה הבת קול לטיטוס "רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע", ושם נ"ז ע"ב: "והידיים ידי עשו זו מלכות הרשעה שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו", ובמכות י"ב ע"א: "שלש טעיות עתיד שרו של רומי לטעות דכתיב מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה", ובירושלמי פסחים פ"ג ה"א: "חומץ האדומי בסימה דרומיא", ובספרי פרשת וזאת הברכה פיסקא שמ"ג: "וזרח משעיר למו זה לשון רומי".

ובב"ר פרשה ס"ז: "הנה משמני הארץ יהיה מושבך זו איטאליאה", ושם פרשה פ"ג: "יום שמלך לוטיינוס נראה לר' אמי בחלום היום מלך מגדיאל אמר עוד מלך אחד נתבקש לאדום", ובאסת"ר פרשה א': "וכיון שעלה נבוכדנצר והחריב את ירושלים הגלה אותו לבבל ומבבל למדי וממדי ליון ומיון לאדום, א"ר אלעזר בר' יוסי אני ראיתי שבריו ברומי", ובקהלת רבה פרשה ה': "ר' יוסי בר חנינא פתר קריה בעשו, אם ראית עשו בכרך הגדול שברומי עושק דלים וגוזל רשים והקב"ה משפיע לו שלוח תראה בו מדת הדין, אל תתמה על מה שאמר הזקן ונעשה חפצו, שנאמר הנה משמני הארץ יהיה מושבך", ובתנחומא בראשית סי' ז': "אנדריאנוס מלך אדום כיון שכבש את העולם כולו הלך לו לרומי אמר לבני פלטרין שלו מבקש אני מכם שתעשו אותי אלוה שהרי כבשתי את כל העולם", וכיוצא בו בהרבה מקומות.

ונראה מדברי חז"ל שבזמנם גם בני רומי עצמם ידעו שהם מזרע עשיו, וכדאמרינן בע"ז י' ע"ב: "א"ל (אנטונינוס לרבי) אתינא לעלמא דאתי, א"ל אין, א"ל והכתיב לא יהיה שריד לבית עשו, בעושה מעשה עשו" כו', ע"ש. ואמנם יכול בעל דין לטעון שאנטונינוס שהיה נאמן לתורת ישראל קיבל מסורת זו מחכמי ישראל, אך יש ראיות רבות גם מאלו שלא שמעו לחכמי ישראל, כדלהלן:

בע"ז י"א ע"ב מבואר שאחת לשבעים שנה היה ברומי חג שבו היו מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חיגר ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון ומניחין לו בראשו קרקיפלו של רבי ישמעאל וכו' ומכריזין לפניו "סך קירי פלסתר אחוה דמרנא זייפנא דחמי חמי ודלא חמי לא חמי מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה ומסיימין בה הכי ווי לדין כד יקום דין", ופירש"י ש"אחוה דמרנא" הוא יעקב אבינו שהיה אחיו של עשיו ורימה אותו (ובגדי אדם הראשון היו בידם ירושה מעשו זקנם).

ובירושלמי כתובות פ"א ה"ה: "בראשונה גזרו שמד ביהודה **שכן מסורת להם מאבותם שיהודה הרג את עשו** דכתיב ידך בעורף אויביך", ובירושלמי ע"ז פ"א ה"ב: "סטרנלייה שנאה טמונה שונא נוקם ונוטר, היך מה דאת אמר וישטם עשו את יעקב, א"ר יצחק בי רבי לעזר **ברומי צווחין ליה סנטורייה דעשו**" [=ברומי קוראים לחג ההוא סנטוריה של עשו].

ובקהלת רבה פרשה י"א מסופר על אדם שניצל מספינה שטבעה בעירום וחוסר כל, ועברו בחוף הים יהודים בדרכם לעלות לרגל ואמר להם "אני מבני עשו אחיכם תנו לי בגדים", ולא רצו, ובא ר' אלעזר בן שמוע והלבישו והביאו לביתו והאכילו והשקהו ונתן לו מאתים דינרים וכו', ולבסוף נתמנה אותו אדם לקיסר רומי, ע"ש.

ובפרקי היכלות פ"ו איתא: "א"ר ישמעאל אמר לי סוריא"ל שר הפנים, ידידי, אומר לך מפני מה חזק כחו של אותו רשע (=לופיינוס קיסר), **מפני שמשלשלת של עשו הרשע הוא**, לפיכך עז וחזק וקשה לכו".

ובאבן עזרא בראשית כ"ז מ' הקשה על כל זה, שארץ אדום היא על יד ארץ ישראל, ובחורבן בית שני כבר נתגיירו ע"י הורקנוס, ועזרו ליהודים במלחמתם ברומאים, אך הרומאים הם מזרע כיתים. אכן למותר לומר שדברי חז"ל חיים וקיימים, והם היו בקיאים ביחוסי עמי זמנם יותר מהאבן עזרא שהיה כשמונה מאות שנה אחריהם, ובזמנו כבר נשכח יחוסם של העמים הקדמונים. וחז"ל עצמם מעידים שדבר זה היה מפורסם גם אצל הרומאים עצמם. אכן מכל מקום צ"ב איך ומתי וכיצד נדדו בני עשו מהר שעיר אל רומי הרחוקה.

אמנם כבר ביאר זאת בקצרה בפ"י הרוקח על התורה (בראשית ל"ו כ"ג) לפי מה שכתב בספר יוסיפון (פ"ב, וכן הוא בספר הישר פרשת שמות) שצפו בן אליפז בן עשו נתיישב באיטליה ועשאוהו בני כיתים למלך עליהם, וכתב שבאו עמו עוד הרבה מבני עשו.

וכדברים הללו כתב האברבנאל (בפירושו לישעיה ל"ה, ובספר משמיע ישועה המבשר השלישי נבואה ז') באריכות גדולה, שהביא את דבריו של מומר אחד שר"י שהכחיש את דברי חז"ל בזה, והאריך להכות על קדקדו. ונביא קצת מלשונו:

*

"האמנם שרש הטענה הזאת, ויסוד הבנה זאת הנבואה ונבואות אחרות שבאו בדברי הנביאים הוא, היות רומי וכל עמי איטליאה וכלל הנוצרים בני אדום, והדבר הזה שגור בדברי חכמים ז"ל ומוסכם מהם בתלמוד ובמדרשות כולם מבלי מערער וחולק עליו, עד שאמרו שהרומיים באים מאלוף מגדיאל שהיה מאלופי עשו הוא אדום, וכן דרשו על הברכה שברך יצחק את עשו הנה משמני הארץ יהיה מושבך זו איטליא של יוון, ובפ"ק דמגילה (ו): אמר עולא איטליא של יוון זו כרך גדול שברומי, ובפרק אלו הן הגולין (מכות יב). דרשו כי זבח לה' בבצרה וטבח גדול בארץ אדום על רומי... וכן דרשו בילמדנו אותה פרשה כולה על רומי, ופירשו ונהפכו נחליה לזפת זו טיברוש וטארסינוס שנתונין על שפת רומי כמו שכתבתי למעלה, ובויקרא רבה דרשו ונטה עליה קו תהו ואבני בהו על הכרך הגדול שברומי, ובפרקי רבי אליעזר דרשו מי זה בא מאדום ושאר הפסוקים שבאותה פרשה

על רומי, וכאלה רבים בדבריהם לאין מספר, לפי שהיה מקובל וברור אצלם שרומי וכל ארץ איטליא נתישבה מבני אדום. וגם מפרשי כתבי הקדש אשר לנוצרים כך קבלו אותו, וכמו שכתב ניקולאב המפרש הגדול שלהם בענין מגדיאל אלוף אדום שיצאו ממנו הרומיים.

אך אמנם זה מקרוב חכם מבני עמנו שיצא מכלל הדת במלכיות ספרד... כדי להחזיק עצמו באמונתו לנגד עמו מלאו לבו לחלוק על זה, והתעצם להכחישו כדי לברוח מנבואות ישעיה ועובדיה וירמיה שנבאו על חורבן אדום, וכתב שחכמי ישראל בשנאתם לנוצרים בדו זה מלבם ושאיין להם על מה שיסמוכו בדעת הזה, ועשה טענות לבאר שאין רומי מבני אדום... וכל זה ממה שיורה שארץ אדום סמוכה וקרובה לארץ ישראל והיא בחלק האשי"א, ואמנם רומי היא בחלק האיאורופא, רחוקה משם מרחק עצום, ואינה א"כ ארץ אדום. ואמנם מפאת יחס העם ומשפחתו מבואר הוא שאדום הוא עשו היה מזרע אברהם ומבני עבר ומתולדות שם בן נח כמו שבא בכתובים, אבל הרומיים וכל ארץ איטליא הם מיון מבני יפת שנאמר ובני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס, ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים, וידוע שהכתים הם הרומיים וכל אנשי איטליא, וכמו שת"א וצים מיד כתים וסיען יצטרחן מן רומאי, ואם היו הרומיים מבני יפת והאדומיים מבני שם מבואר הוא שאינם עם אחד... וע"ז חרף וגדף המשומד הזה אויב חרף ה' ואת חכמי ישראל וקבלתם ופער פיו לבלי חק כנגד תורתנו המקובלת...

אך אמנם מה היא אומת אדום אשר נבאו הנביאים עליה, ראוי ומחוייב הוא להוכיח אמתתו, ויען וביען האמונה הזאת, ר"ל היות רומי וכל בני הנוצרים המחזיקים בדת ישוע מבני אדום היא מקובלת בין חכמי ישראל מקדם קדמתה מבלי חולק עליה, חל עלינו קהל המאמינים להשיב על הטענה החזקה אשר זכרתי בראשונה... ואמרתי שעם היות שמפני אורך הזמן לא נמצא בספרי דברי הימים אשר לרומיים באי זה אופן מההשתלשלות נתישבו בני אדום ברומי ובארץ איטליא, לא מפני זה ראוי להכחיש דברי חכמינו הקדושים בקבלתם...

הנה גויי הארצות הם תמיד בתנועה, נעתקים מפה אל פה, ועם היות איטליא ארץ הכתים ומבני יון בראשונה ובתחלת הבריאה וימי המבול, מי המונע שאחרי כן באורך הימים באו עמים מבני אדום ונתישבו בה, כל שכן שכבר מצאנו לזה סמך גדול בדברי יוסף בן גוריון שכתב (פרק ב) שכאשר עלה יוסף ואחיו ממצרים לקבור את יעקב אביהם וחיל גדול מהמצרים עמהם יצאו אליהם בדרך אלופי עשו וילחמו עמהם, ותכבד יד יוסף עליהם וילכוד את צפו בן אליפז בן עשו ואת בחוריו ויביאם אסורים מצרימה, ויברח צפו ואנשיו ממצרים ויבאו אל אפריקא אל אגניא"ס מלך קארטאגינה ואפריקא וקיבל את צפו בכבוד גדול וישימהו שר צבאו, והיה צפו לוחם מלחמות המלך כנגד הכתים הם אנשי איטליא שהיו אויבים לאנשי אפריקה וקרטגינה, ואחרי כן ברח צפו משם ויבא בארץ הכתים היא איטליא הוא וכל אנשיו ויקבלו אותו בשמחה רבה וישימהו לשר צבאם, וילחם בגדודי אפריקה וקארטאגינא וינוסו מפניו, וכן כבש את בני תובל היושבים בפישא, והנה הכתים בראותם הצלחותיו במלחמות וכל מעשה תקפו וגבורתו המליכוהו עליהם ויקראו את שמו

צפוגאנוס, כי כנוהו בשם כוכב שבתאי שהיו עובדים בימים ההם בחשבם שהיה בו כוח ורוחניותו, וימלוך על הכתים חמשים שנה בבקעת קאנפנייאה, והוא היה המלך הראשון אשר מלך באיטליא, וכפי דעת רבים מהמספרים הוא אשר בנה גינ'ובא וקראה על שמו ונקבר שמה היא קבורת גאנוס הידועה עד היום הזה, ואחריו מלך בנו וכן נמשכו המלכים אחרים מזרעו, וכפי קבלת חז"ל היה אחד מהם אלוף מגדיאל שהתחיל ראשונה בישוב רומי המדינה קודם בא רומולו אשר בנה חומותיה והציב דלתיה. הרי לך עדות ברורה מדברי יוסיפון, שהיה ראש המספרים גם אצלם, שארץ הכתים מלכו מבני אדום, ואין ספק שבמלוך שמה מלכים אדומיים יבאו עמים רבים מארץ אדום להתישב באיטליא בסבת המלכים המולכים בה, וירבו וישרצו ויעצמו במאד מאד ותמלא ארץ איטליא אותם, ומהם נבנית רומי.

ואתה תדע שבספרי דברי הימים אשר לרומיים נמצא זכרון זה גאנוס, וכתוב שהוא היה המלך הראשון באיטליא, ושהיו קוראים לו אב האלוהות ואלהי האלהים ושער השמים, ושעל שמו עשו התחלת השנה בחדש מיוחד וקראוהו גיני"רו על שמו. וענין זה כולו שהיה הוא המלך הראשון בכל הארץ ההיא וגדול למלכים ולמושלים, ולפי שהיו קוראים אלהות לאנשים שהיו להם כוחות עצומים בדבר מן הדברים והוא היה בארץ ההיא ראשון להם לכן היו קוראים אותו איש האלוהות ואלהי האלהים, ולהורות על הורדת שפע כוכב שבתאי שהיה בלשונם גאנוס, עליו קראוהו כן, וכנוהו בשער השמים אבל לא זכרו דבר ממשפחתו ועמו ולא מארץ מולדתו כמו שזכרו בשאר מלכי איטליא, ולבד זה אמרו שבא גאנוס מארץ המזרח, וגם זה מורה על אמתת דברי יוסיפון כי הוא בא ממצרים ומארץ אדום ראשונה.

גם אתן לך ראייה אחרת על אמתת זה, מאשר הם כתבו שכאשר בא גאנוס מארץ המזרח לאיטליא היו אלף וחמש מאות שנים קודם לידת ישוע הנוצרי, צא וחשוב ותמצא שהיה זה שש שנים אחרי מות יעקב וקבורתו ומלחמתו עם יוסף, ונמצא האמת מסכים מכל צד שאותם השנים היה במאסר במצרים ובארץ אפריקא כדברי יוסיפון. וכן אחשוב אני שלאטינוס שהיה גם כן ממלכי איטליא, ואמרו שהוא אשר התחיל לשון הלאטין, ומכתבו היה מהאדומיים כי ביניהם היה מורגל זה השם כמו שאמר אלוף לוטן". עכ"ל האברבנאל.

*

וראה בשו"ת שאלת יעבץ (ח"א סי' מ"ו) שכתב: "על דבר הגר שבא מארץ איטליא, נסתפקתי אם מותר בישראלית. כי צ"ע אולי יש לחוש בזמן הזה שלא לקבל גרים מרומיים ומארצות שסביבות רומי שידוע שנתיישבו מאדומיים, ועל כן אנו קוראין אותן מלכות אדום, לפי שבאים מזרע אדום וגזעם ושרשם מבני עשו, כנודע, וזה מוסכם גם באומות. וכן היא מפורסמת בשם אדום בדברי חז"ל (ועיין ספר משמיע ישועה), ומצא הספק מקום לחול שלא יבוא להם בקהל ה' אלא דור שלישי". ואחר שהאריך לדון בזה כתב: "על כן נ"ל שראוי לצאת ידי ספק של תורה ולמנוע מהשיאו ישראלית, אלא יחזר אחר גיורת".

[מה שכתב היעב"ץ שדבר זה מוסכם גם באומות, זה תמוה כי האברבנאל ידע את כל דבריהם והעיד שלא היה ידוע אצלם דבר זה. וגם האבן עזרא לא שמע מזה. ונראה שכוונתו רק שמפרשי כתבי הקודש הנוצרים כתבו כן בפירוש הפסוקים, כמו שכתב האברבנאל הנ"ל].

אמנם לענ"ד נראה ברור שמה שנשכח יחוס זה מאת בני איטליה, אינו רק משום אורך הזמן כדברי האברבנאל, שהרי בזמן חז"ל היה היחוס לעשו מפורסם אצלם מאוד, ועשו גם חגים לכבודו, ואיך אפשר שדבר מפורסם כזה ישכח וימחק פתאום מכל ספריהם. ומלבד זה נראה חשוד מאוד מה שעל כל מלכי איטליה כתבו בספרי דברי הימים שלהם את משפחתם ועמם וארץ מולדתם, ורק על המלך הראשון החשוב מכולם לא נזכר מאומה מאין בא.

ועל כן ברור לענ"ד שבתחילה היה כתוב בספריהם באר היטב שצפו [גאנוס] היה נכדו של עשו, ודבר זה היה ידוע ומפורסם אצלם והיו מתפארים בו, כנ"ל, אך אחר שקבלו הרומאים את דת הנצרות ממילא קבלו יחד עמה גם את האמונה בסיפורי התורה, ומני אז בושו וגם נכלמו ביחוסם לעשיו הרשע, ולכן החליטו להתכחש לעובדה מבישה זו ומחו את זכרה מכל ספרי תולדותיהם, ובמקום זה חיפשו לעצמם יחוסים אחרים.

ומלכות צפו ברומי נזכרה גם במדרש ילמדנו ס"פ וישלח (בתי מדרשות ח"א עמ' ק"ס), שאמרו שם: "וילך אל ארץ זו מלכות רומי רבתי שבנאה צפו בן אליפז בן עשו ובא עליו תירטט מארץ אלישע ונלחם בו והרגו, ושמע עשו הרשע הריגת נכדו ובא לנחמו, לפיכך הניח ארץ מולדתו הדא הוא דכתיב וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו". ע"כ. ומשמע מדברי המדרש שעשו נשאר לגור שם, וברור שאבי אומתם לא נתיישב שם בגפו אלא יחד עם רבים מבני משפחתו (אמנם ביוסיפון וספר הישר כתוב שצפו בא לאיטליה הרבה אחרי מות יעקב אבינו, ובסוטה י"ג ע"א איתא שעשו מת ביום פטירתו של יעקב, ואפשר שהם מדרשים חלוקים).

[ובספר הישר פרשת שמות כתב עוד שאנגיאס מלך אפריקה בא עם לוקוש אחיו להלחם על איטליא, ושלח צפו ספר לארץ אדום אל הדד בן בדד מלך אדום ואל כל בני עשו שיבואו ויעזרו לו במלחמה, והשיבו לו שלא יבואו כי ברית בינם ובין אנגיאס, ונלחם בהם הוא לבדו ונצחם, וכאשר שמע כי מת יוסף ואחיו שלח להדד מלך אדום לבא עמו להלחם עם בני ישראל במצרים, ונשמע לו ונתקבצו יחד למלחמה על ישראל במצרים וניגפו לפניהם].

ובספר הישר ספר יהושע כתב שבזמן יהושע נתעוררו מלחמות גדולות וחזקות בין אדום ובין כיתים וגברו הכתיים על אדום, ושמו נציבים באדום, ואחר זמן מרדו האדומים בכתיים ושוב באו למלחמה עליהם וניצחום, ומהיום ההוא והלאה היו אדום וכיתים ממלכה אחת¹⁰. ואם נאמין לדבריו מסתבר שגם אז הובאו לאיטליה רבים מבני אדום.

¹⁰ ובספר יוסיפון פ"ג כתב שכשהכה דוד את ארם ואת אדום ברח הדדעזר בן רחוב שר צבא ארם עם בנו לארץ כיתים ונתן לו רומלוס מלך איטליה מקום ובנה שם שתי ערים, והיה לרומלוס יראה גדולה מפני דוד, ואחר כך כרת ברית

ובתרגום איכה ד' כ"ב: "אסער עוייתך רומי רשיעא דמתבניא באיטליא ומליא אוכלוסין מן בני אדום". (ובפירוש הגר"א אסתר א' כ"ב ודה"י א' ד' כתב שהיתה קבלה ביד חז"ל שכשבלבל סנחריב את כל האומות הושיב מבני אדום ברומי).

נוכן על בני גרמניה אמרו חז"ל שהם מבני אדום, כדאמרינן במגילה ו' ע"א: "זממו אל תפק זו גרממיה של אדום שאלמלי הן יוצאין מחריבין כל העולם כולו, ואמר רבי חמא בר חנינא תלת מאה קטירי תגא איכא בגרממיה של אדום ותלת מאה ושיתין וחמשה מרזבני איכא ברומי ובכל יומא נפקי הני לאפי הני ומקטיל חד מינייהו ומיטרדי לאוקמי מלכא". וידוע שבתקופה שאחרי חורבן בית שני היו לרומאים הרבה מלחמות עם בני גרמניה כמו שכתב יוסיפון בספר קדמוניות, וכן בזמן הקיסר קוסטנטינוס (בתחילת זמן האמוראים) היו מלחמות גדולות בין מלכי גרמניה לקיסרי רומי כמבואר בספר שארית ישראל פ"ז, ובב"ר פרשה ע"ה: "ומה זמם עשה לו הקב"ה לעשו הרשע, א"ר חמא בר חנינא אלו בני ברבריא ובני גירמאניאה שאדומיים מתייראין מהם"].

עם דוד, והנה ודאי הדדעזר ובנו לא נסו לבדם, כי מה צורך לשני אנשים לבנות שתי ערים חדשות, אלא נסו עם רבים מחייליהם ועבורם בנו את הערים הללו. והענין מבואר היטב ע"פ דברי הספר הישר הנ"ל שאדום ואיטליה היו ממלכה אחת, ולכן בני ארם שנלחמו לצד בני אדום ברחו לאיטליה.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס מעלתו של יצחק

וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אֲבִרְהָם, אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק (כה, יט)

בגמרא בנדריים {פ"א ע"א} איתא "ומפני מה אין מצויין ת"ח לצאת ת"ח מבניהן? אמר רב יוסף: שלא יאמרו תורה ירושה היא להם" ע"כ, עיי"ש טעמים נוספים שהביאו האמוראים. ועינינו הרואות תלמידי חכמים רבים, שאין ביניהם יוצאים כמותם. והטעם העיקרי הוא, משום שאין הם מעריכים את מעלת אבותיהם, ואין הם מעוניינים שהמעלה שהגיעו אליה אבותיהם תחייב אותם להתנהג בדרך שונה, מעולה ומכובדת יותר, ורוצים הם להיות ברשות עצמם.

אמנם כבר אמרו חז"ל {ילקוט ואתחנן תת"ל}, כי: "חייב אדם לומר אימתי יגיעו מעשי כמעשה אברהם יצחק ויעקב", כי האדם צריך לשים לנגד עיניו תמיד את מעלת אבותיו, ולשאוף להגיע כמה שיותר קרוב למדרגתם ומעלתם.

וזהו שאמר כאן הכתוב, כאשר בא לספר מקורות חייו של יצחק אבינו, כי לנגד יצחק אבינו ע"ה עמדה תמיד לנגד עיניו דמותו הגדולה של אביו, איש האמונה והחסד. ממנה שאב את כוחו, וינק את שאיפתו להיות כמה שיותר מושלם במידות ובמעשים טובים, גדול בתורה וקרוב לה'.

וזהו שאמר הכתוב, אם תרצה לדעת "תולדות יצחק בן אברהם", עליך לדעת לפני הכל כי מה שהביא את יצחק למדרגתו הגדולה העצמית, היה מה ש: "אברהם הוליד את יצחק", ועמדה תמיד דמותו הגדולה של אביו לנגד עיניו, וחפץ יצחק לילך בדרכו ולקבל על עצמו את הנהגותיו מידותיו ומעלותיו של אביו, ובזה זכה למה שזכה, להיות מרכבה לשכינה.

*

דרישת רבקה

וַתֵּלֶךְ לְדָרֹשׁ אֶת ה' (כה, כב)

רש"י פירש עפ"י חז"ל, כי הלכה רבקה לבית מדרשם של שם ועבר. ומשמע שדרשו את תיבת "לדרוש", שהוא מלשון "מדרש", שלתלמידי החכמים יושבי בית המדרש הלכה. ובפסיקתא איתא הלשון: "ותלך לדרוש - לבקש רחמים על עיבורה".

ויש ללמוד מכאן התבוננות גדולה, איך היו פעם החיים של עובדי ה'. שכן לרבקה לא היתה כאן שאלה הלכתית, אלא פשוט היה לה צער העיבור, וכמו שמבואר הטעם הכתוב: "ויתרוצצו הבנים בקרבה".

והנה דרך העולם היא, שכאשר יש כאב, הולכים לרופא לרפא אותו, וכלשון הגמרא {ב"ק מ"ו ע"ב}: "דכאיב ליה כאיבא - אזיל לבי אסיא", מי שכואב לו, הולך לרופא.

אלא שעובדי ה', הרגישו כי כיון שכל הגוף שלהם הוא כלי לעבודת ה', ממילא כל צער הגוף שקורה להם, אין זו אלא השתקפות של מעשיהם בעולם. ואם יש איזה חיסרון או כאב בגוף, זה סימן כי יש חיסרון במעשיהם. ולכן היו הם רגילים ללכת אל החכם, להגיד לו מה כואב להם ולפי זה מה עליהם לתקן במעשיהם. כואב הראש לאדם, הולך הוא לבית המדרש, ומגלה לו החכם כי חטא הוא באיבר הקשור בראש. כואבות לו הרגלים, הולך האדם אל החכם ומבקש הוא תיקון על קלקול העיניים.

וזהו שנאמר ברבקה, כי מיד כאשר התחילו כאביה, היא לא פנתה לדרוש ברופאים וכיו"ב, אלא ישר פנתה אל חכמי הדור שהיו בדור ההוא, שם ועבר, ומהם ביקשה פתרון לצערה.

*

תפילת צדיק בן צדיק

ויעָתֶר לוֹ ה' (כה, כא)

ופרש"י: ויעתר לו - לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק, לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה.

יש להבין, במה נגרע כוחו של צדיק בן רשע, שנאמר שלא תתקבל תפילתו. וכי: "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה" {ירמיה ל"א, כ"ח}, שהרי נראה הדבר כאילו מענישים את הבן על מה שעשה אביו.

ואדרבה, לצדיק בן רשע יש זכויות יתר, שהרי לא היה ממי ללמוד, ובכ"ז לא אחז מעשה אבותיו בידיו, ולא הלך בדרכיהם, ויצא מעצמו צדיק, ומדוע יגרע חלקו בענין התפילה.

ולכן נראה כי אכן כלל זה של "תפילת צדיק בן צדיק" לא נאמר לכל ענייני התפילה, אלא בעיקר לענין בקשת הבנים, שבענין זה ישנה מעלה יתירה לצדיק בן צדיק דווקא.

והטעם הוא, כי כל ענין נתינת הבנים לאיש היהודי מצד הקב"ה, לא באה סתם למלא את העולם בילודים, כי זאת יש להקב"ה משאר כל הגויים. אלא מטרתו של הקב"ה, שיהיו כמה שיותר אנשים שיכירו אותו, שיעבדו אותו ושילכו בדרכים אותם הורה ללכת.

לפיכך דווקא צדיק בן צדיק, יש לו מעלה זו של הקשר בין בן לאביו. שכמו שהיה אביו צדיק ועובד ה' וחינך את בנו כראוי, כך יודע הבן כי כאשר יחזיק הוא בדרכי אבותיו, ויהיו מעשי אבותיו בידיו, הרי שכיון שמצדיק הוא את ההמשך של אבותיו בעצמו, ראוי הוא אף הוא לאותו המשך, דהיינו לבנים בעצמו שימשיכו את דרכו, וילכו במעשיו ומעשי אבותיו.

ונמצא כי לעולם הזכות לזרע שנתנת לאדם, תינתן לו בזכות אבותיו. ולכן בבקשת הבנים שהיתה כאן, היתה כאן עדיפות לתפילת צדיק בן צדיק דווקא.

ענין זה נלמד אף בפסוק נוסף בפרשתינו {לקמן, כ"ג, ג' - ה'}, שמבטיח הקב"ה ליצחק את בשורת הזרע, ואומר לו: "גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך פי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל וגו', הרי שרמזו לו בתיבות "לך ולזרעך", שיהיה לזרעו המשך. וביאר יותר בפס' הבא, כי זרעו אף ירבה, וזהו: "והרביתי את זרעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצת האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ". ובמה הזכות שבזכותה יתברך זרעו, ע"ז ממשיך הכתוב ואומר: "עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמתי מצותי חקותי ותורתתי" ע"כ. הרי לך כי דווקא בזכות האבות הצדיקים, שעבדו את ה' ושמרו מצוותיו, יתברך זרעם אחריהם.

*

עדשים אדומות

מן האדם האדם הזה (כה, ל)

מתוך לשון הפסוק, נראה כי עדשים אדומות בישל יעקב בעת סעודת ההבראה שנערכה לאחר פטירת אברהם, שכן עשו מיד כאשר ראה אותם, הזכיר את צבעם.

וכבר ביאר רש"י כי הטעם שהעדשים הם מאכל אבלים, הוא משום צורתם העגולה, לרמז כי גלגל חוזר הוא בעולם עי"ש, ומטעם זה גם ביצים הם מאכל אבלים.

ואפשר לומר, כי אע"פ שיש עדשים בצבעים שונים, ירוקות, כתומות וכדו', כאשר חיפשו להכין את המאכל לבית האבלים, הביאו עדשים אדומות דווקא. שכן צבע זה מזכיר את הדם, והדם הרי הוא משכן הנפש, שנאמר: "כי הדם הוא הנפש" {דברים, י"ב, כ"ג}, וכמו שכתב הנפש החיים {שער א' פי"ד}, תניא {פ"ט}, ועוד.

ולכן בבית אבלים, באים לרמז על עזיבת הנפש, שמקום משכנה היה בדם, את הגוף שנקבר. ולכן לקחו עדשים אדומות בדווקא למאכלם, לרמז ענין זה.

והנה עשו כאשר בא מן השדה, נאמר בו כי עבר באותו יום כמה עבירות {ב"ב ט"ז ע"ב}, ומהם שפיכות דמים, וכמו שפרש"י על הפס' "והוא עיף", שהוא מלשון "עיפה נפשי להורגים".

והנה עשו אדמוני היה, ואמרו חז"ל כי מי שנולד במזל מאדים, אם תהא לו זכות יהא שוחט, ואם לא יהא שופך דמים. נמצא כי עשו באותו יום, התחבר למהותו הפנימית, להיותו שופך דמים.

ולכן כאשר ראה את העדשים האדומות, מיד הזכיר הוא את צבעם, כי פרט זה של הצבע האדום, היה חלק מגילוי מהותו הפנימית שגילה באותו יום. ולכן מסיים הפסוק: "על כן קרא שמו אדום", כי זו היא מהותו הפנימית משורשה.

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים עיה"ק

אם עשיו במעי אמו נמשך לעבודה זרה איך היתה לו בחירה?

וַיִּתְרַצְצוּ הַבְּנִים בְּקִרְבָּהּ (כה, כב). וברש"י: רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרכס לצאת.

וצריך להבין הא איתא בגמ' בסנהדרין דף צ"א ע"ב אמר לו אנטונינוס לרבי מאימתי יצר הרע שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה אמר לו משעת יצירה אמר לו אם כן בועט במעי אמו ויוצא אלא משעת יציאה אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר "לפתח חטאת רובץ". עכ"ל הגמ'. מבואר בגמ' דבמעי אמו אין לו יצר הרע וילפינן לה מסברא ומקרא מסברא מהא דלא מבעט (ואף דאם יבעט ימות מ"מ כך הוא דרכו של יצה"ר שאינו חושב רק על העולם שהוא נמצא ותמיד הוא מבקש מן האדם לטורדו מן העולם הבא ואם כן גם במעי אמו היה טורדו מן העולם שלאח"כ) וילפינן נמי מקרא דכתיב "לפתח חטאת רובץ" וא"כ איך עשיו היה רץ ומפרכס לצאת לבית ע"ז וצ"ל דזה לא היה מחמת היצה"ר אלא שהיה לו טבע רע שרוצה לילך לדברים רעים וזה אינו יצה"ר כי היצה"ר הוא הרצון של האדפ ולא הטבעים ועשיו היה לו טבע קשה ולאחר שגדל היה צריך להגביר היצר הטוב על טבעו ויעקב היה לו טבע טוב ולכן נמשך לבתי כנסיות.

אך קשה א"כ לעשיו לא היה בחירה שוה כי ליעקב יש טבע טוב ואילו לעשיו יש טבע רע ואיך שייך לדון את עשיו.

ונראה לבאר דכתיב בפסוק ל"ב ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה. ובמ"ר איתא ריש לקיש אמר התחיל מחרף ומגדף למה לי אין כתיב כאן אלא למה "זה" לי מלמד שכפר ב"זה אלי".

והגר"א קוטלר זצ"ל כתב להוכיח שאדם כופר אע"פ שיודע והוכיח גם מהאי מימרא כי מבואר בזה שעשיו יכל להצביע באצבע ולומר זה כי אמר "למה זה" ויש להוסיף שראה מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי כיון שכפר בזה אלי ואנוהו והתם איתא דראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי שיכלו להצביע באצבע ולומר זה אלי וא"כ עשיו נמי יכל להצביע ומ"מ כפר בעיקר וכמו שאמרו כל הכועס אפי' שכינה אינה חשובה כנגדו כי אדם אף שרואה מראות גדולות יכול לכפור ואין קשר בין כמה אדם יודע לכפירה ע"ש במשנת ר' אהרן.

ובפסוק כ"ב ויתרצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרש את ה'.

ואפשר לומר (וכמדומני שראיתי כן באיזה ספר ואיני מוצא) דרמזה בזה דיש לה ב' בנים האחד "למה זה" והשני "אנכי" דעשיו אמר למה זה לי בכרה ויעקב אמר אכן יש אלקים במקום הזה ואנכי לא ידעתי.

ואם כנים הדברים הם ב' הפכים דלמה זה לי היינו שראה יותר מיחזקאל ומ"מ כפר בעיקר ואילו יעקב לא ראה כלום ולא ידע כלום ומ"מ אמר יש אלקים.

וצ"ב אמאי עשיו זכה לראות מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי ואילו יעקב אפילו במקום המקדש לא ראה כלום.

ונראה לפי הנ"ל דבאמת ליעקב היה טבע טוב ולכן הקב"ה לא הראה לו כלום וכל חייו הוא היה בגלות והקב"ה היה נסתר כדי שימצאהו מעצמו ואילו עשיו שהיה לו טבע קשה הקב"ה הראה לו מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי כדי שייקל עליו להתמודד עם טבעיו. ונמצא שלשניהם היה עבודה ובחירה רק לעשיו הבחירה היא כנגד כוחותיו הפנימיים וליעקב הבחירה היא כנגד המאורעות שאירעו לו.

וזוהו יסוד עצום שאדם לפעמים מרגיש שיש לו חיים קשים ומרגיש שאם היו לו חיים כמו של מישהו אחר היה לו קל יותר ולפעמים יש לו טבע קשה ומרגיש שאם היה לו טבע יותר קל היה מצליח אך צריכים לדעת שהקב"ה נותן לכל אחד נסיונות לפי שורש נשמתו ולכן לעשיו שהיה לו טבע קשה הקב"ה התראה לפניו בקלות ואילו ליעקב שהיה לו טבע קל הקב"ה הסתיר עצמו לפניו.

ולכן מצינו שחיילים סיפרו שראו מראות והתגלויות שבני תורה מעולם לא ראו ולא התגלה להם והביאור הוא משום שהחיילים צריכים את זה ולכן הקב"ה מראה להם מראות משא"כ הבני תורה אינם צריכים את זה ואדרבה הקב"ה מסתיר עצמו כדי שיעבדו קשה לגלותו.

ובגמ' ביומא דף כ"ב ע"ב איתא "שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו" שהקב"ה ויתר לדוד אף שחטא פעמיים ולשאול אחרי חטא אחד הקב"ה לא ויתר לו וביאר הגר"א דהיינו משום שדוד היה אדמוני שזהו ממזל מאדים דהוא טבע קשה ולכן הקב"ה ויתר לו משא"כ שאול שהיה לו טבע טוב כמו שכתוב שהיה כבן שנה ללא חטא לכן הקב"ה דרש ממנו לא לחטוא כלל. והוא כעין דברינו ויש להוסיף דהרי עשיו גם היה אדמוני ממזל מאדים והיה לו טבע קשה רק שעשיו לא תיקן אך דוד תיקן ומכח זה הוא יזכה לנצח את עשיו, שנזכה כבר לביאת משיח בן דוד במהרה בימינו, אמן.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם

וַיִּמְפֹּר אֶת בְּכֻרְתּוֹ לְיַעֲקֹב (כה, לב)

הנה קיי"ל [ב"מ ל"ג: ועוד] דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, [כגון פירות דקל שעדיין לא גדלו]. והקשו הראשונים איך מכר עשו את הבכורה הלא היה זה דבר שלא בא לעולם, וכדאי' בב"מ ט"ז. מה שאירש מאבא מכור לך מה שתעלה מצודתי מכור לך, לא אמר ולא כלום.

וכתב בס' הטור הארוך עה"ת בשם אביו הרא"ש ז"ל שכאן במכירת הבכורה גם היתה שבועה וז"ל וא"א הרא"ש ז"ל מדקדק מכאן, מי שמוכר לחבירו דבר שאין הקנין חל עליו, כגון מה שאירש מאבא וכו', ונשבע עליו, שהמכר חל מכח השבועה, לא מבעיא שכופין אותו לקיימו בשביל שבועתו, אלא אפילו שם מכר עליו, כדקא חזינא הכא דקרי ליה מכר בשביל השבועה. עכ"ל.

ועל סברא זו חלק הריב"ש בסימן שכ"ח וז"ל וסברא זו אין לה על מה לסמוך ועל הראיה ממכירת הבכורה כתב שאין לה עיקר לפי שהיה קודם הדיבור ומאן לימא לן שלא היה אדם מקנה אז דבר שלא בא לעולם, והשבועה היתה לרווחא דמלתא שלא יערער עשו בדבר, כי הכירו יעקב כוז יהיר ואיש זרוע לפיכך השביעו עכ"ל. והיינו שהבכורה נמכרה מפני שהיה לפני מתן תורה. וע' אוה"ח הקדוש מ"ש בזה.

וי"ל דפליגי הרא"ש והריב"ש אם היו להם דין בני נח לכל דבר לפני מתן תורה, ומצאנו פלוגתא בזה ברמב"ן בסו"פ אמור בין הרמב"ן לחכמי צרפת אם האבות קיבלו עליו קבלה לשמור כל המצוות, אם היתה שם גירות. ולדעת הרא"ש י"ל שהיו להם דין ישראל וע"כ גם היה חל הדין דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ולדעת הריב"ש ע"כ עדיין לא הי' להם דין ישראל לענין הקנין. ולכן כתב ומאן לימא לן שלא היה אדם מקנה אז דבר שלא בא לעולם וע' בפרשת דרכים בפרק הראשון בהרחבת הענין.

אלא שעדיין צ"ע לדעת הריב"ש דהיה להם דין בן נח, מה יחייב לבן נח לשמור את השבועה. ויש ליישב זאת בדברי רבינו נסים גאון בהקדמת הש"ס שלו, דכל המצות התלוין בסברא ובאובנתא דליבא כבר הכל מתחייבין בהן מן היום אשר ברא אלקים אדם על הארץ עליו ועל זרעו אחריו לדורות עולם.

ובחזקוני ז' כ"א. וא"ת איך נענשו דור המבול מאחר שלא נצטוו על המצות. וי"ל יש כמה מצות שחייבים בני אדם לשמורן מכח סברת הדעת אעפ"י שלא נצטוו.

ובאבני נזר חו"מ ל"ב בשם החי' הרי"מ כיון לזה מדעת ק' וז"ל שמעתי מפה מרן כ"ק הרי"מ זצלה"ה פירוש המשנה מי שפרע מדור המבול וכו' כי המה לא הי' להם תורה ואעפ"כ נענשו יען עשו דבר שהשכל מחייב שהם מעשים מתועבים על כן אף שמן הדין יכול לחזור, הדבר מובן מעצמו שהוא עוולה עכ"ל. ואחת הראיות היא שבועת הר סיני, שהיה לפני מעמד הר סיני.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

יצחק, "הנעקד על גבי מזבח", זוכה לעושר מופלג. תימה, מה
שייכות בינו לבין חומריות כה גדולה

וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַיְגַדֵּל עַד פִּי גְדֹל מְאֹד (כו, יג). וברש"י: שהיו אומרים זבל פרדותיו
של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך.

ומבואר, שזכה יצחק לעושר כמעט בלתי מצוי ואפילו יותר מהמלך אבימלך.

ושם נאמר עוד בפסוק טז: ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד

וברמב"ן כתב שם פסוק יד: וזה טעם כי עצמת ממנו מאד - אמר לו גם לי שאני המלך אין
בביתי מקנה ועבודה כמורך, וחרפה היא לנו להיות ביתך גדול מבית המלך:

עוד נאמר שם: ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבדה רבה ויקנאו אתו פלשתים: ובמדרש
אמרו (פסיקתא זוטרתא בראשית פרק כו פסוק יד): היינו דתנן הקנאה והתאוה והכבוד
מוציאין את האדם מן העולם:

בסיבה לכך שזכה יצחק לעושר כל כך גדול, שורשם של הדברים בברכות שנתברך
אברהם אבינו.

שבתחילת דרכו לו אומר הקב"ה לאברהם (בראשית י"ב ב'): "ואעשך לגוי גדול ואברכך
ואגדלה שמך והיה ברכה", וברש"י כתב ואברכך - בממון:

עוד ודרשו חז"ל בפרק ערבי פסחים (קי"ז ב') "ואעשך לגוי גדול" זהו שאומרים "אלוקי
אברהם", "ואברכך" זהו שאומרים "אלוקי יצחק", "ואגדלה שמך" זהו שאומרים "אלוקי
יעקב".

וא"כ אחר שתי דרשות הללו עולה, שהברכה של אברהם ואברכך בממון היא התקיימה
ביצחק. וכן הוא מפורש בכלי יקר שכתב בראשית יב ב' וז"ל: ואברכך, בממון זה שאומרים
אלהי יצחק. כי הוא נתברך בממון יותר מכולם שנאמר (בראשית כו כב) ויזרע יצחק בארץ
ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים ויברכהו ה'.

ובזה מתבאר מה שהובא לעיל שבבל פרדותיו של יצחק היה יותר מזהבו של אבימלך.
עושר יותר מאבימלך מלך גרר.

אכן, עצם ברכה זו שנתברך יצחק בממון, צריך עיון בשנים. מה צורך היה ליצחק שיהיה
הוא זה המבורך בממון. והשאלה בזה, שהרי יצחק הוא זה שעולה על גבי מזבח בעקידת
יצחק.

יצחק הוא עולה תמימה שמוזהר שלא לא יצא לחוץ לארץ שנאמר לו: גור בארץ הזאת, ובמדרש נאמר שלפי שהיתה לו ליצחק קדושת עולה תמימה, וכשם שעולה היוצאת מחוץ לקלעים נפסלת, גם יצחק אם היה יוצא לחוץ לארץ היה נפסל.

ומתבאר, שיש ביצחק קדושה יותר גדולה משאר האבות הוא היחיד המוזהר ביציאה לחוץ לארץ, ודוקא הוא זה המתברך בממון וצריך ביאור.

ואשר יראה בזה, שהנה נתבאר כמה פעמים במאמרינו, שבדרך כלל שפע של ממון וחיים נוחים, הם הגורמים לאדם לרדת מדרגתו רוחנית. מאידך שפע גשמי יש בו מעלה ותועלת רבה יש בו שקט ושלוה ומוסיף הוא ישוב הדעת לאדם.

ובתורה נאמרו ברכות מפליגות אם בחוקתי תלכו, ברכות גשמיות שאין כמותן רמב"ן ויקרא פרק כו פסוק יב (פרשת בחקותי)

ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן, לא הרבים ולא היחידים מהם, שלא עלתה זכותם לכך, ועל כן תמצא לרבותינו ז"ל שיזכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא, עוד כתב שם "אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות".

ונתבאר בזאת, שברכה גשמית כטבעה של ברכה גשמית, יש בכוחה לגרום לאדם לרדת ולמושכו לחיים גשמיים והתרחקות מן הרוחניות הקדושה.

משום כך רק שיש את האיזונים הנכונים, שייך שתבא ברכה בחיי גשם נוחים, ולכך כתב הרמב"ן שלא יתקימו אלא לעתיד לבא.

מעתה נראה, שהיא הנותנת שדדוקא יצחק אבינו, הוא זה היה היה מדת הדין וכפי נתבאר בכמה מקומות את יצחק אבינו מכנה יעקב "פחד יצחק אבי", שהוא מדת הדין כמתבאר במפרשים שם.

הנהגת מידת הדין, הינה הנהגה הגבוהה שאין רוב האנשים יכולים לעמוד במידת זו, ורק יצחק שהיה עולה תמימה ונעקד על על גבי המזבח. רק הוא היה בדרגה זו בדרגה זו.

משום כך יצחק אבינו, שהיה שלם אף לפי מידת הדין שהכל נעשה אצלו בדין ולא ברחמים. דווקא אצלו היה שייך שתחול הברכה "ואברכך בממון", כי אצלו לא היה שייך שהממון יביא לידי נפילה, ודווקא לו התאימה ברכה של שפע גשמי, שכאמור ששפע גשמי יש בו כח לעזור ולהעצים את הכח הרוחני.

כיסוד הזה, כן הוא מתבאר ברמב"ם (פי"ב מהלכות ה"ד): לא נתאו החכמים והנביאים ימות המשיח, לא כדי שישלטו על כל העולם, ולא כדי שירדו בעכו"ם, ולא כדי שינשאו אותם העמים, ולא כדי לאכול ולשתות ולשמוח, אלא כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה.

וא"כ מבואר, שלא נתאו חכמים כדי לאכל ולשתות ולשמוח, אלא רק לב פנוי לחכמה. ומאידך מבואר שבאותו השעה כתב הרמב"ם הלכה ה: ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, כל המעדנים מצויין כעפר.

ומעתה יקשה שאם אין תאות בני אדם לאכילה ושתיה אלא לדעת את ה', מה יש צורך בשפע גשמי עד "שהמעדנים מצויים כעפר".

ומבואר, בדברי הרמב"ם שחיים הגשמיים יהיו קימים אף לעתיד לבא ולא רק זה אלא יהיו המעדנים מצויים כעפר, אלא ששינוי אחד יחול, שבזמן רגיל והוא בכל ימי הבריאה עד ימות המשיח, כח המשיכה לחיי הגשם הוא כח מקלקל ומשחית, וכפי דברי ספר החינוך "יעוררו החומר להמשך אחר התאוה".

אכן לימות המשיח שלבם של בני אדם יהיה כל כולו לרדוף אחר הדעת וחכמת אלוקים, רק בזמן כזה יש את האיזון הנכון בין מעלה בעושר והשפע שהוא נותן שלווה ומרגוע לאדם ושוב לבו של אדם פנוי אל החכמה.

לפי המתבאר שלכך נתברך יצחק דווקא בשפע של ממון, כי אצלו היה הדבר מעלה ולא חסרון.

מה שייכות יש בין יעקב "יושב אהלים" לברכות גשמיות כה רבות

לפי זה יתבאר עוד, שבפרשתנו יצחק הוא זה המברך את יעקב בברכות גשמיות "ויתן לך אלוקים משמני ארץ".

ויבואר, הואיל והוא יצחק הוא שתברך בעושר גשמי "ואברכך בממון". משום כן הוא היה צינור להעביר ברכת השפע הגשמי, אל יעקב שיזכה בזה.

אכן באמת הוא דבר פלא, שהרי יעקב הוא איש תם יושב אהלים חי חיי תורה, ומה לו ולברכה זו של גשמי כה רב.

ונראה שמשום כן מלכתחילה לא רצה יצחק לברך את יעקב בברכות גשמיות, והוא ממה שנתבאר עד עתה, שחיי גשם הם סתירה לרוחניות, ומה צורך יש ליעקב יושב אהלים וחי חיי תורה לברכות גשמיות.

אמנם הביאור בזה, שבשעה שבאה רבקה לשאול נאמר לה שני גוים בבטן (בראשית כה כג): וכתב רש"י: - גיים כתיב, אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים:

ובמאמרינו לשנה שעברה הקשנו מהי הבשורה היא לרבקה שיצאו ממנה רבי ואנטונינוס "שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת".

ושם הבאנו את דברי הרמב"ם שלעיל שהטובה תהיה מושפעת הרבה, וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד.

אמור מעתה, שאדרבא, שהראו לרבקה, את רבי יוצא ממנה, שלא יחסר על שולחנו צנון וחזרת, מכח זה הבינה שברכות גשמיות יכולות להיות מעלה לחיי תורה, משום כן רצתה שיתברך בהם יעקב.

וראה עוד בעץ יוסף שכתב שרבי יהודה הנשיא "רבי" היתה נשמתו של יעקב אבינו. וכתב הנשיא א נוטריקון הוא נשמתו של יעקב אבינו.

משום כן לא רצה יצחק לברך את יעקב בברכות גשמיות, ורצה ליתתם לעשיו.

זאת עוד לאחר שברך את יעקב, לאחר מכן ברך את עשיו אמר לו (בראשית כז מ): והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך: ושם בתרגום אונקלוס "ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי אוריתא ותעדי ניריה מעל צורך":

והביאור בזה, שברכות גשמיות טובות ליהודים, אך בזמן שהם שומרים ולומדים את תורה, אזי ראויים הם ברכה גשמית ורק באופן זה ברך יצחק את צאצאי יעקב וכשאין חיים חיי תורה, שוב אין זה ברכה להם וממילא נלקחות מהם הברכות.

ונראה לומר עוד שאף לא היה חסרון ביצחק לקבל ברכות גשמיות, וזכה לעושר כמעט בלתי נתפס, וכפי שמתבאר בתורה, סופם של דברים היה בכך גם חסרון.

שבחת"ס כתב וז"ל: וילך האיש הלוך וגדל עד כי גדל מאוד נ"ל עפ"י מ"ש ח"ה בריש שער הבטחון דהעושר המבלבל בעליו להשגיח בשמירתו ולהוסיף עליו הוא לנסיון אבל אותו עושר דרוחא אתי ממילא ואין לב בעליו עליו הוא רק ברכת ה' ולא יוסיף עצב עמו. ולזה כתב "ומשנתעשר תוספת עושר ממה שזרע בחול ההיא הי' הולך וגדל מאוד לשון מאוד ר"ל שגדל במאודות ועניני' ועסקי' ובלבל דעתו בזה קצת ויהי לו עבודה רבה וכזה לא נאמר באע"ה שלא עסק באלה וע"כ ויקנאו בו פלישתים ובאברהם לא נתקנא אדם מעולם ולכן סתמו בארותיו שחפר אברהם.

מלבד זאת, עושרו המופלג של יצחק, גרם שנתקנא בו מלך גרר אבימלך ונתקנאו בו כל עמו שמכח זה היה יצחק חייב לעזוב את מקומו.

ומכל זה עולה שעושר מעלה יש בו כל שמתקיימים בו חיי תורה במובן הגבוה, אזי יש ברכה בעושר זה, ומכל מקום עושר גדול אך לא גדול מידי שכהעושר הוא גדול מידי מביא הוא לידי תקלה.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

מהותו של ישמעאל וההתנהגות איתו

וַיֵּרָא יַעֲקֹב כִּי רָעוּת בָּנוֹת פְּנֵעַן בְּעֵינָיו יִצְחָק אָבִיו. וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם אַחוֹת נְבוֹת עַל נָשָׁיו לֹא לְאִשָּׁה (כח, ח-ט)

המתבונן במקראי קדש יראה שלקחת אשה מבנות ישמעאל לא היה רע בעיני אביו, וכן מבואר גבי שליחות אליעזר ליקח אשה ליצחק שאמר להם וְעַתָּה אִם יִשְׁכַּם עֲשִׂים חֶסֶד וְאַמַּת אֶת אֲדֹנָי הַגִּידוּ לִי וְאִם לֹא הַגִּידוּ לִי וְאָפְנָה עַל יָמִין אוֹ עַל שְׂמָאל (כד, ט), ופרש"י על ימין מבנות ישמעאל, על שְׂמָאל מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם עכ"ל, וטעמא בעי הא עליו נאמר וְהוּא יְהִי פָּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד פֶּל בּוֹ (טז, יב), ועוד נאמר על מעלליו ומעשיו וַתָּרָא שָׂרָה אֶת בֶּן הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק (כא, ט), ופרש"י מצחק לשון עבודת אלילים וכו', לשון גילוי עריות וכו', לשון רציחה וכו' עכ"ל, וכי ראוי ליקח מבנותיו לאשה.

*

דברי הרמב"ם בהפלטת גודל רשעות אומת הישמעאלים ואכזריותם

והמתבונן בדברי גדולי הדורות ימצא שיש סתירה בהתייחסותם למלכות ישמעאל, הרמב"ם באגרת תימן (אגרות ותשובות הרמב"ם עמ' ל"ד) הפליג בגודל רעת ישמעאל ואכזריותו וז"ל ואתם אחינו ידוע לכם שהקדוש ברוך הוא הפילנו במהמורות עונותינו בתוך אומה זו שהיא אומת ישמעאל שרעתם חזקה עלינו, והם מתחכמים להרע ולמאוס אותנו כמו שגזר עלינו יתברך (דברים לב, לא) וְאֵיבֵינוּ פְּלִילִים, ושלא תעמוד על ישראל אומה יותר אויבת ממנה ולא אומה שהרעה בתכלית הרעות לדלדל אותנו ולהקטין אותנו ולמאוס אותנו כמוהם, שאפילו דוד המלך עליו השלום כשראה ברוח הקודש כל הצרות העתידות לישראל התחיל לצעוק ולקונן בלשון האומה מרעת בני ישמעאל ואמר (תהלים קכ, ה) אוֹיְבָה לִי כִּי גִרְתִּי מִשֶּׁךְ שְׁכִנְתִּי עִם אֲהֲלֵי קֶדֶר וּרְאוּ אֵיךְ זָכַר קֶדֶר מִשָּׂאֵר בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל לְפִי שֶׁהַמְּשׁוּגָע הוּא מִבְּנֵי קֶדֶר כִּמוֹ שֶׁהוּא מְפֹרָס מִיְחוּסוֹ, וְעוֹד דְּנִיָּאל לֹא סָפַר קִטְנוֹתָנוּ וְדִלְדוּלָנוּ אֲלֹא בְּמַלְכוּת יִשְׁמָעֵאל שֶׁתִּכְנַע בְּמַהֲרָה, שֶׁכֵּן אָמַר (דְּנִיָּאל ח, י) וַתִּפֹּל אֲרֻצָּה מִן הַצֶּבֶא וּמִן הַכּוֹכָבִים וַתִּרְמָס, וְאַנְחָנוּ בְּעוֹדָנוּ סוֹבְלִים שְׁעֲבוּדָם וְכִזְבִּיהֶם וְשִׁקְרוֹתָם לְמַעַל מִיְכוּלָתָנוּ שֶׁאֵין בִּיכוּלַת הָאָדָם כַּח לְסוּבֹל, וַיְהִי כִּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים לח, יד) וְאֵינִי כְּחֶרֶשׁ לֹא אֶשְׁמַע וְכֹאֲלָם לֹא יִפְתָּח פִּי, וכמו שהוכיחונו רבותינו לשאת כזבי ישמעאל ושקרו ולשתוק ממנו, וסמכו זה לפסוק שכתוב בשם בניו (בראשית כה, יד) וּמִשְׁמַע יְדוּמָה וּמִשָּׂא שְׁמַע דוּם וְשֵׂא, וכבר הסכמנו כולנו גדולים וקטנים לְסוּבֹל שְׁעֲבוּדָם, שֶׁכֵּן אָמַר יִשְׁעִיָּהוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם (ישעיה נ, ו) גִּוִּי נִתְתִּי לְמַכִּים וְלַחֲזִי לְמַרְטִים פָּנָי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלָמוֹת נְרָק, וְעַם כָּל זֶה לֹא נוֹכַל לְהַנְצִל מִרַב רַעְתָּם וּפְחִזוֹתָם בְּכָל זְמַן וְכָל זְמַן שֶׁאֵנוּ רוֹדְפִים שְׁלוֹמָם הֵם רוֹדְפִים אַחֲרֵינוּ בַּחֲרוּם וּבְמַלְחָמָה, כִּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלוֹם (תהלים ק"ב, ז)

אני שלום וכי אדבר המה למלחמה, כל שכן אם נעורר עלינו ונקרא במלכות בדברים בטלים ושקר הלא נסכן בנפשותינו ונבא לידי מיתה עכ"ל.

*

דברי המהרש"א דמלכות ישמעאל היא מלכות של חסד

אמנם המהרש"א בב' מקומות דיבר טוב על ישמעאל, דבמסכת בבא בתרא עג: אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההיא אקרוקתא (צפרדע) דהוי כי אקרא דהגרוניא (שהוא גדול כמקום שנקרא אקרא דהגרוניא), ואקרא דהגרוניא כמה הויא שתין בתי (וגודל המקום שמחזיק שישים בתים), אתא תנינא בלעה (הגיע תנין ובלע את הצפרדע הגדולה, נמצא שהתנין גדול הרבה יותר מהצפרדע), אתא פושקנצא ובלעה לתנינא (הגיע עורב נקבה ובלעה את התנין, נמצא שהעורב נקבה גדולה מאד עד שבלעה את התנין שבלע את הצפרדע ההיא), וסליק ויתיב באילנא (והעורב הנקבה עלתה וישבה באילן), תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא (בא וראה כמה גדול כוחו של האילן שמחזיק את העורב שהיא גדולה מאד ואינו נשבר), אמר רב פפא בר שמואל אי לא הואי התם לא הימני (אילו לא הייתי שם ורואה את גודל הפלא של האילן לא הייתי מאמין) עכ"ד הגמרא.

והמהרש"א בח"א ביאר דברי חכמים וחידותם וז"ל יש לפרש בזה כמו שראה דניאל המלכות המושלות בעולם כחיות רעות, כדוגמא זו ראה רבב"ח המלכות מבית שני עד ביאת גואלנו בב"י, ואמר דחזי אקרוקתא רמו על מלכות יונית, וע"ש חכמת יונית נקרא צפרדע וכמה הוה שיתין בתי כמו שפי' התרגום ששים המה מלכות וגו' הוא מלכות אלכסנדרוס מוקדון ואמר דאתא תנינא ובלעה, הוא מלכות אדום שבלעה מלכות יון ומוקדן, וקראה תנין ע"ש נחש הקדמוני וע"ש כעסו עמנו שהחריבו בהמ"ק וכתוב כי חמת תנינים יינם, ואמר דאתא פושקנצא הוא עורב נקבה והוא מלכות ישמעאל שהוא טמא מצד אמו הגר, ואמר דסליק לא"י וכבשה ויתיב שם באילנא, והיינו בזכות אברהם שהבטיחו והפריתי אותו ונתתיו לגוי גדול שאברהם הוא אילנא דחיי ע"ש אם יש בה עץ, וע"ש ויטע אשל בבאר שבע ואמר חזי כמה נפיש זכותיה וחיליה דההוא אילנא דויטע אשל דעוד זכותיה והבטחתו נטויה, ובידו ארץ ישראל ורוב הגולה עד בוא יום הגאולה בב"י א"ס עכ"ל.

וע"ש בבבא בתרא עד: רב יהודה הינדוא משתעי, זימנא חדא הוה אזלינן בספינתא (פעם אחת ההיתי הולך בספינה), וחזינן ההוא אבן טבא דהוה הדיר לה תנינא (וראיתי אבן טובה שנמצאת בים ותנין מסובב אותה), נחית בר אמוראי לאתויה (ירד בר אמוראי שהוא יודע לצלול במים ורצה להביא את האבן הטובה) אתא תנינא קא בעי למבלע לה לספינתא (הגיע תנין ורצה לבלוע את הספינה), אתא פושקנצא פסקיה לרישיה הגיע עורב נקבה וחתכה לתנין את הראש), אתהפיכו מיא והוו דמא (נהפכו המים של הים לדם ממחמת ריבוי הדם שנזל מהתנין), אתא תנינא חבריה שקליה ותליה ליה וחיה (הגיע תנין חבירו של התנין הראשון לקח את האבן הטובה ותלה לתנין המת בראש וחזר לחיים, כי באבן הטובה היה כח להחיות מתים) הדר אתא קא בעי בלעא לספינתא (לאחר מכן רצה שוב התנין לבלוע את הספינה), הדר אתא ציפרא פסקיה לרישיה (הגיעה הציפור חתכה לתנין

את הראש) שקלוה לההיא אבן טבא שדיוה לספינתא (ואז לקחו את אותה אבן טובה וזרקו לספינה), הוה הני ציפרי מליחי בהדן (היו איתנו בספינה ציפורים מלוחות), אותבינהו עלייהו שקלוה ופרחו להו בהדה (הניחו את האבן הטובה על הצפרים והם חזרו לחיים ולקחו איתם את האבן הטובה ופרחו איתה למקום אחר).

וביאר המהרש"א בח"א דברי חכמים וחדותם וז"ל הביאור הנה אבותינו ראו בכל דור גם אנו מיום שעמדה מלכות הרשעה גזרו עלינו שלא יעסקו בתורה ובמצות וכו', אבל הוא אלקיננו ית' ב"ה עזרנו בעצתו ובסבות רחוקים ע"י מלכיות המתגרות בהם בכל דור ודור אשר ע"י זה יתבטל גזרתם הרעה וכו', והנה רבב"ח ראה מלכיות המתגרות זו בזו בכלל הם נחלקים לב' מחנות ואמונות עד ביאת גואלנו בב"י, והם **מלכות הרשעה ומלכות ישמעאל**, וע"ז אמר הוה אזלינן בספינה כו' הוא בגלות מלכות הרשעה כמ"ש לעיל, וחזינן ההוא אבן טבא שהוא רמז לתורה מפנינים היא יקרה וכל חפצין לא ישוו בה, והדרא ליה תנינא שהוא מלכות הרשעה שהוא נחש הקדמוני שנקרא כן ע"ש אכזריותו עם אומה הישראלית וכו', וי"ל דהדר לההוא אבן טבא התנין ועשה לו גדר שלא יגע לו בו ישראל ושללא יעסוק בתורה, ואמר נחית בר אמוראי הם הת"ח שהם משיטים בים התורה, אתא תנינא קא בעי למבלע ספינתא שגזרו עלינו גזירות רעות על כל מי שיעסוק בתורה וכו', ואמר עד דאתא פושקנצא וכו' שהוא מלכות ישמעאל שנקרא ע"ש עורב נקבה וכו', ופסקיה לרישיה במלחמות ההם וכו' והוה דמא ע"י שפיכות דמים שנעשה במלחמות ההם וכו', ואמר דאתא תנינא חבריה שקליה ותלי לה וחיה, הוא רמז למלכי חסד שיהיו בו כמו אנטונינוס וחבריו דשקל לההוא אבן טוב ותליה ליה שמצינו בו שהוא גופיה עסק בתורה וזכה בו לחיי עוה"ב, ואמר הדר אתא תנין אחר שעמל מלכות אחרת ממלכי יון אתא קבעי ליטבע לספינתא, דהיינו שרצה שוב לגזור עלינו גזרות רעות, הדר אתא ההוא פושקנצא שהוא מלכות ישמעאל ופסקיה לרישיה לההוא תנין במלחמות ההם עד שנתבטל גזרתם הרעה עלינו ושקלה לההוא אבן טבא, כמו שראינו בכל דור על הרוב במלכי ישמעאל שהיו מלכי חסד נתנה הרשות לנו בכל מלכותם לכל אדם לקבל עול תורה ומצותיה, ואמר להוה ציפרי מליחי בהדן הם שליפי הגזירה, וציפרי הוא רמז לת"ח העוסקים ומפטטין בתורה כמפורש לעיל וכו', והוי כאלו כבר מתו בגלות ההוא המר והווי מליחי ר"ל שלא הסריחו לעבור על דת ועמדו בנסיון עד כי מהת"ח ההם אותבינהו שלקחו לההוא אבן טבא שהיא התורה בהדן ופרחו בכמה גרושים שעברו עלינו בארצות מלכי יון ובאו בארצות ישמעאל להיות לנו שם הצלה ותשועה מגזירות רעות ההם והקל יעזרנו בב"י א"ס עכ"ל.

*

ישוב הדברים דלישמעאל ישנם ב' בחינות

והנראה ליישב עפ"י המבואר בשפת אמת (וירא תר"ג) ויתכן כי מצד ישמעאל יש התקרבות מכל האומות, כשמתגיירין יכולין להיות עם אחד, וגם קודם הגירות, על כרחך נמשך על ידי בני ישראל קיום לכל האומות, וצריך להיות ממוצע ביניהם, כענין דאיתא בספרים בד' בחינות דומם צומח חי מדבר, כי יש בין הדומם והצומח ענין ממוצע שכלול משניהם, כמו כמהין ופטריות, וכמו כן בין הצומח לחי אבני השדה עוף ידוע שגדל כאילן,

ובין חי למדבר קוף, ואנו נאמר כי אחר מדבר אדם שעל זה נאמר (יחזקאל לד, לא) אדם אתם קרויין אדם ולא האומות (יבמות סא.) וישמעאל הוא הממוצע לכן נקרא (טז, יב) פרא אדם, ולכן יד כל בו וידו בכל כי על ידו יש התקשרות בין מדריגות מדבר למדריגת אדם כנ"ל עכ"ל.

וביסוד זה יתכן לומר דהחלק שיש לו מבחינת המדבר הוא רע מעללים פרא ואכזר, והחלק שיש בו מבחינת אדם בבחינת אדמה לעליון הוא בחינת חסד וסיוע ללומדי תורה ושומרי מצוותיה, ועל כן מצינו זמנים שלא היו ראויים ישראל ואז נתגלה במלא כיעורו ואכזריותו, ומצינו זמנים שהם היו מלכי חסד וסייעו את ישראל כמו שכתב המהרש"א ואז נתגלה החלק שיש בו מבחינת אדם ודו"ק בכל זה.

*

סגולה לינצל מעשיו להיות מוחל על עלבונו

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בְּשִׁמְתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבִית וְקָדָר וְאֲדָבָאֵל וּמִבְשָׁם וְגו'. וּמִשְׁמַע וְדוּמָה וּמִשָּׂא. חֲדָד וְתִימָא יְטוּר נְפִישׁ וְקִדְמָה (כה, יג - טו)

והנה הראשונים רמזו בשמם של בני עשיו הדרכה נפלאה לעבודת ה', וכמבואר בתוס' על התורה הדר זקנים, ובכהאי לי שנא כתב החיד"א בספרו נחל קדומים וּמִשְׁמַע כל השומע חבירו מחרפו וְדוּמָה שאינו עונה וּמִשָּׂא שסובל כל מה שאומר לו, חֲדָד זוכה להתחדד בתורה וְתִימָא יאמר טעמים יְטוּר נְפִישׁ וזוכה לשמור הרבה מצוות, וְקִדְמָה שנתנו מימים קדמונים ע"ש עוד. והשת לבו יראה שבשמות בניו הראשונים לא נרמזו דרכים לעבודת ה', והכל עולה בקנה אחד כי יש בו ב' בחינות כנ"ל.

והנראה להוסיף שלא בכדי נרמזו בשמותיהם ענין זה של שומע חרפתו ושותק, שבזה נזכה לינצל מכוחו של ישמעאל, והלא כל כוחו של ישמעאל הוא מהברכה שנתברכה אמו הגר וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֶאֶךְ ה' שׁוּבִי אֶל גְּבֻרָתְךָ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיךָ. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֶאֶךְ ה' הֲרַבָּה אַרְבָּה אֶת זְרַעְךָ וְלֹא יִסְפָּר מֵרֵב. וַיֹּאמֶר לָהּ מְלֶאֶךְ ה' הֲנִיךְ הָרָה וְיִלְדֶתְ בִּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי שָׁמַע ה' אֶל עֲנִיךָ. וְהוּא יִהְיֶה פָּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד פֶּל בוּ וְעַל פְּנֵי כָל אֶחָיו יִשְׁפָּן (טז, ט - יב), נמצא שכל המציאות של כוחו של ישמעאל ידו בכל הוא מחמת שהגר קיימה שובו תחת גברתך והתעני תחת ידיה, ועל כן כשבני ישראל שאינן שומעין חרפתן ואינם משיבין אלא שותקין ונושאים סבלם, ק"ו בן הגבירה מבן השפחה לזכות לנצח כל האויבים והמקטרגים.

ויתכן דזו היתה כונת הרמב"ם באגרת תימן וז"ל וכמו שהוכיחונו רבותינו לשאת כזבי ישמעאל ושקרו ולשתוק ממנו, וסמכו זה לפסוק שכתוב בשם בניו (בראשית כה, יד) וּמִשְׁמַע וְדוּמָה וּמִשָּׂא שְׁמַע דוּם וּשָׂא ע"ש, דוק ותשכח.

*

מליצת זכות שאמר המגיד מקוזניץ שמהבטחה שהובטח לישמעאל זוכין ישראל

ויש לדברינו יסוד מוצק בדברי המגיד מקוזניץ זי"ע הובא בספר זכרון שמואל פרשת וירא עה"פ וגם אָת בֶּן הָאֱמָה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי זָרַעַךְ הוּא (כא, יג), וז"ל וקשה והלא כתוב מלא הוא מקודם כִּי בִּיצָחֶק יִקְרָא לְךָ זָרַע (שם, יב), דרשו חז"ל ולא כל יצחק וכן כתיב על ישמעאל כי זרעך הוא, ונראה לי לתרץ ע"פ ששמעתי מאדומו"ר הרב המגיד זי"ע כשקרא בראש השנה הפסוק כִּי זָרַעַךְ הוּא אמר בלשון לע"ז רבש"ע אין אינץ נישט, והבנתי דברי הנעימים ע"פ מדרש וְשׁוֹעֲתֵי הָאֲזִינָה אֶל דִּמְעָתֵי אֶל תְּחַרְשׁ (תהלים לט, יג), ואיתא (ב"ר פרשה נג) במדרש אל דמעתה של הגר לא החרשת ולא דמעתה תחרוש וכו', וא"כ זה ששמעתי לקול הקריאה הוא מליצה על בני ישראל כדי שלא יהא פתחון פה לשטן, והקב"ה צפה שיקום דוד ויתפלל בזה הטענה, וזה פירוש הפסוק וגם אָת בֶּן הָאֱמָה לְגוֹי אֲשִׁימְנוּ כִּי זָרַעַךְ הוּא היינו בכדי שיהיה טענה לזרעך זרע אמת זרע יצחק ועקב כשיצטרכו, והוא פירוש נחמד ונעים עכ"ל.

*

מיושב מה שבנות ישמעאל לא היו רעות בעיני אביו

ומעתה א"ש כי בנות ישמעאל אם יזכה ימצא מאלה אשר שייכים לחלק הטוב שבבחינת אדם, ואכן בנשואין אלו מחלו על כל עונותיו, וכמבואר ברש"י (וישלח לו, ג' עה"פ בשמת בת ישמעאל ולהלן קורא לה מחלת, מצינו באגדת שמואל שלשה מוחלין להן עונותיהן, גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה, ולמד הטעם מכאן, לכך נקראת מחלת שמוחלין לו על עונותיו עכ"ל, ואילו בשאר נשיו לא נזכר מחילת עונות כי היו מבנות נחתי מזרע כנען הארור, ודוק בכל זה.

(לע"ע נעצור כאן.)

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

מריבים בנחלת שני עולמות

וַיִּתְרַצְצוּ הַבְּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם פֶּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתִּלְךָ לְדָרֶשׁ אֶת ה' (כה, כב)

"ויתרוצצו הבנים בקרבה". רש"י מביא דרשת חז"ל על תיבת 'ויתרוצצו'. 'מתרוצצים זה עם זה, ומריבים בנחלת שני עולמות'. ויש לדקדק בלשונו של רש"י שמשמע שהמריבה הייתה שכל אחד רצה לעצמו את שני העולמות ממש, וגם עשיו שבחר 'בעולם הזה' רצה חלק בעולם הבא. וגם יעקב שבחר 'בעולם הבא', רצה חלק בעולם הזה. וכן נראה מעצם התרוצצות, כי אם מתחילה כל אחד התרצה בעולם אחר משל חברו, לא היה על מה להתגושש. והדברים צריכים ביאור, מה ליעקב ולעולם הזה, ומה לעשיו ולעולם הבא?

הנה חז"ל (אבות ד, טז) אמרו 'העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא'. דהיינו שבאמת אין היתכנות שאדם יבוא לידי עולם הבא, מבלי שיעבור דרך עולם הזה, אלא שבזה נחלקו עשיו ויעקב, שעשיו טען שכיון שעולם הזה הוא צורך עוה"ב, ממילא הוא לא חולק חשיבות פחות ממנו, ואילו יעקב שם את ההבדל בין 'עיקר לטפל', שאף שיש חשיבות לעולם הזה, מ"מ אינו באותה דרגה כמו עוה"ב.

ויש להוכיח את הדברים ממה שאמרו חז"ל עה"פ: "כי ציד בפיו". שעשיו היה שואל את אביו 'היאך מעשרין את המלח ואת התבן'. ומשמע שהבין שבוודאי חייבים הם במעשר, ואם כן קשה מה יש להסתפק 'היאך מעשרין'. שלכאורה איזה הבדל יתכן בצורת המעשר בין מלח לשאר דברים.

וביאר המהר"ל שבאמת הסיבה שאין אנו מעשרים מלח ותבן כיון שאינם מעיקר המאכל אלא טפלו הם אליו, שהרי מלח אינו נאכל בפני עצמו, אלא בא רק לתת טעם באוכל, וכן התבן אינו מאכל, אלא רק שומר את הפרי. אלא שעשיו בא לאביו בשאלה כיון שסוף סוף הקב"ה ברא דבר זה ונהנים ממנו, איך יתכן שלא יעשרו ממנו, כי אף שבאמת בפני עצמו א"א לתת מעשר, אבל לפוטרם לגמרי אי אפשר. וזה ששאל 'היאך מעשרין אותם'.

והנה מבואר שעשיו לא היה לו מושג של 'טפל' - ועיקר. כי כל מה שברא הקב"ה יש לו חשיבות, ולכך עשיו רוצה את העולם הזה, ואינו חש בזה סתירה למה שהוא רוצה גם עוה"ב, כי ב' הדברים בעיניו הם שווים. ומאידך יעקב טען שאף שיש איזה חשיבות לעולם הזה, מ"מ לעומת עוה"ב הוא 'טפל' ואינו תופס מקום. ולכן אף שיעקב רוצה בעולם הבא מ"מ גם הוא רצה גם את עולם הזה.

ואמנם עשיו אינו בר הבחנה בין 'עיקר' - לטפל, כי אצלו אין מצב ביניים דהיינו שיש 'חשיבות' אבל מועטת וטפילה, או שיש חשיבות או שאין כלל. ואפשר להמחיש דבר זה בהבדלי הגישה של אוה"ע ועם ישראל ביחס 'למעמדה של האשה' בעולם. כי אצל הגויים במשך הדורות היו כאלה שלא החשיבו את הנשים כלל, ויש כאלה שהחשיבו אותם כמו

גברים [ואולי יותר..]. ואילו אצל עם ישראל האשה מברכת 'שעשני כרצונו'. דהיינו שאף שבאמת אין לאשה חשיבות כמו הגבר, שהרי אינה חייבת במצוות כמוהו. מ"מ יש לה חשיבות בפני עצמה, גם מבלי צורך להשוות לאחרים.

כוחי ועוצם ידי

וכן בענין 'כוחי ועוצם ידי'. רואים את ההבדל בין עם ישראל לאוה"ע וכמו שדרשו חז"ל עה"פ "כי אתם המעט מכל העמים". (דברים ז, ז). בעת שהקב"ה נותן גדולה לישראל הם ממעיטים עצמם, אבל אומות העולם כשהקב"ה נותן להם גדולה, מיד מתגאים בעצמם. וביאור הדברים כי הנה כל אדם שמצליח באיזה עניין, נראה שהדבר קרה בזכות מה שהוא התאמץ להשיג אותו, ומאידך אם לא שהקב"ה היה עוזרו לדבר לא היה מצליח כלל. א"כ איך הוא היחס האמיתי לעניין, בזה שונה הגישה בין עם ישראל לאוה"ע כי בעוד שיהודי מבין שהוא 'הטפל' והקב"ה הוא העיקר, ואין סתירה בין מה שהוא התאמץ למה שהקב"ה עזר לו, כי באמת הקב"ה נתן כח בחירה באדם, אלא שהוא 'הטפל' כאן בכל הסיפור וממילא אינו מתגאה בהצלחה זו, אבל אוה"ע שאין להם מושג של 'עיקר - וטפל'. ממילא כשהם מצליחים הם מייחסים הכל לעצמם כי אם יאמרו הקב"ה הוא זה שעזר להם, מה הם עשיתי? בהכרח שהם עשו הכל!

ולזה כשיעקב שלח לעשיו 'דורון' לפני שנפגש עמו, עשיו אמר ליעקב "יש לי רב, אחי יהי לך אשר לך". ואילו יעקב אמר לו "כי חנני אלהים, וכי יש לי כל". כי ההבדל בגישה בצבירת 'הון' בעולם הזה, שעשיו מבין שהוא זה שאסף לעצמו 'הרבה'. ולכן יש 'לי'. ואילו יעקב מייחס את כל אשר לו מהקב"ה, ולא שהוא צבר לעצמו.

ובאמת זה עיקר המציאות של הפיתוי של היצר להכניע את האדם לחטא הוא במה שמשכחו שהעולם הזה אינו העיקר. ובמשנה ברכות (ט, ה) 'כל חותמי ברכות שהיו במקדש היו אומרים מן העולם, משקלקלו המינין ואמרו אין עולם אלא אחד, התקינו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם'. ודברי המשנה צריכים ביאור וכי קודם שקלקלו המינים היה רק עולם אחד? הלא גם אז היה ב' עולמות וכבר קודם שקלקלו היה ראוי לומר 'מן העולם ועד העולם'.

ומבואר בדברי המשנה שקודם שהיו מינים לא היו קוראים לעולמינו "הגדול" בשם 'עולם'. אלא היה מתקרה בפי כל 'פרוזדור'. שממנו נכנסים 'לטרקלין'. (אבות פ"ד מט"ז). ולכן כשהיו אומרים 'עולם' היה ברור לכל שאין מדובר על העולם הזה שחולף ואיננו עוד. אך משבאו המינים ואמרו אין 'עולם' אלא העולם הזה, וכפרו בכל המושג עולם הבא, ועד כדי כך זה השפיע על כלל ישראל שכבר 'שכחו' שהעולם הזה אינו אלא 'פרוזדור'. היו צריכים לעשות תקנה חדשה בכדי להזכיר שיש 'גם' עולם הבא.

ואמנם יעקב מלמדינו שאדם יכול ליהנות מהדברים הכי נראים גשמיים, כל עוד והוא ממסגר את זה בגדר 'טפל' לעולם הבא, וכמו שאמרו חז"ל עה"פ (קידושין ל:): "ושמתם את דברי אלה". 'סם-תם', נמשלה תורה כסם חיים; משל, לאדם שהכה את בנו מכה גדולה והניח לו רטיה על מכתו, ואמר לו: בני, כל זמן שהרטיה זו על מכתך, אכול מה שהנאתך

ושתה מה שהנאתך, ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא, ואם אתה מעבירה הרי היא מעלה נומי, כך הקב"ה אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו. אבל אם אדם עושה עיקר מהגשמיות, זה כבר דרכו של עשיו.

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

מצות תפילה ותלמוד תורה בעת צרה

הקל קול יַעֲקֹב וְהִיָּדִים יְדֵי עֲשׂו (כז, כב)

בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות - אין הידיים ידיו עשיו.
(ילקוט ומדרש)

דברי הרמב"ן במצות תפילה בעת צרה

ידועה ומפורסמת שיטת הרמב"ן (בהשגות לסה"מ מ"ע ה') שמצוה מן התורה להתפלל בעת צרה, אך נראה שיש לעמוד להתבונן האם אכן כך מתבאר ברמב"ן, ואם כך מה גדר המצוה.

והנה מתבאר בדבריו שאף תלמוד תורה בכלל המצוה וכמש"כ שם הלשון "שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו כעיני עבדים אל יד אדוניהם". הרי שבכלל המצוה היא לתלמוד תורה בעת הצרות.

ובאמת יש להתבונן בעצם הדבר שתלמוד תורה נכלל במצוה זו שהוא דבר הטעון ביאור טובא.

אך באמת יש להתבונן בעיקר דברי הרמב"ן דמשמע שמסתפק בכלל האם מצות "ולעבדו בכל לבבכם" נאמרה באופן כולל על כל עבודת ה' ולא דוקא על תפילה בעת צרה.

וזה לשונו שם - ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מ"ע שתהיה כל עבודתנו לקל ית' בכל לבבנו, כלומר בכונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצוות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת, כענין ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממוננו.

ומה שדרשו בספרי ולעבדו זה התלמוד ד"א זו תפילה אסמכתא היא. - או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות ותהיינה עינינו ולבנו אליו לבדו וכו'.

עכ"ל הרמב"ן.

דברי הרמב"ן על עבודת ה' בכל לב

הרי שהרמב"ן מפרש בתחילה יסוד המצוה על עבודה בכל לבו, והיינו "בכונה רצויה שלמה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצוות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת וכו'".

וביאור דבריו שהגישה אל עבודת ה' היא בתור דבר חיוני והכרחי לאדם וכמש"כ הרמב"ן "לא שנעשה המצוות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת" וזה כונת הרמב"ן בפירוש הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם" שהיא עבודה בכל לב והיינו שעבודת האדם נעשית מתוך רצון מוחלט והכרה ברורה בהכרחיות העבודה.

סתירה לכאורה בדברי הרמב"ן

וממילא צריך להבין דאחרי שהרמב"ן מפרש כך את המצוה, כותב עוד דמה שמבואר בספרי לדרוש מהפסוק על תורה ועל תפילה, היינו אסמכתא היא, ואח"כ כתב "או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות וכו'" ומשמע שמסתפק הרמב"ן דאולי הפירוש במצוה ללמוד ולהתפלל בעת הצרות, וא"כ יוצא שהרמב"ן מסתפק בגדר המצוה.

אך זה אינו מסתבר שהרמב"ן אף בהמשך דבריו חוזר שוב לענין העבודה בכל לבו, וכמו שמביא שם עוד מהספרי בהמשך ומפרש הרמב"ן "שנצטוינו לעבוד השי"ת בכל לבבנו בלמוד תורתו ובעשיית מצוותיו" וצ"ב דאחרי שהרמב"ן מצדד לפרש את דברי הספרי על תפילה בעת צרה, כיצד חוזר מיד לפרש על עבודה בכל לב.

וגם בתוך דבריו הנזכרים על תפילה בעת צרה כתב "שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות" וצ"ב הלשון **שמכלל העבודה** דמשמע דאף זה שייך לדבריו בגדר העבודה, ועיי"ש עוד היטב בדקדוק המשך דבריו.

יש להקשות במסקנת הרמב"ן

עוד יש להקשות טובא בדברי החינוך (מצוה תלג) שהביא דעת הרמב"ם דמצוה מה"ת להתפלל בכל יום ואח"כ הביא השגת הרמב"ן שאינה מצוה מה"ת והביא את דבריו בזה הלשון "והוא כמספק יאמר שהמצוה היא להתפלל ולזעוק לפני הקל ברוך הוא בעת הצרה" ומבואר שמפרש שהרמב"ן נסתפק בזה, ומאידך בסוף המצוה כתב החינוך דמי שבעת הצרה אינו קורא אל ה' להושיעו ביטל העשה לדעת הרמב"ן.

וקשה שהרי החינוך כתב שהרמב"ן מסתפק בזה וכיצד כתב בסוה"ד שלרמב"ן ביטול עשה אם לא התפלל בעת הצרה.

וביותר הקשה במעיין החכמה דמדברי הרמב"ן בסוף מנין המצוות מבואר שלא נקט בגדר המצוה שנמנית על תפילה בעת צרה כיון שהרמב"ן כ' שאין למנות מצוה זו, והרי במצוה ה' כתב שהאפשרות למנות המצוה הזאת הוא רק אם נפרש על תפילה בעת צרה וא"כ קשה טובא שהחינוך כתב דלרמב"ן יש בזה ביטול עשה.

ובאמת כד נדייק בלשון הרמב"ן יש להתבונן טובא שכשכתב בתחילה יסוד שנאמר כאן מצות תפילה בעת הצרה כתב שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות וכו' וצ"ב טובא מש"כ שמכלל העבודה ולכאורה יש כאן מהלך נפרד שאינו שייך למה שכתב לעיל על המצוה של עבודה שבלב ומה שייכות למכלל העבודה.

יסוד הדברים בהגדרת עבודה בכל לבבו

וכשנדייק בלשון הרמב"ן נראה שיש כוונה עמוקה בהגדרת המצוה בתורת עבודה שבלב דז"ל שתהיה כל עבודתנו לקל ית' בכל לבבנו, כלומר בכונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצוות בלא כונה או על הספק אולי יש בהם תועלת, כענין ואהבת

מצות תפילה ותלמוד תורה בעת צרה

את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממוננו, עכ"ל הרמב"ן.

וממש"כ בהמשך שלא תהא עבודה על הספק חזינן שאין כאן רק ענין של עבודת הלב עם כוונה ובפרט שהרמב"ן מדמה ענין זה למסירות נפש וממון עבור עבודת ד', אלא **מתבאר כאן ענין נשגב** שתהא עבודת ד' בקיום המצוות בהסכמה גמורה ובכל מחיר ואף שימסור נפשו וממונו לשם כך, והיינו שאין העבודה רק עד גבול מסוים - כל שלא יצטרך למסור נפשו וממונו על כך שאז העבודה היא רק בתור דבר רצוי ולא מתוך הכרה ברורה שהדבר הכרחי וא"א בלתי, אלא ע"כ נאמר "ולעבדו בכל לבבכם" דהיינו בכל הלב שנותן את כל לבו לעבודת ד', וכמו שסיים הרמב"ן שהמצוה היא לאהוב את השם בכל לב ולב ושנסתכן באהבתו בנפשנו ובממוננו. ו"בכל לבבו" היינו בכל רצונו שכל רצון האדם נתון לכך מתוך הסכמה גמורה ברצון מושלם וזהו בכל לב.

תפילה בעת צרה היא חלק מגוף מצות עבודת הלב

וממילא יש לבאר דגם מש"כ הרמב"ן בדברי הספרי שהמצוה על תפילה בעת צרה הוא ממש מאותו הענין ואין כאן חזרה מהדברים שכתב לעיל אלא הוא המשך לאותו ענין של עבודה בכל לבו, וזה מש"כ הלשון "שמכלל העבודה" על תפילה בעת צרה דהיינו שבזמן הצרה מכיר ומבין שהעבודה היא הכרחית אצלו ובלעדיה לא יושע מהצרה ובענין זה עצמו מתקיים הענין שהעבודה אצלו היא בכל לב כיון שבמצב זה מכיר שעבודת ד' היא הכרחית לאדם.

וזהו הטעם שתלמוד תורה שייך למצוה זו, דבעת הצרה עוסק בתורה ומתפלל מתוך הכרה שהתורה והתפילה הם יושיעוהו מהצרה וזוהי העבודה בכל לב.

וממילא א"ש שהרמב"ן ממשיך בדבריו אף לאחר שכתב ענין התפילה בעת צרה וחוזר שוב מענין העבודה שבלב וכמו שהביא שם עוד מהספרי על עבודת הלב.

ובזה מיושב דברי החינוך שכתב שיש ביטול עשה במי שלא מתפלל בעת צרה ואף שהביא שהרמב"ן מסתפק בזה, דלפמשנ"ת כל הספק הוא רק לגבי מנין המצוות שיש לדון בגדר המצוה האם יש כאן מצוה פרטית על ענין התפילה, אבל בודאי שיסוד המצוה היא על עבודה בכל ליבו, וכשאינו מתפלל בעת צרה הרי זה סתירה לענין זה ויש כאן ביטול עשה זה.

וכמו שנתבאר דבאמת אף מש"כ הרמב"ן לצדד לפרש המצוה על תפילה בעת צרה שייך לענין שהתחיל בו הרמב"ן ביסוד העבודה שהיא בכל ליבו, דדוקא בעת הצרות יש תביעה על האדם ביותר להכיר ולהבין כמה עבודת ה' היא הכרחית, שרק ע"י העבודה ינצל מן הצרות, ולכן כתב הרמב"ן שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושנתפלל אליו בעת הצרות והיינו שמאותו ענין שהתחיל הרמב"ן שתהא העבודה בכל לב ולא על דרך הספק אם יש בה תועלת הרי שבעת הצרה יש לאדם להכיר הכרה זו ביתר שאת ונדרש ממנו שכל העבודה תהא על דרך הנחיצות וההכרח.

הרמב"ן עדיין מסתפק במנין המצוה התלוי בגדרה

ובסוף הדברים כתב הרמב"ן לגבי מנין המצוות האם למנות מצוה זו דשייך למנות רק אם נפרש המצוה על זמן הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה שומע תפילה והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה. עיי"ש היטב הלשון בסו"ד הרמב"ן דמשמע שמוסיף כאן דברים בענין אמונה שהשי"ת שומע תפילה ומושיע מהצרה.

ונראה דכל מה שהרמב"ן מסתפק בו הוא רק בהגדרה של ענין התפילה בעת צרה אם הוא חלק ישיר במצוה ולכן יש למנותו במנין המצוה [שאז יש כאן מצוה פרטית ואינה מצוה הכוללת את כל המצוות דאז אינה נמצאת] אבל יסוד הענין הוא אמת שהמצוה היא על הגדרת עבודה ה' שתהא אצל האדם בתור הכרח ובכל ליבו, ולכן אף לאחר שהרמב"ן מפרש את המצוה על ענין התפילה ממשיך הרמב"ן לפרש באמת ענין שהתחיל בו מיסוד העבודה.

הראיני את מראייך השמיעיני את קולך

ומה נפלאים הדברים שהראוני דברי רש"י בשיר השירים על הפסוק "הראיני את מראייך השמיעיני את קולך" הראיני את מראייך - מכשרון מעשיך, השמיעיני את קולך - למי את פונה בעת צרה.

ואינו מובן כלל מה השייכות בין הדברים. ולהמתבאר הדברים מאירים דכשפונה כנסת ישראל לד' בעת צרה ניכר כשרון המעשים שמכירה ומבינה שע"י המעשים הטובים זוכה לחיים והחיים והמוות תלויים בטוב וברע, וכשיש הכרה ברורה בזה הרי זה כשרון מעשייך שהעבודה נעשית מתוך הכרח והסכמה גמורה בכל לב.

הרי מתבאר לדברי הרמב"ן שהמצוה של תפילה בעת צרה אינה מתייחסת רק לענין התפילה אלא יש כאן ענין מהותי בכל עבודת ה' שתהא העבודה בכל ליבו בכונה רצויה שלמה וכמתבאר בס"ד.

לתגובות: gmail.com@8495069

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בענין מכירת הבכורה של עשיו ליעקב

השאלות שיש כאן: א. הרי כל הבכורה היא דבר שלא בא לעולם. ב. דבר שאין בו ממש. ג. מדוע היה צריך שבועה. ד. כיצד אפשר לקנות עבודה מכהן לישראל. ה. מדוע כתוב "ויקם וילך". ו. מה ההדגשה ברש"י שרצה מכירה גמורה. ז. מדוע עשיו לא יכל לטעון משטה אני בך. ח. הרי זה מכירה באונס מחמת פיקוח נפש. ט. כיצד היה מותר ליעקב לרמאות את עשיו.

*

א. נפסקה ההלכה (שו"ע חו"מ סימן ר"ט) שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. וא"כ כיצד חלה מכירת הבכורה, והרי הבכורה נוגעת גם לירושה שהיא עדיין אינה בעולם. ומצינו כמה תשובות בזה:

א. העברת הבכורה נעשתה בקנין סיטומתא, דהיינו מנהג הסוחרים, וקנין זה י"א שמועיל אף בדבר שלא בא לעולם^כ. ולתירוץ זה מובן גם שאפילו שבכורה היא דבר שאין בו ממש, הרי סיטומתא מועיל על דבר שאין בו ממש, וכ"כ הפתחי תשובה סימן רי"ב סק"א.

^כ מקורות: במרדכי המובא בקצות ובנתיבות איתא שלא מועלת סיטומתא על דשלב"ע, וכ"כ עוד כמה פוסקים, ובשו"ת הרא"ש (כלל י"ג סי' כ') כתב שמועיל סיטומתא על דשלב"ע, וכ"כ עוד הרבה פוסקים, ועיין מהרש"ם (ח"ב סי' רי"ח) דכתב דקיי"ל דסיטומתא קונה בדשלב"ע, וכתב דאף המוחזק אינו יכול לומר קים לי כדעות החולקות, ובשו"ת בית יצחק (חו"מ סי' ס' סק"א) חלק דאפ"ל קים לי. והביאור במשכ"ת המהרש"ם דאאפ"ל קים לי נראה ע"פ משכ"ת בשו"ת חת"ס (חו"מ ס"ו) ובשו"ת בית שלמה (יור"ד ח"ב קצ"ה) ובשו"ת שו"מ (מהדו"ק ח"ב סי' ל"ט) ובעוד פוסקים, דבמקום שהמנהג ברור להקנות אף דשלב"ע לכו"ע מהני לקנות מדין סיטומתא. הטעם בזה י"ל, כיון דסיטומתא אינו מעשה קנין אלא גמירות דעת לחודיה וזה מועיל אף בדשלב"ע, או באופן אחר דכיון דמנהג מבטל הלכה א"כ אף בדשלב"ע אמרינן דמנהג מבטל הלכה, והחפץ עובר בעלות אף בלא מעשה קנין. הפתחי תשובה בסי' ר"א סק"ב מביא בזה מחלוקת לדינא. הקצוה"ח בסימן ר"א סק"א בשם מרדכי שבת סי' תע"ב, וכן בסימן קכ"ו סק"ג מכריע שלא מועלת סיטומתא בדבר שלא בא לעולם, וכן הכריע הנתיבות שם ובחי' סוף הסימן שלא מועיל סיטומתא בדשלב"ע אלא מצד דינא דמלכותא, וידוע שפוסקים שאין דינא דמלכותא בא"י, וכן פסק הרידב"ז בח"א סי' רע"ח. אמנם הרא"ש בתשו' כלל י"ב סימן ב' וג', וכלל י"ג סי' כ' סובר שמועיל סיטומתא בדבר שלא בא לעולם, וכן פסקו הרעק"א בגליון בסי' ר"א, והערוך השולחן שם אות ג', והמהרש"ם ח"ג סימן קנ"א וח"ב סי' רי"ח. ובשו"ת בית יצחק חו"מ סי' ס' סק"א הכריע שאפ"ל קים לי שלא מועיל סיטומתא בדשלב"ע.

הקובץ שיעורים (ב"ב רע"ו) תלה המחלוקת אם סיטומתא מועלת בדבר שלא בא לעולם, בחקירה שנוי לקמן, אם החסרון בדשלב"ע הוא בגמירות דעת או במעשה הקנין, שאם דבר שלא בא לעולם החסרון בגמירות דעת, א"כ בסיטומתא שהוא תלוי במנהג יש גמירות דעת, ואם החסרון במעשה הקנין, א"כ אף בסיטומתא יש חסרון.

ולענין הפקר אם מועיל על דבר שלא בא לעולם, מצינו בזה מחלוקת הב"ח (תשו' קכ"ד) עם הקצוה"ח (סי' רי"א) והמהרי"ט (אה"ע סי' מ'), דלב"ח אפשר, ולמהרי"ט והקצות א"א. ונראה לבאר סברות המח' דנחלקו אי הפקר מהותו הקנאה או סילוק, דאי הוי סילוק מועיל אף על דשלב"ע או על דבר שאינו ברשותו, ואי הוי הקנאה לא מועיל על דשלב"ע או דבר שאינו ברשותו.

ולענין אם התחייבות מועילה על דבר שלא בא לעולם, מצינו בשו"ע (חו"מ סי' ס' סעיף ו') שפסק: "המחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם או שאינו מצוי אצלו חייב, אע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ה"מ כשהקנה לו בלשון מכר או בלשון מתנה כו', אבל בלשון חיוב כגון שאמר הוי עלי עדים שאני מתחייב לפלוני בכך וכך, חייב". וכ"כ הרמ"א (סי' ר"ט סעיף ד') שכתב: "ואע"ג דאין אדם יכול להקנות דשלב"ע כו' אבל הוא עצמו יכול להתחייב". אמנם

- ב. העברת הבכורה נעשתה בקנין חליפין וסודר, וקנין חליפין לשיטת הראב"ד והחינוך מועיל אף בדבר שלא בא לעולם (ספורנו).
- ג. סילוק מועיל אף בדבר שלא בא לעולם. וא"כ עשיו הסתלק מהבכורה, וממילא יעקב זכה בבכורה (קצות החושן סימן רע"ח ס"ק י"ג).
- ד. כשעושים בנוסף לקנין אף שבועה, מועיל אף בדבר שלא בא לעולם (בעל הטורים, וגר"א סימן ר"ט ס"ק ט"ז, והריב"ש שכ"ח חלק על זה, וכ"פ הרמ"א בסימן ר"ט ס"ד שלא מועיל שבועה לקנין). (המהרי"ל דיסקין עה"ת מביא מהר"ם שיף (סוף ב"ק) שהקשה למה היה צריך שבועה על המכירה, ותירץ על פי מה דאיתא בחו"מ סימן ר"ט שאע"פ שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אם הוא נשבע על זה לקיים המקח חייב לקיים, והקשה עוד למה נתן לו לחם, והלא הוא לא ביקש אלא נזיד עדשים, ותירץ שיכול להיות שהנזיד עדשים לא היה בו שוה פרוטה, ורצה לעשות קנין בפרוטה, וכדי שלא יהיה כמצוה מחמת מיתה, שאמר הנה אני הולך למות, שהדין שיכול לחזור, לכן אמר השבעה לי כיום, כמתנת בריא מהיום. והק' המהרי"ל דיסקין שאחר כל זה עדיין קשה, שהרי עשיו היה לו חולי מחמת עייפות ורעב, ומדוע תועיל לו השבועה, והרי קיי"ל האדם בשבועה פרט לאנוס, ומבאר דמשום זה נתן לו לחם, שיצא ממנו החולי רעבון, ולא יהיה לו אונס ותתיישב דעתו, ואח"כ ימכור לו הבכורה בעד נזיד עדשים, והיה נותן לו הלחם מקודם להחיותו ולהבריאו שישב לאיתנו, כדי שתהיה אח"כ מכירת הבכורה בלא אונס ובדעה צלולה, כדי שתהיה המכירה קיימת).
- ה. קודם מתן תורה חל קנין על דבר שלא בא לעולם, ורק לאחר מתן תורה נתחדש הענין שלא חל קנין על דבר שלא בא לעולם כט (ריב"ש). ובספר ישועות מלכו ליקוטי תורה כתב

בנתיבות (סי' ס' סק"י) כתב שהתחייבות מועילה על דבר שלא בא לעולם, דוקא אם הוא בידו, אכן רוב הפוסקים ובכללם הקצות (שם סק"ז) כתב שהתחייבות מועילה על דבר שלא בא לעולם אפילו הוא לא בידו. הדבר מצוי במיוחד בקבלן שחותם בחוזה של מכירת דירה על נייר, שמתחייב למכור לקונה דירה כשתהיה בנויה.

^ט יש לתלות ענין זה בביאור החקירה שיש לחקור, אם אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מחמת חסרון בקנין, שאין על מה שיחול הקנין, וכן כתבו הלבוש בסימן ר"ט ס"ד והנודע ביהודה אהע"ז מהדו"ת נ"ד, והאמרי בינה הלואה ס"ג והחזו"א דמאי י"ז. או שהוא מחמת שיש חסרון בגמירות דעת של המקנה והקונה, שכל שהחפץ לא בעולם אין גמירות דעת אמיתי לקנין, וכן סברו הנימוקי יוסף ב"מ ל"ה, והדרישה בחו"מ סימן ר"ט, והמהר"י באסאן והאור החיים הקדוש. והנה אם הטעם הוא כי הקנין אינו נתפס על דבר שלא בא לעולם, אפשר שכל ענינו של הקנין נתחדש לאחר מתן תורה, אבל אם הענין הוא מחמת חסרון בגמירות דעת, זה שייך גם קודם מתן תורה, שאם אדם לא חושב באמת להקנות ולקנות ברור שהחפץ לא עבר בעלות.

כמ"כ אפשר לתלות בזה אם מועיל שבועה יחד עם הקנין להקנות דבר שלא בא לעולם, שאם הוא חסרון בגמירות דעת מסתבר שיועיל, כיון שע"י השבועה יש גמירות דעת, אבל אם הוא חסרון שאין על מה שיחול הקנין, מה תועיל השבועה.

השערי יושר (שער ה' פ"ב ד"ה והנלע"ד) כתב טעם חדש שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דכל שאין החפץ בעולם אין לו עדיין תורת בעלות על החפץ, וממילא אין לו עכשיו כח הקנאה על חפץ זה. ובשערי יושר משמע שהוא חסרון בכח מקנה, והיינו שאי אפשר להקנות חפץ שעדיין לא בא לעולם, אכן בשו"ת זית רענן (ח"ב סי' ע"ג) כתב דהחסרון הוא מצד הקונה, שלא שייך לקנות ולהכניס לרשותו דבר שלא בא לעולם.

עוד נפק"מ בטעמים אם אדם לא מקנה דבר שלא בא לעולם, כיון שזה חסרון בקנין, או כיון שזה חסרון בגמירות דעת, באופן שמקנה אדם לבנו, שמצד חסרון בגמירות דעת מסתבר שיועיל, ומצד חסרון בקנין אינו מועיל. ומצינו בזה שנחלקו הפוסקים, שהמבי"ט (ח"ב סוס"י קל"ז) סבר שמועיל, ומביאו הגרעק"א בשו"ע סי' ר"י. והרמב"ם (פ"ו מהל' זכיה ומתנה הי"ז) כתב שאינו מועיל.

יש להסביר הדבר על פי המבואר בדברי חז"ל דדרשו על המקרא דויהי ערב ויהי בוקר יום השישי, דכל הבריאה היתה תלויה ועומדת עד יום השישי מתן תורה, נמצא דקודם מתן תורה היתה כל הבריאה דבר שלא בא לעולם, ודבר קבוע לא היה עוד בנמצא, רק הכל היה תלוי במתן תורה שיבוא, לכן היה לא בא לעולם בר קנין.

ו. ע"פ הגמ' ב"מ ט"ז ונפסק בשו"ע סימן רי"א ס"ב שעני שאין לו מה לאכול מקנה דבר שלא בא לעולם, משום כדי חייו שהרי הוא הולך למות. ולפי"ז עשיו היה עיף שהלך למות, ולכן חל הקנין אפילו על דבר שלא בא לעולם (אוה"ח הק').

ז. המהרש"ם בספר משפט שלום סימן ר"ט מביא הרבה שיטות שכשהמוכר תלמיד חכם לא שייך כלל דין דבר שלא בא לעולם, ויש שיטות שאם הקונה לבר ת"ח גם אין חסרון של דבר שלא בא לעולם, אלא שהמהרש"ם סיים אין בידי להחליט כן לדינא.

*

ב. עוד יש להקשות, שהרי מכירת הבכורה בנוזיד עדשים היא בגדר של אונאה גמורה, שהרי ברור שזה לא המחיר האמיתי. ומצינו בזה גם כמה תירוצים:

א. ע"פ הריטב"א קידושין ח. שמוכח מהגמ' שרב כהנא אמר לדידי שוה לי האי סודרא חמישה סלעים, שכל ששוה לקונה, בתר דידיה אזלינן. ולפי"ז כל שאדם שוה לו לקנות מוצר מסויים בהרבה כסף, אין בו אונאה, ומצוי הדבר באדם הקונה ספר שחובר על ידי רבו, שהוא חביב אצלו מאד, ומוכן לשלם עליו כל מחיר שבעולם. הקצות החושן מקשה ע"ז ממרגליות שנפסק בהלכה, שאף שהקונה נחוץ לו מאד ע"מ לחברם עם מרגליות אחרות עדיין זה סיבה לאונאה, ורואים שהחשיבות שיש לקונה במוצר, אינה מסלקת את בעיית האונאה. ותירץ בשו"ת בית יצחק (או"ח ק"ח) שיש חילוק בין מרגליות שאין לקונה בהם צורך עצמי אלא לזווגם עם אחרים, לדבר שיש לקונה ערך עצמי. לפי"ז מובן שעשיו שקנה את הנוזיד עדשים, הדבר הזה היה שוה לו באותו זמן כערך הבכורה, שהרי היה הולך למות, ולכן אין זה אונאה.

ב. נפסקה ההלכה בסימן רכ"ז ס"ט שאם אדם מכר מפני דוחקו וזלזל במכירתו יותר מכדי שהדעת טועה, שניכר שדוחקו גרם לזלזל בזה, אינו יכול לחזור בו, שידע ומחל. וה"ה כאן עשיו מכר את הבכורה מפני דוחקו וזלזל בבכורה, לכן אומרים שמחל ע"ז (אוה"ח הק') - הגם שעשיו מכר דבר מופלג הערך בלגימה אחת של נוזיד, ממכרו ממכר, כמו שגילה דעתו באומרו הנה אני הולך למות, ואין לך דוחק גדול מזה, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, וכן תירץ החכמת שלמה).

ג. כמו דכתיב "ויבז עשיו את הבכורה", שבאמת הבכורה אצל עשיו לא היתה שוה כלום, וא"כ אי"ז אונאה (אוה"ח הק') - התורה מעידה שביזה עשיו את הבכורה מדעתו,

וגם בלא האונס שהיה הולך למות, הבכורה היתה בזויה בעיניו, ומכור ימכרנה בדבר מה. וכן תירץ הספורנו).

ד. החתם סופר (שו"ת חו"מ קל"ד) פסק שאין אונאה במומר, והב"ח הסתפק בזה. והנה עשיו מובא בגמ' קידושין י"ח שהיה נחשב מומר, ולכן אין בו אונאה.

ומצינו כן אף בפרשה הקודמת פרשת חיי שרה, שהאזה"ח הק' מקשה מדוע במכירת שדה המכפלה מעפרון לאברהם אבינו מצינו לשון מתנה, והרי אברהם קנה בכסף מלא. ומתריך, שלא יהיה טענת אונאה ומקח טעות, שהרי מובא שעפרון ראה במערה חושך ובהלה, ולא הבין מה המעליותא המיוחדת במערת המכפלה, וכדי שלא יוכל לטעון טענת אונאה, לכן צריך היה לעשות זאת גם באופן של מתנה, שבזה לא שייך טענת אונאה ומקח טעות.

אגב יש שאלה ידועה מדוע הניח אברהם אבינו לגמלים רסן שלא יוכלו לאכול, והרי ידועים הסיפורים על חמורו של רבי פנחס בן יאיר שלא היה אוכל מאכל לא מעושר, וא"כ מדוע חשש אברהם אבינו חשש שהגמלים יאכלו מאכל גזול. ושמעתי לתרץ שמאכל שלא מעושר הרי הוא מאכל בעייתי בעצמותו, וזה הבע"ח מרגישים, משא"כ דבר גזול הוא לא דבר בעייתי בעצמותו, וזה הבע"ח לא מרגישים. והיינו שגזול הוא לא בעיה בחפץ אלא בגברא, משא"כ בדבר לא מעושר שהוא בעיה בחפצא.

*

ג. עוד יש להקשות שהרי כל המכירה היתה באונס מחמת פיקוח נפש, שעמד למות, והרי יש אומרים בסימן ר"ה ס"ד שאף שתליוהו וזבין זבינא זביני, מ"מ אם נמכר בדמים מועטים אין זבינא זביני, שנחשב כמו תליוהו ויהיב שאין מתנתו מתנה, ומדוע כאן חלה המכירה.

ע"פ הנ"ל מיושב שפיר, כיון שבאמת הבכורה היתה שוה אצל עשיו מאומה, אף בלא האונס, וכמו שכתבו האזה"ח הק' והספורנו, שהתורה גילתה בפסוק ויבו בעיניו את הבכורה, שבאמת הבכורה היתה שוה אצלו מאומה.

עוד יש ליישב על זה, שהרי כתיב בפסוק שעשו ביקש נזיד עדשים וקיבל מיעקב נזיד עדשים בתוספת לחם. והביאור בזה שיעקב הוסיף ליתן לו לחם, שבאמת על הנזיד עדשים היה לעשו טענת אונס, שהרי היה לו בולמוס, והיה במצב של פיקוח נפש, ולכן הוסיף יעקב ונתן לו גם לחם, ובזה קנה את הבכורה. וכן מיישבים המהרי"ל דיסקין והגר"ח מוואלוזין.

*

ומצינו בפסוק דכתיב שעשו לאחר מכירת הבכורה "ויקם וילך". וראיתי מבארים בזה, שהרי שיכור אין מכירתו מכירה, והיה לעשו מקום לומר שאולי הוא היה שיכור במכירה, שהרי המכירה חלה לאחר שאכל את הנזיד עדשים, ועל זה מדגיש לנו הכתוב שעשו קם והלך לאחר המכירה, שהרי כתוב ששיכור שאין מקחו מקח וממכרו ממכר, זה שיכור שאינו יכול לילך ברגליו, וכאן שהלך ברגליו מוכח שלא היה שיכור, וא"כ מכירתו מכירה.

*

ד. עוד יש להקשות מה היה צורך בשבועה בנוסף לקנין, ולפי אלו שבארו שהשבועה מתקנת את החסרון של דבר שלא בא לעולם מבואר, אבל לאלו שחולקים קשה. ומבאר בספר כתונת אור לבעל הפנים מאירות בזה"ל: רש"י כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה. יש לדקדק מה היה צריך יעקב לומר מכור לי מכירה ברורה, ועוד מה השיב עשיו וגינה עצמו את הבכורה, והרי מוכר צריך לשבח את הסחורה, ועוד מה צורך בשבועה. ומבאר שהכל היה על מנת שעשיו לא יוכל לטעון משטה אני בך, שאחזו לעשיו בולמוס והוא מסוכן מחמת חולי, ויעקב סבר שהבכורה שוה אלף פעמים מהני עדשים, והיה עשיו יכול לטעון משטה אני בך, ותתבטל המכירה, והשיב לו עשיו שהעבודה לא שוה אצלי כי אם דמי עדשים, ואין אני נותן לך הרבה יותר מדמי שלי, וזו היא מכירה ברורה, אלא שיעקב פחד שעשיו יטען שעשה זאת מחמת אונס, ולכן אמר השבעה לי כיום, וקיי"ל שאם נשבע לא יכול לומר משטה אני בך.

*

ה. עוד יש להקשות מדוע ליעקב היה מותר לרמאות את עשיו. בספר דעת זקנים כתב בשם רבי יהודה החסיד מכאן אתה למד שאם יש ביד רשע ספר תורה או מצוה אחרת שמותר לצדיק לרמותו וליטלו ממנו.

*

ו. עוד יש להקשות כיצד הועילה מכירת הבכורה של עשיו ליעקב לגבי העבודה בבית המקדש. ומצינו בספר דברי דוד לבעל הט"ז שהקשה וכי שייך לקנות במעות את העבודה דלאו ממון מוכר לו, וי"ל דקודם שנאסרו הבמות לא היה איסור לזר להקריב אם הוא איש צדיק וראוי לכך, אלא שמן הסתם חלקו כבוד לבכורות, ורצה יעקב לסלק בכורתו של עשו אחיו ע"פ השבועה. וכן הקשה בספר משכיל לדוד מקשה אטו אם ישראל קונה הכהונה מכהן יהא מותר לו לעבוד, ומשני דכיון שעשיו היה רשע גמור א"כ נידון כמת כי רשעים בחייהם קרויים מתים, ונחשב יעקב כדין הבא אחר הנפלים שהוא בכור לנחלה, ולכך הועילה אחיזתו של יעקב בעקב עשיו בשעה שיצא דחשיב דבוק עמו, ונמצא שהוא פטר רחם, ומן הדין לא היה צריך כלל למכירה, אלא לרווחא דמילתא עבד להוציא מלבו של עשיו שלא יחזיק עצמו לבכור.

המזרחי כתב מחמת הקושיא הנ"ל שכל המכירה היתה לבטל את עשיו מעבודה, שהיה סבור לשמש בעבודת הקרבנות כמנהג הבכור, ועל ידי המכירה הזו נתבטל מעבודה. ובספר גור אריה למהר"ל מקשה שמשמע לא כן אלא שמכר את הבכורה ליעקב, ומבאר שקודם מתן תורה היתה העבודה בבכורות רק מפני שהוא ראוי לכבוד, וכך הוא מן הסברא והמשפט שיהיה הבכור הגדול והחשוב עובד, ולכן יכול למכור כי הכבוד שלו הוא ויכול למחול.

ובפירוש הטור על התורה הקשה מה שייך בבכורה דבר שאינו נתפס בקנין, ואי משום ירושת פי שנים, הא קיימא לן מה שאירש מאבא מכור לך לא אמר כלום, ויש מתרצים כיון שיעקב היה ראוי להיות בכור שנולד מטיפה ראשונה, אלא שעשיו יצא ראשון. ולא

נהירא דבכור בפטר רחם תליא מלתא ועשיו היה פטר רחם. ויש מפרשים שיעקב חשב שיצחק יתן לו כל אשר לו בחייו, כאשר עשה אברהם ליצחק, וקנה הבכורה כדי שלא יהיה לעשיו פתחון פה לערער. וע"ש עוד במה שתירץ כמה תירוצים.

*

עשיר גדול בשואה הרגיש שעומד למות, ואמר שמי שיתן לו פרוסת לחם יתן לו את ביתו הגדול, יהודי אחר שמע ואמר שמוכן, עשו מכירה עם קנין כדין, למחרת שחררו את היהודים, והעשיר טוען שההתחייבות היתה מאונס, וטוען משטה אני בך. למעשה נראה שבאותו זמן מחיר הבית היה שווה לפרוסת לחם, ועיין ברמ"א סימן ק"ט ס"ג שבשעת מלחמה הבתים שוים פחות. ויתכן שהבית לא היה ברשותו באותו זמן, ולא היה יכול להוציאו בדיונים באותו זמן. ואף בקרקע כתב הנתה"מ סי' שס"ג סק"א שאין יאוש בקרקע כי הוא ברשותו, אבל אם אינו יכול להוציא בדין נחשב אינו ברשותו ומועיל יאוש.

*

בכור לפי עיבור או לפי לידה

יש לחקור בכל בכור, אם הוא לפי עיבור או לפי לידה, והיינו באופן שאחד בכור לעיבור והשני בכור ללידה, מי הוא בכור. בקול אליהו כתב בשם הגר"א (פרשת ויצא): שלפי עיבור, ובחכמת שלמה (סימן רע"ח) כתב שלפי לידה. השואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סי' נ"ב), והאמרי יושר (ח"ב סי' קי"ב), ובפרדס יוסף (פרשת כי תצא), ובנצי"ב (העמק דבר דברים כ"א ט"ו) - כל אלו כתבו דלפי הלידה, (ובנצי"ב כתב ששקר אמרו בשם הגר"א). ויש שהוכיחו (הגר"ח מוואלוז'ין) ראייה שהולכים לפי עיבור, ממה שכתב "וילדו לו בנים האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשנואה", ורואים שאפילו שמשמע בפסוק שהאהובה ילדה קודם, מ"מ הבכור הוא של השנואה, ורואים שבכור נקבע לפי העיבור. ויש הוכחה שמביא החכמת שלמה, מרש"י פרשת תולדות (פרק כ"ה פסוק כ"ו) שכתב: "ויעקב בא לעכבו שיהיה ראשון ללידה וראשון ליצירה, ויפטור את רחמה, ויטול את הבכורה מן הדין".

*

בעניני ממון הקשורים למלחמה

*

אדם ששכר דירה לנופש בחצור האם יכול לבטל?

ודאי שכן, כיון דלא גרע מאונס. ואם נתן דמי קדימה, לכאוי נחשב מכת מדינה, ואף שלא רוב העיר ברחו, מ"מ כיון שלא מצוי שישכרו דירות לנופש במקום כזה ורק האנשים הדירים באופן קבוע אינם עוזבים, נחשב מכת מדינה. וראיתי שיש מי שהורה לא כדברי, אלא שכיון שבמציאות רוב האנשים שדרו שם לא עזבו, לא נחשב מכת מדינה, אכן לענ"ד אין האומדנא לפי האנשים הדירים שם בקביעות, שאצלם יש כל מיני שיקולים שלא לעזוב את

המקום, מחמת שאין מקום אחר לדור, או כיון שרגילים לדירתם הקבועה, אלא האומדנא היא לפי המציאות אם שוכרים במקומות הנ"ל דירות לנופש.

והדין בזה: לר"ש משאנץ כל הכסף חוזר, וכן פסק הרמ"א בסימן שי"ב סוף סעיף י"ז, ולראב"ן (סימן צ"ח) מחזיר חצי מהכסף, ולמהר"ם מרוטנבורג מחזיר חצי מהכסף כיון שאולי אחד מהמיעוט היה שוכר, אכן בנד"ד נראה דאף לדבריו מחזיר את הכסף, דלא מצוי כלל שאנשים ישכרו דירות לנופש במקומות כאלו בזמן כזה. והמחנ"א (שכירות ז') מחדש שאם אין עיכוב מצד המשכיר והבית עומד על תילו אינו צריך להחזיר את הדמים, והסכימו לדבריו בשו"ת הרי בשמים (תנינא ח"ב קי"ח) והמהרש"ם (ח"ב קצ"ט). אמנם המנחת פתים (סי' שכ"א) והנתיבות המשפט (סי' שי"ב סקי"ג) פליגי על המחנ"א. ובחת"ס מובא שעשה פשרה באופן כזה להחזיר חצי מהשכר.

ולמעשה אפ"ל קים לי ולא להחזיר דמים. אכן זה דוקא כששילם השוכר מעות אבל כשנתן צ'קים לא נחשב המשכיר מוחזק, כיון שיכול לבטל ע"פ החוק מחמת אי קבלת תמורה, ויכול השוכר לבטל את הצ'קים ולא לשלם למשכיר.

*

האם מגיע למלמדים כל שכרם במקומות שבהם הורו פיקוד העורף שלא לקיים לימודים כלל?

הרמ"א בסימן שכ"א סעיף א' כתב "וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית", והיינו שבאופן שהיתה גזירה מהמלכות שלא ילמדו, הבעה"ב חייב לשלם למלמד כל שכרו. ובסמ"ע (שם סק"ו) חולק בהבנת המרדכי, וכתב דהוי דבר שלא שכיח ומימלא אין חילוק בין מכת מדינה למכה פרטית, והדין דחצי על המלמד וחצי על הבעה"ב מהשכר של החצי שנה שלא למדו. ובש"ך חלק על הסמ"ע בהבנת המרדכי, וסבר כרמ"א בביאור שיטת המרדכי דסבר דמשלם בעה"ב למלמד כל שכרו. ובנתה"מ (של"ד א') כתב דטעם המרדכי הוא כיון דמלמד מקבל שכר על השימור ולא על הלימוד וגזרו על הלימוד, וע"כ מקבל המלמד שכר כיון דלשמור הוא יכול, וכתב דכשהמלמד חלה למשל אינו מקבל שכר. ובפתחי תשובה מביא שו"ת חת"ס (חוו"מ קס"א) דמפריך סברת הנתה"מ, דהא לשימור סגי בנטירא בר זוזא, וע"ש דהפריך מעוד כמה טעמים, וע"כ כתב טעם אחר למרדכי, דהוא משום דבמלמד הוא ממש כשדה דמתחילת השנה הוא לשעבר, וידוע דשכירות מלמד הוא כך וכך לשנה, כי אין שווי השכר והפעולה שוה, כי בתחילתו עבודתו יותר קשה לחנך הנער, ולעומת זה שבח לימודו בסוף יותר טוב. ועיין חכמת שלמה דביאר המרדכי דמיירי דהיה גזירה על הילדים שלא ילמדו תורה ולא על המלמד, וע"כ המלמד מקבל כל שכרו, כיון שמבחינתו יכל ללמד, ורק הילדים אינם יכולים ללמוד.

בארחות המשפטים (כלל ז' סימן י' - הובא בפתח"ח פ"ו הערה כ"ט) הביא מדברי החת"ס בספר הזכרון, במה שאירע אז שהמלמדים והתלמידים נתבטלו מלימודם מחמת המלחמה, וכתב ששילם למלמדים כל שכרם, אכן לגבי הקהל כתב שמכיון שמכת מדינה היא מזל שניהם גרם, אע"פ שמעיקר הדין נראין דברי הפוסקים שכל ההפסד על בעה"ב, קשה להוציא ממון, ע"כ עשה פשרה לשלם חצי מהשכר.

*

נהג מונית

נהג מונית שנסע עם נוסע והפעיל מונה, ובאמצע הדרך היתה אזעקה, והמונה המשיך לפעול במשך העשר דקות שבהם ע"פ הוראת פיקוד העורף אסור לנסוע, האם מגיע לו את כל השכר, או שמנכה הנוסע מהשכר את הזמן של האזעקה?

*

נראה שאזעקה נחשבת חלק מהדרך כמו פקק מצוי, ולכן אין זה נחשב אונס, ומשלם את כל השכר. וזה בין אם הנוסע מחליט להמשיך עמו את הנסיעה לאחר האזעקה, שאז ברור שחייב לשלם על הכל, ובין אם הנוסע מחליט לעזוב מיד בתחילת האזעקה, שאינו יכול לעזוב, וחייב להמשיך עמו עד סוף הנסיעה. והיו שהורו לא כן.

*

רץ באזעקה

אדם שרץ באזעקה בבני ברק וגרם נזק במרוצתו, האם חייב לשלם על הנזק, או שנחשב רץ בע"ש שפטור מטעם רץ ברשות (שע"ח ס"ח)?

*

לא נחשב רץ ברשות, אלא מזיק באונס רגיל שחייב האדם המזיק.

עיי' סי' שע"ח ס"א דלכו"ע חייב אדם המזיק באונס, ונחלקו המחבר והרמ"א ע"פ הש"ך באונס גמור. והטעם לזה, דברץ ברשות צריך גם שיהיה בהיל טובא וגם שיהיה מצוה מיוחדת שהתירו בעבורה לרוץ, וכאן באזעקה בב"ב לא נחשב בהיל טובא, דאין כולם רצים ממש, ואף שהוא עצמו מפחד אי"ז אלא אונס, ואדם המזיק באונס חייב.

אכן אם זה היה בעיר אחרת וכגון באשדוד נראה דנחשב כרץ ברשות. וכ"כ העה"ש (סי' שע"ח סי"ט) שאף רץ מפני פיקו"נ פטור מטעם רץ ברשות.

*

קיבל מלון מהמדינה

ראובן שכר דירה משמעון, ונפלה קטיושה על הדירה והרסה את הדירה כליל, ובאמצע המלחמה אף קבלן לא מוכן לתקן את הדירה. המדינה נתנה לראובן בית מלון במשך כל התקופה הזו, ושמעון תובע שכירות מראובן על אותם חודשים שגר בבית מלון, בטוענו

שאת כל הפיצוי קיבל מחמת הדירה ששכר ממנו, וראובן טוען לעומתו וכי על מה אשלם לך שכירות והלא לא גרתי בדירתך, והדירה שלך נפלה, הצדק עם מי?

*

לענ"ד נראה שראובן פטור מלשלם שכירות לשמעון. ושמעתי שהמדינה מתנה את הפיצוי בכך שמשלמים שכירות לבעלים, וא"כ מסתבר שיש להתפשר בזה.

*

א. ההוראה לשלם לגנים ולמטפלות על התקופה של המלחמה, כמו בתקופת הקורונה 42 אחוז, לאחר שמורידים את ההוצאות, ואת הפיצוי של המדינה.

ב. לאחר שפותרים את הגנים, וההורים פוחדים לשלוח לגנים שאינם מוגנים כפי הצורך, אם זה מקום שרוב האנשים פוחדים, יצטרכו לשלם כנ"ל.

ג. בגנים מוגנים הורה שלא שולח כיון שפוחד, צריך לשלם את השכר הרגיל של הגן.

ד. בזמן ששולחים למטפלת, וההורה טוען שיכול לשמור על בנו כיון שהעבודה סגורה, צריך לשלם את כל השכר.

ה. אם כבר שילמו השכר לגנים, יש דעות שלא צריך להחזיר (עיון רמ"א סי' של"ג ס"ה, וש"ך וערך שי בשם או"ז).

ו. פינה מקלט ציבורי בלא להודיע, אינו חייב לשלם על החפצים, כיון שהיו אמורים להבין שצריכים לפנות את המקלט בזמני מלחמה.

*

אופן החישוב של תשלום שכר לימוד בזמן המלחמה

הבהרה לרבים המתעניינים על החישוב של התשלום שכר לימוד בזמן המלחמה

החישוב נעשה על פי בסיס של הורדת פועל בטל מכל הסכום, ולאחר מכן התפשרות של חצי שאמר החת"ס, שההתפשרות היא מההפסד של הגננות והמטפלות וכדו'. ולכן לדוגמא: משפחתון שנוטל שכר על כל ילד 2000 ₪, מורידים פועל בטל, שזה בין 15 ל-30 אחוז, תלוי בתקופות, למשל בתקופה שקודם פסח יש יותר שמחה כשלא עובדים ויכולים להיות בבית ולנקות לפסח. ומזה מורידים את הפיצוי שקיבלו מהמדינה, ואת ההוצאות השוטפות של הזנה וכדו' שלא היו בתקופה זו, ואת מה שנשאר מחלקים לשנים, וההורים משלמים חצי. כך שיוצא שאם קיבלו פיצוי על כל חודש מהמדינה 1000 ₪, ונוריד 300 ₪ פועל בטל, ונוריד הוצאות הזנה וכדו' כ-2000 ₪, ההורים יצטרכו לשלם חצי מהנותר שזה במקרה הזה 250 ₪.

*

ביטלו אולם שמחות מחמת שאסרו על קיום חתונות באולמות, האם צריכים לשלם, והאם דמי הקדימה חוזרים?

תשובה: אם לא שילמו, ברור שלא צריך לשלם. ואם שילמו דמי קדימה, יש צדדים לומר שיכולים להשאיר את הכסף אצלם, ויש צדדים לומר שצריך להחזיר את הכסף, ומ"מ אף אם יכולים להשאיר את הכסף אצלם, מועיל בזה תפיסה, ולכן באופן שנתנו צ'קים מראש, יכולים לבטל את הצ'קים.

*

הרחבת התשובה:

נפל הבית

שו"ע סימן שי"ב סי"ז, נפל הבית מנכה המשכיר מדמי השכירות את הזמן שנפל הבית. והביאור בזה, כיון שהמשכיר לא סיפק לו את מה שסוכם עמו. ואף שזה באונס, סוף סוף לא קיבל השוכר את הדירה מהזמן שנפל הבית.

*

ביאור החילוק בין שוכר ללוקח

והקשה החזו"א (ב"ק כ"ג י') מאי שנא שוכר מלוקח, והרי לוקח אף אם יהיה אונס, נאמר לו נסתחפה שדך, ומדוע לא נאמר כן אף לשוכר. ומתרץ, שהרי זה כמו שמראש שכר עד הזמן שהבית יפול, וכאילו היה תנאי מראש שהשכירות תשולם רק אם תהיה דירה הראויה לדור.

יש לציין שהחזו"א שם מביא שיטות הראשונים, שבנפל הבית כיון ששכירות ליומא ממכר, השוכר מפסיד, והוא כמו מכר. אלא שמביא שיש ראשונים שחלקו, וכן פסק השו"ע, וע"ז שואל ומתרץ את הנ"ל. הרעיון בתרוצו של החזו"א הוא, שהמשכיר מחוייב להעמיד את הבית לשוכר, ולא כמו מכר, וזה אף לשיטות ששכירות ליומא ממכר, בלא להכנס לזה ששיטת הש"ך ששכירות ממכר היא רק לגבי אונאה.

*

האם כשאי אפשר לדור בבית נחשב כנפל הבית

והנה יש לחקור האם נפל הבית הוא דוקא כשהבית נפל ממש, או אפילו אם לא שייך לדור בבית, וכגון ששודדים נעלו את הבית. ומצינו בנתה"מ (סימן ש"י סק"ב) שכתב שנחשב כנפל הבית, ומזלא דמשכיר גרם, כיון שלא שייך לדור בבית, ורק אם השודדים גרים יחד עם השוכר בבית, ומקשים עליו את המגורים, בזה אמרינן מזלא דשוכר גרם, וצריך לשלם את כל השכירות.

אמנם המחנה אפרים (שכירות ו') כתב לחלוק על הנתיבות, שכל זמן שהבית קיים יכול המשכיר לומר לשוכר הא ביתי קמך, ואפילו שאי אפשר לדור בבית, ורק כשהבית נפל מנכה המשכיר מהשכירות. והסברא הפשוטה לכאן היא כנתה"מ.

לאור זה נהגו בתי דינים לפסוק בכל מיני מקרים, וכגון מה שהיה בר"ה שאנשים שכרו דירות בירושלים, והיו עכברים בדירה, ועזבו את הדירה קודם החג, שנחשב כנפל הבית,

כיון שסוף סוף לא היה שייך לדור בבית, וכמובן שצריך לדון כל מקרה לגופו לפי ראות עיני הדיין. ואם גרו בדירה אבל בחדר אחד לא היה שייך לדור, וכגון שהיה שם נזילה, הרי חדר זה כאילו נפל, ומורידים דמי השכירות על החדר הזה. ואמנם אם כבר שילם יהיה קשה להוציא ממון, כיון שיוכל אולי לומר קים לי כמחנ"א, אבל אם לא שילם, יכול לא לשלם על זה. כמ"כ בקיץ כששכרו דירות ולא היה מזגן מנכים לפי ראות עיני הדיין ע"פ הנ"ל, שזה גם נחשב כנפל הבית מבחי' מסויימת שלא שייך לדור.

*

הדין במכת מדינה

הרמ"א שם בסימן שי"ב, כתב דה"ה במכת מדינה אם נשרף כל העיר, מנכה לו מן השכירות, והיינו שנחשב מזל המשכיר, ומחזיר לשוכר את דמי השכירות מכאן ואילך. ולכאור' מקשים הסמ"ע והנתה"מ, הרי גם אם נשרף בית זה לחוד אמרינן שמזלא דמשכיר הוא, ומדוע צריך שישרף כל העיר.

ומבארים הסמ"ע והנתיבות (סקי"ג) שבנפל הבית המשכיר יכול לומר קים לי ולהשאיר את דמי השכירות אצלו, והטעם כיון שמצינו ברמ"א בסימן של"ד שמביא חולקים באופן של אונס של השוכר, וכתב שהמוחזק יכול לומר קים לי, ולכן אף כאן בנפל הבית יהיה אפשר לומר קים לי, ולהשאיר את דמי השכירות אצלו. ובאמת הוא חידוש, שהיה מקום לחלק בין מת השוכר שהבית קיים, לנפל הבית שהמשכיר לא העמיד לו מקום לדור, עכ"פ כך סוברים הסמ"ע והנתיבות, ולכן לדינא בנפל הבית, וכ"ש באופן ששודדים נעלו את הבית, אם שילם מראש יהיה קשה להוציא מהמשכיר.

וכותב שם הנתיבות שזה דוקא באופן שהמשכיר התנה את דמי הקדימה כתנאי לשכירות. ומוסיף הנתיבות, שבמכת מדינה שנשרף כל העיר, בזה לכו"ע מחזיר המשכיר דמי השכירות. והביאור בזה נראה, שבנפל הבית אפשר לומר שזה מזלא דשוכר, שאירע בזמן ששכר, שהרי רק בית זה נפל, אבל בנשרף כל העיר הרי כל הבתים נשרפו, ולכן מנכה המשכיר מדמי השכירות.

אמנם כתב המחנה אפרים (שכירות ז'), וביאר דבריו בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן קצ"ט), שכל זה דוקא במכת מדינה שהוא על המשכיר, כגון שגזרו שלא להשכיר בתים, אבל אם זה מכת מדינה גם על המשכיר וגם על השוכר, כגון מגיפה ל"ע, בזה אומרים קים לי אף במכת מדינה, והמשכיר לא צריך להחזיר את דמי הקדימה שקיבל בעבור השכירות. אמנם המנחת פתים (סימן שכ"א) חלק וסבר שבמכת מדינה חייב המשכיר להחזיר את דמי השכירות שקיבל, ואף שזה מכת מדינה בין על המשכיר ובין על השוכר.

*

הכרעה בנר"ד

בנר"ד הרי אסור לעשות חתונות, והוא איסור חמור בין על בעלי האולמות לסגור את האולמות ולא לאפשר קיום שמחות בהם, וגם על האנשים המזמינים שלא לעשות חתונות.

ולכן יהיה תלוי בהנ"ל, אם בעלי האולם יוכלו להחזיק אצלם את דמי הקדימה או להחזירם. ויצא לנו, א. שבנפל הבית הכרעת הרמ"א לנכות את הדמים. ב. שיטת הנתיבות שכשאי אפשר להכנס נחשב נפל הבית. ג. ואף שבנפל הבית אפשר לנתיבות לומר קים לי, אבל כאן זה מכת מדינה. אמנם במכת מדינה שהוא מזל של השוכר והמשכיר יש שיטות שהמשכיר לא צריך להחזיר את הכסף שקיבל. ולכן יש להסתפק בזה אם אפשר לומר קים לי, שמסתבר שיהיה קשה להוציא מן המוחזק, אבל אין ספק שההכרעה הפשוטה הנראית היא שצריכים בעלי האולמות להחזיר את הכסף שקיבלו.

עוד יש לצרף להכרעה הנ"ל, ובזה אפשר שלא יוכלו אפילו לומר קים לי בעלי האולמות, שהנתיבות המשפט בסימן ר"ל כתב לחלק, שכל זה דוקא באופן שהשכירות התחילה והפסיקה באמצעה מחמת אונס או מחמת מכת מדינה, אבל באופן של מכת מדינה שהשכירות לא התחילה מראש, וכן מחמת אונס, בזה צריך המשכיר להחזיר את דמי הקדימה שקיבל, כיון שזה אומדנא ברורה שכל שלא התחילה השכירות, לא היה שכירות על דעת זה שלא תתחיל כלל.

ולפי"ז מה שמצינו ברמ"א בסימן של"ד שמביא מחלוקת בשכירות בית כשמת השוכר באמצע הזמן, ושם מכריע הרמ"א שהמוחזק יחזיק במעות, זה דוקא כשהתחילה כבר השכירות, אבל קודם השכירות, צריך להחזיר את המעות.

ויעויין בדברי משפט שמביא צד שכל מה שהמוחזק משאיר את כספו, והיינו שהמשכיר לא צריך להחזיר את הכסף שקיבל, זה רק אם השוכר דר חצי מתקופת השכירות. ועד"ז כתב החכמת שלמה שיש צד לומר שרק אם התחיל לדור.

כל זה כמובן כלפי שכירות האולם, ועל המנות ברור שצריכים להחזיר את הכסף.

כששכרו חנות, הרי אם החוק אומר שאסור למכור, ברור שנחשב כהנ"ל, אבל אם אפשר למכור, רק הנוכחות של הקונים דלילה, או שמפחדים למכור, בזה נחשב מזל דשוכר וצריך לשלם שכירות. וצ"ע אם אפשר למכור בטלפון, ולא בחנות.

כששוכרים דירה, בדרך כלל אין זה קשור לזמנינו. ואם שכר דירה קרוב למקום העבודה, וכעת אין עבודה, בזה יש להסתפק כנ"ל.

*

קבעו חתונה

קבעו חתונה ובישלו כבר את המנות, ולאחר מכן הגיעה ההודעה על התקנות החדשות, ונתבטלה החתונה, או שיכלו לבוא רק מספר מועט של אנשים, האם צריך לשלם על המנות?

*

דבר זה תלוי אם מגדירים את בישול המנות כפעולה שעושה בעל האולם עבור המזמינים, וא"כ הרי זה פועל שעשה מלאכתו, ומגיע לו שכרו, או שבעל האולם משלם את המנות,

ולאחר מכן מוכרם למזמינים, והרי זה חייב מצד גרמי, שהוציא הוצאות על פיו, ובזה באונס פטורים. ולכן נראה לדינא שיש לפטור מלשלם על המנות שלא השתמשו בהם.

*

מקורות: הנה בענין זה יש שני חלקים:

הזמין עבודה אצל פועל

חלק א. כשאדם הזמין מלאכה אצל פועל, ושכר את הפועל למלאכתו, ובזה הדין פשוט, שאדם ששכר פועל למלאכתו חייב לשלם לו, ואינו יכול לומר לו טול מה שעשית בשכרך (עיין שו"ע סימן של"ו), וברור שחייב הבעה"ב לשלם לו כסף, ואין מוטל על הפועל למכור את העבודה שעשה, וחייב מדין שכירות פועל, ויש לזה את כל דיני שכירות פועל. והיינו שעוברים ע"ז בבל תלין, וצריך להביא דוקא כסף ולא מטלטלין, וגובים מהיורשים, וחייב אף באונס.

*

הזמין מוצר לקנות

חלק ב. שזה המדובר בטושו"ע סי' של"ג ס"ח בשם התשו' הרא"ש: כשאדם אמר לאומן תעשה דבר וכשתגמור אותו אני אקנה ממך את זה, דהיינו שאין זה שכירות פועל אלא הבטחה ליקח: הדין בזה שחייב הבעה"ב לקנות את הדבר מהאומן, כשזה דבר שאם לא יקנה יפסד, וזה מדינא דגרמי (כ"כ הנתה"מ סקט"ו), ויש לזה את כל דיני גרמי, והיינו שאין גובים מהיורשים (לכמה שיטות - עיין ש"ך ריש סימן שפ"ו), ואפשר לפרוע במטלטלין, ובאונס פטור (עיין ש"ך ריש סימן שפ"ו). ובזה כתבו הסמ"ע והש"ך, שמוטל על האומן למכור מלאכתו, ואת ההפרש מהמחיר שהצליח האומן למכור למחיר שהבטיח לו הבעה"ב ישלם הבעה"ב, וכ"ז באופן שהכל שייך לאומן, אבל כשהבעה"ב נתן לו חומרים, הטירחה למכור מוטלת על הבעה"ב [למ"ד אין אומן קונה בשבח כלי].

*

נראה שבאולם בישול המנות אין זה עבודה אלא הזמנת מכר

אכן יש לדון לגבי ההוצאות שהוציא הבעל האולם, ונראה שפטור מלשלם אף באופן שהיה לאולם הפסדים מכך, דהיינו שהמנות הלכו לאשפה. מכיון שנראה לומר שכשאדם מזמין מנות לסעודת ברית מילה, אי"ז נחשב שהזמין פעולה, אלא אמר שיבשלו מנות והוא יקנה אותם לאחר מכן, וזה כמכירה ולא כפעולה, ובזה יעויין בשו"ע (סימן של"ג ס"ח), ובנתה"מ (שם סקט"ו), דבמכירה אין חייב על ההוצאות אלא מדין גרמי, וא"כ גרמי באונס ובשוגג פטור, וע"כ באופן זה נראה שפטור. ועיין עוד במהר"א ששון (מובא בקצוה"ח סימן של"ט סק"ג) דכתב דבכל אופן שהאומן עושה עבודה מהחומרים שלו נחשב מכר, וא"כ נראה שפטור. ואולי ישלמו דמים מועטים על הכנת האולם והנקיון. ויש מי שהורה שנחשב כשכירות פועל, ולדבריו צריך לשלם על הפעולה ועל ההוצאה שבהכנת המנות אף אם לאחר מכן היה אונס. אכן לא נראה כדבריו.

והנה המהר"א ששון הנ"ל כתב שהיכן שהאומן עושה את המלאכה מהחומרים שלו, תמיד נחשב מכר ולא פעולה. וכ"כ הערוך השולחן (סי' של"ט ס"ח) לגבי נגר שבונה ארון מהעצים שלו. אמנם בנתה"מ ובחזו"א נראה שדוקא כשאמר ואקחנו ממך נחשב מכר, אבל בלא זה, אי"ז נחשב מכר. ונראה שלמהר"א ששון והעה"ש ודאי שבסעודה וכדו' נחשב מכר, כיון שזה החומרים של האומן, ואף לנתי' והחזו"א נראה דבאופן שמזמין סעודה וכו' נחשב כאילו אמר ואקחנו ממך. וכ"כ בספר משפט הפועלים באריכות (סימן ט"ו).

דבר זה שייך גם בכל מיני אופנים אחרים, כגון שיש הפגנה והנוכחות באולם דלילה, שהזמינו כמה מאות מנות והגיעו חמישים איש. או כשהזמינו ברית לתינוק, והתברר ברגע שרצו לעשות את הברית שהתינוק צהוב.

*

האם צריכים לשלם לגני ילדים, מטפלות, מעונות, ומה הדין אם שילמו מראש?

תשובה: נהוג להורות להתפשר ולשלם חצי.

*

הרחבת התשובה: הרמ"א בסימן שכ"א סעיף א' כתב "וכן פסק מהר"ם על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד דהוי מכת מדינה וכל ההפסד על בעל הבית", והיינו שבאופן שהיתה גזירה מהמלכות שלא ילמדו, הבעה"ב חייב לשלם למלמד כל שכרו. ובסמ"ע (שם סק"ו) חולק בהבנת המרדכי, וכתב דהוי דבר שלא שכיח, ומימלא אין חילוק בין מכת מדינה למכה פרטית, והדין דחצי על המלמד וחצי על הבעה"ב מהשכר של החצי שנה שלא למדו. הש"ך חלק על הסמ"ע בהבנת המרדכי, וסבר כרמ"א בביאור שיטת המרדכי דסבר דמשלם בעה"ב למלמד כל שכרו, וכן נראה דעת הט"ז שם. ובנתה"מ (של"ד א') כתב דטעם המרדכי הוא כיון דמלמד מקבל שכר על השימור ולא על הלימוד וגזרו על הלימוד, וע"כ מקבל המלמד שכר כיון דלשמור הוא יכול, וכתב דכשהמלמד חלה למשל אינו מקבל שכר. ובפתחי תשובה מביא שו"ת חת"ס (חו"מ קס"א) דמפריך סברת הנתה"מ, דהא לשימור סגי בנטירא בר זוזא, וע"ש דהפריך מעוד כמה טעמים, וע"כ כתב טעם אחר למרדכי, דהוא משום דבמלמד הוא ממש כשדה דמתחילת השנה הוא לשעבר, וידוע דשכירות מלמד הוא כך וכך לשנה, כי אין שווי השכר והפעולה שוה, כי בתחילתו עבודתו יותר קשה לחנך הנער, ולעומת זה שבח לימודו בסוף יותר טוב. ועיין חכמת שלמה דביאר המרדכי דמיירי דהיה גזירה על הילדים שלא ילמדו תורה ולא על המלמד, וע"כ המלמד מקבל כל שכרו, כיון שמבחינתו יכל ללמד, ורק הילדים אינם יכולים ללמוד. והיינו כעין דברי הנתיבות הנ"ל.

ובארחות המשפטים (כלל ז' סימן י" - הובא בפתח"ח פ"ו הערה כ"ט) הביא מדברי חת"ס בספר הזכרון, במה שאירע אז שהמלמדים והתלמידים נתבטלו מלימודם מחמת המלחמה, וכתב ששילם למלמדים כל שכרם, אכן לגבי הקהל כתב שמכיון שמכת מדינה היא מזל

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'
האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופה כזו, בזמן שטוענת שקשה לה לעבוד, שכל
הילדים בבית וכדו'?

שניהם גרם, אע"פ שמעיקר הדין נראין דברי הפוסקים שכל ההפסד על בעה"ב, קשה
להוציא ממון, ע"כ עשה פשרה לשלם חצי מהשכר. וכן מורים לשלם חצי, והכונה חצי
מהפועל בטל, שהרי מנכים לו שליש על מה שנהנה להתבטל, ולאחר שמנכים שליש,
משלמים חצי. וזה אף שהסברא הפשוטה ופשטות הדברים לכאן יוצא שלא רק שלא צריך
לשלם, אלא אף שמחזירים את הכסף, שהרי בזמנינו לנתיבות והחכמת שלמה ברור
שהגזירה היא על הנוכחות של המלמד עם התלמידים ולא דוקא על הלימוד. וכן הכרעת
הסמ"ע והגר"א לפטור, אלא שהש"ך והט"ז פסקו לחייב כפשטות הרמ"א. ולכן נהוג להורות
כנ"ל.

*

האם אפשר לחייב מטפלת לעבוד בתקופה כזו, בזמן שטוענת שקשה לה לעבוד, שכל הילדים בבית וכדו'?

*

אי אפשר לחייב אותה לעבוד. ואם זה מצב של דבר האבד, שאין מטפלות באזור, וההורים
אינם יכולים לשמור על הילד, בזה נחלקו הפוסקים אם אפשר לחייב פועל לעבוד בדבר
האבד, ולמעשה קשה לחייב.

*

מקורות:

פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום, שנאמר "כי לי בני ישראל עבדים" עבדי הם ולא
עבדים לעבדים (שו"ע סימן של"ג).

נחלקו הראשונים והאחרונים אם פועל שעשה קנין שלא יחזור בו יכול לחזור בו או לא.
(שיטת הריטב"א דלטפויי מילתא קאתי ואינו יכול לחזור בו, וכן פסקו השבות יעקב ועוד
פוסקים המובאים בפת"ש, ושיטת רוב הפוסקים שיכול לחזור בו, וכן הכריע הנתה"מ בסימן
קפ"א סק"ה, ושיטת המהרי"ק המובאת בקצות החושן, דבכסף יכול לחזור בו, ובקנין לא
יכול לחזור בו. ואף לשיטת הש"ך כ"ז דוקא בפועל אבל בקבלן כתב כבר הש"ך בס"ק ד'
דמהני קנין, החכמת שלמה כתב דבקנין ודבר האבד לכו"ע אינו יכול לחזור בו).

דבר האבד הגדרתו דבר שאינו סובל דיחוי וא"א להמתין בו, ולא דווקא הפסד ממון,
אלא כל דבר שנחוץ לעשותו דוקא בשעה זו. (סמ"ע) כמ"כ כל דבר שלאחר חזרת הפועל
לא יוכל להעשות עולמית, נחשב דבר האבד, כיון שהדבר נאבד. (שו"ת הרא"ש המובא
בטור).

דבר שהבעה"ב אינו יודע ורגיל לעשותו, וכשיעשה אותו יש חשש שיגרמו תקלות
(משרתת): י"א שנחשב דבר האבד וי"א שלא, ולדינא אסור לפועל לחזור בו, אכן אם חזר
הממע"ה, ואין דינו כדבר האבד. (עיין תרה"ד לגבי משרתת, ובש"ך מביא מהרשד"ם שחלק
ע"ז, והש"ך כתב שהכל לפי ראות עיני הדיין, ולדינא הממע"ה, ועיין שם בפת"ש באריכות,

ובנתה"מ שפסק לדינא שמשרת שוכר עליהם או מטען, כמו בדבר האבד שאינו של ממון, ומ"מ לדינא י"ל קים לי, והכל לפי ראות עיני הדיין).

דבר האבד של זמן: דבר שכל שהפועל יחזור הבעה"ב יוכל לעשותו, אבל זה יקח לו יותר זמן: יש מי שכתב דנחשב דבר האבד. [עיינן מחנ"א שכירות ז' דכתב דכן הביאור במשרתת, שלבעה"ב יקח יותר זמן לעשות. ויעויין בריטב"א (ריש פ' השוכר את האומנין) שכתב "שאיכא הפסד רצונו ומתאחרין מעשיו", ומשמע דדבר האבד נחשב אף באופן שהתאחרו מעשיו].

הדין בדבר האבד: פועל או קבלן שלא נאנסו וחזרו בהם בדבר האבד ידם על התחתונה, כיון שהוא דבר האבד. ובזמן שיש פועלים אחרים לשכור ישכור, ויש לו עליהם תרעומת, משום הטירחה שהיה לו למצוא פועלים אחרים. ויש מי שכתב (ש"ך סק"ל) דרק אם הפועל יודע שיש אחרים ואומר לבעה"ב הרי לפניך אחרים לשכור, דאז הו"ל כמעמיד אחרים במקומו, ויש מי שחלק (הקצות סקי"ב) וסבר דסגי בהא דמצויים אחרים לשכור, אלא דחובת ההוכחה שהיו מצויים פועלים לשכור, מוטלת על הפועל, לשיטת הריטב"א, ועיינן בעה"ש (ס"ב) דנראה מדבריו דחובת ההוכחה על הבעה"ב.

ואם אין פועלים אחרים לשכור אסור להם לחזור, ואם חזרו שוכר עליהם או מטען, והיינו שוכר עליהן עד כדי הכפל משכרן, [כן שיטת הרא"ש, ודלא כשיטת רש"י, ונראה דאף אין לומר קים לי כשיטת רש"י, כיון דהכרעת הש"ך והסמ"ע כרא"ש, והסמ"ע אף כתב כן בשיטת השו"ע (ס"ז)],

האם כופין את הפועל לעבוד בדבר האבד: יש מי שאומר שבדבר האבד כופין בי"ד את הפועל לעבוד אם רוצה לחזור בו, אכן בפשטות בהלכה לא נפסק כן, אלא דרק אסור לו לחזור, ואם חוזר שוכר עליהן או מטען. ובדבר שהוא תקנת ציבור, וכגון בעלי אומניות בערב יו"ט וכדו', כופין אותם לעבוד משום תקנת ציבור. [הש"ך כתב בכמה מקומות (סקט"ו וסקל"ד) שבדבר האבד אין כופין את הפועל לעבוד, וכ"כ הרדב"ז (ח"א סימן של"ג), והחזו"א (ב"ק סימן כ"ג סק"ט) מביא שיטת המהר"ם במרדכי שכופין את הפועל בשוטים לעבוד, ובמק"א (סק"ו) מכריע החזו"א כש"ך דאין כופין. השבט הלוי (ח"ד סימן רכ"א) פוסק: דבדבר האבד של ממון שאין בקי כמותו למלאכה זו ויש הפסד ממון, אפשר לכפות את הפועל לעבוד עכ"פ מצד מצות השבת אבידה.

*

פוחדים לשלוח לגן

בזמן שנפתחו גני ילדים וכדו', וחלק קטן מההורים עדיין פוחד לשלוח את ילדם לגן, אף שבגן עושים הכל לפי ההוראות, האם צריכים לשלם מלא? ומה הדין אם הילד לא מרגיש טוב ולא יכול ללכת לגן?

*

אם באמת לפי ההוראות אין מניעה לשלוח, הרי זה בעיה של ההורה, ועליו מוטל לשלם מלא. אמנם יש שהורו שאם הרוב באותו גן לא שולחים משלמים את הפשרה הידועה. ואם הילד לא מרגיש טוב, הרי זה כמו כל אונס, ולא צריך לשלם מראש, ואם שילמו א"א להוציא.

*

גן פרטי וחופשות לפי העיריה

בגן פרטי בבני ברק הגנת לא מוכנה לפתוח את שערי הגן, בטוענה שבחווה מול ההורים נכתב שכל נושא החופשות יהיה לפי גני העיריה, אי לכך כך זמן שהעיריה לא פותחת את הגנים שלה, היא לא צריכה לפתוח את הגן. ההורים לעומתה טוענים, שגני העיריה לא נפתחים מחמת שהם רשת גדולה וכו', אבל אין שום מניעה לכך שתפתח את הגן מבחי' משרד הבריאות, ולכן דורשים ממנה לפתוח את הגן, ובאם לא, לא מעונינים לשלם לה מאומה על הזמן הזה שיכולה לפתוח ולא פותחת, ולא מוכנים להסתפק בכך שתמסור שיעורים בטלפון לבנות. הצדק עם מי?

*

נראה שהצדק עם ההורים, שברור שלא לזה הכונה בחווה. אמנם הגר"ש רוזנברג הסתפק בזה.

*

מטפלת

כשחלק מהילדים התחילו אצל מטפלת ואחד לא התחיל, האם צריך לשלם מלא או כפועל בטל?

*

כמעט מלא. שידועה תשובת הרשב"א שכתב נר לאחד נר למאה, וכוונתו שכשמגיד שיעור אומר שיעור, הרי זה אותו שיעור בין אם אומר לעשרים בין אם אומר לעשרים ואחד. אבל במטפלת שמטפלת בכל אחד בנפרד, אף שלא יכלה להתפנות לעסקיה מחמת הילדים האחרים, אבל יש לה קצת הנאה, שעובדת פחות קשה. ולכן מורידים קצת פועל בטל.

*

עוד בעניני מטפלות

הורים השולחים את הילד למטפלת ללא סיכום על הסדר שנתי, והם יכולים להפסיק לשלוח את הילד ללא כל הודעה מראש, וגם המטפלת אינה מחוייבת להם להמשיך לטפל בילד, בזה מן הדין יכולים ההורים להודיע על הפסקת הקשר, ואין חייבים המעביד וההורים לשלם עבור התקופה בה לא העסיקו את העובד, מהיום בו החליטו והודיעו שמפסיקים לשלוח את הילד למטפלת.

*

עוד בענין תתי"ם

בתלמודי תורה ומוסדות, אם למדו מרחוק, אפילו פחות שעות (עד חצי השעות), אזי מצד הדין אין לנכות משכר המלמדים ואין לנכות משכר הלימוד (למעט תשלום על הסעות והזנה כדלהלן). זאת למרות שתועלת התלמידים פחותה בכך מלימוד רגיל. וכך נכון לעשות.

*

ילדה שלא חזרה למטפלת האם משלמת את הפשרה על תקופת המלחמה הורים שלא החזירו את הילדה למטפלת לאחר תקופת המלחמה, האם צריכים לשלם את הפשרה על תקופת המלחמה?

*

אם אין חיוב מצד מנהג המדינה או סיכום מראש להשאיר את הילדה כל השנה, יהיה תלוי אם הודיעו מראש שעוזבים או לא, שאם הודיעו מראש הרי זה עזיבה ולא חייבים לשלם יותר, ואם לא הודיעו, מסתבר שצריך לשלם את הפשרה. ובאופן שזה שכר לפי שעות, כשמשלמים רק על השעות ששולחים, בזה מסתבר שאף אם לא הודיעו, כל שלא חזרו לאחר התקופה למטפלת, לא צריכים לשלם על התקופה. ובזה אפשר שאף אם חזרו לא צריכים לשלם, כיון שסוכם מראש שמשלמים רק כשבאים.

*

תשלום למשפחתונים בימי המלחמה

משפחתונים וכדו', שהורים משלמים חלק קטן, והמדינה משלמת את החלק הגדול, ואז יצא שאם ההורים ישלמו כנ"ל ארבעים אחוז, הרי זה יצא יותר ממה שמשלמים כל השנה, שהרי המדינה בזמן הזה לא משלמת אלא נותנת פיצוי קטן, האם ההורים צריכים לשלם ארבעים אחוז?

*

בזה תלוי מה כתוב בחוזים שיש להורים עם המשפחתון, אם ההורה מתחייב בחוזה לשלם את כל הסכום, בניכוי מה שמקבלים מהמדינה, א"כ ברגע שהמדינה לא נותנת מוטל חיוב על ההורה. ויצטרכו לשלם ארבעים אחוז בניכוי הפיצוי שהמדינה נותנת, ובניכוי ההוצאות שאין להם בתקופה זו. ועדיין יש מקום לדון בזה, וצ"ע.

*

הבהרה בעניני משפחתונים

אף שמשפחתון מקבל הוראות מהמדינה בקשר לגובה ההשתתפות של המדינה וכו', עדיין אין זה מהוה סיבה שיש סמכות למדינה להורות למשפחתונים שאין להם ליקח שכר מההורים בתקופה זו, ואין זה מהוה מנהג המדינה כלל וכלל. ולכן יש לשלם למשפחתון

כארבעים אחוז על התקופה שלא לימדו, בניכוי הפיצוי שקיבלו מהמדינה, ובניכוי ההוצאות שיש להם בד"כ וכעת בתקופה זו אין להם. כמוכן שעל חופשת פסח יש לשלם מלא.

*

היה זמן שמנהלי המשפחתונים עשו שביתה ולא עבדו מספר ימים, כמחאה על שהממשלה לא משתתפת כפי הצורך בהפסדם. ונשאלה שאלה האם צריך לשלם על הימים הללו, שלפי ההוראות יכלו לעבוד, והם בחרו לשבות?

ברור שלא צריך לשלם, כיון שזה בחירה שלהם לא לעבוד.

*

פוחדים לחזור

שכרו דירה בירושלים, ונסעו לחגים לחו"ל, ופוחדים לחזור עקב המצב, האם צריכים לשלם שכירות?

*

צריכים לשלם שכירות, ואין זה נחשב אונס.

*

שכרו יחידת דיור בנתיבות ללא ממ"ד, ופוחדים לחזור, האם צריכים לשלם שכירות?

*

דבר זה נחשב אונס, ומעיקר הדין אין צריך לשלם שכירות, אלא שיש פשרה של החת"ס שכן נוהגים להורות לשלם מחצה.

ואם שילמו מראש יש מקום לדון כאן אם נחשב כנפל הבית או לא, והנפק"מ אם צריך להחזיר את הכסף.

*

לא שולחת למטפלת כיון שאינה עובדת

אשה שלא שולחת למטפלת, כיון שטוענת שאיננה עובדת ויכולה לשמור על התינוק בעצמה, חייבת לשלם את כל השכר בניכוי פועל בטל.

*

ויש שהקשו על הוראה זו, מאי שנא מאתא מיטרא שלא צריך להשקות את השדה, שבוה נפסק הדין שלא צריך לשלם לפועל כיון שהעבודה שלו מיותרת, ואף כאן כיון שהאשה אינה עובדת שוב אין צריך את העבודה של המטפלת.

ויש בזה הרבה להרחיב, אבל בקצרה נאמר שבסי' של"ד שם מקור הדברים, ושם איתא שאם ירד גשם אין מקבל הפועל שחר, ובקבלן יש מחלוקת, ואם בא נהר מקבל הפועל שחרו. ובביאור החילוק בין נהר לגשם, כתב הסמ"ע שבנהר הבעה"ב יודע, ולפי"ז כאן דומה לגשם, אכן האור שמח כתב לחלק, שבנהר נעשתה העבודה עצמה באותו אופן ממש, ובגשם נעשתה העבודה באופן אחר, ולפי"ז כאן נעשתה העבודה באותו אופן, ויש מקום לחייב. והרחבנו במקומו בס"ד הרבה, באופן שהעבודה נעשתה על ידי אדם אחר. ויש בזה עוד להרחיב ואכהל"ב.

*

שהשי"ת יעזור לנו ולכל ישראל ובהרמת קרן משיח צדקינו במהרה בימינו

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

בראשית פרק כו (יב) וַיִּזְרַע יַצְחָק בְּאֶרֶץ הַהָרָא וַיִּמְצָא בְּשָׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יִקְוֹק: (יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הַלֹּךְ וַיִּגְדַּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד: (יד) וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וְעֶבְדָּה רַבָּה וַיִּקְנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים: (טז) וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל יַצְחָק לָךְ מַעֲמֵנוּ כִּי עֲצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד: (יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יַצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם: (כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הֵלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחִזַּת מִרְעֵהוּ וּפִיכַל שֹׁר צָבָאוּ: (כז) וַיֹּאמֶר אֵלֵיהֶם יַצְחָק מְדוּעַ בָּאתֶם אֵלַי וְאַתֶּם שׁוֹנְאֵתֶם אֹתִי וַתִּשְׁלַחֲנִי מֵאֲתָכֶם: (כח) וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רְאִינוּ כִּי הִיָּה יְדוּד עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אֵלֵהּ בִּינוֹתֵינוּ בִּינֵינוּ וּבִינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ:

שאלות:

א} ויש להקשות שהוא שואל אותם מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני, והם אינם עונים לו כלל על שאלתו, ואדרבא מוספים חטא על פשע ומשיבים לו מאחר ואנחנו רואים שהשם עימך ואתה מצליח לכן אנו מבקשים שתכרות ברית איתנו היתכן? ב} ועוד קשה מדוע באמת יצחק כרת ברית איתם? ג} עוד קשה "ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד". ויש לדקדק מהו ממנו והיה לו לומר כי עצמת מאוד התיבה ממנו מיותרת? ד} ועוד איזה טעם יש בדבר בגלל שעצמת מאוד שילך מהמקום?

אקטואליה בדורנו עולם התורה:

הנה בתקופתנו בעיצומה של מלחמה אשר הסכנה אופפת מעל הראש של כולם כי אוייבנו קמו עלינו לכלותנו וכל מה שנגד עיניהם אך ורק להשמיד ולאבד את עם ישראל ושולחים טילים ופצצות מכל מקום לכל מקום, ועוד יותר חיילנו הנמצאים בחזית ונלחמים בחירוף נפש ומסכנים את חייהם ולא נדבר על הנתונים בשבי תחת ידם של חיות טרף האכזרים, אין ספק שזה תקופה לא קלה על עם ישראל וכל המעוניין לדעת הסוד להינצל ולהיות מוגן להתחבר ולהידבק בבורא עולם וכן בשליחיו הצדיקים שבכל דור ודור ולא יאונה להם כל רע כאשר מתבאר מפרשתנו.

סיפור בעלת המעשה

אשה מבארי לאחר ששמעה אזעקה מיד נכנסה לממ"ד אבל לא היה לה סמיכה יצאה ולקחה שמיכה עבה והסתגרה בממ"ד, וקיבלה הודעה על חדירת מחבלים, וכיון שלפני כמה שנים חדרו מחבלים השכילו להבין שצריך לעשות סגירה מבפנים, ואכן סגרה ומקבלת הודעות על מה שמתחולל בישוב ושהמחבלים התקדמו מבית לבית והיא כבר מבינה שכבר מתקרבים לבית שלה, ולכן התיישבה והתחילה רק להודות לקב"ה כל הזמן

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

תודה על מה שאתה עושה ולומר כל שמות השם שיודעת והיא בטוחה שמוגנת על ידי השם יתברך, והם ניסו לפתוח ולפרוץ וירו ולא הצליחו, והיא במתח ומתפללת ומודה לקב"ה וחוזרת על הדברים שהיא בטוחה שהשם יתברך מגן עליה ותודה לכל, ולאחר כמה שעות שנהיה שקט החליטה לפתוח את החלון וממש היית המומה איך הכל השתנה ממה שהכירה וקפצה מהחלון ורצה לכיוון החיילים וכל הזמן ממשיכה לחזור על שמות השם ומודה לקב"ה שהיא מוגנת והוא שומר עליה וכך הצליחה להגיע לחיילים וניצלה. פשוט היא עשתה בתמימותה את סגולת אין עוד מלבדו שמצילה מכל צרה כמו שנבאר.

הגיעו להכרה כי השפע בזכות הצדיק:

ונראה לבאר עניין המשא ומתן שהיה בין אבימלך ופמלייתו ליצחק נקדים ונאמר כאן התורה מלמדת אותנו יסוד שכל המתחבר לצדיק מתברך בזכותו שכן מצינו אצל שלושת האבות כדלקמן. וכתבתי לפני עשרות שנים נלע"ד לתרץ ולבאר העניין שקושיה מתורצת בחברתה, היות שהם חשבו שאת כל העושר הוא לוקח מהם יצחק ומה שמגיע להם הקב"ה נותן לו ולכן הוא מעשיר על חשבונם, ואילו לא היה מתגורר בגרר הרי כל הברכה תהיה שלהם והם יעשירו והכלכלה תפרח ותשגשג, אולם מאחר והוא מתגורר איתם נמצא שהם טפלים לגביו מחמת צדיקותו ונמצא שכל השפע הולך אליו במקום אליהם. ולכן אמר לו אבימלך לך מכאן שכל מה שעצמת הוא "ממנו" כוונתו מאתנו ומה שמגיע לנו אתה לוקח ולכן אנחנו מבקשים ממך שתלך מכאן. ובזה יובן כאשר חזרו אליו שאל אותם יצחק הרי אתם שונאים אותי וביקשתם ממני שאלך מהעיר שלכם כי אני גורם לכם נזק כלכלי ומדוע באתם אלי, ולזאת הם ענו לו **רְאוּ רְאִינוּ פִּי הָיָה יְדוּד עִמָּךְ ואתה מחובר לבורא עולם והוא המשפיע עליך את כל הברכה והעושר**, כוונתם לומר שטעינו במה שחשבנו שכל עושרך בא על חשבון השפע שלנו, בהיות וראינו שהמציאות בדיוק הפוכה כיון שלאחר שהלכת מעירנו מצבנו הכלכלי נהיה גרוע יותר וכל העסקים התמוטטו, ומצד שני אנחנו רואים שאתה עדיין ממשיך להצליח יותר, בהכרח שהצלחתך אינה על חשבוננו אלא הפוך כל הברכה שהייתה לנו זה רק בגללך בזכות צדקותך ותורתך הדבר השפיע על כולם ולכן אנחנו מעוניינים להתחבר אליך בחזרה, וכיון שראה יצחק כי הם מתחרטים על מעשיהם והגיעו להבנה ומסקנה אמתית לכן קיבל אותם וכתר עמהם ברית. **וכן ראיתי אח"כ בתרגום יונתן שהוסיף מעין זה שאדרבא לאחר שהלך יצחק הפסיקה הברכה בעירם ולא גדלו פירות וכדו' ואדרבא ראו שבשהותו שם גרם להם ברכה ולא לקח מהם ברכה ורצו שיחזור אליהם ושפיר מובנת תשובתם וזהו שסיימו אתה עתה ברוך השם שכעת נתברר לכל שהכל בגלל ברכת השם. ולזאת הסכים לכתוב עמם ברית.** ללמדנו שאפילו אבימלך ופמלייתו הגיעו להכרה והבנה כי יצחק מחובר לבורא עולם זה הפירוש השם איתך, ובזכות זה אתה זוכה לשפע, ואכן זה כוחם של צדיקים שנאמר עליהם טוב לצדיק וטוב לשכנו, בהיות והם מחוברים להשם יתברך ומאמינים ויודעים שאין עוד מלבדו והכל מאיתו יתברך ומכוח זה מקשרים את נשמתם לבורא עולם ומושפעים בשפע עד בלי די.

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

ברכת בית פוטיפר בגלל יוסף:

וכן מצינו ביוסף בפרשת וישב בראשית פרק לט פסוק (ב) וַיְהִי יָקוֹק אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מְצַלִּיחַ וְגו': (ג) וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי יָקוֹק אֶתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר הָיָה עֲשָׂה יָקוֹק מְצַלִּיחַ בְּיָדוֹ: (ה) וַיְהִי מֵאִזְ הַפְּקִיד אֶתּוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ וַיְבָרֵךְ יָקוֹק אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בְּגִלְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בְּרַבַּת יָקוֹק בְּכָל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ בְּבֵית וּבְשָׂדֵה: ודרשו חז"ל במדרש שכל טוב (בובר) בראשית פרשת וישב פרק לט סימן ה' ויברך ה' את בית המצרי. מקום שהצדיקים הולכים הברכה הולכת עמם, וכן אתה מוצא ודורש ביצחק אצל אבימלך, וביעקב אצל לבן: וכ"כ בתרגום יונתן בראשית פרשת וישב פרק לט פסוק ה' (ה) וַהֲוֵה מְעִידֵן דְּמַנְיִיה אֲפִטְרוּפּוּס עַל בְּיִיתִיה עַל כָּל דְּאִית לִיה וּבְרִיךְ יִי יֵת בֵּית מְצַרְאֵי בְּגִין זְכוּתִיה דְּיוֹסֵף וַהֲוֵה בִּירְכָתָא דִּי בְּכָל מַה דְּאִית לִיה בְּבִיתָא וּבְחַקְלָא: ואלו הן דברי הגמרא במסכת ברכות דף מב ע"א אמר אביי, אף אנו נאמר תכף לתלמידי חכמים ברכה, שנאמר ויברכני ה' בגללך. איבעית אימא מהכא, שנאמר ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף.

ברכת בית עובד בגלל ארון העדות:

ומסופר בשמואל ב פרק ו' (י) וְלֹא אָבָה דָּוִד לְהַסִּיר אֵלָיו אֶת אֲרוֹן יָקוֹק עַל עֵיר דָּוִד וַיֵּטְהוּ דָּוִד בֵּית עֶבֶד אֲדָוָם הַגָּתִי: (יא) וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יָקוֹק בֵּית עֶבֶד אָדָם הַגָּתִי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֵךְ יָקוֹק אֶת עֶבֶד אָדָם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ: (יב) וַיַּגֵּד לְמֶלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בָּרַךְ יָקוֹק אֶת בֵּית עֶבֶד אָדָם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּעֶבֶר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּלַּךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֶבֶד אָדָם עֵיר דָּוִד בְּשִׁמְחָה: ואמרו חז"ל במסכת ברכות דף סג ע"ב פתח רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בכבוד אכסניא ודרש: ויברך ה' את עבד אדם (הגתי) בעבור ארון האלהים, והלא דברים קל וחומר: ומה ארון שלא אכל ושתה, אלא כבוד ורביץ לפניו - כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו, ומהנהו מנכסיו - על אחת כמה וכמה. מאי היא ברכה שברכו? - אמר רב יהודה בר זבידא: זו חמות ושמונה כלותיה שילדו ששה ששה בכרס אחד.

דברי הזוהר הכוח שיש לאדם למשוך שפע של קדושה ישועה והצלחה:

והנה עלינו להבין את המושג שניתן ללמוד ממעשה האבות שאצל יצחק כל הצלחתו שהשם עימו, מה הפירוש השם עימו, הכוונה בזה שהוא מחובר להשם תמיד שויתי השם לנגדי תמיד ובגלל זה מתברך, וכן אצל יוסף נאמר ויהי השם את יוסף פירושו שהיה תמיד מחובר להשם ולכן ויהי יוסף מצליח וגם השפיע ברכה על כל הסובב אותו, וכן בית עובד שלקח את ארון העדות לביתו והתחבר לבורא עולם התברך, וסוד הדבר מצאתי זוהר בפרשת וירא דף צט ע"ב אשר מביא שרבי אבא פגש מאנשי קדם שהיה להם ספר החוכמות שנתן אברהם אבינו לפלגשים ושם כתוב יסוד גדול שהאדם במעשיו דיבורו ומחשבתו ותשוקתו קובע את גורלו ומצבו לקדושה או ההיפך לטומאה, וכפי שהאדם משתוקק חושב ומדבר ועושה להתחבר לקדושה הרי הוא מוריד עליו השפעות של קדושה ישועות וברכות, ואם ההיפך מוריד עליו השפעות של טומאה. וכנראה זה המשפט הידוע אין דבר העומד בפני הרצון, כאשר הרצון הפנימי והאמיתי של האדם להתחבר לבורא

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

עולם הוא מביא עליו כל הברכות והישועות, וזה הסוד של האבות והצדיקים שבכל דור אשר מחוללים נסים ונפלאות וישועות להם ולסובבים אותם.

הסגולה המפורסמת אין עוד מלבדו ואפס זולתו:

ואין הדברים אמורים רק לצדיקים וקדושי עליון אלא כל אדם תלוי בו, כפי שמבאר הרמב"ם את המשמעות של חיבור לבורא עולם, כתב הרמב"ם בספר מורה הנבוכים חלק ג פרק נא וז"ל והנה נגלה אלי עיון נפלא מאד יסורו בו ספקות ויתגלו בו סודות אלהיות, והוא שאנחנו כבר בארנו בפרקי ההשגחה, כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל תהיה ההשגחה בו, והאיש השלם בהשגתו אשר לא יסור שכלו מהשם תמיד, תהיה ההשגחה בו תמיד, וכו' והנה התאמתה אצלי זאת האמונה ג"כ מדברי התורה, אמר ית' והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאודו רעות רבות וצרות, ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ומבואר הוא שהסתרת הפנים הזאת אנחנו סבתה, ואנחנו עושים זה המסך המבדיל בינינו ובינו, והוא אמרו ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה, ואין ספק כי דין היחיד כדין הצבור. הנה התבאר לך כי הסבה בהיות איש מבני אדם מופקר למקרה ויהיה מזומן ליאכל כבהמות, הוא היותו נבדל מהשם, אבל מי שאלהיו בקרבו לא יגע בו רע כל עקר, אמר הש"י אל תירא כי אתך אני ואל תשתע כי אני אלהיך, ואמר כי תעבור במים אתך אני ובנהרות לא ישטוף, וכו' אמר כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות, באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו, לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם, מדבר באופל יהלוך מקטב ישוד צהרים, וכו' ואמר כי הסבה בזאת השמירה הגדולה באיש הזה, כי בי חשק ואפלטתו אשגבהו כי ידע שמי עכ"ל. ביאורם של דברים ככל שהאדם מתחבר לבורא יתברך ובוטח בו כך זוכה לשמירה הגנה והצלחה.

ובעצם זו הסגולה המפורסמת של הרב חיים ואלוזין אשר כתב בספרו נפש החיים שער ג פרק יב וז"ל "ובאמת הוא עניין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינים ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו, ולא יעשו בו רושם כלל, כשהאדם מקבל בליבו לאמר: הלא ה' הוא האלוקים האמיתי, ואין עוד מלבדו יתברך שום כוח בעולם וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו, ומבטל בליבו ביטול גמור, ואינו משגיח כלל על שום כוח ורצון בעולם, ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא - כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם, שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל" עכ"ל. ישנם שמבארים הדבר לפי יסוד איינשטן המחקר והמדע שכל עצמי העולם הם אטומים שמסתבובים מכוח עליון ובלעדיו הכל אפר אין דומם ולא צומח ולא מדבר כמו הולגרמה צילום תלת מימד, אבל לדעתי אין צורך בכך וההסבר הפשוט כמו שמבואר בזוהר בתיקוני זוהר הקדמה דף יז ע"א בתפילת פתח אליהו שאומרים לפני התפילה וז"ל בא"ד רבון העולמים וכו' ובראת שמיא וארעא ואפיקת מנהון שמשא וסיהרא וכוכבייא ומזלי ובארעא אלנין ודשאין וגנתא דעדן ועשבין וחיוון ועופין ונונין ובני נשא וכו' דאנת הוא ממלא כל שמהן ואנת הוא שלימו דכלהו, וכד אנת תסתלק מינהון אשתארו כלהו שמהן כגופא בלא נשמתא ע"כ. פירושו של דבר שהשם יתברך ברא את כל

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

הבריאה דומה צומח חי ומדבר וכל קיומם רק מכוח שמו יתברך וברגע שמסתלק ממנו הופך הכל כגוף בלי נשמה, כך שכל ארבע יסודות העולם וכל הבריאה כולה אין לה קיום בלי רצונו יתברך כמו שאין קיום לגוף בלי נשמה למרות שנשאר הגוף בשלימותו ללא שינוי וכך כל הבריאה בכל חלקיק משניה קיים ומתקיים אך ורק ברצון הבורא ואין קיום לשום גוף או עצם בלעדי רצון השם יתברך. וכאשר מאמין בזה הרי הוא מתחבר לבורא עולם להיות תלוי אך ורק ברצון בוראו וזוכה שהבורא יתברך שומר ומגן עליו כי אין שום כוח ומציאות בעולם שיכול לעשות ולפעול בלעדי רצון השם. וזה בעצם הפירוש מלא כל הארץ כבודו שכל הבריאה על כל יסודותיה מתקיים על ידי הבורא יתברך, כמ"ש בתיקוני זוהר **תקונא שבעין דף קכב ע"ב** לית אתר פנוי מניה כנשמתא דאשתכחת בכל אבר ואבר דגופא. וכן בזוהר **חדש כרך א פרשת יתרו דף נב ע"א** לית אתר ולית בריה בעלמא דלא שליט שמיה עליה. ולזאת תולה בכל רגע את קיומו ברצון השם ואין אף אדם בעולם שיכול לחולל טוב או רע נגד רצון השם יתברך כך שעל ידי זה הוא מסתופף בצילו של השם יתברך ולא יאונה לו כל רע.

ביאור הרשב"א במעשה של רב חנינא:

וכך מבאר הרשב"א את הגמרא במסכת חולין דף ז ע"ב מספרת מעשה שהיה עם רבי חנינא שהיית מכשפה אחת שרצתה לכשף אותו ולכן רצתה לקחת עפר מתחת רגלו, אמר לה אין בעיה את יכולה לקחת אני לא מפחד מהכישוף שלך אין עוד מלבדו. וז"ל **חדושי הרשב"א - פירושי ההגדות מסכת חולין דף ז ע"ב** הכוונה לר' חנינא בזה, אלא לדעתו שנתעלית נפשו ונדבקת תמיד וזכותו מגינה, שהדבק אינו ניזוק, שאין התחתון שולט בעליון, כאמרו בהיפך הענין והסתרת פני מהם והיה לאכול, ואמר הנה עין ה' אל יראיו, וכתוב תמים תהיה עם ה' אלהיך. ועל כן אמרו אין מזל לישראל, הכוונה שהם למעלה ממנו עם הדבקים במצוות שהם למעלה מהמזל באמת, והוא שרמזו ז"ל באמרם באברהם שהעלהו יתברך למעלה מן השמים שנאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים, שאין אומרים הבט אלא למי שמביט מלמעלה למטה שנאמר הבט משמים וראה וגו'. **וכך כתב בספר חובות הלבבות שער ד - שער הביטחון פרק ד וז"ל** ואם לא יגזרו לו יותר מן המזון, אם היו משתדלים כל אשר בשמים ובארץ להוסיף עליו, לא היו יכולים בשום פנים ולא בשום סבה. וכאשר יבטח באלהים, ימצא מנוחת לבו ושלות נפשו, עוד כתב **בשער הביטחון פרק ה: וז"ל** והשני, כי הבוטח באלהים נפשו במנוחה ולבו שלו מצד הגזרות, לדעתו, כי הבורא ינהיג לטובתו בעולמו ואחריתו, כמו שאמר דוד עליו השלום: אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי. ואשר איננו בוטח באלהים הוא בצער תדיר ודאגה ארוכה ואבל ועצב לא ימושו ממנו בטובה וברעה **עכ"ל**. מובן שיש בזה דרגות שונות עד כמה האדם מצליח להתחבר לבורא עולם ומאמין באמונה שלימה שכל מציאות העולם כולו תלוי ברצון השם בכל רגע מבלי לתלות אפילו דבר הכי קטן בשום גורם אין עוד מלבדו ממש וכפי דרגת החיבור כך הנהגת השם איתו, ולכן צדיקים בכוחם לפעול ולחולל ישועות שהם מחוברים לבורא יתברך תמיד.

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

מעשה עם תלמיד הרב חיים ואלוזין:

ואכן מסופר על אחד מתלמידיו של הגר"ח ואלוזין אשר שמע וידע את הסגולה אשר רבם לימד אותם לעשות בכל עת צרה, פעם נסע ברכבת והנה נטפל אליו גוי שרוצה לרצוח אותו כמובן אותו תלמיד שראה עצמו בצרה תיכף התחיל לשנן הפסוק אין עוד מלבדו ואפס זולתו בכדי להידבק בבורא עולם וכך חוזר ואמר בלחש, ואותו גוי הוציא את האקדח וניסה לירות עליו אך לא יוצא כלום מהאקדח חשב שהקדח התקלקל אבל ניסה לירות לבחוף וכן האקדח יורה ושוב מנסה לירות על היהודי ולא מצליח התייאש ועזב אותו, ואכן סיפר לרבו את הישועה הגדולה בזכות הסגולה של אין עוד מלבדו.

סיפור עם הנצי"ב בנו של הגר"ח והסגולה:

היה סוחר יהודי שהיה מסתחר בסחורות מוברחות מהמכס ובכך היה יכול להרויח הרבה יותר, והנה פעם החליטו בממשלה לאור השמועות שישנם רבים שמועלים במיסים ומברחים לעשות פשיטה בהפתעה על כל חנויות השוק ולעבור חנות חנות ולבדוק ומי שימצא סחורות מוברחות מחרימים כל רכושו וגם נתון בסכנה, ואכן הגיעו וסגרו את כל החנויות שלא יוכלו להבריח ולא נתנו רשות לאף בעל עסק לגשת לעסק שלו עד שיבדקו, והנה אותו סוחר היה לו חנות בשוק ולא ידע את נפשו הבין שכל רכושו מוחרם וגם נתון לסכנה, בצר לו הלך לנצי"ב מואלוזין וסיפר לו את הצרה שהוא נתון ממש בשעה וממש חשש פיקוח נפש, אמר לו הנצי"ב שישב אצלו ויעשה הסגולה של אביו ויתחל לומר ולשנן אין עוד מלבדו ואפס זולתו עד שיגמרו את החיפושים, וראה זה פלא אנשי השלטון עברו חנות אחר חנות הגיע שעת הצהריים וביקש האחראי לעשות הפסקה ואחר כך ימשיכו, ואכן הם עצרו בדיוק שהגיעו לחנות שלו ועשו סימן על הדלת של החנות שלו, לאחר ההפסקה כשחזרו התעורר ספק האם הדלת שעשו עליה סימן כבר בדקו או לא ולבסוף החליט האחראי להמשיך מהחנות הבאה וכך דילגו על הביקורת בחנות שלו וניצל בנס.

מעשה שהיה כעת בזמננו על סגולת אין עוד מלבדו:

שמעתי מעשה נפלא שסיפר הרב חיים זאיד שליט"א על אברך בבני ברק שהיה חיי באמונה של אין עוד מלבדו, מגדל משפחה מרובת ילדים בדוחק, והנה יום בהיר קיבל מכתב מביטוח לאומי לאחר בירורים את חייב סכום של אלפיים וחמש מאות ₪ ועליך לשלם תוך שבוע אי תשלום יגרור קנסות. הוא לא הבין איך נטפלו אליו אבל יודע שאין עם מי לדבר ומצד שני אין לו את הכסף אך כדרכו בקודש הכניס המכתב לכיסו ואומר בליבו אין עוד מלבדו ולשם יתברך הפתרונות, הלך ביום שישי לערוך קניות לשבת פונה אליו בעל המכולת היום בגלל שבת אני יתן לך אבל תדע שהכרטיסיה שלך מלאה והגיח החוב למש מאות ₪ מיום ראשון אם לא תשלם לא תוכל להמשיך לקנות, הבטיח לו שבעזרת השם ישלם החוב הקדם, ושוב כדרכו בוטח בשם ואומר בליבו אין עוד מלבדו, ביום ראשון כאשר הלך להתפלל אחרי התפילה פונה אליו אחד המכרים ואמר לו אתה יודע שהלוייתי לך שבע מאות ₪ כבר לפני שמנה חדשים ועבר זמן הפירעון ואני נצרך דחוף לכסף, השיב לו בעזרת השפ תוך כמה ימים יחזיר לו, וכדרכו למרות שהוא חיי בצמצום

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

ממילגת כולל ויודע שאין לו כסף ובדיוק הצטרפו כל הבקשות ביטוח לאומי וחוב החנות וגם החוב שבסך הכל צריך לגייס שלוש אלף ושבע מאות לפרוע החובות ואינו יודע מהיכן ישיג, אבל משנן לעצמו כדרכו אין עוד מלבדו ולו כל היכולות, בר עליו שבוע מתוח הגיע השבת התעלה וסילק כל המחשבות אך במוצאי שבת התחיל לחשוב כבר עבר שבוע וביטוח לאומי יעלו קנסות וגם אי אפשר לקנות מהמכולת ומה יעשה עם החבר שהלוח לו לא נעים לו, החליט והלך לבית כנסת פתח ההיכל וקרא את כל התהילים והתחנן לבורא עולם אתה יודע שאינו צריך לשלם שלוש אלף ושבע מאות ואין לי אך אני בטוח שאין עוד מלבדו ואתה תעזור לי, כאשר חזר בדרך ראה בבניין הסמוך מודעת אבל אחד מהמתפללים של בית הכנסת אך לא נתן דעתו לנחם אולם באותו מוצ"ש אמר בליבו כבר נגמר השבעה יעלה לנחם השעה היית מאוחרת בסביבות אחד עשרה אך למרות הכל עדיף מאשר בכלל לא לנחם ועלה לנחם באמת כבר כולם הלכו כמעט האבלים קמו וישב לנחם והלך לביתו, למחרת בתפילה פונה אליו אחד האבלים שכבר קמו וקרא לו, ואמר לו תראה האב השאיר צואה והכין שלושה מעטפות לחלק לצדקה מעטפה אחד יחלקו בשבעה והשניה בשלושים והשלישית בשנה, והוא כתב מאחרי המעטפה למי לתת את הצדקה במעטפה של השבעה כתב לתת אותה לאדם האחרון שינחם אותכם, ואכן אתמול אתה היית האחרון שניחמת אותנו ולכן המעטפה הזו עבורך איני יודע מה יש אבל זו הצואה, קיבל את המעטפה בשמחה וראה את ישועת השם פותח את המעטפה ורואה שיש בה שלוש אלף וחמש מאות ₪ מאוד שמח שהגיעה הישועה ממש אין עוד מלבדו תיכף שלים את הביטוח הלאומי וגם החוב של המכולת שיוכל לקנות מצרכים לבית ונשאר עם חמש מאות חסר לו מאתיים אך למרות זאת הלך לחברו ואמר לו שכרגע הצליח להשיג חמש מאות עוד מאתיים ישתדל בהקדם, אך החבר אמר לו שטעיתי החוב של שבע מאות היה של אחר אתה החוב שלך רק חמש מאות כך שפרעת הכל וראה שהישועה מושלמת ומדוייקת אין עוד מלבדו.

מוסר השכל:

עלה בידנו ללמוד המושג שהשם עם הצדיקים המשמעות שהם דבקים בבורא וכל חייהם יודעים שאין שום כוח בעולם בלעדי רצון השם יתברך לטוב ולמוטב ולכן מקיימים כל הזמן שויתי השם נגדי תמיד וככל שהאדם מתחבר בעומק ליבו לבורא יתברך הרי מוגן מכל צרה וגזירה רעה ומושפע בשפע של ברכה והצלחה, וזו הסגולה הגדולה המסורה בידו של כל אדם באשר הוא להתבונן ולחשוב ולהפנים בליבו שאין עוד מלבדו ואפס זולתו, כי לא שייך לעשות שום דבר בעולם בלעדי רצון השם יתברך, כך שלמרות שגופו בארץ הרי כל ההילה הרוחנית שלו קשורה בבורא יתברך בלבד וממילא הוא מוגן ומושפע בברכות עד בלי די, כאשר סיפרנו שהדבר בדוק ודווקא בתוקפה קשה זו שעומדים עלינו כל אנויבנו לכלותנו חובה על כל אחד ובפרט החיילים הנמצאים בסכנה לשנן לחזור ולומר אין עוד מלבדו ואפס זולתו ובפרט בכל רגע של סכנה ועל ידי זה ישמר וינצל מכל רע ויושפע בשפע רב של טובה

הסוד איך לזכות לישועות הצלחות וברכות

וברכה ויפלו כל אויבנו תחתנו ולא ישאר מהם שריד ופליט ממש תמחה את זכר עמלק
ונזכה לביאת גואל צדק במהרה בימנו אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

גור בארץ הזאת

עֶקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרְהָם בְּקִלֵּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרְתִּי מִצֹּתֵי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי (כו, ה)
אברהם 'שמע'. וגם 'קיים'.

- את כל התורה כולה. אפילו עירובי תבשילין.

כיצד הוא 'שמע'?

- לא ב'אוזנים' רגילות.

אברהם אבינו - השיג את השורש. את הכוונה של הכל. את התכלית של הכל.
וכך הוא הבין - מהתכלית - מה צריך לעשות, כדי להגיע לתכלית הזו. וזה היה כל התורה
כולה. וגם כל המצוות דרבנן.

ומכך שהוא 'שמע', והבין, וקיים - 'נולד' ציווי: 'גור בארץ הזאת'.

הלא כך הוא סדר הפסוקים: גור בארץ הזאת, ואהיה עמך, והרביתי את זרעך, והסיבה -
עקב אשר שמע אברהם בקולי.

- מה הקשר?

האם זה בגדר 'שכר' על כך שאברהם קיים את רצון ה' יתברך?

- יתכן; אבל נראה שיש כאן קשר עמוק יותר.

*

חסד

אברהם אבינו היה בעל חסד גדול.

היה לו 'בית תמחוי' ענק, והוא עצמו היה זה שהפעיל אותו.

חסד, זו מעלה עליונה.

- האמנם?

סיפור. מעשה שהיה.

עשו פעם תחרות בין קופים. מי יגיע ראשון אל היעד.

קוף אחד התאמץ, והגיע ראשון. ואז הוא קיבל פרס - בננה טריה.

זה שהגיע שני, היה עצוב. זה היה ניכר. אולי בגלל ההפסד בתחרות, אולי בגלל הבננה;
אין לנו ידיעה ב'הרגשים' של קופים.

מתברר, שלא רק הצופים חשו בדכאוננו של הקוף השני. גם זה הראשון, שם ליבו לכך.

וראו זה פלא. בניגוד לבני האדם שהשאירו את הקוף לשקוע בעצבותו, הקוף הראשון היה רחמן יותר: הוא חצה את הבננה שקיבל לשני חלקים, והגיש את אחד מהם לחברו העצוב...!

- זה קרה באמת!

אני הייתי מסוגל לעשות את זה? להביא חצי מהפרס שעמלתי עליו כה רבות - למתחרה שלי? מי יעמוד בזה.

אז הקוף הוא 'בעל חסד' גדול! ממש 'מה הוא אף אתה'!...
- ברור שלא.

אולי נלך צעד קדימה. בני האדם. אלו שאינם יראי ה'. יש הרבה חסד בעולם. רבים מרחמים על המסכנים והמדוכאים, ועוזרים להם לצלוח את משברי חייהם. יש אפילו כאלו שמקדישים את חייהם לחסד. לנתינה.

- האם יש בזה ערך?

התורה הקדושה, מגלה לנו שיש חסד שהוא לגמרי אסור. 'חסד הוא' (ויקרא כ, יז). אנחנו מכירים כל מיני סוגים של 'חסדים'. אלו שדואגים מאוד לילדי עזה, למשל. אז חסד לכשעצמו, יש בו חשיבות? יש ענין להתחסד עם אנשים - כי הם מסכנים, כי צריך לעזור להם?

- צריך עיון.

*

לפעול מכח השכינה

על אברהם אבינו אין שאלה כזו. הוא לא עשה חסד מהסיבות הנ"ל. אומרים חז"ל (ז"ח ח"א דף מד ע"ב): חסדו של אברהם, היה 'אספקלריא'. משהו כמו 'חלון'.

- דרכו הוא השיג - את הקדוש ברוך הוא. דרכו הוא 'ידע' אותו. התחבר אליו. דרכו, לכאורה - הוא חיבר את המלך, למלכותו; את קודשא בריך הוא לשכינה הקדושה, לארצו - ארץ הקודש.

החיבור הזה, מתרחש תמיד - אצל האדם עצמו. ה' שוכן בליבות בני ישראל, בליבו של אברהם אבינו. [הדברים יבוארו יותר בהמשך].

וכך אברהם אבינו, נעשה 'משכן' לשכינה; כך השכינה הקדושה, פועלת בו. פועלת - דרכו. ובכוחו שלו.

עם ישראל כולו, נעשה משכן לשכינה - בהר סיני.

שם ה' העניק לנו שתי 'נשיקות'. האחת - 'אנכי'. והשניה, 'לא יהיה לך'.

אומרים חז"ל: כשה' אמר 'אנכי', 'נתקעה התורה בליבם'; היינו - כל ה'מצוות עשה' נעשו חלק מהם. לא היה להם שום 'נסיון' או קושי לעשות אותם. וכשה' אמר 'לא יהיה', נעקר יצה"ר מליבם; כך כל ה'לא תעשה' - נעשו רחוקים מהם מאוד. לא היתה להם 'משיכה' אליהם כלל וכלל (עי' בכ"ז בביאורה"ג לשיה"ש א, ב).
מה שקרה, זה שה' יתברך - 'נכנס' אל תוך הלב שלהם. הוא שכן בתוכם ממש.
לא היה שם יצר רע, כי כשיש ה' בקרבנו - אין מקום ל'אל זר'; וכל התורה 'נתקעה' - כי השם עצמו היה שם.

וכך הם פעלו - מכוחו של שמו הגדול שבתוכם!

הוא פעל - דרכם!

אפשר, שכך גם היה אצל אבינו הראשון.

חסדו של אברהם, לא היה בגדר של עזרה ל'מסכנים' בעלמא.

- היה זה 'כח אחר' שפעל בו. כח עליון. כוחה של השכינה הקדושה.

זה מה שחז"ל מלמדים אותנו. אברהם 'ידע' את קודשא בריך הוא (קוב"ה הכונה בדרך כלל לשם הוי"ה). 'ידע' - הכונה 'דעת'. חיבור.

כי מידת החסד הזו, לא היתה של אברהם אבינו עצמו; היא היתה מידת חסדו של הקב"ה, 'צד ימין' שלו כביכול (עי' ז"ח שם) - שפעלה - דרך אברהם אבינו.

*

המקום של ה'

אברהם, קיים את כל התורה.

צאצאיו, לכאורה, הלכו בדרכיו.

- לא כולם: יעקב נשא שתי אחיות. עמרם נשא את דודתו.

האם הם לא הלכו בדרכי אברהם?

הם כן הלכו. ובדקדוק רב.

- אבל זה לא היה באותו ה'מקום'.

אברהם, קיים את התורה - ב'מקום' שלה. במקום בו צריך לקיים את המצוות. הם, לא קיימו אותה - במקום אחר לגמרי, בו מעיקר הדין אין חיוב לקיים את המצוות.

זה לא נגד את דרכו של אברהם.

ולכאורה - האם יש מקום למצוות התורה? הלא הן מצוותיו של בורא העולם - שהוא מלא את הכל ממש! שאין לו 'מקום' כלל וכלל!

אז האמת היא, שיש מקום כזה.

- ארץ ישראל.

והמצוות כולן - הן 'משפט אלקי הארץ'.

יש - 'אלוקי הארץ'. והמצוות, הם ה'משפט' - שלו.

- כך מצינו אצל ה'כותים'.

היה זה שנים קדימה, לאחר גלות ישראל (- עשרת השבטים. לפני גלות 'יהודה'). מלך אשור כובש את הארץ, ומעביר את ישראל מארצם. מושיב אותם ב'חלח ובחבור נהר גוזן והרי מדי' (עי' מלכים ב פי"ז).

ובמקומם, הוא מושיב את אנשי בבל, וכותא, ועוא, וחמת, וספרוים. כל אלו יושבים בארץ הקודש, במקום עם ישראל.

והם מתנהגים - כפי שהם היו רגילים ב'כותא'. הם אינם יראים את ה'.

דא עקא, שכאן - בארץ הקודש - זה לא 'עובר'. ה' שולח בהם את האריות, והם ממיתים אותם.

- 'תופעת טבע'!...

כך היו אומרים היום. אולי היו גם מגייסים את ה'יחידות המובחרות'. הרי הם 'ביחד', והם 'חזקים', והם גם 'ינצחו'. ללא ספק.

טוב, הם היו פרימיטיביים. לא חשבו על פתרונות 'מודרניים' כאלו.

- ועל מה הם כן חשבו?

- על 'משפט אלוקי הארץ'.

הם הבינו מיד, שלארץ הזו - יש 'אדון'. מישהו שהוא 'אלוקי הארץ'. והם הבינו גם, שההתנהגות שלהם - מכעיסה אותו. שהוא זה שעומד מאחורי 'תופעת הטבע' הזו.

אז המסקנה: צריך ללמוד את 'משפט אלוקי הארץ'. את הדרך שלו. את מה שהוא רוצה.

ומי יכול ללמד אותם את המשפט הזה?

- אלו שהיו שם קודם. הם 'מכירים' אותו.

וכך יהודי אחד חוזר לארץ, בתפקיד ה'מורה'. והוא מלמד את הכותים הללו את 'משפט אלוקי הארץ'.

- רק מה שהם צריכים לדעת. לא הכל.

ה'ארץ' - אינה מקום 'רגיל'!

- היא המקום שלו יתברך. הנחלה שלו. המקום בו הוא 'שוכן'.

כאן יש להקפיד על 'תנאי קבלה'. על התנהגות מתאימה למקומו של מלך מלכי המלכים.

ואגב:

יעקב, שנשא שתי אחיות - היה זה דוקא בחוץ לארץ. לאחר שהוא הגיע לארץ, נותרה מהם רק אחת. רחל, נפטרה על אם הדרך (עי' רמב"ן ויקרא יח, כה).

- בארץ ה' - משפט ה' נשמר!

*

מלכות

אברהם אבינו, היה הראשון שקיים את משפט אלקי הארץ - בארץ.
וכך, יצחק - בנו - החל את 'ישוב ארץ ישראל' (עי' העמק דבר כאן פ"ב). הוא נצטווה -
'שכון' בארץ. תשכין בה את השכינה הקדושה (עי' מדר"ר סד, ג).
אמרנו - כאן, ה' יתברך 'שוכן'. זה ה'מקום' שלו.
ננסה לבאר מעט יותר:

ל'בורא', אין 'מקום'. לא יכול להיות לו מקום. הוא מקומו של העולם כולו, ואין העולם
מקומו. הוא גם לא 'מתגלה', כי מציאות אין סופית לא יכולה להיות גלויה. אי אפשר
'לראות' דבר שהוא אינסופי במהותו. [זו סוגיא עמוקה, וקשה להאריך בה במסגרת זו].
אבל ה' רצה - להתגלות. להיות 'גלוי', לברואיו. לעמו. הוא רצה שיהיה 'חיבור' בינינו.
אז הוא התגלה - בשמו הגדול, שם הוי"ה.

שם, זה דבר מוגדר ומוגבל מעצם טבעו. הוא מורכב מהאותיות 'ה' ו' ה' בלבד. וה'אין
סוף' - מתגלה בו. לשאלה כיצד 'אין סוף' מתגלה במשהו מוגבל - קשה לענות במסגרת זו.
היה משהו שנקרא 'צמצום', שאנחנו לא מבינים את מהותו; אבל התוצאה היא - שהוא
התגלה בשמו.

והוא מתגלה - כ'מלך'.

זה כמו 'דוד המלך'. 'דוד' - היה האיש עצמו, והוא היה גם 'מלך'; אז כך גם יש 'הוי"ה' -
המלך. הוי"ה, שמתגלה - כמלך.

מידת מלכותו, נקראת - 'שכינה'. שמו יתברך, 'שוכן' בה. מתגלה דרכה.

- זה ה'ייחוד'. ייחוד קודשא בריך הוא - שמו הגדול - ושכינתיה. מידת מלכותו.

וזו המטרה של הכל. שהוא יתברך יתגלה במידת מלכותו, וימלוך. שלא יהיה 'פירוד'
חלילה בין הוי"ה - למלכותו; במילים פשוטות: שהוא יהיה מלך.

ויש כלל ב'מלכות': אין מלך - בלא עם.

אם אין מי שימליך את המלך, הוא לא יהיה מלך. אין אפשרות כזו.

הוא יכול להיות בארץ שלו, וגם למשול בה בכח הזרוע; אבל זה לא יהיה גדר של 'מלכות'.
מלכות - זה רק 'ברצון קיבלו עליהם'. צריך 'רצון' של העם, וכך המלך הופך באמת - למלך.

ואם כן, מי ש'מחבר' את המלך למלכותו - זה העם.

מלכות, חייבת גם - 'מקום'. חבל ארץ. כך זה ב'מלכותא דארעא'.

המקום, הוא ה'גוף' של המלכות. הוא ה'כלי' - ש'מכיל' אותה. שם היא יכולה לצאת
לפועל. שם היא מתבטאת. בלי ארץ - אין מלכות.

לרשת את הארץ

נשוב לאברהם אבינו. למידת החסד שלו.

אמרנו שאברהם זכה להיות 'מרכבה' למידת חסדו יתברך. היא היתה 'מורכבת' - עליו.

- היא פעלה, דרכו. היא 'התבטאה' - דרך המעשים שלו.

לזה קוראים - 'מלכות'.

מלכות, מעניקה לבעליה - המלך - אפשרויות כמעט בלתי מוגבלות. 'מלך פורץ גדר ואין מוחין בידו'.

כשהעם כולו מקבלים עליהם את מלכותו של המלך, הם מאפשרים לו לעשות ככל העולה על רוחו. כולל להשתמש בהם עצמם. בחיים שלהם.

מלכות, היא אפשרות.

אפשרות, להוציא לפועל את כל מחשבותיו - תוכניותיו - רצונותיו - של המלך.

אברהם אבינו היה הראשון שהמליך את ה' יתברך. שקיבל עליו את מלכותו. שקיבל עליו - להוציא לפועל את ה'תוכניות' של ה' יתברך. אצלו באופן אישי, זו היתה מידת חסדו יתברך.

וזה גם המשיך הלאה. יצחק, קיבל על עצמו להוציא לפועל את תוכניות ה'גבורה' של ה' יתברך; יעקב, את תוכניות ה'תפארת'. וכן הלאה. אגב, דוד המלך - קיבל את המלכות עצמה. היינו - לכאורה - כל תכנית שהיא.

אברהם - התחיל את כל זה.

וכך זרעו, יצחק, ירש את הארץ. את ה'גוף' של השכינה הקדושה, של מידת מלכותו יתברך.

עם ישראל בארץ ישראל

כך גם אנחנו, עם ישראל - בארץ ישראל.

אנחנו העם, ש'מחבר' בין המלך - למלכותו.

- וגם בין המלכות הזו, לארץ שלה. למקום בו היא יכולה להתבטא. לצאת לפועל.

- הייחוד הזה, בין קודשא בריך הוא - ושכינתיה, מתרחש - בנו! ברצון שלנו! במציאות שלנו!

ורק - כשאנחנו בארץ. במקום בו הכל 'חל'. במקום, שהוא ה'גוף' של מלכותו יתברך.

אנחנו אלו שמחברים בין 'אלוקי הארץ' - לארץ שלו.

זו הארץ - אשר 'עיני השם אלוקיך בה'. 'עיני' שמו הגדול - בה. הלא הוא יתברך 'משפילי לראות, בשמים - ובארץ'.

וה'ראיה' הזו, מביאה לשלב הבא: 'מקימי מעפר דל, מאשפות ירים אביון'.

וכשאנחנו 'רואים' את הארץ, היינו - מבינים מה 'יש' בה, אז הוא גם 'רואה'. ומתחבר. ומחבר. הוא 'מאיר' לארץ. 'וראיתיה לזכור ברית עולם' (עי' זוה"ק ח"ג, רע"מ רטו ע"א. וע"ע בתיקון"ז דף מח ע"א בדפוס וילנא, ובביאורה"ג שם).

והוא גם מקים את כולנו - יחד איתה - מהעפר. 'מעפר קומי'.

- עלינו 'לשנות את הדיסקט'. להפוך אותו לגמרי.

יש לנו 'תפקיד'.

ונכון - שהתפקיד הזה מבטיח לנו שכר רב. בגן עדן.

- אבל זה לא העיקר. ממש לא.

העיקר - זה כאן! בעולם הזה!

ודוקא - בארץ ישראל.

רק כאן יש את האפשרות הזו, 'לקבל' את מלכותו. לפעול מכוחה. לבטאות אותה, להוציא אותה אל הפועל.

בחוץ לארץ - אין לנו אלא 'שכר'. עולם הבא. שם אין 'שכינה'. שם יש רק 'ניצוצות' ממנה, כדי לקיים אותנו בגלותנו; עיקרה - כאן. כך היה מאז ומעולם, וכך גם כעת. ובמיוחד - כשרוב עם ישראל בארצו.

וה' מחכה לנו. שנפנה - אליו!

ש'נצא' לרגע מהמחשבה סביב עצמנו, וסביב גן העדן שלנו, ונחשוב עליו יתברך. שנחשוב - כיצד לבטא את רצונו, את מלכותו. את שמו הגדול.

למשל - 'מה הוא אף אתה'. שזה לא יהיה רק בגדר של ללמוד מדרכיו, אלא שה'אף אתה' יביא אותנו - אל ה'הוא' שנמצא שם, בפנים.

ש'נחיה' את העובדה, שאותו 'הוא' נכנס בנו - ומדרבן אותנו קדימה. מה הוא גומל חסדים, אף אתה תהיה כזה. היינו - הוא יפעל בך. לא שרק 'תחקה' אותו, אלא - הוא יפעל בתוכך.

ננסה לעשות - כי זה 'משפט אלוקי הארץ'; לעשות, כי כך אנחנו מתחברים אליו יתברך.

לעשות, כי כך הוא יתברך - מתחבר אלינו. פועל - דרכנו. מולך, על ידנו.

כאן, אנחנו יכולים להגיע לזה!

- למצב של 'נתקעה התורה בליבם!' של 'נעקר יצר הרע מליבם!'

ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

ספיקה של רבקה

וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם פֶּן לְמָה זֶה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדֹרֵשׁ אֶת ה'; וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי
גוֹיִם בְּבִטְנָךְ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעֵיךְ יִפְרְדוּ וְלֹאֵם מִלְאֵם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר (כה, כב-כג)

תמיהות בעניין פרשת הריונה של רבקה

לאחר שיצחק ורבקה הפצירו בתפילה לה' להיפקד בבנים נאמר "וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ
וַתֹּאמֶר אִם פֶּן לְמָה זֶה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדֹרֵשׁ אֶת ה'; וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים
מִמֵּעֵיךְ יִפְרְדוּ וְלֹאֵם מִלְאֵם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר" (פרק כה פס' כב - כג). ורבו הדקדוקים
והתמיהות בפרשה זו. ראשית מהו 'ויתרוצצו הבנים' - והרי יעקב ועשיו טרם נולדו, ואין
דרך המקרא לכנות עוברים במעי אימם בשם בנים. וכיון שהתרוצצות הבנים גרמה צער
לרבקה, לפיכך אמרה "למה זה אנכי" וביאר רש"י "מתאוה ומתפללת על הריון". ויש להבין
שהרי אין הדרך להתפלל על הריון, אלא על הבנים, וההריון הוא רק אמצעי לבנים. וביותר
תמוה מה שהקשה האור החיים "אין הדעת מסכמת עליו שתמאס הצדקת בהריונה לצד
הצער". ויש להוסיף על קושייתו, שהרי רבקה הייתה עקרה במשך עשר שנים והיאך בשביל
סבל של זמן מועט הסכימה לוותר על הבנים. עוד יש לדקדק במה שכתב רש"י "מתאוה
ומתפללת" בלשון הווה, והרי עתה כבר לא התפללה רבקה על ההריון שכן היא כבר נפקדה
והיה לרש"י לומר "התאוותי והתפללתי על ההריון".

וממשיך הכתוב "ותלך לדרוש את ה'" וביאר רש"י "שיגיד לה מה יהא בסופה". ויש להבין,
בשלמא אם רצתה ברכה שלא יהיה לה צער הריון [כפי שפירש הרמב"ן] מובן, אבל רש"י
מפרש שהלכה לדרוש את ה' מה תהא בסופה. ויש להבין מה זה יועיל לה לצער ההריון
אם תדע מה יהיה בסוף.

וכשהולכת רבקה לבית מדרשו של שם, עיקר תשובתו כלל לא עסקה בבנים שבקרבה,
אלא בעתיד שיתפתח מהם - שיצאו מהם שתי אומות ושישתעבדו זה בזה. ויש להבין
מדוע תשובתו לא התמקדה ביעקב ועשיו אלא בעתיד האומות. ועל המלים "שני גוים
בבטנך" כתב רש"י שהפסוק מרמוז לאנטונינוס ורבי. ויש להבין מה הוצרכה התורה לרמוז
כאן על אנטונינוס ורבי שהוא פרט נקודתי בקורות עם ישראל. וממשיך הכתוב "וַיִּמְלְאוּ
יָמֶיהָ לְלֵדָת וְהָיָה תוֹמָם בְּבִטְנָהּ" (פס' כד), וביאר רש"י שהפסוק בא לומר שילדתם לט'
חודשים. ויש להבין, לשם מה השמעתנו התורה את משך זמן הריונה של רבקה, דבר שלא
מצינו בשום מקום שהדגיש הכתוב עניין זה.

מעלת התפילה בזמן ההריון

ונראה לבאר פרשה זו. שהנה, מצינו בחז"ל את גודל מעלת התפילה על העובר כשהוא
במעי אמו, לא רק להשפיע עליו מבחינה גשמית (כמבואר בברכות ס א) אלא בעיקר

מבחינה רוחנית שיהיה הצדיק. וכמפורש בתיקוני זהר חדש (עמ' רל) שהנביאים זכו להיות נביאים [מכח שתי סיבות. האחת, כוונת ההורים קודם היצירה והשניה] בגלל שהתפללו עליהם בחודשי העיבור שיזכו לנבואה. ובמשנה ברורה (רל א) כתב על זמן העיבור "יוכל להתפלל שיהיה הולד זרע קיימא ויהיה עוסק במצוות ומעשים טובים". ושנינו (אבות ב ח) "רבי יהושע אשרי יולדתו" ופירש הרע"ב, שאמו גרמה לחוכמתו שהייתה מבקשת מהתלמידי חכמים שהתפללו על העובר שבמעיה שיהיה חכם.

ביאור הפרשה עפ"י היסוד הנ"ל

ונראה לומר שרבקה הסתפקה בענין זה. שודאי צער ההריון לא היה מונע ממנה את הרצון לפרי בטן, אלא שידעה רבקה את גודל מעלת התפילה בזמן ההריון והתפללה כפי יכולתה, אמנם בהגיע תחילת החודש השביעי בו ראוי כבר הולד לצאת לאוויר העולם (נדה לח ב), נסתפקה רבקה האם להתפלל לקב"ה שההריון ימשיך עוד ג' חודשים עד סוף החודש התשיעי או לא. שהנה, על דרך הכלל מצינו שהצדיקים נולדים לז' חודשים, וכפי שמצינו אצל פרץ וזרח (רש"י כה כד), וכן אצל יצחק (לדעה אחת בב"ר נג ו) וכן משה רבינו (רש"י שמות ב ג) ולא מצאנו בשום מקום רשעים שנולדו לז' חודשים [וכן מבואר בכתבי האריז"ל שהנולד לז' חודשים הוא משום שנגמר תיקונו במהירות]. ואילו הייתה רבקה בטוחה שהולד בקרבה צדיק שנגמר תיקונו לז' חודשים לא הייתה מתפללת על המשך ההריון. אלא שחששה רבקה שמא בניה יצאו רשעים כאחיה לבן [ואכן הייתה לכך השפעה, יעויין בבעל הטורים (לעיל כד כט)]. ולכן רצתה להמשיך ולהתפלל שההריון ימשיך עוד ג' חודשים בהם תתפלל שהולד יהיה צדיק. אולם ראתה רבקה ש"ויתרוצצו הבנים בקרבה" שכבר בחודש השביעי מתנהגים העוברים כבנים כלומר שעומדים הם בזכות עצמם ואין כל כך מעלה לתפילה על ולד שכבר ראוי לצאת, ועוד שיש לה צער גדול בהריון זה. ומשתי סיבות אלו הלכה לדרוש את ה' לידע האם להמשיך ולהתפלל על ההריון, שיימשך עוד ג' חודשים אם לאו.

והתשובה שקיבלה בנבואה, שאכן על בניה שבקרבה אין כל כך השפעה בתפילתה, כיון שהושלמה צורתם. אך יש להתפלל מצד אחר, שכיוון שיש שני אומות בקרבך, ובכל עובר מקופלת אומה שלימה, ועדיין לא הוקבע לגמרי כוחה של כל אומה, אלא "ושני לאומים ממעיך יפרדו", שרק לאחר לידתם יקבע באופן מוחלט כוחה של כל אומה, לכן יש משמעות לתפילותיה במיוחד בעת הזו טרם לידתם, כדי להשפיע טובה לאומות הללו.

ולאחר שנוכחה רבקה לדעת את כח ההשפעה שיש לתפילתה כל זמן שההריון קיים, התפללה על המשכו, ולכן מגלה הכתוב שהשלימה ט' חודשים כדי להתפלל שמלכות ישראל תצליח להתקיים במקביל למלכות אדום. ומטעם זה מרמו הכתוב על אנטונינוס ורבי, שזו דוגמא כיצד מלך אדום ומלך ישראל נהגו באחוזה ושלוש זה עם זה, וזה מכח תפילת רבקה שהצליחה להביא מצב כזה. ואף שלא הועילה תפילתה לכל המלכים, אך מכל מקום השפיעה על חלקם שתשרור הידידות ביניהם (קונטרס מעין גנים; אביר יוסף)

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

בעניני השעה - ראש חדש כסלו, החדש השלישי, במלחמת תשפ"ד

מלחמה, רבותי - מנצחים היום בידע

ידע - רוכשים היום בכסף,

ולמי יש יותר כסף?

כל אחד יודע...

ואיך, בכל זאת, אנחנו שורדים?

הן הן גבורותיו, הן הן נוראותיו!!!

ה - ק - ד - ו - ש

ב - ר - ו - ך

ה - ו - א

מ - צ - י - ל - נ - ו

מ - י - ד - ם

אם מישהו חושב אחרת שיקום ויגיד...

חבל, שצריכים לעבור כל כך הרבה

כדי לשים לב לדברים פשוטים שכאלה...

*

יֵשֵׁב אֱהָלִים - שְׁבִתִּי בְּבֵית ד', כָּל יְמֵי חַיִּי

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׁדָה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֵשֵׁב אֱהָלִים (כה, כז)

הנה התורה מספרת שכאשר גדלו הנערים ראו הכל את השוני שבין יעקב ועשו, שלמרות היותם אחים תאומים, אמנם לא היו תואמים ולא זהים כלל. ומה היה הבסיס לכל ההבדל שביניהם? - עֲשׂוֹ נהיה אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׁדָה, וְאִילוּ יַעֲקֹב, אִישׁ תָּם יֵשֵׁב אֱהָלִים - ובודאי זה בא ללמדינו איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, ואיזו דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. כלומר שהתורה ממליצה לנו לבחור בדרכו של יעקב אבינו, שהיה יֵשֵׁב אֱהָלִים, ובמקביל, ממליצה להתרחק מדרכו של עשו הרשע שהיה אִישׁ שָׁדָה.

לאור זאת, ננסה להתמקד בענין ישיבת האוהלים של יעקב.

והנה ברש"י פירש שהיו אלו, אהלו של שם ואהלו של עבר. האוהלים הידועים עוד מהימים שרבקה אמנו הלכה לדרוש את ה', כדי לדעת מדוע ולמה מתרוצצים הבנים בקרבה, כאשר זה מחפש לצאת לבית המדרש, והשני לבית עבודת כוכבים. ובאותם האוהלים ממש של שם ועבר, ישב אחר כך יעקב אבינו, וחפש ודרש את השם ואת תורתו, ולמד לקח מפי שם ועבר.

אמנם מדוע נכתב דווקא, **יושב אוהלים**, הלא העיקר הוא הלימוד באוהל, ולא הישיבה באהל?

ויתכן שהתורה באה בזאת ללמדינו ענין חשוב ועיקרי, כי אצל יעקב אבינו עליו השלום, האוהל הוא מקום **ישיבתו** ומנוחתו, שם באהל הוא מרגיש בנוח, כי זהו ביתו. ולא כאחיו עשו שאינו יכול לנוח לרגע, ורק את נזיד העדשים הוא מחפש שם, ועל כן מיד אחרי הלחם והנזיד, הוא קם והולך, ויוצא לציד ולשדה. והיינו שההבדל הוא לא רק במיקום, כי אם באופי ההתנהגות. אצל יעקב אבינו מקום המנוחה והמרגוע, זהו אהל התורה, שם טוב לו. וזה עצמו הוא משהו שעשו, לא יכול לסבול כלל וכלל.

ונשאלת השאלה עתה, מה יעשה אדם ויהיה **יושב אוהלים**. כי הרי עתים שהאדם מאבד חס ושלום את ההתענינות, וישיבת האוהלים עלולה להפוך אצלו למשא, וכיצד יכול הוא להבטיח את עצמו לעמוד תמיד באותה דרגה ולאהוב לשהות באהלה של תורה.

ובמסכת נדה דף ע' ע"ב, מה יעשה אדם ויחכם אמר להן ירבה **בישיבה** וימעט בסחורה אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה... מאי קא משמע לן דהא בלא הא לא סגי. כלומר, הרוצה ומבקש להחכים ירבה **בישיבה** ויבקש רחמים ממי שהחכמה שלו.

והנה ענין **הישיבה** באהל - הוא שיעשה כן מתוך מנוחת הנפש, ומתוך תחושה שזו התכלית שלו. והאמת היא שכאשר האדם הוא רוחני יותר, ההנאות שלו אף הן רוחניות, וכוחותיו אפילו הגופניים משרתים אותו בעבודת הקודש, ולא להיפך, ומי שמונח יותר בגשמיות, הרי כוחותיו גועשים בקרבו, כמו דכתיב והרשעים כים נגרש השקט לא יוכלו ויגרשו מימיו רפש וטיט. והיינו כי הרי אמרו איזהו רשע מי שיצרו שולט עליו, ומי שיצרו שולט עליו הרי הוא עבד נרצע לתאוותיו, וממילא אין לו רגע אחד של שקט נפשי, וזהו דרכו של עולם.

ואמרו אברהם זקן ו**יושב בישיבה**, וענין הישיבה הוא ענין של מנוחת הנפש. וזהו אמרם, **ירבה בישיבה**. היינו שילמד מתוך מנוחת הנפש. והיא מדתו של יעקב אבינו **יושב האוהלים**. ועדיין יש לשאול, מה יעשה אדם ויהיה **יושב אוהלים**.

והנה אם נדקדק בדברי הגמרא, **ירבה בישיבה**, משמע שמוטל עליו להרבות, והפירוש הפשוט בזה הוא, שינסה ללמוד יותר מאשר עד עתה. ויתכן לפרש שהם שני ענינים, **ירבה**, כלומר שירבה ללמוד, והשני, **בישיבה**, והיינו שהלימוד שלו יהיה מתוך ישיבה ומנוחת הנפש, ומתוך סיפוק, ובעזרת השם, כך יצליח, תוך כדי בקשת רחמים כמובן.

ובגמרא הוסיפו עוד, וימעט בסחורה, ולכאורה הכוונה היא אותה כוונה, למעט, כלומר להפחית - במה שהוא יכול - בסחורה. ואם כה יעשה, וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל פְּלָגֵי מַיִם אֲשֶׁר פָּרְיוֹ יִתֵּן בְּעֵתוֹ וְעָלְהוּ לֹא יִבּוּל וְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יִצְלִיחַ.

והנה חידוש גדול כתב בעל האור שמח בהלכות תלמוד תורה פ"א ה"ב, כי אינו דומה בחיוב תלמוד תורה, האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך, ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים, ובהמשך דבריו כתב, ובוודאי צריך להתעצם בה האדם בכל יכלתו, כי כפלה התורה הרבה פעמים ענין למודה, וצריך האדם להלהיב נפשו לשקוד על דלתותיה, כאשר הרבו לדבר בזה הספרים הקדושים.

ויתכן שגם על זה גופא יבקש רחמים לזכות להרבות בישיבה. ואנו מתפללים בכל יום ויום, ערב ובוקר וצהריים, שתרגילינו בתורתך... השיבנו אבינו לתורתך... ותן חלקינו בתורתך... והיינו שתפילתינו שנתקשר בעבותות אהבה לתלמוד תורה.

ובזה מיושב דברי הגמ' הנ"ל, דמתחילה התשובה היתה, ירבה בישיבה וימעט בסחורה, ולא אמר ויבקש רחמים, ולדברינו מיושב, שהעיקר הוא ירבה בישיבה וימעט בסחורה, אלא שבשביל לזכות לכך הוא צריך לבקש רחמים על זה גופא.

ועדיין צריך למודעי, שבקשת הרחמים נחוצה גם למי שיכול להרבות בישיבה מטבעו, והדברים עתיקים, ובאמת לעולם לא יוכל האדם לדעת אם הוא הגיע לפיסגה, ותמיד תמיד יש לבקש רחמים ממי שהחכמה שלו. והבן.

וכה התפלל אדונינו דוד המלך עליו השלום, אַחַת שְׁאֵלָתִי מֵאֵת ד' אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ - שְׁבִתִּי בְּבֵית ד' פֶּלַי יְמֵי חַיֵּי - לְחַזוֹת בְּנַעַם ד' וּלְבַקֵּר בְּהִיכָלוֹ.

*

וַיִּבְזוּ עֲשׂוּ אֶת הַבְּכָרָה... אֶת בְּכָרְתִּי לְקַח...

וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הִנֵּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלָמָּה זֶה לִּי בְּכָרָה (כה, לב)

פירש תלמיד הרמח"ל, דנמצינו למדים שעשו לא היה טיפש כל כך למכור דבר יקר וחביב, בלחם ובנוזל עדשים, בלי לנסות להשוות מחירים... אלא אדרבה היה שמח בלבו לפרוק משא כבד מעליו - ולא זו בלבד, אלא שאחיו יפרע לו גם כן על זה, ודן את עצמו כחכם, ואת יעקב אחיו ככסיל, שרוצה לטעון מה שהוא חושב שהיה טוב לפרוק, עיי"ש.

מדהים לראות שני אנשים, זה המוכר שמח להתפטר מהסחורה, ואילו הקונה שמח, ומראה אפילו כמה הוא שמח, לקבל את הסחורה הנפלאה, ורואה בה את עיסקת חייו. ושניהם הולכים במרץ לאותו יום השוק, וחייב להיות שהאחד הולך להפסיד וחבירו עומד להרויח, ולעת עתה כל אחד שוחק בלבו על חוסר ההבנה של חבירו, ואח"כ התמונה תשתנה, כאשר זה ישמח, וזה יזעק זעקה גדולה ומרה... וידוע שהשחוק האמיתי הוא השחוק האחרון.

ואם נתבונן זהו ציור ברור ומוחשי של ניסיונות החיים, שעל ידי מצגת... מתאימה, אפשר להטעות ולהראות עמוד כאילו אדם ואדם כאילו עמוד, ממש כמו שכתב בזמנו בעל המסילת ישרים.

והנה אצל עשו מצינו בהמשך שהתלונן על יעקב, ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח ועתה הנה לקח את ברכתי, ורואים שגם עשו הבין בסוף שהוא טעה, אמנם לא בטוח על מה הוא כעס כל כך, אם על עצם העסקה, או על מה שלא דרש מנה אחרונה כמשל... חו דרכם של רשעים שהמה מלאים חרטות גם מסוג זה, והיינו שמצטערים למה לא דרשו תמורה גדולה יותר, על השטויות שהם עשו... והאמת הברורה שהסיבה שלא דרשו יותר, כי פשוט התאווה לנזיד עדשים מבלבלת את דעתם המטורפת לגמרי, ולכן מרוב הלהיטות, אין להם את האפשרות לעמוד על המקח. ואולם יעקב אבינו ברצותו לפייס את אחיו ולהמתיק לו את העסקה הוסיף לו גם לחם, שלא התבקש, בנוסף לנזיד העדשים שנדרש ממנו. ובכל זאת זה לא הועיל לו ביום פקודה, ועדיין עשו התלונן על כך שהוא נעשק כאילו...

וכמה הלכות גדולות ניתן ללמוד ממעשה זה, שטרחה התורה לספר לנו בפרוטרוט.
אשרינו... אשרינו... אשרינו...

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

בדין תשלומי תיקון נזק בבית

וְכָל הַפְּאִרְת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו סְתָמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֶפֶר (כו, טו)

מכללי תשלומי נזק, שאדם המזיק משלם פחת דבר הניזוק. היינו ששמים כמה היה שווה אותו דבר לפני הנזק, וכמה שווה אחר הנזק. והמזיק משלם את ההפרש ביניהם. כאשר הבעלים מטפל בתיקון הנצרך לו. כפי שלמדו חז"ל מקרא, והמת יהיה לו, שבעלים מטפלים בנבילה.

ואיתא בראב"ד (טוען ונטען פ"ה ה"ב) כלפי דין מי שהזיק לשדה חבירו, וחפר שם בורות שיחין ומערות, שנתבאר שפטור משבועת התורה באופן שהוא מודה במקצת, כיון שאין נשבעין על הקרקעות. וכתב הראב"ד, שהוא פטור דווקא אם תבעו למלאות החפירות, אבל תבעו לשלם פחתו, הרי זה כשאר תביעות ממון. נמצא שאם תבעו למלא החפירות, יש כאן חוב לתקן הנזק עצמו. ואין דנים בשומת הפסד השדה כמה פחתה, אלא מתקנים בפועל את הנזק.

וכתב הש"ך (סי' צה ס"ק יח) וז"ל, ואע"ג דקיימא לן לקמן סימן שפז דשמין למזיק, היינו היכא דאי אפשר לתקן הנזק, אבל היכא שאפשר לתקן, מסתברא שחייב המזיק לתקן הנזק. עכ"ל.

ומיהו קשה, שהרי פעמים שתיקון הנזק עולה בדמים מרובים מאוד, יותר מדמי כל החפץ שניזוק. ולא יעלה על דעת איש לומר שהניזק ירוויח ממון הרבה מהנזק שנעשה לו, שיטול דמי תיקון הנזק, וישליך את החפץ הניזוק לאשפה. ונמצא הרוויח ממון רב. שהרי אם תיקון הנזק ערכו יותר מדמי החפץ, הניזק הרוויח הרבה. ומזיק אין דינו להעשיר את הניזק. אלא רק לשפות אותו, ליתן לו מה שהפסיד.

ויש לומר, שכל מקום שאין הדרך לתקן את הנזק. נחשב הדבר שאי אפשר לתקנו. וכגון אם תיקון הנזק יקר הרבה, באופן שאין הדרך לתקנו. הרי אף שבפועל אפשר לתקנו על ידי ממון הרבה. נחשב הדבר שאי אפשר לתקנו. כיון שאינו עומד לכך.

וכעין זה איתא בחזו"א (ב"ק סי' ו סק"ג) וז"ל ויש לעיין היכי שקלקל כותל ביתו ואי שיימינן כל הבית לא נפחת כלל כספו היכי שיימינן, ונראה דכיון דאין בית עומד למכירה אלא לתקן בדקיה, משלם מה שחברו מפסיד בהוצאות התיקון. ... ונראה דזו כוונת הראב"ד... אבל אם עשה חפירות עמוקות שאין דרך בני אדם למלאותן שיעלו ביוקר מאוד ודרך בני אדם לסבלן, אז אי אפשר לו לתבוע למלאותן אלא יכול לתבוע פחת החצר.

אמנם, בספר אבן האזל (שכירות פ"ג ה"ג ובהלכות טוען ונטען פ"ה ה"ב) כתב שדברי הראב"ד, אינם אלא באופן שדמי תיקון הנזק ערכם פחות מהפסד שומת פחת הקרקע. אך

אם תיקון החפירות עולה יותר מפחת הקרקע, המזיק פטור מלשלם על תיקון החפירות. ומכל מקום לא משמע כן בדברי הראב"ד. שהרי בעלמא אין אדם מניח קרקעו כך עם חפירות בורות שיחין ומערות. וכל אדם מתקן נזקי הקרקע שלו וממלא החפירות. והראב"ד כתב בסתמא שהמזיק חייב לתקן החפירות אם הניזק חפץ בכך. ותלה בדבר ברצונו של הניזק, ולא ברצונו של המזיק. ועל כן למעשה נראה שיש לחייב את המזיק לשלם כפי שכתבו הש"ך והחזו"א בדעת הראב"ד.

ומכל מקום, כל זה באופן שהנזק הינו באופן שיש פחת בבית, שחיסר משהו. אך אם הקלקול אינו על ידי פחת ממשי. וכגון אם לכלך את קירות הבית באופן שצריך לשכור פועלים לצבעם. י"א שאם הוא בשוגג, הרי הוא פטור מלשלם, דהוי גרמא. (ואם היה מזיד, חייב מדינא דגרמי) וכן כתבו הש"ך (סי' שפו סק"ז) והקצה"ח (סי' שסג סק"ד). ומכל מקום לדעת החזו"א חייב, וכן משמע בנתה"מ. ואין כאן המקום להאריך בדיני גרמא.

*

חינוך הקטנים - ללא בחירה

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים, וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֵב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֲהָלִים (כה, כז)

וכתב רש"י, כל זמן שהיו קטנים לא היו ניכרים במעשיהם, ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם. כיוון שנעשו בני שלש עשרה שנה, זה פירש לבתי מדרשות, וזה פירש לעבודה זרה. וידועים דברי הרש"ר הירש זצ"ל שביאר את דברי חז"ל אלו, שהתורה רמזה שהייתה טעות בחינוכו של עשו, שחינכוהו באותה צורה של יעקב, ולא דקדקו מה טיבם. כי אם היו מדקדקים בהבדלי התכונות שבין יעקב לעשו, היו בוודאי מקיימים בו חנוך לנער על פי דרכו, והיו מגדלים אותו בצורה המתאימה לו, כדי שגם כשיהיה בן 13 ימשיך לעבוד את ה' בדרכו שלו.

וללא דבריו אפ"ל שיש בדברי חז"ל אלו שבח על יכולת חינוכו של יצחק.

משום שיש הבדל תהומי בין החינוך שלפני גיל 13, לחינוך שאחרי. שהרי כל זמן שהוא אינו בר דעת אין לו יכולת החלטה, והוא אינו בוחר בין טוב לרע, אלא פועל עפ"י התכונות הטבעיות באופן אוטומטי. ולכן אם אנחנו נחנך אותו ונוביל אותו לעשות דברים טובים, זה ייצור לו הכרח להתנהג כך, אם בגלל הרצון לזכות בפרס, או בגלל הפחד מהעונש. הצד השווה שבהם הוא שהרצון הטבעי כרגע מוביל אותו ללמוד ולקיים.

אך לאחר בר מצווה הוא מקבל דעת, כלומר יכולת החלטה ובחירה. והוא יכול להתגבר על הטבעים ולבחור בטוב ולקדש את עצמו (ואת העולם), או לבחור ברע ולטמא את עצמו. ואף ביעקב ועשו, כל עוד הם לא הגיעו לכלל דעת, יצחק אבינו חנך אותם כראוי, והם היו שניהם הולכים לבית הספר (כמ"ש במד"ר ס"ג, י'), עד שהגיעה שעת הבחירה, ושם ראו הכל את ההבדלים שנוצרו ביניהם.

ועפ"י מיושבת שאלת המפרשים, שהלא נאמר לעיל (פסוק כ"ג) "ושני לאומים ממעריך ייפרדו" ופרש"י מן המעיים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו. ויותר מכך אפי' בתוך המעיים

כבר היה זה מתאווה לצאת בבתי כנסיות וזה מתאווה לצאת בבתי ע"ז, ומדוע כתב רש"י שעד גיל י"ג הם לא היו ניכרים?

ולהנ"ל יבואר, שכל זה אינו על ידי בחירה, אלא שזה היה טבעו של עשו, ועד י"ג שנה ראו רק שטבעו של עשו הוא להתאוות לרע, וטבעו של יעקב הוא לרצות להיטיב. אך לשניהם יש בחירה חופשית, ויתכן היה שבעל התכונות הטובות יתעצל ויתהפך לרע, ובעל התכונות הרעות יתגבר עליהם ויהפוך אותם לטוב. ואת זה אף אחד לא יכול היה לדעת לפני גיל 13.

ולכן אין אדם מדקדק בהן כל זמן שהם קטנים משום שאין הבדלים ביניהם אלא ההבדל הוא בתכונות ולא בבחירה.

אך לאחר י"ג שנה עשו בחר ברע ופרש לע"ז, ויעקב בחר בטוב ופירש לבתי מדרשות. ומאז והלאה נפערה תהום ביניהם.

והוסיף לי אאמו"ר דלכך כתוב בחז"ל אין זרעו של עשו נופל אלא ביד זרעו של דוד. משום שדוד נולד אדמוני כתכונתו של עשו, ואעפ"כ הפך את תכונותיו לטוב. יבוא הוא, ויוכיח את עשו שהשתמש בתכונותיו לרע, במהרה בימינו אמן.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח

וַיֵּלֶךְ עֲשׂוֹ אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל ... אַחֹת נְבוֹיֹת ... לוֹ לְאִשָּׁה (כח, ט)
וברש"י שם "ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת
ישמעאל משיעדה לעשו קודם נשואיה והשיאה נביות אחיה וכו' נמצא יעקב כשמת
ישמעאל בן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה".

והנה בתורה לא הוזכר כלל שלמד יעקב אבינו י"ד שנים בישיבת עבר, ואנו ילפינן דבר
זה רק מפסוק הנ"ל אודות הנישואין של עשו הרשע עם בת ישמעאל, ובספר דברי ישראל
מהרה"ק ממאדזיץ זי"ע הביא בשם זקנו הרה"ק ר' יחזקאל מקוזמיר זי"ע שתמה למה רמזה
התורה הק' דבר קדוש זה אודות יעקב אבינו דוקא בפסוק שמייירי בזיווג של עשו הרשע,
ולמה לא רמזה התורה לדבר זה בפסוק אחר ולא בפסוק זה המדבר מנישואין של אדם
רשע.

למה עשו רצה לישא בת ישמעאל

ואמר הרה"ק מקוזמיר שהענין הוא כך, כי עשו לקח את בת ישמעאל בן אברהם כדי
להתגבר בזה על יעקב אבינו ע"ה, כי בהיחוס היו שניהם שוים בני יצחק ורבקה ונכדי
אברהם אבינו ע"ה, לכן היתה עצת עשו ליקח את מחלח בת ישמעאל בן אברהם לו לאשה
ועל ידי זה יהיה לו כח חדש מאברהם אבינו ע"ה כי אשתו כגופו, ויהיה לו כח היחוס של
אברהם אבינו ע"ה משני צדדים, ובכח זה של אברהם אבינו ע"ה שיהיה לו יותר משיש
ליעקב על ידי זה יתגבר עליו.

והיה יעקב אבינו ע"ה מתיירא מזה, מה עשה, התחכם ואמר הלא עיקר כחו של אברהם
היה על ידי שלמד תורה, הנני אלך ואתדבק בשורש שורשו של אברהם הנו בתורה
הקדושה שלמד שהיא קדמה לעולם ועולה על כל היחוסים. ועל כן נרמז זאת אצל הזיווג
הזה כי זה הוא שגרם לו זאת שנטמן בבית עבר ללמוד תורה כאמור. וזהו מה שאמרו
במדרש פרשת דברים (דברים רבה א, יט) 'פנו לכם צפונה' (דברים ב, ג) אם מבקש
להתגרות בכם הצפינו עצמיכם וכו' ברחו לתורה עי"ש הנו כי התורה היא שורש השרשים
כנ"ל. עכ"ל הדברי ישראל.

כבידות הגלות עשו וישמעאל ביחד

וכדבריו מובא גם בספר מהר"י עה"ת מהרה"ק ר' יהושע מבעלזא זי"ע שהוסיף עוד תבלין
ליסוד זה, וכתב הסבר נפלא הנוגע לנו מאוד בימים אלו. משידוך זה של עשו הרשע עם בת
ישמעאל נעשה כבידות הגלות וכדאיתא ברש"י (זכריה ה, יא) וז"ל "ראיתי במדרש תלים
שד' מלכיות הללו ששעבדו בישראל כפולות היו, בבל וכשדים, מדי ופרס, אנטיוכס ומוקדון,
אדום וישמעאל".

ועשו ידע גם כן מזה על כן התחכם רשע זה וילך אל ישמעאל מיד להתחבר ביחד להיות ח"ו להם שליטה בגלות הזו, וזו כונת המדרש רבה (פרשה סז) עה"פ וירא עשו כי רעות בנות כנען וילך עשו אל ישמעאל, ר' יודן בשם ר' אייבו אמר (משלי יב) בפשע שפתים מוקש רע ממרד שמרדו עשו וישמעאל בהקב"ה על ידי שנתחברו יחדיו כדי להצר לישראל. ומיד כשעשו הרשע התחבר עם ישמעאל, עשה יעקב אבינו הכנה בשבילנו שנוכל להנצל מהם, והלך וטמן את עצמו בישיבת שם עבר ועבר י"ד שנים, ע"כ דברי הרה"ק מבעלזא.

ודברין אלו נחוצים לנו לדעת בימים אלו שהתגברה תוקף הגלות רח"ל, ושומעים איך שאדום וישמעאל הולכים שלובי יד ביחד, והגויים בכל קצוי תבל תומכים בישמעאל ועושים הפגנות אדירות כדי לעודדם.

ויסוד זה גם מובא בילקוט ראובינו (פר' סוף פר' כי תצא) בשם ספר עמק המלך שישמעאל הם עם הדומה לחמור ועשו נמשל לשור (ראה ישעיה לד, ז), וכותב הילקוט ראובינו "ולכן עשו נשא בת ישמעאל ונזדווג שור וחמור ויצא מכח שניהם עמלק, וזה סוד שצוה הקב"ה לא תחרוש בשור וחמור יחדיו".

ויש להוסיף עוד על דבריהם שחז"ל אמרו (סנהדרין צח:): "מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים", (וראה מה שכתב באור החיים הק' בראשית מט, יא עה"פ כבס ביין סותה) ולכן כשיעקב אבינו ראה איך שעשו הרשע וישמעאל מתחברים יחדיו וזהו תוקף הגלות, הלך וטמן את עצמו בישיבה ולימד לדורות הבאים שזהו העצה להינצל מחבלי משיח.

במה התכווין יעקב ויהי לי שור וחמור

ובספר נחלת דוד (דרשות, דרוש ה אות עד) מהגאון ר' דוד טעביל ממינסק זי"ע הוסיף עוד בזה וז"ל "בחינת עשו הוא מהשמאל ולכך הוא מכונה בשם שור שהוא מהשמאל, ובחינת ישמעאל הוא מהימין ומכונה בשם חמור, וכפי אשר קדמו אמרינו בזה כי השור והחמור המה במדרגת הימין והשמאל ולזה הלך עשו ויקח את מחלת בת ישמעאל' בכדי לחבר ב' הקליפות.

ובזה כביר מצאה ידו להתגבר על יעקב, וזהו אמיתת טעם מצות לא תחרוש בשור וחמור יחד דברים בכדי שלא לחבר את שתי אלה הקליפות ויחריבו את העולם וכו' ועשו בלקחו את מחלת בת ישמעאל חשב בזה להתגבר על יעקב ולהאבידו מן העולם, ולזה השיב לו יעקב ע"י המלאכים ששלח לו "ויהי לי שור וחמור" ובאתה ע"ז אמיתת דרשת חז"ל במדרש (בראשית רבה פר' עה) שור זה משוח מלחמה שנאמר (דברים לג) 'בכור שורו הדר לו' וחמור זה משיח בן דוד שנאמר בו (זכריה ט) עני ורוכב על החמור" עיי"ש עוד.

ישים עצמו על תורה כשור לעול וכחמור למשאו

ובבאר משה מהרה"ק מאוזרוב זי"ע (פר' חיי שרה עמ' תקפ"ה) כתב דברי נפלא דחז"ל אמרו בגמ' ע"ז (ה:): "אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה מאי דכתיב (ישעיה לב, ח) 'אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור' אשריהם ישראל בזמן שעוסקין בתורה

ובגמילות חסדים יצרם מסור בידם ואין הם מסורים ביד יצרם שנאמר 'אשריכם זורעי על כל מים', ואין זריעה אלא צדקה שנאמר 'זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד', ואין מים אלא תורה שנאמר 'הוי כל צמא לכו למים משלחי רגל השור והחמור' תנא דבי אליהו לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאוי".

הרי שכדי לנצח כח עשו וישמעאל שהם משולים לשור וחמור צריכים לתורה וגמילות חסדים, ולפיכך נגד עשו שהוא גבורה דסט"א קיימת העצה של עסק התורה היינו תורה שבע"פ, ואילו כנגד ישמעאל חסד דסט"א חייבים לאחוז במדת החסד שבקדושה גמילות חסדים, ולכן אמרו שכדי לניצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים ע"כ מדברי הבאר משה.

להיות נטמן בתורה שקוע כולו בתורה

וכדי להתגבר על התחברות של עשו וישמעאל צריך לשום את עצמו "כשור לעול וכחמור למשאוי", ובזה מבואר לשון רש"י שכתב שיעקב אבינו היה "נטמן" בישיבה ולא כתב שהיה "לומד" בישיבה, ולשון זה נובע מגמ' מגילה (יז.) דאיתא שם "תניא היה יעקב בבית עבר מוטמן ארבע עשרה שנה", וצריכים להבין למה לא כתב הגמרא שיעקב אבינו למד שם י"ד שנים ומהו הלשון שהיה מוטמן שם.

ונראה לומר ע"פ מה שצוו חז"ל במדרש משלי (פרשה כ) "בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן אתך. אמר הקב"ה לישראל על הר סיני, אם זכיתם להצפין ולקבל תורת ולעשותה, אני מציל אתכם משלש פורעניות, ממלחמת גוג ומגוג, מחבלו של משיח מדינה של גיהנם. ומצותי תצפן אתך, אם זכיתם להצפין תורתני אני משביע אתכם מטוב הצפון לעתיד לבא שנאמר (תהלים לא, כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. אמר הקב"ה, אני מודיע לאומות העולם לעתיד לבא אותה הטובה שאני מטיב לכם על מנת שתקשיבו לדברי תורה. דכתיב, להקשיב לחכמה אונך וגו' כי אם לבינה תקרא":

וכן היא לשון המדרש רבה הנ"ל שהביא הדברי ישראל "פנו לכם צפונה" (דברים ב, ג) אם מבקש להתגרות בכם הצפינו עצמיכם וכו' ברחו לתורה", הרי שאין מספיק רק ללמוד תורה אלא דצריך להצפין ולהטמין את עצמו בתורה להיות שקוע בתורה ואז יזכה להינצל מתוקף הגלות שהוא ממלחמת גוג ומגוג, מחבלו של משיח מדינה של גיהנם. וכן עשה יעקב אבינו וכמ"ש חז"ל שבי"ד שנים שהיה בישיבה לא ישן בלילה דהיה שקוע לגמרי במשנתו.

איך שגדולי ישראל למדו בעת מלחמה

וכן היו עושים גדולי ישראל, שגם בעת צער ומלחמה היו לנין בעומקה של הלכה וכך העיד רבינו הש"ך על עצמו וז"ל (חומ"מ ס' ג ס'א) "בשעה שכתבתי דברי הנ"ל לא היה לפני הספר כסף משנה כי זה למדתי בברחי מן מלחמות הרקים ועתה עיינתי בספר כסף משנה וראיתי שהרגיש שם בקושיא שהקשיתי לעיל".

וכן מסופר מאדמו"ר הזקן מסאדיגורא זי"ע שישב בכלא רוסי במשך ט"ו חדשים ואחר זמן רב קיבל חותנו הרה"ק הבית אהרן מקרלין זי"ע רשות לבקרו בתפיסה, ושאלו איך הוא

מרגיש בשבתו בכלא, והשיב לו אדמוה"ז מסאדיגורא "מה לי הכא מה לי התם, השי"ת הוא מלא כל הארץ כבודו". וסיפרו החסידים שבמשך זמן ישיבתו במאסר עבר גם ארבעה פעמים על ד' חלקי שולחן ערוך.

ובהקדמת הגאון מטשעביץ זצ"ל לחלק ב' מספרו דובב מישרים הוא כותב "לחיבת הדברים שנתחדשו לי בימי גלותי בהיותי מטולטל נע ונד בימי המלחמה במדברות ויערות מחוסר ספרים, הנני קובע להם מדור בפני עצמו, ומודה אני להשי"ת שהוציא ממסגר נפשי וזכיתי לעלות לארצנו הקדושה".

ובספר נתיבות הקודש (דרושים עמ' קמ"ה) מהגאון ר' אברהם ישראל משה סלומן זצ"ל אב"ד חרקוב ביאר על דרך זה הגמרא סנהדרין הנ"ל "מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים", שבדוקא כתב הגמרא "יעסוק בתורה" ולא כתב "ילמוד תורה" שהוא על דרך הט"ז באו"ח (ס' מז, א) דמשו"ה אנו מברכין בכל יום "לעסוק" בדברי תורה ולא מברכין "ללמוד תורה" משום "שעיקר מעלת עוסקים בתורה דוקא דרך טורח ויגיעה, ואל זה כווננו בברכה לעסוק בדברי תורה".

כשתעורר מלחמה צריכים לומר חילוק ופלפול בגמרא

ובספר תולדות אהרן (פר' ויקהל) מהרה"ק ר' אהרן מזיטאמיר זי"ע כותב שבשעת קבלת התורה נמסרו כל העולמות לשלטון התורה הקדושה וכל העולמות מתנהגים אך ורק לפי התורה הקדושה, והוא ממשיך בדברין הנוגעים לנו מאוד כעת וז"ל:

"כמו ששמעתי מאדוני מ"ו הגאון החסיד המפורסם מו"ה לוי יצחק זל"ה אב"ד דק"ק ברדיטשוב כשרואים שמתעורר מלחמה בעולם צריכים לומר חילוק בגמרא, כי כל מה שיש בעולם הכל הוא בתורה שהיא חיות כל העולמות, ולכך כשרואים מלחמה בעולם בוודאי כבר נעשה צירופים בתורה, ולכך צריך לומר חילוק ופלפול בגמרא ולהפך כל זאת, וזה הכח נתן לנו משה רבינו שכמו שאנו לומדים הפירוש בגמרא כך צריכים כל העולמות להתנהג את עצמן, הן עולמות עליונים הן עולם התחתון":

והנה דברי הרה"ק מברדיטשוב צריכים ביאור, דמה כוונתו שבעת מלחמה צריכים לומר דוקא איזה חילוק ופלפול בגמרא, ולמה אין מספיק מצות תלמוד תורה לגרוס ולהבין דברי הגמרא, אלא שצריך להוסיף לומר איזה חילוק ופלפול.

ויש לבאר הדברים בהקדם כמה פסוקים בספר יהושע, דכאשר בני ישראל נכנסו לארץ ישראל הלכו ועברו ממקום למקום וכבשו כל המקומות והערים בארץ יהודה, והפסוקים מזכירים שמות כל הערים שכבשו, והיו במספר מאה ואחד עשרה ערים, עד שבאו לעיר הנקרא דביר, ואותה עיר לא הצליחו לכבוש אותה ולא היו יכולים להתגבר על הגוים שהיו בתוכה. וכתוב בספר יהושע (פרק טו) "ויעל משם אל יושב דביר ושם דביר לפני קרית ספר. ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה, ונתתי לו את עכסה בתי לאשה. וילכדה עתניאל בן קנז אחי כלב, ויתן לו את עכסה בתו לאשה".

איך אנו יכולים לכבוש ערי ישראל

ובספר ערבי נחל (פר' שלח דרוש ב) שאל כמה קושיות על מעשה זה וז"ל: "וקשה למה בכל מקום שהלכו לא היה כבוד להם לכבוש, ודביר היה כבוד להם עד שהוצרך כלב לומר אשר יכה כו'. ותו ושם דביר לפנים קרית ספר, מאי נפקא מינה איך שמה היה מתחלה, ותו אשר יכה את קרית ספר הוי ליה למימר אשר יכה את דביר כי למה יזכור שמה הראשון. ותו אשר יכה ולכדה כפל לשון ורז"ל אמרו (תמורה טז.) "קרית ספר אלו שלש מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה והחזירן עתניאל מפלפולו", (ומביא רש"י בפירושו על הפסוק ביהושע שם) וזה תמוה יותר שבאו רז"ל להוציא קרא לגמרי מפשטיה.

ושמעתי חכם אחד שאמר כי הענין כך הוא כי מה שכבשו ישראל את הארץ שלא כדרך הטבע, היינו לפי שהתורה היא דפוס העולם ובתורה נברא העולם, וארץ ישראל הוא אדוק בתורה וכל חלק ממנה חיותה הוא מחלק תורה המתיחס אליה, וכאשר קבלו ישראל התורה וקיימוה, נמצא כל חיות ארץ ישראל היה בידם, לזאת כבשוה בלי עמל ויגיעה.

והנה נודע כי שם כל דבר הוא החיות והפנימיות של אותו דבר כי נפש חיה הוא שמו, וזהו שאמר הכתוב כי כשהגיעו אל יושבי דביר ושם דביר לפנים דייקא ר"ל שם של דביר החיות והפנימיות שלו הוא קרית ספר ואמרו רז"ל אלו שלש מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה שזהו היה החיות של אותו המחוז, ממילא בהגיעם לשם תשש כוחם ולא יכלו לכבוש בהיות לא היה בידם החיות של אותו המחוז. לכן אמר כלב אשר יכה את קרית ספר דהיינו שיחזיר ההלכות מפלפולו וממילא ולכדה שילכד העיר אח"כ, ונתתי לו כו' וילכדה עתניאל כו' כמאמר רז"ל שהחזירן מפלפולו ואז לכד המחוז ההוא עד כאן דברי החכם ושפתים ישק".

ובדבריו יש לתרץ תמיהת תוס' במס' תענית (ד.) דאיתא בגמ' שם "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן וכו' ואלו הן אליעזר עבד אברהם, ושאל בן קיש, ויפתח הגלעדי, אליעזר עבד אברהם דכתיב והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כרך וגו' יכול אפילו חיגרת אפילו סומא, השיבו כהוגן ונודמנה לו רבקה. שאל בן קיש דכתיב והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו יכול אפילו עבד אפילו ממזר השיבו כהוגן ונודמן לו דוד וכו'.

והקשו התוס' שם (ד"ה שלשה) "ואם תאמר אמאי לא חשיב כלב בן יפונה שאמר אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה אמאי לא פריך כמו הכא יכול ממזר או עבד" וכו'.

ולפי דברי הערבי נחל מיושב, דכשאמר כלב "אשר יכה את קרית ספר ולכדה" לא היה כוונתו שיבוא איזה איש גבור וילכוד העיר בכח מלחמה, דזה כבר השתדלו כל הגבורים ולא יכלו, וראו והרגישו שיש כאן איזה חסרון רוחני שמונע אותם מללכוד העיר, ולכן אמר כלב "אשר יכה את קרית ספר" כלומר מי שיודע איך להחזיר בפלפולו השלש מאות הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה רבינו וזה יאפשר להם ללכוד העיר, לאיש זה אתן את בתי. וידע כלב דמי שהוא עבד או ממזר אינו במדריגה שידע להחזיר בפלפולו שלש מאות הלכות

אלו שנשתכחו מכל ישראל. ועתניאל בן קנו על ידי פלפולו החזיר השלש מאות הלכות שנשתכחו, ואחרי כן היו בני ישראל יכולים לכבוש קרית ספר בלי עמל ויגיעה כנ"ל.

ובזה מבואר דברי הרה"ק מברדיטשוב שבעת מלחמה צריך "לומר חילוק ולפלפל בגמרא", שכמו שעתניאל בן קנו הצליח לכבוש את קרית ספר על ידי שהחזיר השלש מאות הלכות בפלפולו, כמו כן מי שעוסק בפלפול התורה שמבין איך לחלק בין סברא ישרה וסברא פסולה, ולקרב יסוד שהוא נכון ולרחק ולדחות טענה שאינה צודקת, על ידי זה הוא נותן כח לבני ישראל לדחות האויבים ולהפך הכל לטובה.

כח חידושי תורה לנצח במלחמה

וכך כתוב בשירת דבורה (שופטים ה, ח) "יבחר אלקים, חדשים אז לחם שערים מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל", וראה במפרשים שם פירושים שונים איך להסביר פסוק זה, ובמלבי"ם ועוד מפרשים ביארו דר"ל שבעת כבישת יריחו יצאו ארבעים אלף מישראל לכבוש את יריחו, ועכשיו הוצרכו לבקש מהשי"ת לבחור לוחמים חדשים שימנה חיילים חדשים.

ואמרו חז"ל בתנא דבי אליהו (סוף פר' י) "כל מי שמתחדש דברי תורה על פיו דומה כמי שמשמיעין אותו מן השמים, ואומר לו כך אמר הקב"ה בני בנה לי בית המדרש ששכר הגדול שיש לי באוצרי שלך הוא ובשבילך אני מציל את ישראל שנאמר אח"כ יבחר אלקים, חדשים אז לחם שערים מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל". מכאן אמרו ארבעים אלפים מישראל שנתקבצו יחד ויצאו למלחמה ויש ביניהם זוג אחר תלמידי חכמים, דומה להם כאלו אחזו מגן ותריס וחרב פיפיות בידם, לכך נאמר מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל".

וכתב על זה בספר כלי יקר לרבי שמואל לאנידו (שופטים ה, ח) וז"ל "ואומר יבחר האלוקים חדשים שהשי"ת בוחר בדברים מחודשים של דברי תורה ושכר גדול למחדשם, וישראל ארבעים אלף שיצאו ונתקבצו למלחמה זו ונצחו בזכות אלו העוסקים בתורה ומחדשים, ועליהם נשענם כאילו יש בידם מגן ורומח". ובישועות יעקב על התנא דבי אליהו שם הוסיף וערבים עלי דבריו ושמחתי עליהם כעל כל הון.

והרה"ק מאזורוב בספר באר משה (שופטים שם) גם הביא דברי התנא דבי אליהו וכתב עוד "וזהו מה שאמרו (מכות י). על הכתוב (תהלים קכב ב) 'עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שערי ירושלים שהיו עוסקים בתורה.

הרי שאמר שהיו עוסקים בתורה והיינו לפלפל ולחדש בה וכמו שכתב הט"ז שזוהי הברכה לעסוק בדברי תורה כעסק שנושאים ונותנים בו. ויובן בזה כוונת אמרם (ברכות ח.) על הכתוב (תהלים פז): 'אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב', אוהב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות. ולכאורה מהי ההגדרה שערים המצוינים בהלכה שהם חביבים יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, ולפי הנ"ל מבואר דהיינו שערים עסק וחדושי תורה המצוינים בהלכה והמה חביבים יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות שלומדים פשוט בלי חדושי תורה". עכ"ל הרה"ק מאזורוב.

ובזה יש לפרש כפשוטו דברי הפסוק הנ"ל בספר שופטים "חדשים אז לחם שערים מגן אם יראה ורומח", שהפסוק הזכיר שני מיני כלי מלחמה "מגן" ו"רומח", ור"ל שכדי לנצח במלחמה צריכים ללחום עם שני מיני כלי מלחמה, מגן ורומח, והא בלא הא לא סגי. א"א לנצח במלחמה רק עם המגן שתכלית המגן היא רק להגן מחיצי האויב אבל במגן א"א לכבוש האויב, דלזה צריכים רומח, אבל גם א"א לנצח במלחמה רק בכח הרומח כל זמן שאין לו הגנת המגן.

וכן היא בתורה שיש בה שני חלקים, לימוד התורה פשוט בלי חידושי תורה היא כמו המגן שמגני ומצלי מהאויבים, אולם כדי לכבוש את האויב צריכים עסק וחידושי תורה שהם נמשלים לרומח ועל ידי עסק וחידושי תורה יכולים לכבוש האויב וכדברי הרה"ק מברדיטשוב הנ"ל.

ובספר אגרא דכלה (ריש פר' בראשית) כתב "על ידי עסק התורה יכול האדם לפעול חדשות בכל העולמות על ידי הצרופים שעושה בדברי התורה ובתפלה, ותוכל להתבונן מעט קט מה שהקפיד הש"י על משה יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל (במדבר כ יב), היינו שאמר לו ודברתם אל הסלע (שם כ ח) ודרשו רז"ל במדרשם (ילקו"ש במדבר רמז תשס"ג) שנה עליו פרק אחד, כי על ידי עסק התורה יכולים לפעול חדשות בלא שום מעשה, והיה בזה קידוש השם גדול מאוד, הבן הדבר":

לימוד סדר נזיקין היא שמירה מהמזיקין

והנה זה עכשיו סיימו כלל ישראל סדר נשים במסגרת דף יומי והתחילו ללמוד סדר נזיקין, וידועים דברי הס"ק מרוזין זי"ע שאמר על שש בניו הק' שהם כנגד ששה סדרי משנה, ואמר שבנו הרביעי הרה"ק ר' מנחם נחום משעפינעשט זי"ע (יומא דהילולא דיליה י"ד כסלו) הוא נגד סדר נזיקין שמתחילה עם ארבעה אבות נזיקין, ובכוחו לעמוד נגדם ולנצחם.

ואין דברי הס"ק מרוזין נאמרים ונוגעים רק לבנו הקדוש, די"ל דבזעיר אנפין יסוד זה שייך לכל אחד ואחד בישראל, דכאשר אנו לומדים סדר נזיקין ניתן גם לנו הכח על ידי לימוד התורה לעמוד נגד הנזיקין ולנצחם וכדאיתא בגמרא שבת (לא.) על הפסוק (ישעיה לג, ו) והיה אמונת עתיך חוסן ישועות וגו', "אמונת זה סדר זרעים עתיך זה סדר מועד, חוסן זה סדר נשים, ישועות זה סדר נזיקין, חכמת זה סדר קדשים, ודעת זה סדר טהרות", וביאר שם המהרש"א "וישועות זה סדר נזיקין על פי מה שאמרו בריש פ"ק דבבא קמא דנזקי דארעא ד' אבות רומזים על נזקי שמים ד', דבעי רחמי להושיע אותנו ולהצילנו מהם":

ובכמה ספרים הביאו לשון דרשות חתם סופר שכתב כי אף אם נגזרו גזרות מן שמיא ח"ו של נזיקין ופורענות על האדם, ונזיקין אלו צריכים לצאת לפועל על פי תוקפם, מכל מקום על ידי לימוד זה שאנו לומדים סדרי הלכות נזיקין בזה אנו יוצאים ידי חובתינו, וממילא באה ישועה לאדם ולעולם כולו והוא שקראו ורמזו לזה חז"ל הקדושים ברמז הרומז ישועות זה סדר נזיקין, והיינו שכדי להגיע לישועה ילמד סדר נזיקין ויפטר מהכי מכל צרה וצוקה נזק ומחלה אם נגזרו ח"ו על האדם לא יבוא ולא יהיה עכ"ל.

ובסיום פתיחתו לסדר נזיקין החתם סופר כותב בזה"ל: "ובכן יעזרנו אלקים על דבר כבוד שמו הגדול ויצילני מכל מיני נזיקין מסיקין ומציקין ומעיקין ונשא כוס הישועות כנבואות הנבאות ולא נראה ברעות ונשמע בשורות טובות נחמות וישועות אמן".

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס שלהבת התורה, מחשבת שלמה, מחיית עמלק

שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא

וַיִּשְׁאַלוּ אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אַחֲתֵי הִיא פִּי יָרָא לְאִמֵּר אֲשֶׁתִּי פֶּן יִהְרָגְנִי אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם
עַל רִבְקָה פִּי טוֹבַת מְרֵאָה הִיא ... וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵךְ הִנֵּה אֲשֶׁתְּךָ הִיא וְאֵיךְ
אָמַרְתָּ אַחֲתֵי הִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק פִּי אָמַרְתִּי פֶּן אָמוֹת עָלֶיָּהּ (כו, ז-ט)

בתשובת הרמ"א (תשובה ב') הובא בטו"ז (יו"ד סי' קפ"ה סק"ב) נשאל באיש ואשה שאמרו
שהיא טמאה נדה אם מותרין לשמש בינם לבין עצמן, שילדה שלושה ילדים בחודש השמיני
וחששו מעין הרע ורצו להסתיר את הריונה, והביא שם מהא דיצחק שימש עם אשתו
ואע"ג שאמר אחותי היא (ושויה אנפשיה חתיכה דאיסורא), וע"כ משום שהיתה לו
אמתלא טובה פן אמות עליה.

וקשיא לי הראיה שהביא הרמ"א מיצחק אבינו, דמניין לן דאצל יצחק איכא דינא דשויה
אנפשיה חתיכה דאיסורא, דהשאלה שנשאל הרמ"א באיש ואשה שאמרה טמאה אני, הרי
יכול להיות מציאות שנטמאה, ושפיר שייך לומר שויה אנפשיה איסורא, וכן בכל מקומות
שבש"ס דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא איירי ביכול להיות כזה מציאות, "האומר פתח
פתוח מצאתי - נאמן לאוסרה עליו" (כתובת ט ע"א), יכול להיות מציאות של פתח פתוח,
אמרה אשת איש אני וחזרה ואמרה פנויה אני אינה נאמנת (ואם נתנה אמתלא לדבריה
נאמנת, כתובת כ"ב ע"א), יכול להיות מציאות שהיא אשת איש, האומר לאשה קדשתיך,
והיא אומרת לא קדשתני - היא מותרת בקרוביו והוא אסור בקרובותיה (קידושין ס"ה ע"א),
יכול להיות מציאות שהאיש קידש אשה זו.

אבל אצל יצחק אבינו לא יכול להיות מציאות שרבקה היא אחותו, ואיך שייך לאסור
עליו דבר שאינו יכול להיות במציאות, משל למה הדבר דומה לישראל שמשויה אנפשיה
להיות כהן ואסור לו להיטמא למתים, וכי שייך לשויה אנפשיה דבר שאינו שייך במציאות.

טעם האיסור "שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא" משום נדר או משום הודאת בעל דין.

ויש לתרץ, דהנה טעם האיסור כאשר שויה אנפשיה, המהר"י באסן (סוף סימן פ' ד"ה
"אמנם ב' החקירות") מסתפק האם הטעם הוא מצד כעין נדר שהאדם אסר על עצמו, ואף
שעל נדר ניתן להישאל וכאן לא, שמא החמירו כאן ותיקנו שלא יועיל להישאל כמו בנדרי
שמשון, או שהטעם הוא מצד הודאת בעל דין, וכמו שאדם נאמן לחייב את עצמו בדיני
ממונות, כך נאמן לחייב ולאסור על עצמו בדיני איסורים, השאלה שהובאה לפני המהר"י
באסן הייתה חרש שטען שראה שאשתו זינתה, ולאחר זמן חזר בו מדבריו ורצה להמשיך
לחיות עימה.

המהר"י באסן דן שם בדינים והיתרים נוספים, ולגבי דין שויה אנפשיה הוא דן כאמור
מה היסוד והטעם לכך שדבריו מחייבים אותו ואינו יכול לחזור בו, וכתב ששני הטעמים

הנוכרים לכאורה אינם נוהגים בחרש ולכן יש להתיר לו, משום שגם נדרו של חרש אינו נדר וגם הודאתו אינה הודאה, ומכל מקום הוא סיים דבריו שלמעשה אין לסמוך על טעמים אלו ולהתיר, כי איננו יכולים לבדות טעמים מלבנו ולסמוך על כך ולקבוע על פיהם הלכה, שמא הטעם הוא אחר שאינה ידועה לנו.

השיטה מקובצת (כתובות ט ע"א ד"ה נאמן) כותב לגבי שויה אנפשיה "כיון דאתי לבי דינא וקאמר דהרי היא אסורה עליו ואינו חפץ בה הרי היא נאסרה עליו, ואף על גב דהיא מותרת לו מדינא הוה ליה כאוסר עליו דבר המותר", משמע מלשונו שאין זה דין של נאמנות אלא כעין נדר שהוא אסר עליו דבר המותר, כך מוכח גם מהמשך דבריו שם, הגמרא שואלת מה החידוש בדברי רבי אלעזר ומבאר הגמ' דקס"ד שאינה נאסרת עליו משום שהבעל לא בקיא ויתכן שטועה באבחנה אם פתחה פתוח, ולכן יש חידוש בדברי רבי אלעזר שהיא נאסרת, בפשטות פירוש המסקנה הוא שרבי אלעזר חידש שהוא כן בקיא ולכן נאסרת, אולם השיטה מקובצת מפרש שהמסקנה היא שנאסרת למרות שאינו בקיא, הסבר זה מבואר רק אם יסוד הדין אינו מצד נאמנות, אלא כעין נדר, וכדברי השיטה מקובצת לעיל, שהרי הוא כאוסר דבר המותר.

הקצות (סי' לד סק"ד, ד"ה "ומקצת שכתבו") מביא שהמהרי"ט (ח"א סימן י"ט) דחה את הדרך של נדר, משום שאם זה היה הטעם הייתה צריכה להיות יכולה להישאל, ומבאר הקצות שטעם האיסור הוא משום הודאת בעל דין, שהואיל והאמינה התורה לכל אדם על עצמו, אם כן נאמן על עצמו בין בממון בין באיסור.

קבלת חומרות שלא מן הדין.

נפק"מ אם טעם האיסור הוא משום נדר או משום הודאת בעל דין, השולחן ערוך בהלכות שחיטה (יו"ד א, יא) הביא תשובת הרא"ש (כלל ז סעיף א) שאם קהל הטילו חרם שרק טבח מסויים ישחוט ולא טבח אחר, ובא אחר ושחט שחיטתו אסורה, הש"ך (ס"ק ל"ח) כותב שמשמע מדברי הרא"ש שהאיסור קיים גם אם הקהל לא הטילו חרם, אלא רק החליטו ששחיטת האחרים פסולה, והגר"א מבאר שהאיסור הוא משום שהציבור שם שוויהו חתיכה דאיסורא על עצמם.

במקרה זה לא שייך לאסור מטעם נאמנות, שהרי הציבור לא יודע וגם לא טען ששחיטת האחר פסולה, מדייק מכך הגרי"ד סולוביצ'יק (שיעורי הרב, סימן י"א) שלדעת הגר"א דין שוויהו אינו מבוסס על נאמנות אלא כעין נדר, ולפיכך גם כאן שייך איסור זה, כי הואיל וקיבלו על עצמם והחליטו לאסור על עצמם דבר המותר יש לכך תוקף.

מבואר דהגם שהטבח השני יכול להיות איש כשר וירא שמים ושחט כהלכתו בהדור גמור, מ"מ אם הקהל החליטו שרק טבח מסויים ישחוט, הרי דשחיטתו של הטבח השני פסולה, הגם דבמציאות הוא שחיטה כשירה, מ"מ הקהל יכול מטעם נדר לשוויהו אנפשיהו איסורא.

יודע בעצמו ששיקר.

וכן כתב החתם סופר (יו"ד סימן קפה) דנפק"מ האם איסורא מטעם נדר או מטעם הודאת בעל דין, לגבי מקרה שיודע ששיקר, אם החיוב הוא מטעם נדר אז גם אם יודע ששיקר הוא מחוייב (אפילו לעצמו בסתר), אך אם החיוב הוא מטעם הודאה אז אם הוא יודע ששיקר הוא מותר כלפי עצמו, ואמנם אחרים לא יודעים ולכן אסור לדוגמא לאשה להינשא לו אם כך יוצא לפי דבריו, אך בדבר הנוגע רק לעצמו (או שגם האיש וגם האשה יודעים את האמת) הוא יוכל לעשות בסתר (בגלוי לא, כי בית דין יכפוהו הואיל ולדבריו אסור לו), החתם סופר מוסיף שיתכן שלמעשה יהיה אסור לו, כי אולי יש לומר על כך את ההלכה שכל גזירה שגזרו חז"ל משום מראית עין אסור אפילו בחדרי חדרים, אך מכל מקום מעיקר הדין ודאי מותרים.

ולפי זה יש לבאר את תשובת הרמ"א שדייק ממעשה דיצחק שאמר אחותי היא ושויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, והקשינו דלכאורה לא שייך שויה אנפשיה אם לא שייך במציאות, ורבקה לא שייך במציאות שהיא תהיה אחותו, ומאי שייך לומר שויה חתיכה דאיסורא, אמנם לפי הצד דטעם האיסור הוא משום נדר וכמו שכתב החת"ס דהגם שיודע ששקר הוא אם הטעם הוא משום נדר שפיר שייך לאסור על עצמו, כמו שנדרים חידשה תורה דאדם יכול לאסור על עצמו איסורים אף מה שהתורה לא אסרה, הכא נמי יכול אדם ליצור איסור לעצמו.

אבל להצד דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא משום הודאת בעל דין היא צ"ב דלא שייך לומר אצל יצחק אבינו שיאסר עליו את רבקה משום אחותו, שהרי במציאות היא לא אחותו.

הוחזקה כאחותו.

ויש ליישב גם להצד דטעם האיסור משום הודאת בעל דין, דרבקה נאסרה על יצחק משום שהוחזקה כאחותו, כמבואר בשו"ע (אבה"ז סי' י"ט ס"א) "מי שהוחזק בשאר בשר מלקין וחונקין וסוקלין ע"פ חזקה זו", והיינו שאדם שהוחזק שאשה פלונית היא אחותו הרי הוא נסקל ונהרג ולוקה על פי חזקה זו.

ובסעיף ב' (שו"ע שם), "איש ואשה שבאו ממדינת הים, היא אומרת זה בעלי והוא אומר זו אשתי, אם הוחזקו בעיר ל' יום שהיא אשתו הורגין עליה", ובחלקת מחוקק (שם סק"ד) כתב דלאוסרה על בעלה לא בעי כולי האי, דמיד דהודו שהוא אישה והיא אשתו שוינהו

^ל אמנם עי' נודע ביהודה (תניינא אה"ע סוף סימן כג, במילים "ומה שרצה לחדש") שדחה הצד שהאיסור הוא מטעם נדר, ולא שייך מטעם נדר לאסור דבר שאינו במציאות, הנודע ביהודה הקשה שם על השואל דס"ל שהוא מטעם נדר, וכתב על כך "הנה במחילה מכבודו ראיתיו מתוך פלפולו שהוא גבר בגוברין בחריפות ובקיאיות גם בשכל צח וישר מה ראה לשטות זה", הוא הקשה שאין כאן שום לשון נדר או שבועה, "וכי אם יאמר אחד ביום שני בשבת שהיום שבת יהא אסור במלאכה מטעם נדר", והוסיף שאם נאמר כן יהיה קשה כיצד אמר רבי עקיבא לרבי יהושע שילך אצל רבן גמליאל ביום הכיפורים שחל להיות לפי חשבוננו הרי רבי יהושע שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא מטעם נדר, אלא ודאי שטעם הדין הוא שהאדם נאמן על עצמו.

נפשה חתיכה דאיסורא אם זנתה בעדים לאסרה על בעלה זה, ורק לעניין שילקו אלו שהוחזקו בשאר בשר בעי ל' יום.

יצחק אבינו אמר לאנשי המקום "אחותי היא" וכתוב "ויהי כי ארכו לו שם הימים וכו'", הרי שהוחזק שרבקה היא אחותו, וא"כ נאסרה עליו.

האם מועיל אמתלה כשעשתה מעשה.

כתב הטור (יו"ד סי' קפ"ה סק"ג) אשה שאמרה טמאה אני וחזרה ואמרה טהורה אני אינה נאמנת, ואם נתנה אמתלה לדבריה שמה שאמרה טמאה אני מפני שלא היה בה כח נאמנת, והביא דברי הרמב"ן שאם הוחזקה נדה בשכנותיה ואח"כ אומרת טהורה אני, אפילו נותנת אמתלה לדבריה שאומרת לא לבשתי בגדים אלו אלא כדי שלא תטרידיני עכשיו כי לא הייתה בריאה אינה נאמנת, וביאר הטור דרוצה לומר כיון שראיננה לובשת בגדי נדותה, הוי כאילו ראינו שראתה, שאז אינה נאמנת לומר לא ראיתי.

ותמה הטור וכי עדיף הוחזקה בשכנותיה מכשאומרת בפירוש טמאה אני שנאמנת ע"י אמתלה, והניח בצ"ע, והב"י הביא שהרשב"א הרגיש בקושיא זו ותירץ דמשום בושות או אונס מקרי ואמרי טמאה אני, אבל לעשות מעשה ללבוש בגדי נדותה אינה לובשת רק אם היא באמת טמאה, ולפיכך כל שחזרה ואמרה לא נטמאתי הרי היא כמכחשת מה שאמרה ואינה נאמנת.

אמנם הב"י (סי' א') הביא מהרשב"ץ שטבח שעשה סימן בראש הכבש כדי שיהיו סבורין שהוא טרפה ואח"כ אמר דכשרה היא, ולא עשה הסימן אלא כדי שלא יקחנה ותשאר לו נאמן באמתלה זו, הרי דאף בעשה מעשה היא נאמנת באמתלה, ותירץ הב"ח דהתם לא היה אפשר בענין אחר, אבל כאן היה אפשר באמירה.

הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל (טהרת הבית עמוד קע) הביא אחרונים שיש לחלק בין לבשה בגדי נידות שהוא דבר גנאי ולא כל כמינה לעשות אלא אם כן הדבר אמת, מה שאין כן בשוחט שאין בעשיית המעשה עניין של גנאי, וכיוצא בזה בתורת השלמים שם שתירץ שבנידה אינה נאמנת כי היא משיאה שם רע לבעלה כשחוזרת בה ולכן אינה נאמנת.

ביאר מעשה דיצחק "ויאמר אחותי היא".

והנה יצחק אבינו אמר על רבקה שהיא אחותו ובני העיר הוחזקו אותה לאחותו, ולכאורה למה לא נאסרה עליו, אלא כמבואר דאם עשה מעשה ולא היה אפשר בעניין אחר כמבואר בפסוקים, "כי ירא לאמור אשתי פן יהרגוני אנשי המקום על רבקה כי טובת מראה היא" הרי איכא אמתלא ומותרת עליו, וכן להסבר האחרונים דאם עשתה מעשה שאין בו גנאי אינה נאסרת, אם כן יצחק שנהג ברבקה כאחותו הרי לא עשה מעשה שיש בו גנאי ולא נאסרה עליו. לא

לא ויש לבאר עוד למה רבקה לא נאסרה על יצחק, דע"י בשושנת העמקים לפמ"ג (כלל טז) שכתב דגם אם קיימו האבות כל התורה, אבל איסורי דרבנן לא קיימו, ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרצ"ו) נראה שמסתפק בזה, שכתב על הא דנשא

להצלחת נישואי בתי עב"ג הרב המופלג יצחק אהרן ברנשטיין ני"ו שהזיווג יעלה יפה
ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

להצלחת אירוסי בתי עב"ג הרב המופלג צדוק ענגל ני"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד,
דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל : לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל

לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל : לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

יעקב שתי אחיות, היינו משום שנתגיירו ומן התורה מותר אדם לישא שתי אחיות גיורות, ורבנן גזרו שלא ישא שתי
אחיות.

וכן החיד"א (פתח עינים חולין פ"א) נסתפק בזה גבי הקושיא איך אכל יצחק משחיטת עשו דהוה מומר, וכתב דאפשר
דגזירות דרבנן שעתידים לגזור לא קיים, ושאני עירוב תבשילין דהוה מצוה לכבוד שבת ויו"ט.

והנה האיסור של שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא כתב החק"ר לב (יו"ד סי' ב') שהוא איסור דאורייתא, אבל המהר"י
באסאן זצ"ל מסתפק בזה, ואי נימא דהאיסור הוא רק מדרבנן מיושב שפיר דלא נאסרה רבקה על יצחק משום ששויא
אנפשיה איסורא כיון דלא קיום איסורי דרבנן.

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

העופות השמנים במדבר עזה

וַיִּזְרַע יִצְחָק פְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּמְצָא בְּשָׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה' (כו, יב)

א. כתב רש"י "בארץ ההיא - אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה, כארץ שבעה גויים".

ונתחדש בדבריו חידוש גדול, שיש חילוק בין ארץ פלישתים לשאר ארץ ישראל, וארץ פלישתים פחותה בדרגתה משאר הארץ.

ויש לעיין אם מצינו יסוד זה במקומות נוספים.

ב. ולכאורה ניתן להביא ראיה מדברי הגמ' בכתובות (קי עמוד ב) "ת"ר לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה, שנא' לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה, אלא לומר לך, כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים. וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים, אלא לומר לך כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים". ומה שאמר דוד "כי גרשוני וכו'" נאמר בספר שמואל (א', פרק כו' פי"ט), כאשר ברח דוד מפני שאול. ובאותה שעה עדיין היה בארץ יהודה, אבל לאחר מכן (שם, פרק כז' פ"א) ברח דוד אל ארץ פלישתים. וא"כ, מבואר לכאורה שארץ פלישתים נקראת כחו"ל לעומת א"י עצמה.

אמנם נראה שאי"ז נכון כלל, ואף אם נאמר שעדיף לגור בכרמיאל וכדו', שהיא מארץ שבעת הגויים, מאשר לגור באשדוד שהיא מארץ פלישתים, מ"מ מעולם לא שמענו שהגר באשדוד או באשקלון נחשב כאילו דר בחו"ל, וכמי שאין לו אלוה.

ונראה שדווקא באותה תקופה הייתה ארץ פלישתים נחשבת כחו"ל, כיון שעדיין לא נכבשה. ורק בימי מלכות דוד נכבשה על ידו, כמבואר בספר שמואל (ב', פרק ח' פ"א) "ויהי אחרי כן ויך דוד את פלישתים ויכניעם ויקח דוד את מתג האמה מיד פלישתים". וכתב הרד"ק: ויש בו מדרש בברייתא דרבי אליעזר פר' שלשים וששה כשבא אבימלך ליצחק ואמר לו ראה ראינו כי היה ה' עמך וגו' אמרו יודעים אנו שעתיד הקדוש ברוך הוא ליתן לך ולזרעך את כל הארצות האלה כרות עמנו ברית שבועה שאין זרעך יורש את ארץ פלשתים וכת עמהם ברית שבועה מה עשה יצחק כרת אמה אחת ממתג החמור שהיה רוכב עליו ונתן להם שיהיה בידם אות ברית שבועה וכשמלך דוד רצה לבא בארץ פלשתים ולא היה יכול מכח אות הברית משבועת יצחק עד שלקח מהם אות הברית שנ' ויקח דוד את מתג האמה מיד פלשתים ואחר כך לקח ארץ פלשתים.

ג. אמנם לכאורה מצאנו קרוב ליסוד זה בדברי המהרש"א בשבת (קמה עמוד ב), דז"ל הגמ' שם "יתיב רבי חייא בר אבא ורבי אסי קמיה דרבי יוחנן, ויתיב רבי יוחנן וקא מנמנמ. אמר ליה רבי חייא בר אבא לרבי אסי: מפני מה עופות שבבבל שמנים, אמר ליה: כלך למדבר עזה ואראך שמנים מהן וכו'. איתער בהו רבי יוחנן, אמר להו: דרדקי, לא כך אמרתי לכם אמר לחכמה אחתי את, אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אומר, ואם לאו - לא תאמרהו. אמרו ליה: ולימא לן מר איזה מהן. מפני מה עופות שבבבל שמנים - מפני שלא גלו, שנאמר שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ובגולה לא הלך. והכא מנלן דגלו - דתניא, רבי יהודה אומר: חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה, שנאמר על ההרים אשא בכי ונהי וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו. בהמ"ה בגימטריא חמשין ותרתינן הוו". והתמיהה מתבקשת, לדברי רבי יוחנן שהעופות בארץ ישראל אינם שמנים כיון שגלו, מדוע במדבר עזה העופות שמנים, הלא עזה היא בכלל ארץ ישראל. וכתב המהרש"א "ולמאי דמסיק טעמא משום דגלו מא"י נ"ב שנה צ"ל דמדבר עזה גם שהיא ג"כ מא"י לא גלו העופות ממנה שהיא מארץ פלשתים מכלל א"י וק"ל".

ולכאורה נראה שכוונת דבריו היא כנראה בדברי רש"י כאן, שאף שארץ פלשתים (שבה נמצא מדבר עזה) היא מכלל ארץ ישראל, מ"מ אינה כעיקר ארץ ישראל ממש.

אמנם, היעב"ץ (שם) כתב ביישוב קושיא זו באופן אחר, שאף שהייתה עזה בכלל כיבוש ישראל, מ"מ אח"כ חזרה עזה לפלשתים ולא התיישבו בה ישראל בכלל כל ימי הבית הראשון, ולכן לא נגזרה גזירת הגלות על העוף והבהמה יותר מעל יושבי הארץ ההיא, שלא היו בכלל גזירת הגלות. ויש שרצו לפרש גם את כוונת המהרש"א כך. ואם נאמר כך, אין ראייה מדבריו לנידון דידן. וצריך עוד עיון ובקיאות בענין זה.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

ועלו מושעים בהר ציון

הציד והצידה | התמימות וההסתפקות | השדה והאהל | מהדאגות אל השלוח
| המפלט - להתעלות בהר ציון

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יוֹשֵׁב אֱהָלִים: (כה, כז)
בפסוק שלפנינו יש שני תיאורים על עשו ושני תיאורים על יעקב, ונראה שהם מקבילים
זה לעומת זה, כלומר, יש 'איש ציד' ויש 'איש תם', והם שני הפכים, ציד אינו תם, ותם
אינו ציד, וכמו כן יש 'איש שדה' ויש 'יושב אהלים' והם גם כן שני הפכים, 'איש שדה'
הינו מישהו הפתוח כלפי העולם הרחב, ו'יושב אהלים' מסתגר בתוך עולמו שלו.
ובעזרת ה' נעיין בשורשי התיבות הללו, כדי להעמיק יותר בחילוקי האופי וההנהגה
ההפוכים והקיצוניים הללו.

'צוד'

השורש 'צוד' משמש את הענין של צידת חיות ועופות, וכן את המצודות שהם הכלים
המסייעים לכך, ומשמש גם לענין של 'צידה לדרך', וצריך להבין את הקשר ביניהם.
ונראה שהנה יש עופות ובהמות ביתיים (בלשון המשנה 'בייתות', ביצה מ, ב), והם אינם
מחוסרות צידה, מזומנות לאדם לשחטם ולאכלם, אך יש עופות וחיות בר, מדבריות, חיות
לעצמן, וכדי להשיג אותם צריך לעסוק ב'צידה', והסיבה הפשוטה שאדם מתעסק עם צידה
היא כי רוצה להרוויח בשר בחינם... כלומר, אדם מוכן להוציא הוצאות לצורך מחיתו,
מוכן לשלם כסף בעבור בשר הנצרך לו, אבל יש צרכים לא הכרחיים, אפשר לחיות
בלעדיהם, הם כמו מותרות, וקשה לאדם להוציא כסף כדי לקנותם, אבל אם יוכל להשיג
אותם בחנם, למה לא, שיהא... והיוצא ל'צוד' מחפש רווחים שכאלו, שהרי יודע שיתכן
שיטרח הרבה זמן ולא יתפוס כלום, ובכל זאת אינו הולך לעסוק בזמן הזה באיזה משהו
שיתן לו להרוויח כסף ואשר יוכל לקנות בו את מאכלו, אלא מוכן להמר על הזמן, שיתכן
שלא ישיג כלום, אך יתכן שישגיג רווח מיוחד ומהנה... ויש כזה טבע בעולם, שאדם מוכן
לעסוק בהימורים, כמו הקונים כרטיסי הגרלה, שיתכן שיפסידו ויתכן שירוויחו רווח גדול,
וכאשר ההימורים הללו הם בצורה של רווח עצמי מתוך הפסד אחרים, יש בזה נדון
בהלכה, אבל כאשר אף אחד לא מפסיד אין בזה איסור, ואדרבא התורה הטביעה באדם
נטיה לרווחים כאלו, והתורה אומרת 'כי יצוד ציד חיה או עוף' ומבואר בחז"ל (רש"י ויקרא
יז, יג, ובאורך בחולין פד, א) שלפני שירדה חולשה לעולם, התורה המליצה לאכול בשר
רק מתוך הטבע הזה, כלומר, רק כאשר אדם מוכן להשקיע בעבור זה התעסקות של צידה.

ועלו מושעים בהר ציון

ולפי זה נראה שיש 'מזון לדרך' ויש 'צידה לדרך', שכאשר אדם לוקח עמו כמות מזון הנחוצה לו למשך הזמן שיהא בדרך, זהו 'מזון לדרך', והענין של 'צידה' הוא שאדם חושש שמא תתארך הדרך ויצטרך לאכול יותר, או שמא ישעמם לו בדרך והשעמום יעורר בו רעבון, ולכן רוצה להרגיש שיש לו אוכל בהרחבה והרווחה יותר מהצורך, מוכן להשקיע זמן להכין כמה סנדוויצים שאינו יודע מתי יאכל אותם, זהו ענין של 'צידה', מכין לעצמו מזון לא הכרחי, כדי להרגיש הרחבה ופתיחות.

ובקיצור, 'צידה' היא השקעה נרגשת להרגיש הרווחה, ו'ציד' הוא השקעה להרוויח, ובשניהם יתכן שישאר רק עם ההשקעה...

ו'איש יודע ציד' הוא בר מזל שכזה, שבדרך כלל מצליח להרוויח... ועיין ברש"י שהציד של עשו היה גם בענין של 'צד אביו באמרי פיו', ושל 'צד נשים' (רש"י כו, לד), והכל משתייך לענין הנזכר, שאדם משקיע בדיבורים שיתכן שיתנו להרוויח כבוד או אהדה, או שמשקיע בדיבורים של פיתוי או פעולות הכשלת אחרים והכל כדי להשיג רווחים...

תם

כבר כתבנו על שורש 'תמים' (וירא וישלח תשפ"ג), והנוגע לעניננו כאן הוא שהענין של 'תם' הוא הפוך מ'צייד', כי הצייד מחפש מותרות בעתיד ומוכן כעת לדאוג ולטרוח כדי שאולי תהא לו הרווחה בעתיד, אדם שעסוק עם חשבונות כאלו, אינו תמים, החיים שלו נעשים חיים מלאי חשבונות, כי כאשר עושה טובה למישהו הרי זה מפני שבעתיד ההוא יחזיר לי טובה ותהא לי הרווחה, כל החיים שלו הם במרדף להגיע לעתיד יותר טוב, מבזבז את שלוות ההוה כדי שאולי העתיד יהא וורוד יותר, חיים כאלו יש בהם מחסור בהוה, ולפעמים זוכה למציאות ויתרונות של משהו שאינו נחוץ לו, הרי זה כבעל מום שיתכן שחסר לו משהו בגוף או שיש לו איזה יבלת מיותרת...

על החילוק הזה בין יעקב לעשו ידענו גם מזה שיעקב אמר 'יש לי כל', ועשו אמר 'יש לי רב', ומפרש רש"י שיעקב אמר שיש לו כדי צרכו, ועשו אמר שיש לו יותר מצורכו, וזהו החילוק, יעקב אינו מבקש יותר מהצורך, אינו משקיע ואינו דואג בעבור זה, לא מוכן להפסיד משהו בעבור יתרון שכזה, ואילו עשו כל החיים מלווים במתח הזה, על חרבך תחיה, חי חיי דאגות, מתכנן את המלחמות העתידיות, מבזבז כסף על נשק כי אולי יזכה לעושר וכבוד גדול בזכות המלחמות הללו...

שדה

בפרשת משפטים (תשפ"ג), כתבנו ש'שדה' הוא שטח לא בנוי המשוייך למישהו, לפעמים משוייך לבעליו לצורך זריעה, ולפעמים משוייך לאיזה מדינה, כמו שמצינו 'שדה ארם', 'שדי מואב', אולם כאן לפנינו רואים את עשו כ'איש שדה', דהיינו, לא השדה שייך לו, אלא הוא שייך לשדה, כל מקום פתוח ולא מוגדר זהו מקומו, והסיבה פשוטה כי במרחבים הפתוחים שם יש המון ציד והמון מציאות, והרי כדי להתרגש כלפי המציאות הללו צריך את ההקדמה של עין רואה ולב חומד, ולכן צריכים שטחים פתוחים שיש לעינים מה למצוא ולחמוד שם.

יושב אהלים

על שורש 'אהל' ביארנו (ויקרא תשפ"ב) שהוא מקום צנוע ומסתיר מצד אחד, אך לעומת זאת הוא מאד קרוב לחוצות, אפשר להרגיש בחוץ את הנעשה בפנים, והגר באהל הוא במצב שאינו מתנתק ומתבודד מהסביבה, כי אילו היה חפץ בכך היה יכול לשבת בבית או לחיות במערה, אלא רצונו להשתהות בסביבה שמצוי בה, רוצה להשיג כאן את הטוב שיש פה, או להשפיע מטובו שלו, אבל רוצה עדיין להישאר עם עצמו, לא להתערב ולהתבלבל עם הסביבה, אך הנה יש מישהו הדר באהל או נוסע עם אהל, וזה יכול להיות משהו זמני ביותר, אבל 'יושב אהל' נראה כמישהו שהמצב הזה טוב לו, אינו מחפש משהו אחר, טוב לו עם ההתבודדות שלו, אלא שבכל זאת מצוי באהל, כי כמו שאדם יושב מזומן במהירות לקום ולעשות משהו, כך גם הוא מזומן לצאת ולפעול משהו בסביבה, אם יהא צורך...

והנה ידוע ש'אהלי יעקב' הללו היו 'אהלי שם ועבר', וכבר מצינו שהיה לשם אוהלים ככתוב 'יפת אלקים ליפת וישכון באהלי שם', ורואים שהישיבות בימים ההם היו באוהלים, כנראה רצו להתבודד בתורה ועבודה, אבל לא רצו להיסתתר מהעולם, רצו שירגישו בהם כלפי חוץ, שה' יסתקרנו ויבואו ללמוד על החיים הללו, וכמו שאכן מצינו שיעקב כאשר יצא מבאר שבע היה מצב של - פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, השפיע מהודו וזיוו והדרו על כל הסביבה, בצורה זו המשיך את עבודת האבות הקדושים.

והנה ראינו לעיל למה ה'יודע ציד' זקוק להיות 'איש שדה', שזה מפני שלב חומד צריך קודם 'עין רואה', וכעת עלינו להבין למה 'איש תם' זקוק להיות 'יושב אהלים', וההסבר פשוט, כי הרוצה לשמור על עיניו, לא להכיר ולא לדעת על כל המותרות, ולא לעורר דאגות עתידיות, זקוק הוא לשמור על העינים שלא יהיו בשטח פתוח, צריך להסתיר אותם בתוך 'אהל' -

ואז, העינים הללו לא מחפשים מציאות למטה, אלא מחפשים מציאות בהשגת אלקות בדיעת התורה, העין רואה את טל השמים מעל, והלב חומד כלפי מעלה, הסובבים בחוץ מרגישים שיש פה משהו קדוש, מקום השייך לעליונים, מקום שבאים אליו לדרוש את ה', לשמוע את הקולות המגיעים מלמעלה.

סיכום

זהו הרעיון שיש לנו לומר בפסוק זה, לכאורה רעיון פשוט וידוע, אבל יש כאן הדגשה מסוימת, דהיינו, רואים שמצד אחד יש חיים של דאגות וחשבונות מוחצנות ומלחמות [בקיצור 'פוליטיקה'], ומצד אחד יש חיים שלווים שקטים ללא כל העומס הזה, היה אפשר לחשוב שהבחירה ביניהם תלויה בטבע האדם או בשאיפותיו, ורומז לנו הפסוק שיש גם בזה בחירה חופשית, תלוי היכן מחליטים להעמיד את העיניים, אם כלפי השדה הפתוח או כלפי רוח הקודש המופיעה בתוך אהלים המסתירים את העולם הפתוח... לא הדאגות רודפות אחר האדם, אלא הוא הרודף אחריהם, אם מביט עליהם חושב עליהם - יפגוש אותם, ואם יחפש את האמונה את זכרון הבורא, ימצא את ה' רועי לא אחסר!

המלחמה עם הפלשתים

והנה רואים בפרשה שהאבות הקדושים הסתובבו בארץ פלשתים, בבאר שבע, הוכיחו אותם על העינים הפתוחות והחמדות שלהם, על 'כי אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני...', והם עשו עצמם כצדיקים וכמבקשי שלום, כמבואר בפרשה באריכות בסיפור עם הבארות, וגם כאשר באו לעשות שלום עם יצחק 'כי ראו ראינו כי היה אלקים עמך' כאילו שהם מחפשים להיות קרובים לאלקים...

והנה היום לא ברור אם הם פלשתים או ישמעאלים [או עמלק היושב בארץ הנגב], מגדירים עצמם כפלשתים ומתייחסים כישמעאלים, כאילו שהם נציגים של האמונה בה', כנראה כחלק מזה שעושים עצמם כצדיקים אימצו לעצמם את החזות של ישמעאל...

ורואים שיעקב אבינו לא היה לו ענין לחנך את עשו, אדרבא התרחקו זה מזה, ויעקב לא הסכים למצב של 'אלכה לנגדך', אלא 'ילך נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי עד אשר אבוא אל אדוני שעירה', אבל להאיר את האמונה לפלשתים זה כן היה עבודה של האבות ושל יעקב אבינו וצריך להבין מה הענין בזה.

ואולי עשו אף שעשה עצמו צדיק אבל הוא ידע היטב את האמת... אולם הפלשתים הללו בקטנות שכלם יכולים לסבור שהם צדיקים ויראי אלקים, היה צריך להאיר להם שיראו כיצד נראים עבדי ה' באמת.

וכאשר יש כיום מלחמה בין ישראל לפלשתים, עיקר המלחמה הזו היא להיות 'יושב אהלים' להאיר לארץ שהשלווה של ימות המשיח אינה מגיעה מכלי מלחמה דאגניים, ובודאי לא דרך כלי משחית המביאים את הדאגות ואינם נלחמים, אלא דרך המבט כלפי מעלה, כלפי ההשגחה העליונה, הזכירה שה' הוא בעל מלחמות, והוא יגאלנו ויושיענו, להיות תמים תהיה עם ה' אלקיך.

והנה בספר דניאל פרק יא מתואר מלחמה גדולה בין מלך הצפון ומלך הנגב, ובפסוק מ"ה שם נאמר: וַיֵּטַע [מלך הצפון] אֶהְלִי אֶפְדָּנוּ בֵּין יָמִים לְהָר צְבִי קֹדֶשׁ וּבָא עַד קְצוֹ וַאֲיֵן עוֹזֵר לוֹ, והיינו שמלך הצפון יטע את אהליו עד סמוך להר צבי קודש, אבל לא יהא עוזר לו לעלות במעלה ההר... ובהמשך נאמר שם שתהיה עת צרה גדול ויהיו מישראל נמלטים [כל הכתוב בספר], וְרַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל אֲדַמֶּת עֲפָר יִקְיִצוּ אֶלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֶלֶּה לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם... ולכאורה לא מבואר בפסוקים כיצד תסתיים המלחמה של מלך הצפון, אלא נראה מהפסוקים שהוא יגיע עד קצו של הר צבי קודש, ויהיו אז שני סוגי אנשים, יהיו כאלו שיחיו חיי עולם ויהיו כאלו שיהיו לחרפות לדראון עולם...

והנוגע לעניננו הוא, ש'מלך הצפון' הוא היצר הרע הצפוני עם כלי המחזה שלו, ויגיע מצב שכדי להינצל ממנו לא תהא ברירה אלא לעלות בהר צבי קודש, דהיינו, לעלות מתוך תשוקה בהר ה', לא להביט כלפי מטה, כלפי השדה הפתוח, ואשר זהו המבט של כלי המחזה והסרטונים וכו', וכל היצרים והדאגות והבלבולים שבעקבותיהם, אלא להביט כלפי מעלה, לעלות בהר ה', לחפש את אור ה', את האמונה בה', את הדבקות בה', מי שיהיה בהר הזה ינצל, הצפוני לא יוכל לו, אבל זהו מצב איום ומפחיד כי לרדת מההר למטה, זה

וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן

כן יהא אפשר, מי שיפסיק להביט כלפי מעלה, יחליט שכמה דקות רוצה הוא את ה'רחבות' של יפת, ויעזוב את אהלי שם, עלול הוא להיחטף לשם, להיות שבוי בארץ פלשתים, יתכן גם שיחשוב שהוא צדיק למרות שיהא במצב של חרפות ודראון עולם... וכידוע לעלות בהר צריך להפעיל כח, להתרכז, אולם להחליק לא צריך לעשות כלום, רק להפסיק את המבט והרצון כלפי מעלה, והנה ירגיש את כח המשיכה המגיע מלמטה...

ואולי זהו המצב המתואר בהפטרות הפרשה: וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְּלִיטָה וְהָיָה קִדְשׁ... וַיִּרְשׁוּ הַנְּגַב אֶת הָרַעַם וְהִשְׁפִּילָה אֶת פְּלִשְׁתִּים... וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט אֶת הָרַעַם וְהָיְתָה לָהֶם הַמְּלוּכָה, הביורר הגדול שמי שמתעלה בהר ציון, מתבדל ממילא מהר עשו, מגלה את הצביעות של הר עשו, ומברר את הטעות של פלשתים... ויתכן גם שזהו כבר מצב מתוקן יותר, מצב שכל הרשעה תכלה לגמרי ולא רק תהיה 'לחרפות ולדראון', אך בכל זאת צריך לראות מה שמבצבץ מהפסוקים בדניאל שיהא מצב של צירוף וביורר, מצב שיהא למלחמה צד שני שיהא לחרפות ובכל זאת יצטרכו להתבדל ממנו, יהודי יהא צריך להגדיר לעצמו להיכן הוא שייך, אם להתעסקות עם הארציות והצעותיה ומחזותיה, או ששייך לחיי עולם, לעלות בהר ה', להתבודד בהר צבי קודש, הפלשתים המצטדקים ימצאו את עצמם בצד של החרפה, וישראל קדושים יזהירו כוזהר הרקיע.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

וַיַּעֲתָר לָהּ - וַיַּעֲתָר לוֹ ה'

שח הג"ר פינחס שרייבר זצ"ל "עם בואנו ארצה, במסגרת עליית 'ילדי טהרן' בשנת תש"ג, בעיצומם של שואת אירופה, השתדלו המדריכים ב'קיבוץ' לשרש מקרבנו, ילדים פליטים, את אמונת אבותינו, ולהטמיענו, תודעתית ומעשית, בהווי הציוני החילוני. זכורני, כי הרשעים ניסו 'לבבל אותנו' בטיעון "איפה ההורים שלכם? נהרגו! איפה סבא וסבתא? נשרפו! הרי התפללו על הצלתם, התפללו על חייהם... היש מי ששמע תפילותיהם?".
עפרא-לפיהם רח"ל.

בשיחה עם אחד מגדולי ישראל שליט"א, שאלתיו "איך מסבירים לילדים בדבר 'תפילות שאינן נענות?' ילדים קוראים תהלים לרפואת חולים, ועוד, ואינם רואים 'סוף טוב'...". הביט בי והגיב "איך מסבירים לילדים? ומה איתך בעצמך? זו סוגיא שיש ללמוד!". בהמשך השיחה חידד הבדל בין בוגר לבין צעיר. בוגר יכול להכיל שתפילתו לא נענתה מפני שלא פָּנָן לבו, כי פיו אינו נקי, או שמבטל מתורה. הוא 'מקבל' שעליו להשתפר. ברם, בְּרִגְשׁוֹת ילדים נְשָׁמֵר. מסוכן שילד יאשים עצמו על תפילותיו שטרם נענו, 'אילו התכוונתי יותר, אילו התפללתי הרבה, היה סבא חי עד היום...".

פרשתנו פותחת ביצחק ורבקה שמתפללים ומעתיירים להקב"ה עד שרבקה נפקדה. משה רבינו הירבה בתפילה, וְאַתְחַנֵּן אֶל ה' תַּקְטִ"ו (515) תפילות. דורשי רשומות אמרו: תפלה בגמטרי' 515, כמו ואתחנן. גם יצחק ורבקה התפללו כך, יצחק + רבקה עולים בגמטרי' 515. אך למה בסוף נעתר הקב"ה לתפילות יצחק ורבקה, ואילו משה נותר מעבר לירדן...

'התפילה' עומדת ברומם של עולם. כדרך שמעמיקים בהבנת הל' שבת ודיני נזיקין, כמו שחוקרים בכשרות המאכלים והידור ד' מינים, כפי שמחמירים בתפילין וטהרה, כך יש ללמוד ולעיין היטב במצוות 'לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם'. לפני השאלה העמוקה "למה יש מתפלל ואינו נענה", יש להבין מהות התפילה וסודה. יר"ש ילמד ויעמיק בספרי הקדמונים שעוסקים בכך, דוגמת רבינו יוסף אלבו (ספר 'העיקרים' מאמר רביעי פי"ז ואילך) או בס' 'בית אלוקים' (שער התפילה) לרבינו המבי"ט. במאמר מוגבל זה נעסוק, כדרכנו, למען חינוך לצעירי צאן קדשים, לסבר אוזניהם ונפשותם.

בחור התאונן בפני הג"ר יוסף שלמה כהנמן מפוניבז', "אני מתפלל בכוונה, מעומק לב! למה אין תפילתי נשמעת? למה אין הקב"ה משיב לי?". חייך הרב באהבה והשיבו בְּרִךְ, "ומי אמר שאינו שומע? ה' שומע כל בקשה וכל תפילה, ואף משיבו! הוא משיב לך 'בקשתך נדחית!'. משל לילד חולה ל"ע שמוגבל באכילתו. הילד מתחנן שאביו יתן סוכריה, הוא בוכה ל'ביסלי'. אביו אודהו כנפשו ויודע שהם רעים לבריאותו! וכי לחולה סוכרת יאכיל טופי? לחולה 'צליאק' יאכיל גלוטן? מרוב אהבה מונע האב סכנה מבנו. הילד בוכה, אינו מבין. "למה אבא מתאכזר? למה אינו שומע בכיי?".

רבינו ה'פני מנחם' היה משנן באוזני המשחרים לפתחו: על המתפלל לקבל הנהגת ה' ברצון ובשמחה, מתוך אמונה וההכרה שזה הטוב **האמיתי**. רבינו זי"ע הטעים זאת בדברי יואב בן צרויה שהתפלל בשעת מלחמה "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמִּינוּ וּבְעַד עָרֵי אֲלֹקֵינוּ וְה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו (שמואל ב' פרק י)". מה פשר מילים אלה? וכי אנו נותנים 'רשות' לרבש"ע? אלא, אנחנו מצידנו מתפללים על ישועה, רפואה, פרנסה ונחת. עושים 'השתדלות' בתפילה כמו שהותר לנו לדרוש ברופאים ולהשתדל בפרנסה. אך נזכור, כי כל מה שיקרה בסוף הוא **הטוב בעיני ה'**! זה **הטוב**, גם אם לנו נראה אחרת!

ניתן להראות לילד: קורה, ובשעת נסיעה 'לוקח' אותנו ה'וייז' בדרך **ארוכה!** למה? למה לעשות סיבוב גדול? ה'וייז' לא השתבש! הוא 'יודע' שכרגע זו הדרך הכי טובה לנו! הקב"ה שברא את ה'וייז', יודע גם הוא מה הדרך הטובה לנו!

כל תפילה מתקבלת, אין תפילה לריק! 'עיני כל אליך ישגרו ואתה נותן להם את אכלם - בעתו'. ה' נותן, **בעתו**, פעם מהר ופעם לאט... יש תכנית אלוקית! ה' דחה תפילות משה רבינו ואמר 'רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה'. פירשו חז"ל (עי' רש"י ובעה"ט) הקב"ה אמר: איני נענה לבקשתך זו, כי 'רב לך', יש לי תוכניות רבות וטובות יותר עבורך! אברהם מתפלל ומתפלל להצלת סדום. ה' אינה מקבל תפילותיו. וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ. לאמונתו. לעבודת השם שלו...

בימי מלחמה אלה, ימים אפלים ומתוחים, נשנן עם ילדינו תפילת יואב בן צרויה הנ"ל, ונחזק אמונתם כי 'חֶזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עַמִּינוּ וּבְעַד עָרֵי אֲלֹקֵינוּ... וְה' יַעֲשֶׂה הַטּוֹב בְּעֵינָיו, כביאור הנ"ל. לעתים זה טוב בעיניו ואף טוב בעינינו. ולפעמים איננו רואים את הטוב, אך מאמינים שגם זה **הטוב האמיתי!**

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן
הכתב')

חמשים היה שם ולפעמים יצא

וארבע עשרה לא חסר

היה ברור שלשם הוא רצה

לפני יותר משלושה עשר

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: יעקב אבינו בבית המדרש של שם ועבר

יעקב אביו התחיל ללמוד בישיבת שם ועבר בגיל שלוש עשרה [רש"י כה, כז] ולמד שם עד גיל חמשים ושלוש [רש"י כח, ט], וחמשים שנה אלו למד עם הפסקות ויצא לביתו לפעמים.

אחר כך למד שם ארבע עשרה שנה בלי הפסקה ולא יצא משם [רש"י כח, ט].

כבר לפני יותר שלוש עשרה שנים מזמן שהתחיל ללמוד שם [לפני שנולד - כי הרי התחיל ללמוד שם בגיל שלוש עשרה]

היה ברור שהוא רוצה ללכת לשם, שהרי פירכס לצאת לבית שם ועבר לפני הלידה [רש"י כה, כב]

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף טו. גמ' ורחמנא הוא דחס עליה. וצ"ב למה חס כאן יותר משאר מויקין וביותר צ"ב להך מ"ד מאי נתוסף כשנעשה מועד ועוד מ"ש משן ורגל דלא חס רחמנא עליה, ולכאורה מוכח כאן כמ"ש לעיל דף ה: בשם הנחלת דוד דאפילו למ"ד דלא הוי בחזקת שימור אבל בודאי לא הוי אורחיה להזיק וכלשון הגמ' לעיל ד. כיון דאייעד אורחיה הוא ומש"ה חס רחמנא עליה דחשב שכיון שלא הוי אורחיה אין צריכים לעשות שמירה כל כך עליו, אבל מדברי התוס' בעמוד ב' משמע דהוי אורחיה למ"ד דהוי ממונא וצ"ב דא"כ מה ניתוסף בזה שנעשה מועד ומדברי התוס' לעיל ב: קרן מחוברת מבואר שיש דין דבעינן אייעד כדי לחייבו נזק שלם אפילו אם הוי אורחיה, והנה האחרונים נסתפקו אם הפשט שבאמת חייב כולו ורחמנא פטריה או שכיון שהתורה חס עליו ולא הוי פשיעה גמורה אז מה"ט התורה לא חייבו אלא חצי נזק ועי' לקמן דף לג. מ"ש בזה.

דף טו: גמ' דהלכתא גמירי לה דממונא. ומשמע שהלכה היה שהוי ממון וכן פרש"י לעיל דף ג: ועי' ברא"ש שהקשה דזהו לא מצד הלכתא דהא מדינא היה צריך לשלם כולו נזק והלכתא הוא שאינו משלם אלא חצי ועי' ברשב"א בסוגין והאחרונים כתבו לתרץ שזהו רש"י לשי' דהא בתוס' לעיל דף ה: מבואר שהמ"ח אם הוא בחזקת שימור הוי מ"ח בסברא אי לאו שכתבה התורה פרשה של תם אבל רש"י לומד שהמ"ח הוא לאחר שכתבה התורה פרשה של תם שאינו משלם אלא חצי מהו הפשט בחצי ולחד מ"ד גילתה התורה שבעצם הוי בחזקת שימור אלא שהתורה קנסה ולאידך מ"ד להיפך מזה מוכח שאינו בחזקת שימור אלא התורה חס, וממילא למ"ד דהוי קנסא א"כ גם בצרורות לאחר שהתורה גילתה שאינו משלם אלא החצי הוי אמרינן דהוי קנסא ומש"ה הוצרך רש"י לפרש שההלכתא היה גם לענין זה דהוי ממונא, ובזה תלוי מה שנחלקו האחרונים לקמן דף כד: הפנ"י והרש"ש אם נזק שלם של ר' טרפון בחצר הניזק או נזק שלם של ר"ע בתם שחבל באדם אם הוי קנס או ממון.

דף טז. והני מילי דלא כרע במודים ועי' בעמוד ב' בתוד"ה והוא. שיש עצם בשדרו של אדם שממנו נוצר לעתיד לבוא ואותו אדם אינו קם, ועי' במשנה ברורה סי' ש' ובשער הציון טעם נפלא בזה דאדם הראשון כשאכל מעץ הדעת וכל אבריו נהנו מזה נגזר עליהם מיתה אבל אותו עצם דלזו אינו נהנה רק מסעודת מלוה מלכה וא"כ לא היה בכלל החטא וממילא לא נגזר עליו מיתה וכליון, ושמעתי דהא דאינו ניזון רק מסעודת דמלוה מלכה היינו דזמן של מלוה מלכה הוא לאחר ז' ימי הבנין וקודם שהתחיל יום ראשון וזהו בבחי' שמיני שהוא ממעל הטבע ומה"ט הוא נגד לעתיד לבוא וממילא מובן שאינו ניזון רק מאותו סעודה שזהו כבר מעלמא דעתיד.

דף טז: גמ' דהוה ליה שן ברה"ר. והנה רש"י במשנה כתב על הזאב והארי שהן מועדין שהכוונה שהם מועדים להזיק ולנשוך ומשלמים נזק שלם אפילו בפעם הראשון דהוי כקרן

מועד, ולפי"ז צ"ב למה פטור כאן ברה"ר וכן למה בטרף משלם רק חצי נזק וצ"ל דמה שכתב במשנה היינו דוקא בהזיקו לחוד אבל אם אכלן אז תלוי אם אוכל כדרכו הוי שן ואי לא הוי קרן תם, אבל אם טרף ואכל משלם ח"נ דהוי כתמות נדהגם לרש"י דרכו להזיק אבל אם אוכל אז דורס] והנה מסוגין הוכיחו דגם להרי"ף שכתב שהפטור דרה"ר היינו מצד אורחיה והתורה לא חייבו אותו בדברים שאורחיה וכמו שביאר הרא"ש לעיל, אין הפשט שזהו כל הפטור דבארי לא שייך הך סברא וע"כ שגם להרי"ף יש גזה"כ דבעינן בשדה אחר וכמ"ש הפלפולא חריפתא לקמן כג. דלהרי"ף יש שני סוגי פטור של רה"ר.

גמ' גבי תולדה דקרן. ומבואר שלא אמרינו שנעשה שן וכמ"ש בחי' רמ"ש מכיון שאין אורחיה בטבעו, ורבינא אולי באמת סובר כן, ועי' ברש"י לקמן מח:.

גמ' במעולה שבנכסיו. והיינו דין מיטב שיש רק במועד ולא בתם ואפילו לשי' ר"י שישום השור אבל מהא שעצם החוב חל על גופו מוכח שליכא דין מיטיב בתם וכמ"ש התוס' לעיל דף ה, אבל צ"ב למ"ד דכל מילי דמטלטלי מיטב הן.

גמ' שכל המריח. ועי' בהגהות יעב"ץ שבזה הראו שהיה מושלל מן היצר גם בחייו כמו לאחר מיתה.

גמ' שחשדוה מאשת איש. ועי' במהרש"א דכמו כן מצינו אצל משה רבינו והיינו שאמרו שלא שייך לילוד אשה בלי אשה אבל לא ידעו שמשה רבינו נעשה איש אלקים בלי גוף, ועי' במשך חכמה שכתב דמה"ט אמר מאין לי לתת להם בשר, ומה"ט ג"כ לא נודע קבורתו ואצלו היה התורה המאורשה שלו, וע"ע בפסחים מט. דאצל ע"ה הוי הת"ח כבועל ארוסתו ועיי"ש במהרש"א דהוי כנוטל חלקו בתורה.

דף יז. גמ' זרעו לכם צדקה וקצרו לפי חסד. והיינו כמו דאיתא בספרים שצדקה הוי כזריעה וכל התוצאות מאותו מעשה צדקה הוי כפירות והקב"ה ברוב רחמים זוקף הכל לזכותו וזהו קצרו לפי חסד.

מתני' היתה מבעטת. ושברה הכלי עם הבעיטה לחוד בלי שדרס עליה, והנה בעצם אין זה שייך לרגל רק קרן וכמו שפרש"י אלא שנקטו אגב צרורות וכמ"ש התוס' דבשניהם משלמים רק חצי נזק והגם שאינו דומה בדינם כגון מגופו או ברה"ר, ורש"י פירש דהוי משונה ומש"ה הוי תולדה דקרן ולעיל דף ב: כתב דכוונתו היה להזיק וכ"כ לעיל ועי' ברש"ש שם שלכאו' תלוי במ"ח פלגא נזקא קנסא או ממונא מהו הקובע של קרן אם מה דהוי משונה או או כוונתו להזיק.

דף יז: גמ' חזיר שהיה נובר באשפה. ופרש"י דהוי צרורות דרגל אבל מדברי התוס' מבואר דהוי צרורות דשן [והלכה למשה מסיני לא היה דוקא לענין רגל ועי' לקמן יט. דגם לענין קרן יש דין דצרורות והיינו שניתן ההלכה לכל כוחו של ממון המזיקן ולכאו' מ"ח תלוי במה שנחלקו לעיל דף ג. אם טינפה פירות על ידי הורדת גללים עליהם אם הוי תולדה דשן דיש לה הנאה מהמעשה שעשתה אבל אין לה הנאה מהזיק שנגרם וכמו כן הכא.

גמ' עגלה מושכת בקרון. ופרש"י אם הלכה הקרון שהזב בתוכה ע"כ כלים טמא משום מדרס הזב, כעין עשר מצעות, וצ"ל שקאי על כלים כגון הצעות שמיוחד למדרס, דבזב טמא

כה"ג, ולענין נזקין אם בהמה מושכת קרון והקרון עברה ע"ג כלים ושברה משלם נזק שלם [וצ"ב דאינו דומה ממש לזב] דכיון שקשור לגופה הוי כעושה בגופו, ומדברי התוס' מבואר שרק בזורק דבר אז נחשב לכוחו שיש בדבר הנזרק שזה עושה היוזק ואז נחשב לצרורות.

גמ' דרסה על כלי ולא שברתו. אבל מכח הדחיפה שדרס נתגלגל למקום אחר ונשבר. והגמ' דן אם בתר מעיקרא אזלינן והיינו שדנים כיון שעומד לישראל א"כ הוי כשוברו מיד בשעה שדרס עליה וא"כ הוי כגופו או שדנים אימת למעשה נשבר ואז הוי רק מכוחו והוי צרורות, והגמ' מדמה שבזה תלוי ג"כ אם בא אחר ונשבר אם יהא חייב אם נחשב כמנא תבירא.

דף יח: גמ' והא משונה הוא. ופרש"י דאין דרכה להטיל גללים לעיסה והוי תולדה לקרן. וצ"ב דהא בהמה מטיל גללים כל היכן שנמצאת ואם נימא שכוונת הגמ' דלא שכיח שייצא שיפול בתוך עיסה ולפ"ז כל דבר דלא שכיח נחשב משונה וצ"ב, ועוד צ"ב דלא הוי כוונתו להזיק, וגם צ"ב תי' הגמ' דדחיק לה עלמא ואטו נעשה שכיח עי"ז.

רש"י ד"ה דדחיק לה. כגון במשלשלת. והגם שיש לה הנאה שהגללים יוצא אבל מכיון שיש לה צער בשעה שמטיל אין זה נחשב ליש הנאה להזיקה, ומ"ש דאי להנאתה הוי תולדה דשן. לכאוי' כוונתו דא"כ ליכא דין צרורות דלא נתחדשה רק ברגל ועי' לעיל בחזיר נובר באשפה, ובמהלך ב' לומד שיש דין צרורות בכל אבות נזיקין, וכן מוכח לכאוי' להך מהלך דיש העדאה קאי במשונה, וכן יש שנוי לצרורות לרביע נזק.

דף יט: גמ' וכי יאחזנה בזנבה וילך. והנה הרא"ש למד שכוונת הגמ' להביא ראיה שזהו אורחיה ודבר דאורחיה פטור וע"ז מקשה הגמ' דא"כ גם בקרן יפטור מה"ט, ולפ"ז מוכח מדברי הרי"ף שסיבת הפטור ברה"ר היינו משום אורחיה וכ"כ התרומת הכרי, ועי' ברא"ש שכתב שכל הבעיא היה באמת רק על כשכוש יתירא אם נחשב לאורחיה, אבל מדברי הראשונים בשטמ"ק מבואר שהפטור של וכי יאחזנה בזנבה היינו דפטור מצד דהוי אנוס דודאי לא חייבו התורה לשמור כל רגע וע"ז מקשה הגמ' דא"כ גם בקרן נימא דפטור דהוי אנוס וע"ז מת' הגמ' דכיון דלאו אורחיה אינו מחויב לשמור כל רגע רק צריך לשום עין שלא יהא שיכיעסו שיזיק דהא הוי כוונתו להזיק וזה הוי בידו משא"כ כשכוש יהא צריך לשמור כל הזמן וזה א"א וממילא הוי אנוס וע"ז מדחה הגמ' דהבעיא הוא בכשכוש יתירא דאין זה דבר דעושה כל הזמן [ואם רואה שמתחיל לכשכש יותר מהרגיל יכול להפסיק] והספק הוא אם זה נחשב לאורחיה או לא.

גמ' כשכוש באמתה. לאו יצרא קתקיף, והספק הוא אם נחשב לאורחיה מה שבא מכח יצרו תקיף או רק מה שאורחיה מצד טבעו בעצמו, או שכל דבר שאין כוונתו להזיק הוי בכלל שן ורגל, ולכאוי' צ"ב מכלבא דאכלא אימרא דנחשב לקרן מכיון שהוי משונה והגם שאין כוונתו להזיק, וצ"ל דהכא אין זה נחשב משונה דהוי אורחיה רק שבא מכח תאות היצר, וכן אינו דומה לנחש שהתוס' כתבו לעיל דף טו. דהוי רגל מכיון דהוא אורחיה באופן טבעי הגם שכוונתו להזיק.

גמ' אבל קשרו אדם חייב. ופרש"י נזק שלם דהוי בור ואם נתקל בו אדם חייב בנזקו. והנה הא דלא פירש שהזיק בשעה שהלך משום דאז לא היה הקושר חייב מצד בור דאינו נחשב לבור וגם לא מצד אש כמו שכתב בנחלת דוד לבאר שי' רש"י בזה [וביותר שאז רק בעל התרנגול חייב דלא היה נחשב לשור בור דאז נחשב כגופו וכמבואר ברא"ש] ומש"ה פירש שנתקל אדם לאחר שנח, ומשמע דוקא אדם אבל כלים פטור מכיון שזהו בור המתגלגל דילפי' מצד השוה אז יש לו פטור של כלים ועי' ברא"ש לעיל ו.

דף כ. גמ' כל המשנה ובא אחר ושינה בו. ועי' בשטמ"ק שהקשה דא"כ למה צריכים לפטור שן ברה"ר תיפוק ליה מצד כל המשנה וכתב שרק אם גם השני שינה יש הפטור של כל המשנה ועי' בכובע ישועה מ"ש בזה.

גמ' לפיכך אכלה חייטין. ופרש"י כיון דמשערינן בדבר הראוי לה. מש"ה אם אכלה דבר שקשה לה אינו צריך לשלם ומשמע שלפי הך מ"ד דמשלם דמי עמיר אז יהא חייב גם בדבר הקשה לה וצ"ב ואולי למד רש"י דהך מ"ד סובר שהמחייב הוא מצד משתרשי ולא מצד נהנה וממילא רק מה שהרויח צריך לשלם ומש"ה משלם רק דמי עמיר וממילא אפילו בדבר קשה לה למעשה הרויח דהא אין צריך להאכיל הבהמה משא"כ למ"ד דמי שעורים דהמחייב הוא מצד נהנה וממילא אם אינו נהנה ליכא בכלל חיוב, ומה שאינו חייב מצד משתרשי אולי סובר כעין סברת התוס' בחולין קלא. לענין אדם שיכול לומר שהיה מתענה.

דף כא: גמ' הא חזי להו. ועי' בתלמיד ר"ת דלא הוי כבור רה"ר דכל הקודם זכה בהם שכיון שאפשר לראות דהוי דבר הבולט אז אפילו שור חשו"ק נזהר בזה ומש"ה אפילו הוחלקה פטור, והגם שבכל אבנו סכיננו ומשאו חייב מבואר מדברי רש"י היינו משום דאין לו רשות לשים תקלה ברה"ר אפילו אם אפשר לראותו, אבל הכאן מכיון שהפקיר רשותו אבל לענין דבר הבולט מכיון שאפשר להזהר לא הפקיר רשותו ולענין זה נשאר שלו ויש לו רשות לשים שם הפירות וממילא הוי כחצר הניזק דלענין זה נשאר רשותו ועי' בנמוקי הגרי"ב על המהרש"א.

גמ' ובער בשדה אחר ולא ברשות המזיק. וצ"ב דא"כ למה אמר ר' יוסי דאין דרכו לאכול ועי' בשטמ"ק ואולי עפ"י דברי הפלפולא חריפתא דיש פטור של רה"ר וחוי' מזה יש עוד פטור כסברת הרי"ף דאורחיה וממילא אה"נ דר"י לית ליה פטור דרה"ר אבל עדיין היה צריך להיות פטור מצד אורחיה ומש"ה הוצרך לומר דאין דרכו.

גמ' דאילפא ור' אושעיא. והנה בציור דאילפא חייב מצד דהוי רשות הניזק וחייב נ"ש אבל בציור דר' אושעיא הוי משונה ומשלם ח"נ, ור"מ דפוטר בשניהם היינו משום דסובר דכיון דהוי אורחיה יש פטור דרה"ר כסברת הרי"ף ובציור דקופצת סובר ג"כ דהוי אורחיה ולא הוי כקרן ור"י סובר דבשניהם אין דרכו וממילא בציור דאילפא חייב נ"ש ובקופצת ח"נ.

גמ' כגון דמקרבי. ומדברי הר"פ מבואר דהוי לצדדין והיינו שאם הם באופן שיהא נשברים ע"י קפיצה אז חייב אפילו אם נפלו וכן אם הם באופן של נפילה אז פטור אפילו אם קפצו מכיון שהוי באונס, אבל הרשב"א לומד שתלוי היאך למעשה נשבר עיין בדבריו.

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק ל"ג "הסוד שהתגלה מאחורי הוילון"

הקדמה תמציתית

דודי ונוות ביתו עוברים שלב קשה בחיים, תשע שנים עוברות עליהם ועדיין לא נשעו בילדים. הם קורעים עולמות אצל צדיקים וגם פוקדים קברי צדיקים שגדולים במותם יותר מחייהם, אך הישועה רחוקה מהם, הם עושים גם את ההשתדלות הטבעית ועוברים אצל רופאים שונים אך איש מהם לא יודע להסביר מה הבעיה. רק לאחר שעברו תשע שנים הגיעו אל ד"ר יוסף הדר שהוא אחד הגדולים בתחום, הוא עושה דרישות וחקירות ומעלה חשש למחלה נדירה ביותר, בגוף מקנן חיידק אלם שמונע את היכולת להוליד, יש רק מרפאה אחת בעולם שמטפלת בבעיה כה נדירה, היא נמצאת ביוהנסבורג בדרום אפריקה, בה נמצא רופא גדול מאד בשם אוגוסט פיינהנדלר יהודי מסורתי שמצא את השיטה לטפל במחלה, אבל העלות מוקיעת שחקים, חישוב מזהיר מעלה שגם אם ימכרו את דירתם ואת כל תכולתה רחוקים הם מלכסות את כל ההוצאות.

צילה חוששת מלקיחת ריזיקה כזו, כאשר סיכויי ההצלחה אינם עוברים את ה-75% אבל דודי דוחף לקחת סיכון כי עדיף להיות עני עם ילדים מאשר עשיר בלי. הוא בודר בין זרעו לכספיו (ירבה כחול) את האפשרות הראשונה, הם מתייעצים עם גדולי ישראל שמכרעים כדעת דודי, מרגע זה לוקחת צילה את התפקיד למכור את הדירה ואת כל הרהיטים בלי להניד עפעף.

הם יוצאים למקום פוגשים את חנן שטרק עסקן חרדי שעושה מלאכתו לשם שמים, הוא מסדר להם דירה כמעט בחינם, וגם דואג לכל הצרכים שלהם, דודי מוצא כולל קטן בקרבת הבית ושוקע בלימוד מס' קידושין, האברכים מופתעים לגלות אברך בעל שיעור קומה ששולט בש"ס בבהירות רבה, צילה פוטרת אותו מכל העול להתלוות עמה בפגישות עם הרופא, היא רוצה שרק ישב וילמד.

היא פוגשת את הרופא שמספר לה על הסיכויים ועל הטיפול, מתברר שהיא צריכה להחליף את כל הרגלי התזונה ולרכוש כמוסות מיוחדות ומוזן עם מרכיבים חילופיים שאמורים לשנות את טבעי הגוף לחלוטין, בכך תצליח למגר את החיידק, משך הטיפול, בין שנה ורבע לשלוש שנים. העלות היא אסטרונומית מעבר למה ששיערה, צילה בוטחת בבורא שימציא לה את החסר בלי לשאול מניין תיקח את הכספים.

*

טלפון באישון ליל קוטע את תנומתו הקלה של רב שלמה שרפשטיין שנרדם על גבי ספריו הרבים, לא אחת נרדם הוא ליד השולחן, כי אינו מסוגל ללכת עד למיטתו מרוב עייפות.

רב שלמה מרים את הטלפון ושואל: עם מי אני מדבר?

קול נשי מהסס נשמע מעבר השני של האפרכסת.

"האם אני מדברת עם מר שלמה שרפשטיין שקשור עם משפחת סטויצקי?"

"אכן כן, אשמח מאוד לעזור, בתקוה שהדבר אפשרי" השיב בנימוסיות.

"אני מודה לבורא שהגעתי לכתובת הנכונה ובתקוה שאתה לא כועס על כך שהתקשרתי בשעה כה מאוחרת. אני הילדה קופרשטיין אמה של צילה, לאחרונה אני מודאגת מאוד, כבר תקופה ארוכה שאני מנסה להשיג את בתי בכל הטלפונים שרשומים אצלי ואין כל מענה, היא גם לא עונה במשרד, האם קרה לה משהו? אני בכל זאת אמא, אולי מראית עין נשמעת אמא קרה מאוד, אך זה לא נובע מרע לב, אלא בגלל הריחוק שנהגה כלפי בעלי החדש מומי, אבל אמא נשארת לעולם אמא, גם אם בתה תתרחק ממנה, אני רוצה לדעת מה שלומה? האם חלילה וחס קרה לה ולבעלה משהו שבשלו ניתן כל קשר?"

רב שלמה עמד המום, לכזו שיחת טלפון לא ציפה, סבור היה כי הקשר עם משפחתה נותק לחלוטין, אך כעת הוא רואה שעדיין פועל לב אמא בקרב האמא, היא רוצה לשמוע מה קורה עם בתה.

מחשבות רבות עברו במוחו במהירות, האם לספר או להסתיר, צילה שמרה בקנאות על פרטיותה, היא לא מעוניינת שמישהו שלא שייך אליה ידע בעניינה, השאלה האם האמא הביולוגית גם היא בכלל זה? האם אפשר לנהוג כך כלפי אמא שחייבת בכבודה (כל עוד היא לא נשואה ואין על בעלה עליה).

לאחר זמן מה החליט להשיב לה.

"אמא יקרה, אני מצטער מאוד שצילה לא ידעה אותך, אין לי צל של מושג מה היו הסיבות, אני יודע שהיא הייתה בסערת רוחות ורגשות בעת האחרונה, יתכן שבשלו זה לא הייתה מסוגלת לדבר. אך אני אספר לך במקומה מה עובר עליה.

צילה ובעלה עוברים ייסורים לא פשוטים, לצערנו הרב עדיין לא נשעו בזרע של קיימא, שנה ועוד שנה חולפות על פניהם ולא רואים סימן קל שגם הם בקטגוריה של הורים. הם עברו סבב שלם של חפאים לברר את הסיבות, אך איש לא ידע לומר להם דבר ברור, הבדיקות לא הראו דבר חיצוני שבשלו הם מתמהמהים. עד שנקלעו לחפא גדול בשם ד"ר יוסף הדר שעלה על סיבת הדבר, הוא עשה בדיקות מקיפות שהעלו בסיס רציני לחשש שלו, מדובר בנגיף נדיר ביותר שתוקף את הנשוא אותו ומונע מהנגוע את האפשרות לזרות, כדי להילחם בו צריכים לנסות לידהנסבורג שבדרום אפריקה, שם נמצא חפא מומחה שמתמצא במחלה הנדירה הזו ויש לו גם את התשובה לזה, אך הטיפול ארוך מאוד ויכול להתמשך שלוש שנים ויותר, כשהיא נמצאת בכל אותה תקופה תחת ביקורת צמודה של החפא, המחיר יקר ביותר, אין בכיסו של אדם פרטי לכסות זאת.

לא נותרה ברירה ביד הזוג אלא למכור את דירתם ואת כל התכולה ועדיין הסכום רחוק מלכסות את עלות הטיפול היקר. הזוג לא נרתע מהמחיר המפולפל, הם נכנסו לטראנס של הכנות ולפני מספר חודשים יצאו לשם, ב"ה הבדיקות מראות שצילה מגיבה היטב לתרופות החדשות, אבל זה תהליך ארוך מאוד עד שתקבל התשובה הסופית כי החיידק הרפה ממנה לחלוטין, לפיכך עד שלא תעבור את כל הטיפולים הם לא ישובו ארצה".

גב' הילה קופרשטיין הייתה המומחה למשמע הדברים, למרות חוסר הקשר הצטערה מאוד בצער בתה שמתיסרת בצער גידול בנים, אף היא עברה זאת עם בעלה המנוח פרופ' אסי, למעלה משבע שנים שלא נשעו, למרות ריחוקם מדת הבינו מעצמם שצריכים הם לתפילות, הם נסעו למקובל גדול שביקש מהם לשמור על הלכות הבית שזו הערבות לפקידת ילדים, דבר זה כולל שמירת כשרות ושבת.

אבל הזוג התקשה להבטיח כל כך הרבה, לדבר אחד הסכימו לשמור על טהור הבית. שכלם הבין שמינימום חייבים לתת כדי לקבל ברכה. אף שהמקובל לא היה מרוצה מהקבלה המזערית, העתיר עליהם ברכות רבות וצייד אותם עם קמיע שלא יסור מעליהם כל ימיהם.

לפי הוראתו נסעו למירון מספר פעמים והתפללו סדר שלם של תפילות שערך להם אותו מקובל. ואכן התפילות עזרו, כעבור עשרה חודשים נולדה צילה, שנקראה על שם אם בעלה שנפטרה שנה קודם לכן. לפיכך היא מודעת כמה יסורי נפש והתחבטויות עוברים בני הזוג עד שזוכים לראות את חור ההמשך.

דבר זה גרם לה לקשר נפשי עמוק עם צילה בכורתה, אבל צילה הייתה כרוכה אחרי האבא שהיה גאון דגל במדעים, מותו ללא עת הפך אותה שהייתה עליזה וצוהלת למופנמת בתוך עצמה, כל עולמה חרב עליה, היתמות ניבטה מעיניה, היא לא שבה אל עצמה. אם לא די בכך, כשהיילה עשתה [לדעת צילה] את השגיאה הגדולה שהחליטה להינשא למומי קופרשטיין שנה וחצי לאחר התאלמנותה חרב עולמה בשנית, היא לא יכולה הייתה לסלוח לאמה שהביאה דמות רדוקה מאביה היקר שהיה עבורה מרכז העולם, הבעל החדש מומי לא היה לעומתו אפילו נס.

מאותו יום נעשתה צילה מרידה לחלוטין, היא סיגלה לעצמה לשון מושחות חרב פיפיות, אבוי היה לאיש שנפל במלחמתעוריה, היא הייתה גחורת אותו לגורים דקיקים, מומי בעלה עבר סבל איום מדי יום, צילה הייתה מתכתשת עמו על כל מה שרק עשה, היא הייתה מציגה אותו דל מוח חסר אישיות, שכל מוחו שקוע בצבירת הון, מחוץ לזה הוא חסר תוכן לחלוטין, לעומתו אביה ז"ל היה רחוני לחלוטין, כל מוחו היה עסוק במדעים, היחסים התערערו לחלוטין, עד שהיילה החליטה לעשות לדבר סוף, היא נתנה לבתה לגור בדירה עם עוד חברה והיא עברה לתל אביב לשכונת הוילנות היוקרתית סביון.

אך למרות הקרירות שהייתה ביניהן כלפי חוץ, ידעה הילה בתוך ליבה שהיא אהבת מאד את בתה הבכורה שעשתה לאם, אי אפשר למחוק אהבת אם לחלוטין, גם אם יש הרבה משקעים, מרחוק עקבה אחריה וידיאה שהיא לא טובעת בים הגדול, היא שמחה שהתאפסה לאחר הריחוק והחלה לבנות את עצמה מחדש, היא עקבה אחריה גם לאחר שהחליטה להתחרד, היא אמנם פחדה מהצעד הרחוק שעשתה, אבל ידעה שגם אם תהיה חרדית לחלוטין היא נותרת בתה אף אם לא תראה זאת כלפי חוץ.

אבל לאחר הנישואין, צילה עשתה כל צעד להתרחק, היא לא הסכימה לשמור קשר אפילו הדל ביותר, הנה היא לא שיתפה אותה בזה שהיא נוסעת לחו"ל לשלוש שנים. למה היא מתנתקת ממנה, האם היא לא הייתה הורתה?!

למרות הכעס שהיה לה על הזלזול במומי בעלה, לא נרתעה מלתת לה תמיכה לשנה שלימה בסכומי עתק, הכסף יצא מהחשבון, את זה ראתה, אבל אפילו מילת תודה אחת לא נאמרה. כפיות טובה כזו מעולם לא פגשה.

גב' הילה הייתה פגועה לחלוטין, היא לא הבינה, האם כך מחנכים אצל החרדים, שההורים [אפילו אם הם חילוניים] הם מוקצים מחמת מיאוס, העד כדי כך מגיעים הדברים?!

את השאלות הללו הציגה כעת בפני רב שלמה וביקשה הסבר.

רב שלמה אמר לה שאת התשובות אינו יכול לענות לה במסגרת שיחה זו, אך ביקש ממנה שתסור אליו באחד הימים, הוא ינסה להסביר לה עד כמה שזוכל, מי זו צילה החדשה.

שבתיים שלמים לא שמע רב שלמה מאמה של צילה, נראה היה שניתקה את הקשר הזעיר שנוצר. הוא לא דן אותה לכף חובה, אפשר להבין אם נסערת שמגלה כפיות טובה גדולה כל כך מצד בתה שנים על גבי שנים, היא בטעות מתרגמת זאת, כאילו לזה מחונכת היהדות הלילה וחס.

אך לאחר שבתיים יצרה גב' הילה קשר עם רב שלמה וביקשה להיפגש עמו בביתו, היא רוצה לשמוע הסבר משביע רצון, כך תשקוט רוחה הסוערת.

רב שלמה התפלל מקירות לבו, כי ה' יתן לו את המילים הנכונות שתתקבלנה על מוחה של האם הפגועה הוא קבע עמה פגישה למחרת, האם שמחה ובאה בשעה המדויקת לברשה בצניעות מרבית כאשר חרדית.

רב שלמה החל לספר לה על אברהם אבינו שגילה את בוראו בכוחות עצמו, הוא היה היחיד בתוך אומה שלימה של עובדי אלילים, שעבדו לכל כוח בעולם ולא רצו להכיר במציאות של בעל הברייה, יש כוח מעל לכל הכוחות שמניע את כל העולם ובלעדיו שום דבר לא יכול להתהוות, הוא עילת העילות וסיבת הסיבות לכל מה שתרחש בבריאה, אבל אחד מסודות הבריאה שהשי"ת בנה מערכת בחירה מוחלטת ולא הטמיע את הידיעה הפשוטה בלב האנשים שיש בעל הברייה, אם ירצה יוכל להבין, שהרי "מבשרי אחוזה אלוקה" האדם צריך להכיר את הבורא מכל איבר שעובד בתקינות מופלאה יום יום הלא דבר הוא.

כל בר דעת אפילו הקטן ביותר, צריך להבין שלא תיתכן בריאה כל כך מורכבת שתתנהל כל כך הרבה שנים בדייקנות נפלאה בלי שיהיה לזה בעל הברייה! אך הבורא נתן לאדם יכולת לבנות תיאוריות שלימות מוטעות ומטעות כדי לשקוע בטעות [עד כדי תיאורית ההבל על המפץ הגדול עפ"ל] כי אם לא כן, הייתה מיותרת כל הבריאה, שהרי לה' לא חסרים מלאכים בשמים עושי דברו שכולם נשמעים לו ואין להם כל עסק עם יצר הרע. היצר נועד כולו בשבילנו, כדי שנלחם בו ונגיע להכרת האמת מכוח ההשגה האמיתית.

אבל זו עבודה קשה מאד, קל לאדם לעבוד לכל כוח בעולם שלא מחייב אותו במאומה, הוא זה שמכניס כביכול בשמו חוקים שונים ומשונים שלהם נוח לו לעבוד ולשעבד את כל חבריו [אם הוא גיבור כנמרוד איש ציד] אברהם גדל בבית עובדי עבודה זרה והוא היה היחיד שכבר בגיל שלוש (או ארבעים ושמונה לשיטות אחרות) שמרד בכל המוסכמות וניתן את כל האלילים כפשוטו ומסר עצמו להישרף ביקוד האש באור כשדים כאשר המוסר לא היה פחות ולא יותר מאביו מולידו.

אבל הבן אינו שונא את אביו מולידו שעשה לו עוולה גדולה כזו, הוא ממשיך לחיות עמו, כי אברהם הוא מושלם במידותיו ויודע שיש ציווי אלוהי לכבד הורים, הורים חייבים לכבד, גם כשביכול עוול לילדים. עד שהוא מקבל ציווי אלוהי להתרחק מהבית שלו, למרות הקושי הגדול כי אברהם חינך את הדור כולו למידת החסד, הוא מכניס ערביים עובדי ע"ז לביתו להתארח רק מבקש מהם לרחוץ את הרגליים כדי שלא יכניסו את הזאבן שהם עובדים לו לביתו, אך כהוא מקבל הוראה מהבורא להתרחק מהבית הזה בו חונך, לעבור לארץ אחרת במילים אחרות לנתק כל קשר עם העבר אינו מקשה על כך כלום כי הוא עבד ה'.

למה ניתנה כזו הוראה? וכי מה מפרע שאברהם יגדל את אביו הזקן בביתו כפי שכל בן עושה לאביו לאחר כלות הכוחות, הרי אברהם אינו שונא את אביו על העוול שעשה לו.

אותו דבר אנו מוצאים אברהם שמגרש את ישמעאל שבעקדת יצחק נקרא בנו האהוב, אך שנים רבות לפני כן הוא זורק אותו מהבית? אברהם שאת כולם מקרב, בדיוק את ישמעאל בנו האהוב יזרק? הוא לא עושה זאת בגלל שישמעאל רצה לרצוח את יצחק בנו היחיד [כפי שמובא במדרש] לא, לא על זה מדובר.

אלא הוא מקבל ציווי אלוהי לשמוע בקול שרה אמנו שהייתה גדולה ממנו בנבואה ושרה ראתה בנבואה שאי אפשר לגדל בן פושע יחד עם יצחק, על מזה ולמה? כי הוא עלול להשפיע על יצחק שהתקדש מרחם אמו, יצחק שמוכן ללכת לעקידה אפילו שלא שמע את ציווי הבורא רק בגלל שאביו שמע זאת. בדיק עליו יש לחוש שיושפע מישמעאל, אתמהה!?

מכאן רואים עד כמה כוח ההשפעה החברתית על האדם, אין אדם בעולם שיכול לעמוד מול הסביבה, כל מזהות האדם מעוצבת על ידי החברה נכיום אנו יודעים זאת אחרי שלקיטו במכת החושך הנוראה שקרויה "אינטרנט" מכה שלא כתובה בתורה, דרכה אפשר להחוס כל חלקה טובה על ידי הנדסת תקשורת. יושבים להם צוות שלם של אנשי תקשורת מושחתים שמחליטים בשביל העם מה טוב לו ומה רע לו, את מי יאהב ואת מי ישנא, הם רוצים להכתיר ראשי ממשלה שילכו לפי גחמותיהם וכל העם ירקוד לפי חלילם, מי שלא הולך בתלם, אחת דינו לדי מיתות תקשורת].

לכן כתוב ברמב"ם שאם רואה אדם שאנשי דורו רעים וחטאים ועלול הוא להיגרר אחריהם, ילך לדור במדבר מקום בו אין סביבה חברתית כדי שדורו לא ישפיע עליו.

כשדור המבול חטא לא הייתה מציאות לבנות עולם חדש בלי להחוס ולנתן את הישן לחלוטין, רק אחרי כן אפשר היה לבנות עולם חדש, שאף הוא חטא כעבור זמן וחטאו בדעות כפרניות והשי"ת היה חייב לפזר אותם לדי רוחות השמים ולא זו בלבד, אלא איש לא ישמע את שפת רעהו, כדי שהשפעתם תיחלש ולא תהיה דעה אחת ודברים אחדים שיכולים להשליט את הרוע בעולם בלי כל כוח התנגדות.

צילה הגיעה לאמת לאחר שרעתה בשדות אחרים שנים לא מועטות, אבל כשהגיעה אל האמת הבינה שלא תוכל לשמור על תומתה לחלוטין אם יהיה לה קשר עם העבר, היא רוצה לבנות בית חדש שנטוע על יסודות איתנים, בלי ששום כוח נגדי יוכל להשפיע עליו, הלכך חייבת הייתה לנתק את כל הקשרים מהעבר.

צילה היא מאד אקסטרמיסטית (קיצונית) בשיטה שלה, היא מרחיקה לכת מאד, אבל זה לא נובע מרוע לב, אלא מפחד מהשפעה קיצונית שעלולה להשפיע עליה, היא לא מאמינה בעצמה כפי שנאמר "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" אבל בפני הודתה שאין בפייה מילים על כל מה שהענקת לה במשך החיים, בפרט על המתנה היקרה שנתת לה בחתונה, היא אמנם לא השתמשה עם זה רק שמודה זאת לימי סגירה, כאשר לבה הרגיש שגיגעו ימים שלא תהיה לה כל משכורת.

צילה עוברת יסורים לא פשוטים, אין אנו מבינים בסודות הבורא למה הזוג הזה צריך כל כך להתייסר, מי יכול לבוא בכבשותו של הבורא יתברך, שהרי "לא ישיגוהו משיגי הגוף" גם אם נצרף את כל מחשבות האנשים כולם מתחילת בריאת העולם עד סופו וננסה לבנות בינה אחת גדולה שמכילה את שכלם של כל תושבי העולם שאין ספק שהיא גאונית ביותר, שהרי היא מכילה את כל השכל שאי פעם היה בעולם, עם כל זאת היא לא תוכל להשיג אפס קצהו של הבורא יתברך.

קיבלנו עלינו להאמין באמונה שלימה שכל מה שהבורא עושה הוא רק לטובתנו, יתכן מאד כי בעולם האמת יתורצו לנו הרבה קשיזות שכאן אנו לא מבינים אבל שם כשאין את החציצה הגופנית שמפריעה לקלוט יובנו הדברים. לפיכך אני לא מנסה לנחש למה הם נצרפים בכור היסורים.

נחזור לענייננו כרגע עוברים בני הזוג ניסיון לא פשוט ואני הקטן מנסה להתמודד יחד עמם בפתרון, לגייס את הכספים שיממנו את עלות הטיפול הגדול, מדובר בכספים אדירים כי התרופות שהיא מקבלת לא

מוכרות בשום סל רפואי ואין להם השתתפות בשום קופה או ביטוח, רק מכיסו של המטופל, לא הייתה להם ברידה אלא למכור את דירתם עם כל הריהוט ולהזרים בכל עת שהם נצרכים את המשך הטיפול.

האמא עומדת המומה מהשיחה של הרב שלמה, עדיין מתקשה לקלוט את הדברים, היא לא מבינה למה צריך לשמור מרחק מהורים ביולוגים שאלמלי הם לא היו בעולם, אבל במקרה שלה היא מצדיקה זאת, כי מומי בעלה עשה כל מאמץ להרחיק אותה מכל קשר ושייכות עם הבת הסוררת שהביטה עליו בשנאה עצומה. במקרה הזה היא לא יכולה לגמרי להאשים את צילה.

רחמיה נבמרים על בתה הסובלת, היא לא רוצה שתסבול, היא מאד רוצה שיהיה לה המשך אפילו אם הוא יהיה רבי גדול, אבל זה ההמשך של משפחת גוכברג, היא לא יודעת בדיוק לאן היא משתייכת, אבל שמעה פעם מפי בעלה המנוח שעוברת אצלם מסורת כי הם מצאצאי דוד המלך ומשבט יהודה, אין אצלם שום תערוכת גיית, אפילו שכבר עברו ארבעה דורות שהתרחקו רח"ל מהמקורות, אך על דבר אחד שמרו בקנאות, לא להתחתן חלילה וחס עם גויים, צילה נולדה בטהרה נבגלל הסיבות המיוחדות שעברו עליה עצמה].

לצילה ראוי שיהיה המשך, אבל יש לזה מחיר כבד מאד. היא קולטת שיתכן שבתה תסבול מעוני משוע כי אין ספק שאת מקום עבודתה הפסידה, היא הייתה עצמאית והעסק נסגר, שנים רבות יחלפו עד שיחזור לארץ הלקוחות בודאי שכחו ממנה. כדי להתחיל הכל מחדש היא צריכה לכספים רבים כדי לפתוח את העסק מחדש. מאיפה תתפרנס? סצנות מפחידות חלפו במוחה, היא רואה את בתה דופקת על הדלתות ומבקשת נדבות, רק המחשבות הללו כמעט גרמו לה להתקף לב.

מה עושים? כרגע היא לא יודעת, היא צריכה לחשוב אם יש לה במה להושיט עזרה.

היא מבקשת מרב שלמה שרפשטיין סליחה, היא חייבת לצאת כעת מהבית, אך הבטיחה שיחה נוספת איתו, היא שמעה כעת דברים קשים ושכלה צר מלהכיל את הדברים, אבל היא תנסה להפנים זאת אחר כך.

חדי התאקלם היטב במקום, מדי יום היה יוצא לכולל בשעות שלפני הנוץ, הוא מצא מניין וותיקן והחליט להתפלל בו, כדי לזכות להיות מעורר השחר שמובטח לו שכל היום יהיה תחת השגחת הבורא יתברך עם כל הברכות, לאחר זה הצלך לבית לסעוד פת שחרית, אך לא התעכב בבית לרגע נוסף, הוא היה תמיד הראשון בכולל, כשהוא חוזר על כל הלימוד של אתמול ומעיין במפרשים. הוא התצטרף כשלישי לחברותא קיימת אך למעשה שימש להם כר"מ.

מדי שלושה ימים מסר מעין שיעור בכולל, בו נתן פריסה מושלמת לסוגיא, על פי הראשונים והאחרונים. מלבד זה נתן אחת לשבועיים, שיעור של שעתיים ובו הרים בתוך הסוגיא הרים וגבעות, פירק סוגיות ובנה אותן מחדש. הקהל היה מופתע מהשיעורים שהראו שהוא חושן גאוני, יכול היה לשמש כר"מ בשיבות גדולות בכל רחבי העולם.

אחת לכמה זמן נתן שיעור בספר "שב שמעתתא" אליו היה מחובר מימי נעוריו. העולם לא היה כל כך קשור לספר המחודד והגאוני שמכיל את כל היסודות ברחבי השי"ס, אבל בהשפעתו נעשו חסידים נלהבים של הספר, עד כדי קביעת סדרים ללימוד הספר.

חודשים חולפים דויד לא מפספס סדר אחד מסדרי הכולל, משל כאן הוא גר ואין לו שום מטלה נוספת בחיים. האברכים תמהים היו לעצמם, הלא רב דוד הגיע עם מטרה מסוימת למקום, אם לא כן, למה עקר מביתו? אבל נראה כאילו שכח את עצמו. אך בשקט התגבדה לה השמועה, כי אשתו אינה מעוניינת מלהפריע לו בסדרי הכולל, כל על הבית מוטל עליה והיא לא נרתנת לו לשאת את המשא הקטן ביותר.

דבר זה גורם לאברכי הכולל להסתכל בפליאה על הזוג המזרח, הם נתקלו לא אחת ולא שתיים בוזגות שמגיעים לעשות טיפולים ומשתקעים זמן מסוים עד לגמר הטיפול, שני בני הזוג שותפים מלאים בעול, פעם ראשונה בהיסטוריה שהם נתקלים בתופעה מוזרה כזו.

אך איש מהם לא העז לשאול את רב דוד שהיה נערץ עליהם מאד. הם היו בטוחים שאף בארץ ישראל הוא מזהה חידוש עצום.

קשיא ניקרה במחשבת אחד האברכים והוא שטח אותה בפני חבריו.

בגמ' מסופר על רבי שמעון בן זומא התנא הקדוש שלא נשא אשה וטענה חזקה הייתה בפיו "מה אעשה וחשקה נפשי בתורה" אי אפשר לשאת אשה ולהגות בתורה כבחור, כפי שאמר ר' יוחנן בגמ' בקידושין "ריחיים על צווארו ועסוק בתורה?!" אי אפשר לעסוק בעול הפרנסה ולהיות שקוע בתורה בו זמנית, אחד הוא על חשבון השני. לכן הייתה מחלוקת גדולה בגמ', מה לעשות? האם קודם להגות בתורה עד שהתורה תהיה מוטבעת בו בכל איבריו ורק לאחר מיכן ישא אשה, כשיטת ר' יוחנן. או לעשות להיפך, כשיטת שמואל, לשאת אשה ואחר כך ללמוד תורה, לבסוף הכריעה הגמ', כי אין כאן מחלוקת ביניהם, רק תלוי במי זה מדובר, בבני ארץ ישראל או בבני בבל (ובזה מחלוקת רש"י ותוס' בהסבר העניין).

והנה יש פתרון פשוט כפי שהזוג סטוויצקי מציע, הבעל כולו לה' יש לו גם בת זוג והוא פטור מעול יצר הרע, יש לו פת בסלו וגם התורה עמו. אבל נראה שהסיפור לא מושלם, כי כשהם רוצים לעסוק בישובו של עולם ישנן מניעות וגם על זה מתגברים, האשה זו שעוסקת בקיום ההמשך והבעל בקיום העולם בכולל.

דויד לא חלם שהאברכים דשים במצבו, הם לא הראו לו שמץ ממה שמתחולל בליבם, הוא בא כל יום לכולל עם עוד ועוד ספרים שהשיג שמדברים על הסוגיות, יש לו זיכרון צילומי כמעט, הוא עובר במהירות על דברי כל הראשונים והאחרונים שמדברים בסוגיות ועושה בהם סדר, זוג החברותא שלו נמצאים ברקיע השביעי, אין יום שאין להם חידוש בסוגיא, אם חשבו שמיצו את הסוגיא, בא דויד ומראה להם שעוד לא התחילו לראות את הסוגיא.

מדי שבועיים הייתה צילה צריכה לנסוע לביה"ח, בתחילה עוד התלחזתה אליה גב' אווה שטרק, אך צילה למדה את הדרך בעל פה, היא אינה זקוקה יותר למלווה, חבל על הזמן היקר שלה, היא שכרה רכב במחיר מחל מאוד ויצאה לבית החולים בגפה, היא למדה להכיר את בית החולים על כל האגפים, היא הסתובבה וקשרה קשרים עם הצוות הרפואי ולמדה מושגים רבים ברפואה שהחכימו את אוצר ידיעותיה.

ביתר הימים דאגה להקים שיעורים בספרי יסוד, תוך תקופה קצרה נעשתה מרצה מבקשת מאד, היא נתנה שיעורים באנגלית ובעברית, בשמירת הלשון מכתב מאליו בכל ספרי המהר"ל, דרך ה' ומסילת ישרים. עשרות נשים שהיו צמאות לתוכן רוחני רחב, קיבלו זאת ביד רחבה.

קהל הנשים נקשר אליה מאד, לאחר שנודע להן שלעת עתה עוד לא נפקדה בזש"ק, החלו להעתיר על "צילה בת הילדה" לזרע של קיימא. לאחר השיעורים היו הנשים נעמדות לומר חמישה פרקי תהילים ברוב רגש וכוונה לרפואתה ולהצלחתה ושתזכה לדורות ישרים ובני בנים העוסקים בתורה ובמצוות.

היה זה צהרים אחד, לפני ראש השנה, צילה חלפה עם רכבה ליד הכולל של בעלה, היא החליטה לעלות לעזרת נשים כדי לראות אותו לומד. היא נמצאת כבר חצי שנה במקום ועדיין לא ראתה אותו יושב ולומד בבית המדרש, מלבד מזה שעשה בבית, היא יודעת שהוא לא מבטל רגע, אבל אינו דומה כשהוא נמצא תחת הסינר שלה למבט חי כשבא בהפתעה גמורה איך נראה הלימוד שלו שהרבה יותר קרוב לאמת (אמנם גם זה אינו בדיק משוחרר מנגיעות, כי הוא לא לומד בין ד' קירות כשרק הבורא משקיף מעליו).

היא עלתה בזהירות לעזרת הנשים משתדלת שאיש לא יבחן בה, היא מתקרבת לחלון וצופה על אברכי הכולל. היא רואה את בעלה מוסר שיעור לפני האברכים בהתלהבות עצומה בשפה האנגלית, האנגלית שלו משובחת למדי, לא כשל אחד שרק עתה התחיל לקלוט את השפה, שפתו אינה רהוטה ומלאה טעיות וכן מוצפת בעברית שממלאה את החסר במילים הרצויות.

אבל חודי השמיע את השיעור באנגלית מעולה, אמנם היא לא נשמעת כשפת אם, אבל בהחלט כל מילה נאמרת במקום בלי כל גמגום. היא עומדת המומה, חודי יודע אנגלית היטב, לא פחות ממנה שמדברת אנגלית שנים רבות.

היא עמדה בחלישות הדעת.... יצא המרצע מהשק.

חודי שיקר לה בעזרת מצח שאינו יודע אנגלית, תמיד כשהיה עמה דיברו אנגלית, העמיד פני טמבל מושלם, הוא שידק היטב את הפחה של אחד שאינו יודע מילה אחת באנגלית, אך עתה שמעה אותו מדבר לקהל באנגלית בצורה רהוטה למדי.

חודי אינו דובר אמת.....הוא אינו דובר אמת.....השקר נר לרגליו. השקר חלק מישורתו.

היא ירדה מהמקום שוכחת לחלוטין את המראה המלבב, איך מסר שיעור בהתלהבות רבה לפני האברכים שהיו צמאים לדבריו, היא ראתה שחודי יודע את תלמודו היטב, הוא לא מבטל תורה, אלא מרביץ תורה לעזרים.

ומה החטא שחטא שדיבר בשפה זרה? הרי לא היה יכול לומר להם שיעור בעברית, יתכן שגם אידיש אינם מדברים, הלא ההכרח לא יגונה, חודי הגיע למסקנא שלא יסתדר לבד עם האידיש והעברית, כדי להצליח במקום, היה חייב ללמוד את השפה.

את כל זה יכולה הייתה צילה לקלוט, כדי ללמוד עליו קורטוב זכות, אבל צילה לא מקבלת שלמד את זה עתה, זה לא יתכן שבמשך כמה חודשים למד את האנגלית, תוך כדי שהיה במקום, הוא לא נראה לה כזה גאון בקליטת שפות.

כדי לדעת את האנגלית צריכים להשקיע בשמיעת שיעורים ביסודות האנגלית וקריאת טקסטים, זה לא נרכש על רגל אחת, היא לא מאמינה שהמלאך גבריאל בא אליה בלילה ולימד אותה שבעים לשון כפי שעשה ליוסף, היא לא יודעת מתי עשה זאת? אבל ברור הרבה לפני שהגיע לכאן.

הוא לא סיפר לדה מילה אחת על כך שמתעניין בשפה, אם היה מספר לדה הייתה מתווכחת עמו על כך, אבל לכל הפחות הייתה שמחה שלא העלים ממנה את האמת, אבל הוא עשה את הכל מאחורי גבה, הוא בגד ביסוד הראשי של יסודות הבית, כי בני הזוג אינם מעלימים זה מזו חו מזה דבר. האם זה הדבר היחיד שעשה מאחורי גבה? או שמא מי יודע... כשמאבדים את האמון הכל ניתן להאמין. היא נסעה לבית החולים כשלבדה בל עמה, לבינה גדולה מיסודות הבית נשמטה ממקומה.

סיפור / מתוך המדור 'מעדני מלך' באספקלריא הנוכחי

מעשה מזמננו על סגולת אין עוד מלבדו

שמעתי מעשה נפלא שסיפר הרב חיים זאיד שליט"א על אברך בבני ברק שהיה חיי באמונה של אין עוד מלבדו, מגדל משפחה מרובת ילדים בדוחק, והנה יום בהיר קיבל מכתב מביטוח לאומי לאחר בירורים את חייב סכום של אלפיים וחמש מאות ₪ ועליך לשלם תוך שבוע אי תשלום יגרור קנסות. הוא לא הבין איך נטפלו אליו אבל יודע שאין עם מי לדבר ומצד שני אין לו את הכסף אך כדרכו בקודש הכניס המכתב לכיסו ואומר בליבו אין עוד מלבדו ולשם יתברך הפתרונות, הלך ביום שישי לערוך קניות לשבת פונה אליו בעל המכולת היום בגלל שבת אני יתן לך אבל תדע שהכרטיסיה שלך מלאה והגיע החוב לחמש מאות ₪ מיום ראשון אם לא תשלם לא תוכל להמשיך לקנות, הבטיח לו שבעזרת השם ישלם החוב הקדם, ושוב כדרכו בוטח בשם ואומר בליבו אין עוד מלבד, ביום ראשון כאשר הלך להתפלל אחרי התפילה פונה אליו אחד המכרים ואמר לו אתה יודע שהלוייתי לך שבע מאות ₪ כבר לפני שמנה חדשים ועבר זמן הפירעון ואני נצרך דחוף לכסף, השיב לו בעזרת השם תוך כמה ימים יחזיר לו, וכדרכו למרות שהוא חיי בצמצום ממילגת כולל ויודע שאין לו כסף ובדיוק הצטרפו כל הבקשות ביטוח לאומי וחוב החנות וגם החוב שבסך הכל צריך לגייס שלוש אלף ושבע מאות לפרוע החובות ואינו יודע מהיכן ישיג, אבל משנן לעצמו כדרכו אין עוד מלבדו ולו כל היכולות, בר עליו שבוע מתוח הגיע השבת התעלה וסילק כל המחשבות אך במוצאי שבת התחיל לחשוב כבר עבר שבוע וביטוח לאומי יעלו קנסות וגם אי אפשר לקנות מהמכולת ומה יעשה עם החבר שהלוה לו לא נעים לו, החליט והלך לבית כנסת פתח ההיכל וקרא את כל התהילים והתחנן לבורא עולם אתה יודע שאינו צריך לשלם שלוש אלף ושבע מאות ואין לי אך אני בטוח שאין עוד מלבדו ואתה תעזור לי, כאשר חזר בדרך ראה בבניין הסמוך מודעת אבל אחד מהמתפללים של בית הכנסת אך לא נתן דעתו לנחם אולם באותו מוצ"ש אמר בליבו כבר נגמר השבעה יעלה לנחם השעה היית מאוחרת בסביבות אחד עשרה אך למרות הכל עדיף מאשר בכלל לא לנחם ועלה לנחם באמת כבר כולם הלכו כמעט האבלים קמו וישב לנחם והלך לביתו, למחרת בתפילה פונה אליו אחד האבלים שכבר קמו וקרא לו, ואמר לו תראה האב השאיר צואה והכין שלושה מעטפות לחלק לצדקה מעטפה אחד יחלקו בשבעה והשניה בשלושים והשלישית בשנה, והוא כתב מאחרי המעטפה למי לתת את הצדקה במעטפה של השבעה כתב לתת אותה לאדם האחרון שינחם אותכם, ואכן אתמול אתה היית האחרון שניחמת אותנו ולכן המעטפה הזו עבורך איני יודע מה יש אבל זו הצואה, קיבל את המעטפה בשמחה וראה את ישועת השם פותח את המעטפה ורואה שיש בה שלוש אלף וחמש מאות ₪ מאוד שמח שהגיעה הישועה ממש אין עוד מלבדו תיכף שלים את הביטוח הלאומי וגם החוב של המכולת שיוכל לקנות מצרכים לבית ונשאר עם חמש מאות חסר לו מאתיים אך למרות זאת הלך לחברו ואמר לו שכרגע הצליח להשיג חמש מאות עוד

מאתיים ישתדל בהקדם, אך החבר אמר לו שטעיתי החוב של שבע מאות היה של אחר
אתה החוב שלך רק חמש מאות כך שפרעת הכל וראה שהישועה מושלמת ומדויקת אין
עוד מלבדו.